

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE**

Mg. oec. Jurijs Spiridonovs

**Latvijas ūdenssaimniecības attīstība Eiropas Savienības
līdzfinansējuma kontekstā**

Promocijas darbs

ekonomikas doktora (*Dr. oec.*) zinātniskā grāda iegūšanai

Promocijas darba zinātniskais vadītājs

Dr. habil. oec., profesors Grigorijs Oļevskis

(paraksts)

Promocijas darba autors

(paraksts)

Rīga 2014

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā “Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”.

This work has been supported by the European Social Fund within the project “Support for Doctoral Studies at University of Latvia”.

Saturs

Saīsinājumi un akronīmi	5
Tabulu saraksts	7
Attēlu saraksts	8
Ievads	10
1. Ekonomiskās attīstības konceptuālās pamatnostādnes	22
1.1. Ekonomiskā izaugsme un ekonomiskā attīstība: kopējās pazīmes un īpatnības	22
1.2. Ekonomisko attīstību ietekmējošie faktori	29
1.3. Ekonomiskās attīstības faktoru ietekme uz ekonomiskās attīstības procesiem	38
2. Ekonomiskās attīstības institucionālie aspekti	47
2.1. Ekonomiskā attīstība kā ekonomiskās politikas funkcija	47
2.2. Eiropas Savienības (ES) fondu loma dalībvalstu nozaru ekonomiskajā attīstībā	51
2.3. Ekonomiskās politikas ietekme uz ekonomikas attīstību novērtēšanas iespējas	62
3. Ūdenssaimniecības apakšnozares analīze un tās novērtējums	72
3.1. Vides aizsardzība tautsaimniecības ekonomiskās attīstības kontekstā	72
3.2. Ūdenssaimniecības apakšnozares funkcionēšanas principi	80
3.3. Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozares analīze	92
4. ES fondu ieguldījums Latvijas ūdenssaimniecībā	109
4.1. Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozares darbības novērtējums	109
4.2. ES fondu ieguldījums Latvijas ūdenssaimniecības attīstībā	116
4.3. Ūdenssaimniecības apakšnozares Latvijā attīstības perspektīvas	134
Secinājumi	141
Priekšlikumi	145
Izmantotie informācijas avoti	148

Pielikumi	161
1.pielikums. Anketa pašvaldībām par ūdenssaimniecības attīstības jautājumiem	161
2.pielikums. Ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifu aplītūda (procentos no mājsaimniecību ienākumiem)	168
3.pielikums. Transporta tīkla ietekme	169
4.pielikums. Finansējuma ieguldījumu izmaiņas 2000.–2006. un 2007.–2013. gada plānošanas periodā (Kohēzijas politikas finanšu instrumenti)	171
5.pielikums. Finansējuma ieguldījumu izmaiņas 2000.–2006. un 2007.–2013. gada plānošanas periodā (Kohēzijas politikas finanšu instrumenti), procentos	172
6.pielikums. Būtiskās prioritātes ES Kohēzijas politikas ietvaros, sadalījumā pa ES dalībvalstīm	173
7.pielikums. Aptaujas vienības	175
8.pielikums. Ūdenssaimniecības tehniskais raksturojums	187
9.pielikums. Anketa pašvaldībām par ūdenssaimniecības attīstības jautājumiem: jautājumu atšifrējums	188
10.pielikums. Neoklasiskā reģionalisma politika: “brīvā tirgus” pieeja	192
11.pielikums. Pasaules attīstības ziņojums, 1978.–2012. g: tēmas	193
12.pielikums. Notekūdeņu attīrīšana vismaz ar 2.attīrīšanas līmeni (bioloģiskā attīrīšana), procentos	194
13.pielikums. Notekūdeņu attīrīšana ar centralizētās notekūdeņu attīrīšanas sistēmas starpniecību, procentos	196
14.pielikums. Saldūdens resursu pieejamība OECD valstīs	197
15.pielikums. Mājsaimniecību patēriņš, procentos no mājsaimniecību budžeta	198

Saīsinājumi un akronīmi

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

EK – Eiropas Komisija

ERAF – Eiropas Reģionālās attīstības fonds

ES – Eiropas Savienība

ESF – Eiropas Sociālais fonds

IKP – iekšzemes kopprodukts

KF – Eiropas Savienības Kohēzijas fonds

NKP – Nacionālais kopprodukts

NVO – nevalstiskās organizācijas

OECD – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (*Organisation for Economic Co-operation and Development*)

SPRK – Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija

SVF – Starptautiskais Valūtas fonds

Ūdenssaimniecības termini:

Fe – dzelzs

Mn – mangāns

BSP5 – bioķīmiskā skābekļa patēriņš

ĶSP – ķīmiskā skābekļa patēriņš

KSS - Kanalizācijas sūkņu stacija

NAI - Notekūdeņu attīrīšanas iekārtas

ŪSI – ūdens sagatavošanas iekārtas

Eiropas Savienības dalībvalstu apzīmējumi tabulās un grafikos:

AT – Austrija

BE – Beļģija

BG – Bulgārija

CY – Kipra

CS – Čehija

DA – Dānija

ET – Igaunija

FI – Somija
FR – Francija
DE – Vācija
EL – Grieķija
HU – Ungārija
IE – Īrija
IT – Itālija
LV – Latvija
LT – Lietuva
LU – Luksemburga
MT – Malta
NL – Nīderlande
PL – Polija
PT – Portugāle
RO – Rumānija
SK – Slovākija
SL – Slovēnija
ES – Spānija
SV – Zviedrija
UK – Lielbritānija

EECCA valstis – Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Gruzija, Kazahstāna, Kirgizstāna, Moldova, Krievijas Federācija, Tadžikistāna, Turkmenistāna, Ukraina, Uzbekistāna

Tabulu saraksts

1. tabula. Ekonomisko attīstības teoriju salīdzinājums
2. tabula. Pasaules attīstības ziņojums, 1978.–2012. g.
3. tabula. Atbalsta (finansējuma) saņēmēju rīcības veidi
4. tabula. Atbalsta (finansējuma) saņēmēju rīcības veidi: binārais modelis
5. tabula. Ūdenssaimniecības sistēmas elementi
6. tabula. Ūdenssaimniecības apakšnozares raksturojums Latvijā 2010. gadā salīdzinājumā ar visu rūpniecības nozari
7. tabula. Ūdenssaimniecības apakšnozares institucionālā sistēma Latvijā
8. tabula. Pētījumā izmantotās anketas jautājumu saikne ar izvirzītājiem uzdevumiem
9. tabula. Pētījumā izmantotās anketas jautājumu savstarpējās saiknes
10. tabula. Pašvaldības informētība par ES direktīvu prasībām ūdenssaimniecības sektorā
11. tabula. Plāni sasniegt atbilstību ES prasībām konkrētas pašvaldības teritorijā
12. tabula. Papildu finansējuma piesaistīšanas plāns projektu realizācijai līdz 2015. gadam
13. tabula. ES fondu projektu efektivitātes novērtējums
14. tabula. Novērtējums par iespējām īstenot nākamajos projektus bez ES fondu finansējuma
15. tabula. Respondentu apmierinātība ar ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti
16. tabula. Tarifu politikas novērtējums pašvaldībās
17. tabula. Ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitātes izmaiņas pēdējos piecos gados
18. tabula. Vērtējums par tarifu atbilstību ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitātei
19. tabula. Ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifi: dzeramā ūdens apgāde
20. tabula. Ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifi: notekūdeņu apsaimniekošana
21. tabula. Ūdenssaimniecības tarifu politikas novērtējums
22. tabula. Tarifu vidējās vērtības trenda modeļi
23. tabula. Dzeramā ūdens un notekūdeņu atbilstība normām (% no respondentu skaita)
24. tabula. Dzeramā ūdens un notekūdeņu attīrīšanas standarti
25. tabula. Ūdenssaimniecības pakalpojumu tehnisko parametru atbilstība normai
26. tabula. Ūdenssaimniecības apakšnozares attīstības tendences
27. tabula. Iedzīvotāju skaits, uz ko vērsti ūdenssaimniecības projekti 2007.–2013. gada plānošanas periodā, milj. iedz. (Kohēzijas fonds)

Attēlu saraksts

1. *attēls.* Ekonomiskās attīstības teoriju klasifikācija
2. *attēls.* Zināšanu un attīstības līknes
3. *attēls.* Infrastruktūras komponentes
4. *attēls.* Ekonomiskās attīstības faktoru mijiedarbība
5. *attēls.* Izaugsme, attīstība un taisnīgums
6. *attēls.* Divas finansiāli ietilpīgākās prioritātes katrā ES dalībvalstī kohēzijas politikas ietvaros, procentos no pieejamā finansējuma
7. *attēls.* ES fondu ietekmes analīze
8. *attēls.* IKP pieaugums uz vienu iedzīvotāju, Latvija
9. *attēls.* Valstu salīdzinājums pēc IKP pieauguma uz vienu iedzīvotāju
10. *attēls.* Bioloģiskā piesārņojuma novadīšana dabā uz vienu ražošanā nodarbināto, kg/dienā
11. *attēls.* Attīstības palīdzības finansējums uz vienu iedzīvotāju, ASV dolāros
12. *attēls.* Integrētā pieeja vides aizsardzības apsvērumiem: piemēri, dalībnieki un darbības
13. *attēls.* Izdevumi vides aizsardzības pasākumiem Eiropas Savienībā, procentos no IKP
14. *attēls.* Izdevumi vides aizsardzības pasākumiem Eiropas Savienībā, milj. eiro
15. *attēls.* Izdevumi vides aizsardzības pasākumiem Latvijā, tūkst. latu
16. *attēls.* Saldūdens patēriņš gadā, procentos no pieejamiem atjaunojamiem resursiem
17. *attēls.* Mājsaimniecību patēriņš, procentos no mājsaimniecību budžeta, 2005. gads
18. *attēls.* Ūdenssaimniecības apakšnozares attīstība (finanšu dati, tūkst. latu)
19. *attēls.* Ūdenssaimniecības apakšnozares apgrozījuma izmaiņas
20. *attēls.* Ūdenssaimniecības apakšnozares attīstība (uzņēmumu skaits un nodarbināto skaits)
21. *attēls.* Investīcijas Latvijas ūdenssaimniecībā 2007.–2013. gada plānošanas periodā, latos
22. *attēls.* Investīcijas Latvijas ūdenssaimniecībā 2007.–2013. gada plānošanas periodā. Sadalījums pa ES fondiem, latos
23. *attēls.* Ieguldījumi infrastruktūras attīstībā: ūdens sektors, Latvija (milj. latu) 1995.–2010. gadā
24. *attēls.* Vidējais maksājums par ūdenssaimniecības pakalpojumiem (dzeramā ūdens apgāde, notekūdeņu savākšana un attīrīšana), procentos no mājsaimniecību izdevumiem. Kohēzijas fonds

25. *attēls.* Vidējais maksājums par ūdenssaimniecības pakalpojumiem (dzeramā ūdens apgāde, notekūdeņu savākšana un attīrīšana), procentos no mājsaimniecību izdevumiem, ERAF
26. *attēls.* Pētījuma ietvaros izstrādātās anketas struktūra
27. *attēls.* Projektu īstenotāju viedoklis par plānoto ūdenssaimniecības pakalpojumu lietošanu, procentos no aglomerācijas iedzīvotāju skaita
28. *attēls.* Pašvaldību vērtējums % par sniegto pakalpojumu kvalitāti dzeramā ūdens apgādē
29. *attēls.* Pašvaldību vērtējums % par sniegto pakalpojumu kvalitāti notekūdeņu apsaimniekošanā
30. *attēls.* Dzeramā ūdens un notekūdeņu apsaimniekošanas tarifu vidējā vērtība pašvaldībās ar un bez ES projektiem
31. *attēls.* Dzeramā ūdens kvalitātes novērtējums
32. *attēls.* Notekūdeņu apsaimniekošanas kvalitātes novērtējums

Ievads

Ekonomikas attīstība ir plaši aprakstīta zinātniskajā literatūrā; tā ietver vairākus savstarpēji saistītus jautājumus. Galvenais no tiem ir mēģinājumi atrast tādu faktoru attīstību, kas nodrošinātu valsts tautsaimniecības attīstību: ekonomikas izaugsmes, sociālās attīstības un ilgtspējīgās attīstības mērķu sasniegšanu. Šie mēģinājumi nav ierobežoti valsts līmenī. Ekonomiskās attīstības “ideālā modeļa” meklēšanas procesos piedalās valstu reģioni, starptautiskās organizācijas, valstu apvienības, kā arī nevalstiskās organizācijas, kas iesaistās valdības ekonomiskās politikas veidošanā. Tieši tas, ka valdībai jāīsteno noteikta ekonomiskā politika, nosaka nepieciešamību raksturot vēlamās izmaiņas ekonomiskajos procesos, noteikt piemērotus līdzekļus šo izmaiņu ieviešanai, kā arī vajadzīgos resursus valdības izvēlētajā ekonomiskās politikas īstenošanai.

Ē. Reinerts atzīmē, ka “standarta ekonomika redz attīstību kā procesu, ko veicina investīciju krājumi fiziskajā vai cilvēku kapitālā”¹. Ekonomikas teorija, kas dominē mūsdienās, pieņem, ka attīstību veicina kapitāla uzkrāšana. M. Vēbers uzskatīja, ka mūsdienu konkurences apstākļos nepārtrauktā peļņas maksimizēšana lielā mērā, ir uzņēmējdarbības pamata mērķis.² Atbilstoši mūsdienu starptautisko organizāciju viedoklim (piemēram, OECD) infrastruktūra ir viens no centrālajiem ekonomiskās attīstības faktoriem: tā uzlabo cilvēka dzīves apstākļus, veicina uzņēmējdarbības aktivitātes, kā arī nodrošina investīcijas (kapitāls) valstu ekonomikā.

Vienlaikus ekonomiskās attīstības teorijas nav ierobežotas ar izaugsmes mērķi. Aplūkojot ekonomikas attīstības jautājumus ilgtspējas kontekstā, nav iespējams izvairīties no jautājuma par dabas resursu efektīvu izmantošanu, īpaši akcentējot uzmanību uz neatjaunojamiem resursiem, jo pastāv spēcīga saikne starp dabas resursu apjomiem un ekonomiskās izaugsmes rezultātiem. Eiropas ekonomiskām sistēmām piedzīvojot strauju izaugsmi pēc Otrā pasaules kara,³ jautājums par ilgtspējīgu attīstību, resursu ekonomiku vai, atbilstoši pēdējām tendencēm, “zaļās ekonomikas principiem” nav bijis aktuāls vairākus gadus. Tomēr šīs teorijas nokļuva starptautiskās politikas un zinātnes dienaskārtībā pirms 20 gadiem, vairāk nekā 100 valstīm

¹ Reinert, E. S. (2007). *How Rich Countries Got Rich and Why Poor Countries Stay Poor*. London: Constable, 365 p.

² Ingham, G. (2003). Schumpeter and Weber on the Institutions of Capitalism: Solving Swedberg's 'Puzzle'. *Journal of Classical Sociology*, pp. 297–309.

³ Vonyo, T. (2008). Post-war reconstruction and the Golden Age of economic growth. Cambridge University Press. *European Review of Economic History*, 12, pp. 221–241.

pieņemot Riodežaneiro deklarāciju par ekonomikas ilgtspējīgas attīstības principiem un atjaunojot apņemšanos turpināt šīs deklarācijas īstenošanu 2012. gadā sammitā Rio+20 laikā.

Neņemot vērā šo apņemšanos, 2012. gada deklarācijas tekstā ir ieviests jauns formulējums – “zaļā ekonomika”, kas iezīmē virzienu, kurā valsts vēlētos veidot savu ekonomisko politiku, tomēr precīza definīcija par “zaļās ekonomikas” pazīmēm netika sniegta. ANO Vides programma (UNEP) ir pieņēmusi definīciju,⁴ kas zaļo ekonomiku raksturo kā “ekonomisku darbību sistēmu, vērstu uz tādu preču un pakalpojumu radīšanu, izplatīšanu un patēriņu kā rezultātā ilgtermiņā tiek uzlabota cilvēku labklājība, neradot nākamām paaudzēm būtiskus vides apdraudējumus un ekoloģiskus trūkumus”. OECD ir definējusi⁵ zaļo izaugsmi kā “ekonomiskās izaugsmes veicināšanu un attīstību, nodrošinot dabas vērtību spēju turpināt piegādāt resursus un pakalpojumus mūsu labklājībai”. Abu šo definīciju vienojošs elements ir tas, ka labklājība tiek saistīta ar vides aizsardzības pasākumu īstenošanu jeb ilgtspējīgu attīstību. Ilgtspējīgas attīstības principi jau kopš pirmās Riodežaneiro deklarācijas veicināja jaunu inovatīvu tehnoloģiju un infrastruktūras attīstību, tādējādi pārvēršoties par ekonomiskās izaugsmes faktoriem.

Saikne starp dabas resursu pieejamību un ekonomisko izaugsmi zinātniskajā literatūrā ir aprakstīta vairākkārt, tomēr mūsdienā ekonomiskajos pētījumos zinātnieki vairāk pievēršas jautājumam par dabas resursu efektīvu izmantošanu, jo, pieaugot pasaules iedzīvotāju skaitam, attīstoties ražošanas tehnoloģijām un mainoties klimatiskajiem apstākļiem, valstis ir saskārušās ar jaunām problēmām tautsaimniecības funkcionēšanai būtisku resursu pieejamībā.

Viens no svarīgākajiem dabas resursiem ir ūdens. Atbilstoši Pasaules Veselības organizācijas datiem, 1,6 milj. nāves gadījumi gadā pasaulē saistāmi ar slimībām, kuras var izraisīt nepietiekami tīrs dzeramais ūdens vai vispār ūdens trūkums.⁶ Ūdens ir vajadzīgs ne tikai individuālam patēriņam, praktiski tas nodrošina visu tautsaimniecības nozaru darbību, sākot ar enerģijas ieguvī līdz lauksaimniecībai. Vairāku pasaules valstu un starptautisko organizāciju darbība ir vērsta uz dzeramā ūdens pieejamības nodrošināšanu iedzīvotājiem un citām tautsaimniecības nozarēm, kā arī uz notekūdeņu atbilstošu attīrīšanu pirms to ievadīšanas vidē.

⁴Towards a Green Economy. Pathways to sustainable development and poverty eradication. UNEP, 2011. Pieejams tīmeklī: http://www.unep.org/greeneconomy/Portals/88/documents/ger/GER_synthesis_en.pdf [Skatīts 01.06.2013.]

⁵ Towards green growth. A summary for policy makers. OECD. May 2011. Pieejams tīmeklī: <http://www.oecd.org/dataoecd/32/49/48012345.pdf>. [Skatīts 01.06.2013.]

⁶ Bartram, J., et al. (2005). Focusing on Improved Water and Sanitation for Health, pp. 810–812.

ES likumdošanu⁷ attiecībā uz ūdens resursiem sākotnēji pieņēma 1975. gadā un tad, pamatojoties uz ekonomiskiem, politiskiem un sociāliem izaicinājumiem, vairākkārt papildināja.⁸

Ūdens pieejamības nodrošināšanas nepieciešamība veicināja ūdenssaimniecības apakšnozares attīstību, kas ietver ūdenssaimniecības pakalpojumus tautsaimniecības nozarēm un mājsaimniecībām dzeramā ūdens apgādes un notekūdeņu apsaimniekošanas jomā. Šīs apakšnozares darbība ietekmē citu tautsaimniecības nozaru darbību, tādējādi tā ir gan atsevišķs tautsaimniecības attīstības faktors (kā atsevišķa apakšnozare ar noteiktu apgrozījumu un nodarbināto iedzīvotāju skaitu), gan arī citus ekonomiskās attīstības faktoros ietekmējošs elements. Analizējot ūdenssaimniecības apakšnozares, svarīgi saprast tās mērogu pasaules ekonomikā. Novērtējums par ieņēmumiem ūdenssaimniecības sektorā uzrāda ieņēmumu apjomu pasaulē līdz 500 miljārdiem USD 2011. gadā, ASV – 130 miljārdiem USD.⁹

Ūdenssaimniecības pakalpojumu pieejamība ir atkarīga no attiecīgas infrastruktūras izveides, kas parasti ir dārga un vairākām valstīm nav īstenojama bez starptautisko organizāciju vai fondu finanšu palīdzības. Tieši ES mērogā īstenojamie kohēzijas politikas pasākumi ļauj piemēram, Latvijai saņemt atbalstu ūdenssaimniecības sistēmas sakārtošanai atbilstoši ES vides standartiem. Ūdens pakalpojumu pieejamība ir viens no valstu valdību ekonomiskās politikas uzdevumiem, saistītiem ar nepieciešamību lemt par valdības izdevumu prioritātēm. Atbilstoši Latvijā apstiprinātajam Nacionālajam attīstības plānam 2014.–2020. gadam¹⁰ ES fondu ieguldījums ūdenssaimniecības apakšnozārē nākamajos septiņos gados samazināsies gandrīz piecas reizes. Tas aktualizē jautājumu par ES fondu atbalsta efektīvu izmantošanu, kas konsekventi var sekmēt ekonomikas attīstību.

Attīstot ilgtspējīgās attīstības teorijas ekonomiskās attīstības kontekstā, zinātnieki ir saskārušies ar problēmu, kas ir aktuāla arī izaugsmes teorijas attīstītājiem: plānot ekonomiskus

⁷ ES vides likumdošanas ieviešanai valstīm pievienošanās procesā ES ir noteikti pārejas periodi. Latvijai pārejas periodi beidzas 2015. gadā. Atsevišķi periodi, piemēram, ūdenssaimniecības jomā, ir beigušies 2008. gadā aglomerācijām ar c.e., lielāku par 100 000, un 2011. gadā – aglomerācijām ar c.e. no 10 000 līdz 100 000.

⁸ Kallioras, A., et al. (2006). The legislative framework and policy for the water resources management of transboundary rivers in Europe: the case of Nestos/Mesta River, between Greece and Bulgaria. *Greece Environmental Science and Policy*, 9, pp. 291–301.

⁹ Maxwell, S. (2011). *2011 Water Market Review*. Pieejams tīmeklī: < <http://aquadoc.typepad.com/waterwired/2011/12/steve-maxwells-2011-water-market-review.html> > [Skatīts 01.09.2012.]

¹⁰ Nacionālais attīstības plāns no 2014. līdz 2020. gadam. Pieejams tīmeklī: < <http://www.nap.lv/par-nap2020> > [Skatīts 20.05.2013.]

notikumus labākajā gadījumā ir ļoti grūti, sliktākajā – neiespējami.¹¹ Taču tajā pašā laikā ir nepieciešams demonstrēt sabiedrībai empīriski apstiprināto progresu saistībā ar izvēlēto ekonomiskās attīstības virzienu. Tas ir attiecināms arī uz investīcijām ūdenssaimniecības nozarē, jāatrod veids, kā ieguldījumu efektivitāti novērtēt pēc iespējas precīzāk. Tādējādi ieguldījumu efektivitātes novērtēšana ir cieši saistīta ar ekonomiskās attīstības procesiem, jo, nosakot valdības ekonomisko politiku un tās mērķus, jāizstrādā arī mehānismi, kā pārbaudīt šīs politikas efektivitāti un mērķu izpildi. Valdības ekonomiskā politika, nerasniedzot tās mērķus, nenodrošina to ietekmi uz ekonomiskās attīstības procesiem, kāds bija par pamatu šādas politikas īstenošanai.

Pētījuma aktualitāte. Pierādījumu iegūšana par ES kohēzijas politikas rezultātiem valsts tautsaimniecības kontekstā ir nozīmīga problēma Eiropas Savienībā. Ar kopējo finanšu resursu paketi – 347 miljardi eiro 2007.–2013. gada plānošanas periodā¹² – Eiropas kohēzijas politikas uzdevums ir sniegt ievērojamu atbalstu budžeta stabilitātei un nodrošināt valsts investīcijas dalībvalstīs un ES reģionos. Šis plānošanas periods ir turpinājums iepriekšējiem plānošanas periodiem, kuru rezultātu novērtējums zinātnieku rindās ievērojami atšķiras: nav ļoti efektīvi¹³, tādi, kuriem neizdevās nodrošināt apmierinošus izaugsmes rādītājus¹⁴, ar iespējamu ilgtermiņa pozitīvo efektu¹⁵. Daži pētnieki norāda, ka nav pierādījumu tam, ka esošā politika ir piemērotākā¹⁶ un Kohēzijas fondu darbība jāizbeidz¹⁷. Starptautiskā diskusija par finanšu palīdzības, kā arī ES fondu efektivitāti uzsver rezultātu nozīmību.

¹¹ Blaug, M. (2002). *Is there Progress in Economics?: Knowledge, truth and the History of Economic Thought*. (Eds. Stephen Boehm et al). Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA: E. Elgar, 410 p.

¹² European Commission (2007). *Growing regions, growing Europe*. Fourth report on economic and social cohesion. Luxembourg, 222 p.

¹³ Fuente, A., de la (2003). Does the Cohesion Policy work? Some general considerations and evidence from Spain. In: *European Integration, Regional Policy and Growth*. World Bank, eds. B. Funck and L. Pizzati. Washington D.C., pp.153–165.

¹⁴ Sapir, A., et al. (2004). *An Agenda for a Growing Europe – the ‘Sapir Report’*. Oxford University Press, 234 p.

¹⁵ Varga, J., in 't Veld, J. (2009). A Model-based Analysis of the Impact of Cohesion Policy Expenditure 2000-06: Simulations with the QUEST III endogenous R&D model. *European Economy Economic Papers*, no. 387. European Commission, Brussels, 77 p.

¹⁶ Boldrin, M., Canova, F. (2001). Inequality and Convergence: Reconsidering European Regional Policies. *Economic Policy*, 16 (32), pp. 207–253.

¹⁷ Boldrin, M., Canova, F. (2003). *Regional Policies and EU. Enlargement. European Integration, Regional Policy, and Growth*. The World Bank, Washington, D.C., pp. 33–93.

Latvijā ES fondu finansējums 2007.–2013. gadā pārsniedz 4,5 miljardus eiro, būtiski ieguldījumi ir ūdenssaimniecības apakšnozarē¹⁸ (sk. šī darba 3. daļu). Ūdenssaimniecības apakšnozare Latvijā nav plaši pētīta kopš 1998. gada, lai gan tajā ieguldīti ievērojami finansiālie līdzekļi. Tas ir skaidrojams ar to, ka, ieviešot ES normatīvajos aktos paredzētos standartus attiecībā uz šo pakalpojumu sniegšanu, otrajā plānā ir palikusi nepieciešamība pārliecināties par ieguldījumu efektivitāti, tas ir, atbalsta grupu un darbību izvēli. Šī pētījuma aktualitāte ir saistīta arī ar to, ka turpmākai investīciju programmas īstenošanai ūdenssaimniecības jomā nepastāv empīriskie pierādījumi par esošo programmu sniegumu, to pat līdz šim nav arī apakšnozarē, nav arī aprobētas politikas ietekmes izvērtēšanas metodes, kuras izmantojot iegūtu šādus pierādījumus.

Prognozēts, ka 2010. gadā vismaz 1,2 miljardiem cilvēku nebija pieejami ūdenssaimniecības pakalpojumi, un aptuveni 2,6 miljardiem cilvēku nebija drošas notekūdeņu attīrīšanas.¹⁹ Tas apliecina, ka ūdenssaimniecības apakšnozares nozīmīgums nav saistāms tikai ar ES likumdošanas ieviešanu vien un gadījumā, kad valstij nav pieejami finanšu resursi pilnā apmērā ūdenssaimniecības infrastruktūras modernizācijai, ir nepieciešams nodrošināt finanšu līdzekļu lietderīgu ieguldīšanu.

Pētījuma objekts: Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozare.

Pētījuma priekšmets: ES fondu līdzfinansējuma efekts Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozare ekonomiskajā attīstībā.

Darba mērķis: novērtēt Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozares attīstības priekšnosacījumus, pamatojoties uz ES fondu līdzfinansēto projektu apakšnozarē rezultātu analīzi pašvaldību griezumā.

Minētā mērķa sasniegšanai darbā risināti **šādi uzdevumi**.

1. Analizēt ekonomikas attīstības teorijas un šīs teorijas klasificēt teoriju grupās, lai noteiktu empīriskā pētījuma aptvērumu.
2. Novērtēt ekonomikas attīstības teoriju kritiķu viedokli un sniegt autora pozīciju par tiem.

¹⁸ Latvijā atbilstoši NACE (Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija) ūdenssaimniecības pakalpojumi ietilpst E grupā „Ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija”, 36. un 37. kods. Ir pareizi šo tautsaimniecības nozari atbilstoši izveidotajai nozaru klasifikācijai saukt par apakšnozari, kas ievērots šajā darbā.

¹⁹ Bond, P. (2010). Water, health, and the commodification debate. *Review of Radical Political Economics*, 445p.

3. Analizēt ekonomiskās attīstības faktorus un pierādīt nepieciešamību aplūkot ekonomisko attīstību plašāk nekā ekonomikas izaugsmi.
4. Noteikt ekonomiskās attīstības pierādījumu iegūšanas nepieciešamību ES fondu un ārvalstu finanšu instrumentu ieguldījumu kontekstā.
5. Novērtēt ES fondu ieguldījumu ūdenssaimniecības apakšnozares infrastruktūrā un, pamatojoties uz šo novērtējumu, nodrošināt iespēju arī turpmāk veikt līdzīgus novērtējumus, izmantojot darbā aprakstītos risinājumus.
6. Aplūkot kohēzijas politikas darbību ES un Latvijā.
7. Novērtēt ES fondu projektu īstenotāju apmierinātību ar īstenoto projektu rezultātiem ilgtermiņa ūdenssaimniecības jomā.
8. Noteikt likumsakarības starp ES fondu piesaisti un ūdenssaimniecības apakšnozares attīstību.
9. Empīriskā pētījuma ietvaros:
 - a) novērtēt ES fondu projekta ieviešanas kā ūdenssaimniecības apakšnozares attīstības faktora nozīmīgumu pašvaldībās, kā arī pašvaldību plānus izmantot savus finanšu resursus situācijas uzlabošanai ūdenssaimniecības pakalpojumu jomā;
 - b) noteikt, vai pakalpojumu cenai (tarifs) ūdenssaimniecības apakšnozarē ir tendence pieaugt visās pašvaldībās, kā arī novērtēt, vai pakalpojumu tarifa pieaugums ir atšķirīgs pašvaldībā atkarībā no ES fonda projekta īstenošanas;
 - c) novērtēt pakalpojumu tarifu ūdenssaimniecības apakšnozarē attiecībā uz iespēju veikt turpmākus ieguldījumus infrastruktūrā bez ES fondu projektiem;
 - d) novērtēt pašvaldību plānus izmantot savus resursus situācijas uzlabošanai ūdenssaimniecības jomā.

Šo uzdevumu izpildei ir veikta ekonomiskās attīstības teoriju analīze, kā arī īstenota pašvaldību aptauja, apkopojot datus par vairāk nekā 500 pagastu pārvaldēm Latvijā (zemākais statistikas līmenis teritoriju griezumā), kas iegūti no 2012. gada janvāra līdz 2012. gada jūnijam. Iegūtie dati aptver periodu no 2007. līdz 2011. gadam. Anketā ietverti jautājumi, kas skar ūdenssaimniecības finanšu, tehniskos un institucionālos jautājumus. Darbā noteikto uzdevumu veikšanai izmantotas analītiskās, grafiskās, ekonomiski matemātiskās, statistikas pētījumu, kā arī citas kvalitatīvas un kvantitatīvas metodes.

Pētījuma teorētiskais un metodoloģiskais pamats.

Speciālā ekonomikas attīstības, ilgtspējīgās attīstības u.c. literatūra, pētnieku publicētie darbi ekonomikas attīstības, ES fondu ietekmes izvērtēšanas, vides ekonomikas jautājumos; Latvijas Republikas tiesību akti un politikas plānošanas dokumenti; starptautisko organizāciju publicētā informācija, Latvijas un ārvalstu organizāciju statistika.

Hipotēzes.

1. ES fondu ieguldījumus Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozarē tiek veikti arī tad, kad objektīvi šis finansējums nav nepieciešams vēlamā rezultāta sasniegšanai.
2. Situācija pašvaldību ūdenssaimniecībā ir uzlabojusies arī tajā gadījumā, ja attiecīgajā laika periodā tai netika piesaistīti ES fondu līdzekļi.

Pamatojoties uz promocijas darba rezultātiem autors **aizstāv šādas tēzes.**

1. Situācijai pašvaldību ūdenssaimniecībā ir tendence uzlaboties neatkarīgi no tā, vai attiecīgajā laika periodā tai tika piesaistīti ES fondu līdzekļi.
2. Pašvaldības nākotnē neplāno izmantot savus resursus situācijas uzlabošanai ūdenssaimniecības jomā, kas negatīvi raksturo ES fondu ietekmi uz pašvaldību iniciatīvu attīstīt ūdenssaimniecības infrastruktūru.
3. ES fondu ieguldījumi Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozarē veikti, neraugoties uz to, ka šis finansējums nebija visos gadījumos nepieciešams vēlamā rezultāta sasniegšanai.
4. Pakalpojumu tarifam ūdenssaimniecības apakšnozarē ir tendence pieaugt visās pašvaldībās.
5. Pakalpojumu tarifs ūdenssaimniecības apakšnozarē aug straujāk, ja pašvaldība ir īstenojusi ES fonda projektu.
6. Pakalpojumu tarifs ūdenssaimniecības apakšnozarē neļauj ieguldīt līdzekļus infrastruktūrā.

Pie darba **novitātes** pieskaitāmi:

1. Analizētas likumsakarības starp ES fondu projektu īstenošanu un ūdenssaimniecības apakšnozares attīstību.
2. Sniegts novērtējums par ūdenssaimniecības apakšnozares pakalpojumu izmaksām mājāsaimniecību budžetā un novērtējums par turpmākiem gadiem.
3. Piedāvāti ES fondu finansēto projektu vērtēšanas kritēriji (ūdenssaimniecības apakšnozarē).

4. Izstrādāta metodika ūdenssaimniecības apakšnozares analīzei pašvaldībās, kas var būt izmantota ieguldījumu efektivitātes novērtēšanai apakšnozarē nākamā investīciju ciklā.
5. Apskatīta ekonomiskās attīstības faktoru klasifikācija, kā arī analizēti ekonomiskās attīstības faktori, piedāvājot to shematisko ilustrāciju.
6. Aprakstīta pakalpojumu sniegšanas institucionālā sistēma ūdenssaimniecības apakšnozarē, kā arī piedāvāti uzlabojumi Latvijas situācijā.

Darbā izstrādātiem risinājumiem ir ne tikai teorētiska nozīme, bet arī **praktiskas izmantošanas iespējas**.

1. Pamatojoties uz veikto analīzi, sniegti priekšlikumi stratēģisko dokumentu izstrādei ūdenssaimniecības apakšnozarē, kuru ietvaros būs nepieciešams noteikt prioritāros pasākumus ūdenssaimniecības apakšnozares finansēšanā un sasniedzamos mērķus.
2. Izstrādāta anketa un aptaujas rezultātu aprēķinu aprakstu var izmantot atkārtota novērtējuma veikšanai (2014.–2020. gada plānošanas periods).
3. Izstrādāti priekšlikumi projektu iesniegumu vērtēšanas kritēriju papildināšanai ES fondu ieguldījumu gadījumā.

Darba struktūra.

Darbā ir četras daļas. Pirmajā daļā apskatītas būtiskas ekonomiskās teorijas tautsaimniecības attīstības jomā, analizētas dažādas ekonomikas attīstības koncepcijas, tostarp iezīmēta ilgtspējīgas attīstības koncepcijas vieta šajās teorijās. Otrajā daļā analizēta nepieciešamība vērtēt ieguldījumus tautsaimniecības procesos, īpaši infrastruktūrā, kā arī apskatītas ekonomiskās attīstības analīzes izaicinājumi. Trešajā daļā analizēta ūdenssaimniecības apakšnozare, kurā infrastruktūras pieejamība ir īpaši svarīga, sniegts pārskats par Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozares attīstības tendencēm. Ceturtajā daļā apkopoti empīriskā pētījuma rezultāti. Izrietošie secinājumi apkopoti atsevišķā daļā, tie arī izmantoti par pamatu priekšlikumu definēšanai.

Pētījuma ierobežojumi.

1. Darbā nav vērtēts ūdenssaimniecības apakšnozares ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā, bet gan izpētīta valdības īstenotās atbalsta politikas efektivitāte ūdenssaimniecības apakšnozares funkcionēšanai un attīstībai.
2. Darbā analizēta tā ūdenssaimniecības apakšnozares daļa, kas saistīta ar komunāliem pakalpojumiem (pakalpojumi mājāsaimniecībām).

3. Pētot ekonomiskās attīstības teorijas, mazāk uzmanības pievērsts reģionālajai attīstībai, jo darbā risināmie uzdevumi nav tieši saistīti ar reģionālās attīstības teorijām.
4. Ūdenssaimniecības apakšnozare aplūkota kā valsts līmeņa nozare, neanalizējot katra Latvijas reģiona attīstības īpatnības.
5. Darbā izvirzītās hipotēzes pārbaudītas, pamatojoties uz veiktās aptaujas rezultātiem. Pirms aptaujas datu analīzes, objektīva informācija pārbaudīta, izmantojot publiski pieejamās informācijas datu bāzes.
6. Pastāvot dažādiem ūdenssaimniecības sistēmas raksturojumiem (tehniskais, finanšu), ir varbūtība, ka pieejamā informācija nav pietiekama sistēmas analīzes veikšanai. Piemēram, pakalpojumu apjoms dzeramajam ūdenim ir tieši atkarīgs no spiediena tīklā (to var paaugstināt, un pieaugs klienta izmaksas), tomēr nav neviena statistikas pārskata par šo jomu, turklāt spiediens tīklā var mainīties katru stundu. Tāpat būtisks elements, kas ietekmē rezultātus, ir iedzīvotāju skaits. Pastāv varbūtība, ka dati noveco ļoti ātri, kas samazina pētījuma absolūto rezultātu ticamību. Vienlaikus pētījumā nav plaši izmantotas absolūtās vērtības, tādējādi samazinot šī riska ietekmi uz pētījuma rezultātiem.

Pētījuma rezultātu aprobācija.

1. Par promocijas darba galvenajiem rezultātiem ziņots starptautiskajās un vietējās konferencēs, promocijas darba rezultāti atspoguļoti zinātniskajās publikācijās.
2. Promocijas darba rezultāti tiks izmantoti valsts stratēģisko dokumentu veidošanā.
3. Promocijas darba izstrādes laikā autora secinājumi prezentēti dažāda līmeņa pasākumos saistībā ar ES fondu projektu ieviešanu Latvijā, starp tiem publiskā apspriede par 5. Kohēzijas ziņojumu (2011. gads).

Publikācijas.

1. Spiridonovs, J. (2010). Economical impact of EU Cohesion Policy. *6th International Scientific Conference "Business and Management - 2010"*, ISSN 2029-428X, Vilnius, Gedeminas Technical University, 220–229.
2. Spiridonovs, J. (2010). Economical impact of EU Cohesion Policy and environment. *Economics and Management*, ISSN 1822-6515. 255–261.

3. Spiridonovs, J. (2010). EU Cohesion Policy: Impact on public infrastructure in Latvia. *International conference New Socio-Economic challenges of Development in Europe 2010, conference proceedings*, Riga, ISBN 978-9984-45-363-7, 64–69.
4. Spiridonovs, J. (2011). Impact evaluation of EU funds: examples in infrastructure projects. *“Business: Theory and Practice”*, ISSN 1648-0627 print / ISSN 1822-4202 online. 12(2), doi: 10.3846/btp. 2011.12., 113–119.
5. Spiridonovs, J. (2011). Development of environmental infrastructure in EU: Possibilities for evaluation. *First Euroacademia global conference Europe Inside-Out: Europe and Europeaness exposed to plural observers* (pieņemts publicēšanai).
6. Spiridonovs, J. (2012). Impact evaluation needs for water sector infrastructure. *International Conference “Practice and research in private and public sector - 2012”, conference proceedings*. Vilnius (Mykolas Romeris University), ISSN 2029-7378, 183–189.
7. Spiridonovs, J. (2013). Development of Water services: evaluation of the results. *International Conference “Practice and research in private and public sector - 2013”, conference proceedings*. Vilnius (Mykolas Romeris University), ISSN (online) 2029-7378, 133–140.
8. Spiridonovs, J. (2013). Development of environmental infrastructure in Latvia: evaluation of the results. In: *European Integration and Baltic Sea Region Studies: University-Business Partnership through the Triple Helix Approach, vol. 2*, ISBN 978-3-8305-3028-2, 53–62.
9. Spiridonovs, J. (2013). Assessment of investments in development of water services in Latvia. *International Conference “Whither our economies”, conference proceedings*. Vilnius (Mykolas Romeris University), pieņemts publicēšanai.

Starptautiskās konferences.

1. *6th International Conference on Business and Management*, Vilnius (13.–14.05.2010.), referāts “*Economic impact of EU Cohesion Policy*”.
2. *15th International scientific conference “Economics and Management - 2010”*, Rīga (22.–23.04.2010.), referāts “*Economic impact of EU Cohesion Policy and Environment*”.

3. *“International conference New Socio-Economic challenges of Development in Europe 2010”*, 2010. gada 08.–09. oktobrī (Rīga, Latvijas Universitāte); piešķirts diploms *“Best report award”*; referāts *“EU Cohesion Policy: impact on public infrastructure in Latvia”*.
4. *“Business, management and education 2010: Contemporary regional issues”*, 2010. gada 18. novembrī (Vilnius, *Vilnius Gediminas Technical University*), referāts *“Impact evaluation of EU Funds: examples in infrastructure projects”*.
5. *“First Euroacademia global conference Europe Inside-Out: Europe and Europeaness exposed to plural observers”*, 22.–24.09.2011., Vīnē, Austrijā (*Euroacademia*), referāts *“Development of environmental infrastructure in EU: possibilities for evaluation”*.
6. *“Current issues in management of business and society development - 2011”*, 2011. gada 5.–7. maijā (Rīga, Latvijas Universitāte), referāts *“EU Cohesion Policy: measuring the impact on environmental infrastructure”*.
7. *“European integration and Baltic Sea Region: diversity and perspectives”*, 2011. gada 26. septembrī (Rīga, Latvijas Universitāte), referāts *“Development of environmental infrastructure in Latvia: evaluation of the results”*.
8. *“Practice and research in private and public sector - 2012”*, 26.04.2012., Vilnius (*Mykolas Romeris University*), referāts *“Impact evaluation needs and possibilities for water sector infrastructure”*.
9. *“Practice and research in private and public sector - 2013”* 11.04.2013., Vilnius (*Mykolas Romeris University*), referāts *“Development of water services: evaluation of the results”*.

Vietējās konferences.

1. Latvijas Universitātes 68. zinātniskā konference *“Eiropas Savienības Kohēzijas fonda resursi kā Latvijas tautsaimniecības attīstības avots”* (Rīga, 04.02.2010.).
2. Kemira rīkotais seminārs *“Waste water update in Latvia – old challenges and new approaches”* (Rīga, 23.09.2010.). Prezentācija *“Finansiālais atbalsts Latvijā ūdenssaimniecības infrastruktūras uzlabojumiem: darbības virzieni un nākotnes aktualitātes”*.
3. Profesionālā konferencē. Referāts *“Kohēzijas fonda investīciju ietekme vides jomā”*, (Rīga, 07.12.2010.).

4. Valsts reģionālās attīstības aģentūras rīkotā konferencē par pašvaldību attīstību. Referāts “Īstenoto ERAF un Kohēzijas fonda aktivitāšu ietekme uz teritorijas ilgtspējīgu attīstību”, (Rīga, 10.12.2010.).
5. Valsts un nevalstisko organizāciju rīkota Publiskā apspriede Eiropas Komisijas sagatavotajam 5. ziņojumam par ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju. Ziņojums “Nozaru politikas atspoguļojums 5. ziņojumā par ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju un aktuālā informācija nozaru attīstībā”; darba sesijas vadība (Rīga, 16.12.2010.).
6. Daugavpils Universitātes rīkotā 52. starptautiskā zinātniskā konference “ES Kohēzijas fonda resursi kā Latvijas tautsaimniecības attīstības avots”, (Daugavpils, 14.04.2010.).
7. Profesionālā konference “*Baltic States in transition*”, referāts “*Financing the transition*” (Rīga, 17.09.2011.).

1. Ekonomiskās attīstības konceptuālās pamatnostādnes

1.1. Ekonomiskā izaugsme un ekonomiskā attīstība: kopējās pazīmes un īpatnības

Ekonomiskās attīstības jautājumi vienmēr bijuši ekonomistu intereses lokā, tomēr laika gaitā ir mainījies priekšstats par ekonomiskās attīstības jēdzienu un mērķi. Lielā mērā šis izaicinājums ietekmē valsts ekonomisko politiku, jo nav iespējama valsts ekonomiskās politikas veidošana, ja nav skaidri ekonomiskās attīstības vēlamie rezultāti, kuri savukārt ir atkarīgi no ekonomiskās attīstības definīcijas un mērķiem.

Atbilstoši Nobela prēmijas ekonomikā 2001. gada laureāta Dž. Stiglica domām, mūsdienu ekonomikas realitāte ir tāda, ka pēc visiem ekonomikas zinātnes sasniegumiem, ekonomisti joprojām nevar vienoties par optimālu ekonomikas politikas definīciju.²⁰

Plaši ir izplatīts viedoklis, ka pats vārds “attīstība” var nozīmēt pilnīgi atšķirīgas lietas²¹ un ietekmēt gan ekonomiskās politikas veidošanu, gan šīs politikas rezultātu skaidrojumus. Šāda atziņa ir būtiska, jo valstu ekonomikas attīstībā ievērojama loma ir tām darbībām (piemēram, valdību īstenotās) un šo darbību savstarpējai mijiedarbībai, kuras tiek īstenotas noteiktā laikposmā un noteiktā telpā, attiecīgi arī jautājumā par ekonomiskās attīstības mērķu sasniegšanu valstis un valstu reģioni nebūs vienādi vai arī līdzīgi.

A. Grēgs ir veicis aprēķinu,²² ka ekonomisko procesu analīzē ekonomikas attīstības jēdzienam var minēt vismaz 30 dažādas nozīmes. Šis termins dažādiem pētniekiem un politiķiem²³ nozīmē dažādas lietas, līdz ar to būtu apskatāmas dažādas ekonomikas attīstības teorijas, lai turpmāk koncentrētos uz terminiem un zinātnes virzieniem, kuri būtu visvairāk

²⁰ Stiglitz, E. J., et al. (2006). *Stability With Growth: Macroeconomics, Liberalization, and Development*. Oxford: Oxford University Press, 339 p.

²¹ Correll, D. (2008). The politics of poverty and social development. *International Social Work*, 51 (4), pp. 453–466.

²² Greig, A., et al. (2007). *Challenging Global Inequality: Development Theory and Practice in the 21st Century*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 296 p.

²³ RIO +20 konference par ilgtspējīgu attīstību (2012. gada jūnijā), ko klātienē apmeklēja autors, lielā mērā ir bijusi politiku konference, kas demonstrēja valstu delegāciju vadītāju atšķirīgus viedokļus par prioritātēm pasaules attīstībā: Butāna akcentēja uzmanību uz cilvēka laimi, Irāna – uz dievu, Kuba – uz ieroču izplatību, Venecuēla – ģimenes vērtībām, salu valstis – krastu eroziju un faktiski teritoriju samazinājumu klimatisko pārmaiņu dēļ. Šādā situācijā jebkāds gala deklarācijas teksts, par ko var vienoties visi tāda mēroga konferences dalībnieki, ir veiksmīgs konferences iznākums.

atbilstoši šim darbam. Pētījumus par ekonomikas attīstību var iedalīt grupās²⁴ pēc dažādiem kritērijiem (piemēram, pēc sasaistes ar tirgu un cenu veidošanas mehānismiem). Galvenās teoriju grupas pēc šādas klasifikācijas ir: ekonomiskās attīstības neoklasiskā teorija (ieskaitot tādu ekonomistu darbus kā Peters Bauers, Teodors Šulcs, Džeims Mīds, Žeralds Meiers un Henrijs Brutons); strukturālās nelīdzsvarotības teorijas (Hollis Čeneri, Džefri Nugents un citi), kā arī ekonomiskās attīstības radikāļu un marksistu teorijas (Pauls Barans, Gunders Franks, Vladimirs Ļeņins, Samirs Amins, Gabriels Palma un citi).

Joprojām tieši jautājums par ekonomikas izaugsmi dominē ekonomiskajos pētījumos (apkopojums pieejams, piemēram, *Thanawala*²⁵). Globālās vai lokālās ekonomiskās krīzes tikai paaugstina interesi par šo tēmu, radot vairākus ekonomikas izaugsmes modeļus.²⁶ Pieaug arī tendence apskatīt ekonomikas izaugsmi kontekstā ar tās ietekmi uz iedzīvotājiem, to labklājību.²⁷ Asi kritizēta pieeja, kad ekonomikas attīstības jautājumu uzskata tikai par tās izaugsmes jautājumu.²⁸

Vienlaikus pasaulē veidojās “optimālās izaugsmes programmas”. 20. gs. 90. gadu laikā Vašingtonas konsenss (*Washington Consensus*) dominēja pār ekonomiskās attīstības teoriju un praksi. Tas ietvēra fiskālo un monetāro politiku, ārējās tirdzniecības kapitāla kustības liberalizāciju, valdības subsīdiju likvidāciju, peļņas likmju liberalizāciju, zemās inflācijas uzturēšanu utt. Šo liberālo reformu pieteicēji bija stingri pārliecināti, ka šis instrumentu kopums varētu atrisināt ekonomikas problēmas, kuras ir raksturīgas valstīm ar zemu attīstības līmeni.²⁹

Rezumējot mērķu sasniegšanas procesu var saukt par attīstības procesu, tomēr tas nenozīmē, ka visos gadījumos tā notiek. Lai gan teoriju skaits ir liels, tomēr iespējams apvienot galvenos teoriju attīstības virzienus sešās grupās (1. tabula), par pamatu šai klasifikācijai izvēloties sešus attīstības mērķus.

²⁴ Piasecki, R., Wolnicki, M. (2004) The evolution of development economics and globalization. *International Journal of Social Economics*, 31, 3, 300–314 pp.

²⁵ Thanawala, K. (2001). Is there injustice in the international economy? *International Journal of Social Economics*, 28, 10/11/12, pp. 852–860 pp.

²⁶ Steger, M., T. (2007). Flexibility, sectoral hysteresis, and downturns. *Macroeconomic Dynamics*, 11, pp. 128–148.

²⁷ Krutilla, K., Reuveny, R. (2002). The quality of life in the dynamics of economic development. *Environment and Development Economics*, 7, pp. 23–45.

²⁸ Taylor, M. (2008). Development Economics in the Wake of the Washington Consensus: From Smith to Smithereens? *International Political Science Review*, 29, 5, pp. 543–556.

²⁹ Piasecki, R., Wolnicki, M. (2004). The evolution of development economics and globalization. *International Journal of Social Economics*, 31, 3, pp. 300–314.

Ekonomisko attīstības teoriju salīdzinājums

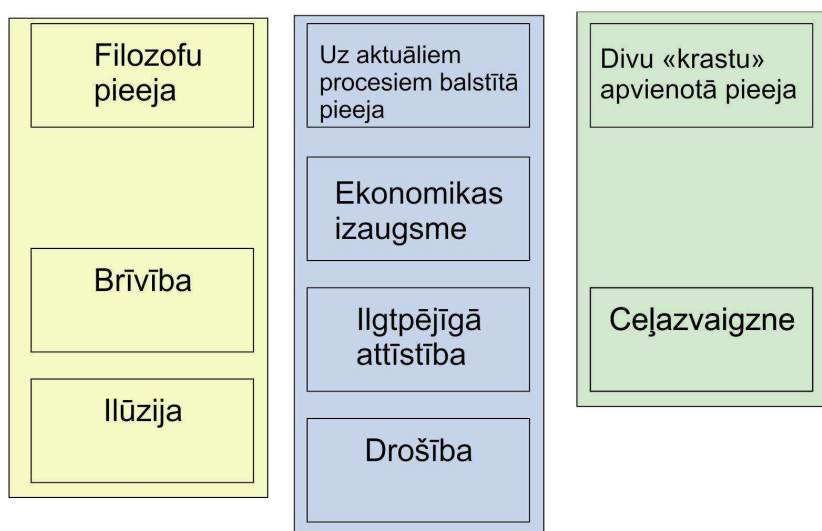
Ekonomisko teoriju grupa	Teorijas raksturojums
1. Attīstība kā izaugsme un pārpilnība	Ekonomikas teorija atšķir izaugsmes jēdzienu no plašākas attīstības idejas, un šī koncepcija ir viena no senākām, jo ir grūti iedomāties attīstību bez izaugsmes. Straujā izaugsme 1950.–1960. gadā sekmēja zinātnieku interesi par plašākiem attīstības mērķiem, jo ekonomiskās attīstības pazīme bija tās izaugsme.
2. Attīstība kā ilgtspēja	Ilgtspējīgas attīstības koncepcija ir galvenā konkurējošā teorija ekonomiskās izaugsmes teorijā. Tā ir saistīta ar resursu efektīvu izmantošanu, īpaši akcentējot uzmanību uz neatjaunojamiem resursiem. Ilgtspējīgās attīstības principi nozīmē arī nepieciešamību veikt pasākumus resursu vidējā patēriņa samazināšanai attīstītākajās valstīs, pieaugot mazāk attīstīto valstu resursu patēriņam. Ilgtspējīgas attīstības teorija ir tieši saistīta ar vides aizsardzību, kas bieži vien izraisa politiskus sarežģījumus (piemēram, pasaules attīstītākās valstīs nepievienojas līgumam par oglekļa dioksīda emisiju samazināšanu, jo tas var ietekmēt šo valstu ekonomiku). Rodas jautājums, vai būs iespējams sasniegt vienādu ekonomiskās attīstības līmeni pasaulē, veicot pasākumus mazāk attīstīto valstu līmeņa pacelšanai līdz attīstītāko valstu līmenim.
3. Attīstība kā drošība	Ja progresu uztver kā augošu cilvēces spēju pārsvaru pār dabas spēkiem, tad drošība ir arī viena no svarīgām attīstības komponentēm. Drošības jautājumu var apskatīt indivīda (mājoklis, darbavieta utt.), nacionālā (ekonomiskā situācija, nodarbinātības iespējas, etniskie jautājumi utt.) vai globālā līmenī (piemēram, pasaules karš vai kodoldrošība). Pastāv viedoklis, ka, pieaugot savstarpējiem globāliem sakariem, problēmas, kuras pasaulei jārisina, kļūst vairāk politiskas nekā zinātniskas. Drošības elements ir viens no būtiskiem indivīda dzīves elementiem, šādā teorijā drošības pieaugums (precīzāk, drošības novērtējums) nozīmē ekonomisko attīstību.
4. Attīstība kā ilūzija	Šī teoriju grupa tiek attīstīta uz pieņēmuma pamata, ka attīstības programmas var mainīt institucionālās un citu organizāciju struktūras, bet nemainot to sniegumu (piemēram, strukturālās reformas valsts pārvaldē bez skaidras stratēģijas). Tāpat pētījumos minēta abstrakta attīstības daba un tendence standartizēt pieredzi (<i>one size fits all</i> pieeja), padarot to universālu, un šādai attīstības izpaušmei ir izteikta antidemokrātiska un uz neiesaistīšanos procesos vērsta loģika. Rezumējot: ja attīstību uztver kā pārmaiņas, tā var izrādīties ilūzija.
5. Attīstība kā ceļazīme	Attīstības pētniecībā vienmēr uzsvērta mērķu loma. Par tādiem mērķiem var, piemēram, uzskatīt Tūkstošgades attīstības mērķus (angļu: <i>the Millenium Development Goals</i>). A. Gors (A. Gore) 2004. gadā, skaidrojot šos mērķus, norādījis, ka tūkstošgades attīstības mērķi ir kvantitatīvie mērķi, kas identificē progresu attiecībā uz konkrētiem minimāliem labklājības standartiem, kuri jāsasniedz globālā un nacionālā līmenī līdz 2015. gadam. ³⁰ ES tiesību sistēmā īpaša vieta ir direktīvām. Tas ir tiesību akts, kas nosaka nepieciešamo iznākumu un uzliek par pienākumu dalībvalstīm integrēt šo uzdevumu savā nacionālajā likumdošanā. Tādā veidā dalībvalstis veicina pārmaiņas ekonomikā (piemēram, aizliedz lietot noteiktā veida elektriskās spuldzes), tomēr parasti nav pieejami pierādījumi tam, ka valsts darbības rezultāts būs atbilstošs politikas (šajā gadījumā) mērķiem vai arī politikas mērķi ir integrēti valsts citu politiku mērķos.
6. Attīstība kā brīvība	Apgaismības laikmetā progresa koncepcija paredzēja, ka cilvēka brīvības attīstību. Pēdējo desmitgadu laikā biežāk tiek uzdots jautājums, vai brīvība ir mainīgais, kas ietekmē attīstības procesu: minētie tūkstošgades attīstības mērķi paredz, ka daļība attīstības programmās ir domāta tiem, kuri gribētu gūt no šīm programmām labumu. Attiecīgi brīvība vienlaikus kļūst par nosacījumu attīstībai un tās galarezultātu. Šī teorijas grupa ir vistuvāk citām ar ekonomiku saistītām zinātnes jomām (psiholoģija, filozofija) un plašāk šajā darbā nav apskatīta.

Autora apkopojums, izmantojot: *Challenging global inequality: development theory and practice in the 21st century*, Greig, A., et al., 2007, kā arī citus tabulā citētos avotus.

³⁰ Correll, D. (2008). The politics of poverty and social development. *International Social Work*, 51(4), 453–466

Papildinot 1. tabulā minēto informāciju, periodu starp 1950. un 1973. gadu bieži vien sauc par Zelta laikmetu ekonomiskajā izaugsmē, vismaz Rietumeiropas valstīs un Japānā.³¹ Ne pirms, ne pēc tam pasaulē ražotā produkcija un starptautiskā tirdzniecība nav tik strauji un ilgi paplašinājusies bez lielas krīzes. Turpmāk, kad iestājās ekonomikas stagnācija, zinātnieku intereses pievērsās ekonomiskajai izaugsmei kā atsevišķai parādībai.³²

J. Šumpeters ir secinājis, ka ekonomikas zinātnē vēsturiski pastāvēja divas sākumā savstarpēji neatkarīgas domāšanas kopienas (jeb “krasti”): filozofu kopiena un aktuālos praktiskos procesos ieinteresētu personu kopiena.³³

1. attēls. Ekonomiskās attīstības teoriju klasifikācija

Avots: autora veidots attēls.

Aplūkojot iepriekšminēto attīstības teoriju apkopojumu, 1.–3. punktā minētās teorijas pieder otrajai grupai, savukārt 4. un 6. punktā minētās – pie pirmās, 5. punktā minētā teoriju grupa apvieno abas pieejas (sk. 1. tabulu).

R. Pjaseckis un M. Volnickis (*Piasecki, Wolnicki*) savā darbā ir atgādinājuši joprojām aktuālo Č. Kindlebergera³⁴ viedokli, ka ekonomiskās attīstības teoriju nevar salīdzināt ar ekonomiskās izaugsmes teoriju, “jo otrā ir vienkārša, eleganta un vienkārši izskaidrojama.

³¹ Crafts, N. Y. G. Toniolo. (1996). Postwar growth: an overview. In: Crafts, N.Y. G. Toniolo (eds.), pp. 1–37.

³² Thomas, V., et al. (2000). *The quality of growth*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 262 p.

³³ Schumpeter, J. (2003). *Economic Doctrine and Method*. London: Routledge. First published in 1954, 207 p.

³⁴ Č. P. Kindlebergers (1910.–2003.) – plaši pazīstams ekonomikas zinātnes vēstures pētnieks.

Pretstatā ekonomiskās attīstības teorijas ir vispārējas, neskaidras un haotiskas – ļoti līdzīgi masu nabadzībai, ar kuru tās cenšas vienoties”.³⁵ Iepriekš sniegtais apkopojums demonstrē ekonomikas teorijas dilemmu ekonomikas attīstības jautājumos: zinātniekiem savos pētījumos ir jāizvēlas sava “piederība” viegli skaidrojamai pieejai vai arī jāiesaistās samērā haotisko teoriju tālākā attīstībā. Šī ir viena no fundamentālām atšķirībām starp ekonomiskas izaugsmes un ekonomikas attīstības (plašākā nozīmē) teorijām no pētniecības viedokļa. Kā minēts iepriekš, pat ilgtspējīgas attīstības principi ir interpretējami daudz plašāk nekā tās problēmas, kuras aplūko ekonomikas izaugsmes teorijas.

Viena no būtiskām problēmām, kuru mēģina risināt ekonomisti ekonomikas izaugsmes teorijas sakarā, ir optimālas ekonomiskās izaugsmes teorija. Vairāk nekā piecdesmit gadus šis jautājums ieņem nozīmīgu vietu ekonomiskajā analīzē: būtu ideāli atrast unikālu ideālu faktoru kombināciju, kas vienmēr nodrošinātu pozitīvu iznākumu atbilstoši uzstādītajam mērķim. Optimālas izaugsmes teoriju lietota arī, ekonomistiem pamatojot un izvērtējot vienotu nacionālā ienākuma indeksu no teorētiskā aspekta (teorētiski optimālais punkts). Sākot ar tādu zinātnieku³⁶ kā F. P. Remzeja (*F. P. Ramsey*) 1928. gada, Dž. van Noimena (*J. von Neumann*) 1945.–1946. gada, P. Samuelsona (*P. Samuelson*) un R. Solova (*R. Solow*) 1956. gada, D. Kasa (*D. Cass*) 1965. gada, R. Sato (*R. Sato*) 1971. gada darbiem, optimālas ekonomiskās izaugsmes teorija ir augusi, sevī iekļaujot endogēnās izaugsmes teoriju. Mūsdienās ir daudz empīrisku pierādījumu tam, ka finansiālā attīstība ir saistīta ar ekonomisko izaugsmi un, iespējams, ir tās cēlonis.³⁷ Tāpat tiek apskatīti arī citi specifiskie izaugsmes elementi ar mērķi labāk izprast tās dabu, piemēram, mēģinājumi noskaidrot, vai empīriskie pierādījumi par pārmaiņām ekonomikā saglabājas laikā, jo pretējā gadījumā, iespējams, izmaiņas raksturo elastību, nevis attīstību. Elastība bieži vien ir saistīta ar īstermiņa pielāgošanos, nevis ar ilgtermiņa pārmaiņām ekonomikas institūcijās vai tehnoloģijās, kas sasaucas ar attīstības kā ilūzijas teoriju kopu.³⁸ Šādā veidā, turpinot attīstīt izaugsmes teorijas un neapšaubot tās nepieciešamību ekonomiskajos procesos, tika nodrošināta teorijas strukturēšana, katram nākamajam pētījumam papildinot un attīstot iepriekšējos.

³⁵ Piasecki, R., Wolnicki, M. (2004). The evolution of development economics and globalization. *International Journal of Social Economics*, 31, 3, pp. 300–314.

³⁶ Autora apkopojums pēc: Sato, R. (2002). Notes. Optimal economic growth: test of Income/Wealth Conservation Laws in OECD countries. *Macroeconomic Dynamics*, 6, pp. 548–572.

³⁷ Khan, A. (2001). Financial Development and Economic Growth. *Macroeconomic Dynamics*, 5, pp. 413–433

³⁸ Ibid.

Tomēr vairāki ekonomisti nonākuši pie secinājuma, ka nāciju (vai valstis) labklājības līmenis var būt balstīts uz dažādu atslēgas faktoru komplekso iedarbību, kas parasti nav iekļauti tradicionālā izaugsmes teorijā. 1960.–1980. gadā R. Solova izaugsmes modelis, kura būtība ir tāda, ka attīstība pieprasa uzkrājumu pieaugumu, kas attiecīgi ļauj uzkrāt fizisko kapitālu, dominēja zinātniskajos pētījumos. Tomēr 1992. gadā G. Mankivs (*G. Mankiw*) secināja, ka cilvēkkapitāls ir tikpat nozīmīgs kā fiziskais kapitāls, kas ļāva papildināt iepriekš minēto Solova modeli, kaut gan šis jaunais modelis joprojām pilnā mērā neizskaidro, kāpēc dažas valstis ir bagātas un dažas ir nabadzīgas.³⁹ Ilgtspējīgās attīstības kontekstā M. Salihs (*M. Salih*) 2003. gadā norādīja uz to, ka ekonomiskā izaugsme ir nepieciešama, bet tā var nebūt būtisks nosacījums ilgtspējīgai attīstībai un objektīvai ienākumu sadalei iekš un starp paaudzēm.⁴⁰ To var pierādīt arī ar Skandināvijas valstu pieredzi, kurām izdevās saglabāt ekonomikas iespējas vidus klasei, attīstoties valstu ekonomikai. Tajā pašā laikā citas valstis (konservatīvās) pieredzēja nemitīgu plaisas paplašināšanos starp vidus klases tirgus iespējām un grupu ar augstiem ienākumiem.⁴¹ Tādējādi var pieņemt, ka valsts ekonomikas izaugsme nenozīmē iedzīvotāju labklājības līmeņa attiecīgu celšanos.

Zinātnieku plašā interese par izaugsmes teoriju ietekmēja vairāku teoriju attīstību, kuru pamatdoma bija meklēt ekonomisko procesu skaidrojumus ārpus izaugsmes fabulas. Šī teoriju grupa ietver arī radikālas teorijas, kurās izaugsmi sauc par postu. Tā, piemēram, jēdziens “post-attīstība”, ko raksturo plašs rakstu klāsts, vienoja arī radikālās demokrātijas piekritējus – post-marksismu, eko-feminismu. Kaut arī argumentācija šajās kustībās atšķiras, tomēr tās vieno antagonisms pret attīstību kā pret normalizējošu struktūru.⁴² 20. gs. 90. gadu sākumā plašu rezonansi gūst A. Eskobara (*A. Escobar*), S. Latuša (*S. Latouche*) un Dž. Saksas (*J. Sachs*) darbi. Līdzīgas debates nedaudz ātrāk izraisīja pret-izaugsmes – angļu *degrowth* vai franču *de'croissance* – ideja. Termins *de'croissance* pirmo reizi parādījās N. Georgesku-Regena (*N. Georgescu-Roegen*) 1971. gada darbā “Entropijas likums un ekonomikas process” (franču

³⁹ Finnie, B., et al. (2006). Economic development: corruption, complexity, wealth, and a triad of strains. *Humanomics*, 22, 4, pp. 185–204.

⁴⁰ Salih, M. T. (2003). Sustainable economic development and the environment. *International Journal of Social Economics*, 30, 1/2, pp. 153–162.

⁴¹ Scholtz, H. (2010). Inequality rose from above, so it shall fall again: Income skewness trends in 16 OECD countries as evidence for a second Kuznets cycle. *International Journal of Comparative Sociology*, 51 (4), pp. 246–267.

⁴² Hart, G. (2001). Development critiques in the 1990s: culs de sac and promising paths. *Progress in Human Geography*, 25, 4, pp. 649–658.

tulkojumā), un to vēlāk popularizēja vairāki akadēmiķi un žurnālisti, tādi kā S. Latušs, V. Šenē (V. *Cheyne*) un citi. Georgesku-Regens piedāvāja viedokli par izaugsmi, uzskatot to par neatgriezenisku postu, ko izraisīja bezgalīgās izaugsmes politikas popularizēšana neoliberālās ekonomikas ietvaros. Viņš argumentēja, ka klasiskā ekonomika ir pamatota ar pieņēmumu par ekonomikas mehānisku dabu, kas ignorē entropijas likumu, jeb otro termodinamikas likumu.⁴³ Piemēram, enerģija, ko patērē datora izgatavošanai, nekad nevar būt atgriezta savā sākotnējā veidolā un izmantota cita datora izgatavošanai. Bezgalīgā izaugsme, ko veicina arvien pieaugošs dabas resursu izlietojums, novedīs pie zemes kapacitātes izsmelšanas, kas fizikas kategorijās ir novirze no normas.⁴⁴

Šī zinātniskā diskusija, it īpaši 20. gs. 90. gadu darbi ievērojami ietekmēja to teoriju attīstību, kuras apskata ekonomikas attīstību plašāk par izaugsmi. Diskusija iezīmēja arī būtisku atšķirību teorijās: ievērojami pieaug zinātnieku interese par dabas resursiem kā ierobežotu attīstības faktoru, jo aug apziņa, ka dabas resursi nav bezgalīgi un arī var nebūt noteicoši ekonomikas attīstības tempā. Tas savukārt attīstīja ievērojamu vides aizsardzības kustību, kas ietver gan radikālās organizācijas, gan ekonomistus, kuri specializējas dabas resursu ekonomikā.

Radikālo kustību piekritēji daļēji var apelēt ar pieņēmumu, ka daudzās sabiedrībās politiku veidotāju spēja nodrošināt ilgtspējīgu attīstību var būt nelabvēlīgi ietekmēta valdības politiskās gribas trūkuma dēļ.⁴⁵ Politikas veidotāji var nebūt imūni pret korupciju un var būt īpašo interešu un politisko grupējumu ietekmē, kas īpaši vides aizsardzības normu kontekstā nozīmē paaugstinātu vēlmi neievērot vai mainīt finansiāli ietilpīgas normas.

Dabas resursu ekonomikā ir plaši pieņemts, ka pastāv spēcīga saistība starp dabas resursu apjomiem un ekonomiskās izaugsmes rezultātiem. Dž. Sakss un A. Vorners (A. *Warner*) 1995. gada pētījumā secināja, ka valstis ar bagātīgiem dabas resursiem mēdz attīstīties lēnāk nekā nabadzīgākas valstis. 2001. gadā šie paši zinātnieki ir definējuši “dabas resursu lāstu” kā negatīvas attiecības starp dabas resursiem un izaugsmi.⁴⁶

⁴³Otrais termodinamikas likums R. Klauziusa formulējumā skan šādi: „Siltuma daudzums pats no sevis nekad nepāriet no aukstāka ķermeņa uz karstāku ķermeni jeb nav iespējams siltuma dzinējs, kurš visu no sildītāja saņemto siltumu varētu pārvērst darbā.”

⁴⁴ Fournier, V. (2008). Escaping from the economy: the politics of degrowth. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 28, 11/12, pp. 528–545.

⁴⁵ Salih, M. T. (2003). Sustainable economic development and the environment. *International Journal of Social Economics*, 30, 1/2, pp. 153–162.

⁴⁶ Aznar-Marquez, J., Ruiz-Tamarit, R. J. (2005). Renewable natural resource and endogenous growth. *Macroeconomic Dynamics*, 9, pp. 170–197.

Šis atzinums papildināja jau atzītas teorijas par atšķirībām starp dažādu nāciju labklājības un nabadzības līmeni, kas ir fundamentāls jautājums ekonomikas un politikas pētījumos (piemēram, Šumpetera 1934. gada un Rostova 1960. gada pētījumi⁴⁷). Plaši analizēti arī specifiskie vides kvalitātes elementi (pēdējā laikā īpaši klimata jautājumi), atzīstot vides aizsardzības jautājumus primāri par globālās dienaskārtības daļu, kas konsekventi nozīmē to, ka, lai atrisinātu globālās vides problēmas, ekonomikas attīstība ir jāsavieno ar starptautisko sadarbību.⁴⁸ Kopumā var secināt, ka vides aizsardzības elements ir būtiska atšķirība starp izaugsmes un, piemēram, ilgtspējīgās attīstības teorijām, kur pirmajā gadījumā tas ir tikai normatīvais ierobežojums, bet otrajā – viens no pamatmērķiem.

Līdz šim aplūkotās teorijas un to attīstība sniedz ieskatu ekonomiskās izaugsmes un ekonomiskās attīstības jautājumos, atzīstot atšķirības starp teorijām; konstatējamās arī kopējās pazīmes: problēmu globālais raksturs un fundamentāla problēma, kuru risina zinātnieki neatkarīgi no piederības kādai no teoriju atbalstītāju grupai: ekonomikas attīstības faktori.

1.2. Ekonomisko attīstību ietekmējošie faktori

Iepriekš aplūkotās teoriju grupas, kā arī atziņa, ka pats jēdziens “ekonomiskā attīstība” ir plaši interpretējams, ļauj secināt, ka ekonomisko attīstību ietekmējošie faktori būs atkarīgi no tā, ko konkrētā gadījumā sauc par attīstību.

Ievērojams mēģinājums noteikt ekonomikas attīstības kā izaugsmes faktoros ir bijusi Vašingtonas vienošanās, ko saistīja ar ekonomiskām programmām, kuras īstenoja 80. gados Lielbritānijas premjerministres M. Tečeres un ASV prezidenta R. Reigana vadībā. Vašingtonas vienošanās ir ekonomisko reformu un instrumentu kopa, par kuru vienojās ASV kongresā starptautiskās finanšu institūcijas (piemēram, SVF, Pasaules Banka un Amerikas Attīstības Banka), ASV valdības ekonomikas aģentūras un zinātnieki. Galvenais mērķis bija aktivizēt un veicināt ekonomikas attīstību Latīņamerikā (ekonomikas politiku kopums kļuva par vadlīnijām, kuras bija jāizpilda reģionu valdībām⁴⁹). Ekonomikas politikas instrumenti ietvēra:

- a) fiskālo deficītu likvidēšanu;

⁴⁷ Finnie, B., et al. (2006). Economic development: corruption, complexity, wealth, and a triad of strains. *Humanomics*, 22, 4, pp. 185–204.

⁴⁸ Szostak, R. (2009). *The Causes of Economic Growth: Interdisciplinary Perspectives*. New York: Springer, 373 p.

⁴⁹ Cuadra Montiel, H. (2007). Incompleteness of Post-Washington Consensus: A Critique of Macroeconomic and Institutional Reforms. *International Studies*, 44, 2, pp. 103–22.

- b) publisko izdevumu novirzīšanu uz sākotnējo izglītību, veselību un infrastruktūru;
- c) nodokļu bāzes paplašinājumu;
- d) pozitīvas, bet mērenas procentu likmes;
- e) valūtas kursa izmantošanu eksporta pieaugumam;
- f) tirdzniecības ierobežojumu mazināšanu, samazinot tarifus;
- g) tiešo ārvalstu investīciju barjeru likvidēšanu;
- h) valsts uzņēmumu privatizāciju;
- i) regulēšanas atcelšanu uzņēmumu veidošanai un konkurencei;
- j) drošas īpašumtiesības.

Šo apkopojumu var uzskatīt par mēģinājumu noteikt universālus ekonomikas izaugsmes (un attiecīgi ekonomikas attīstības) faktoros, ņemot vērā trīs galvenos principus: liberalizācija, privatizācija, stabilizācija. Vienlaikus ar principu izplatību pasaules mērogā zinātnieki konstatēja problēmu, kaut tiek atzīts, ka attīstībai ir nepieciešami vairāki likumi (normas), ka joprojām ir šaubas par to, kāda loma jāspēlē valstij.⁵⁰ Principu definīcija formāli ir pamatota ar vairākiem zinātniskiem pierādījumiem, tostarp Frīdmana likumu, kas nosaka, ka tikai monetārā politika, kas ģenerē nulles nominālo procentu likmi, novedīs pie optimāla resursu sadalījuma. Praksē tas nozīmē, ka ekonomikai vajadzētu būt vai nu bez inflācijas, vai arī deflācijas konstantā līmenī, kas noved pie nākamā secinājuma, ka cenu līmeņa stabilitātei vajadzētu būt centrālās bankas galvenajam mērķim.⁵¹ Cits piemērs ir A. Lamfalisi (*A. Lamfalussy*) 1963. gadā attīstītā teorija⁵², ka augošais eksports veicina vietējo ieguldījumu, kas savukārt palielina saražotos apjomus un produktivitāti, padarot ekonomiku konkurētspējīgāku starptautiskajā tirgū, tādējādi palielinot ārējos pārdošanas apjomus.

Vienošanos panāca augstā starptautiskā līmenī ar noteiktu pamatotību, tomēr Vašingtonas vienošanās principi izpelnījās plašu kritiku. Piemēram, Dž. Stiglics savā 1998. gada pētījumā norāda uz nepieciešamību pētīt ekonomikas attīstības faktoros plašāk.⁵³

⁵⁰ Glinavos, I. (2010). Transition or development?: reassessing priorities for law reform. *Progress in Development Studies*, 10, 1, pp. 59–74.

⁵¹ Cavalcanti, V. de, Villamil, T. P. A. (2003). Optimal inflation tax and structural reform. *Macroeconomic Dynamics*, 7, pp. 333–362.

⁵² Vonyo, T. (2008). Post-war reconstruction and the Golden Age of economic growth. Cambridge University Press. *European Review of Economic History*, 12, pp. 221–241.

⁵³ Mehotra, S., Delamonica, E. (2005). The private sector and privatization in social services: is the Washington Consensus 'dead'? *Global Social Policy*, 5, pp. 141–174.

Pirmkārt, pieņēmums, ka ekonomikas atklātība ir saistīta ar attīstības tempu, nav apstiprināts ar pārliecinošiem pierādījumiem: saikne starp tirdzniecības ierobežojumu līmeni un ilgtermiņa attīstību ir vāja, dažos gadījumos tā ir pat nejauša.⁵⁴ Turklāt iestādēm piemītošā nevērība attiecībā uz lomām un spējām (kontekstā ar faktisko sniegumu un institucionālo ietvaru valstī) padara neo-klasisku ekonomikas ortodoksiju par strīdīgu un nereālu.⁵⁵

Otrkārt, daži zinātnieki uzskata, ka šie principi konfliktē ar valstu starptautiskajām saistībām attiecībā uz vispārēju un vienlīdzīgu pieeju pakalpojumiem. Atzīts arī, ka koncentrācija uz minimāliem mērķiem, tikai lai izpildītu noteiktos principus, novērsa uzmanību no ambiciozākiem Tūkstošgades attīstības mērķiem.⁵⁶

Treškārt, tiek apšaubīta šādu principu pozitīva ietekme uz ekonomikas attīstību. Kopumā konstatēts, ka šādai iepriekš iezīmētai ekonomiskajai politikai (vadlīnijas) nav izdevies sasniegt vēlamu efektu. Piemēram, tiek minēts, ka privatizācijas politikai nebija ievērojamas ietekmes uz ekonomikas attīstību un ienākumu nevienlīdzību laikā starp 1991. un 2002. gadu.⁵⁷ Taču vēl 2005. gadā, gūstot negatīvu pieredzi, saistītu ar privātā sektora ienākšanu izglītībā, nepārprotami neveiksmīgu privatizāciju un privātā sektora ienākšanu veselības aprūpes pakalpojumos, un strīdīgu attīstību privātās–publiskās partnerības sektorā, saistītu ar ūdens attīrīšanas jomu zemo un vidējo ienākumu valstīs, starptautiskās finanšu organizācijas pieprasa valstīm veicināt privātā sektora līdzdalību minētajās nozarēs.⁵⁸

Šis spiediens parāda, ka, neņemot vērā lielo kritiku, Vašingtonas vienošanās principus joprojām uzskata par ievērojamiem ekonomikas attīstības faktoriem. Vienlaikus šie attīstības faktori attiecas lielā mērā tikai uz izaugsmi, nevis citām teoriju grupām, kuras aplūkotas iepriekš.

Alternatīvu ekonomiskās attīstības faktoru apkopojumu var iegūt, analizējot Pasaules Bankas regulārus ziņojumus par pasaules attīstību (angļu: *World Development Report*). Ar šo ziņojumu palīdzību Pasaules Banka cenšas iniciēt attīstības debates un ietekmēt ekonomiskās un

⁵⁴ Rodrik, D. (1999). Where did all the growth go? External shocks, social conflict, and growth collapses. *Journal of Economic Growth*, Springer, vol. 4 (4), pp. 385–412.

⁵⁵ Cuadra Montiel, H. (2007). Incompleteness of Post-Washington Consensus :a critique of macro-economic and institutional reforms. *International Studies*, 44, 2, pp. 103–22.

⁵⁶ Correll, D. (2008). The politics of poverty and social development. *International Social Work*, 51 (4), pp. 453–466.

⁵⁷ Adams, S., Mengistu, B. (2008). Privatization, governance and economic development in developing countries. *Journal of Developing Societies*, 24 (4), pp. 415–438.

⁵⁸ Mehotra, S., Delamonica, E. (2005). The private sector and privatization in social services: is the Washington Consensus 'dead'? *Global Social Policy*, 5, pp. 141–174.

politiskās pārrunas, ziņojumos uzturot distanci (maldinošu⁵⁹) starp pašu banku un apskatāmo problēmu. Ziņojums darbojas arī kā bankas publiskā tēla daļa, atbalstot Banku un saistītās institūcijas, piemēram, ASV valdību, lai aizstāvētu savu dominanci attīstības diskusijās. Šo ziņojumu galvenie temati 1978.–2012. gadā ir apkopoti 2. tabulā un 11. pielikumā.

2. tabula

Pasaules attīstības ziņojums, 1978.–2012. g.

Temati	Gads						Temata minējumu skaits
	1978.	1981.	1991.	1996.	1999./2000.	2009.	
Vispārīgie attīstības jautājumi	1978.	1981.	1991.	1996.	1999./2000.	2009.	6
Kapitāls, investīcijas, finanšu sistēmas, ārējā tirdzniecība	1985.	1987.	1988.	1989.	2005.		5
Institūcijas	1983.	1997.	2002.	2003.			4
Nabadzība	1980.	1990.	2000./2001.	2004.			4
Lauksaimniecība	1982.	1986.	2008.				3
Vide, klimats, ilgtspējīga attīstība	1992.	2007.	2010.				3
Nodarbinātība	1979.	1995.					2
Iedzīvotāju skaits, veselība	1984.	1993.					2
Cilvēktiesības	2006.	2012.					2
Infrastruktūras attīstība	1994.						1
Zināšanas	1998./1999.						1
Drošība	2011.						1

Avots: Autora apkopojums.

Šajā apkopojumā (tematu saraksts) ir iekļauti gan attīstības faktori, gan atsevišķas nozares (ietekmes objekti). Ņemot vērā jau apskatītos faktoros izaugsmes teorijas ietvaros un izslēdzot tos no saraksta, veidojas šāds ekonomikas attīstības faktoru uzskaitījums:

- a) **sociālie, veselības un darbaspēka jautājumi.** Apstiprinājums šim attīstības faktoram ir, piemēram, tas, ka F. Diksons (*F. Dixon*), analizējot J. Šumpetera teorijas⁶⁰, secina, ka ekonomikas progresam ir cena; attīstības neizbēgama komponente ir ievērojams ekonomisks un sociāls process, kura rezultātā mainās sociālā struktūra. Šis faktors ir saistīts arī ar psiholoģijas elementiem (piemēram, iedzīvotāju kā darbaspēka uzvedība). S. Rašids (*S. Rashid*) savā darbā ir pētījis problēmu – ja bagātība veidota no cilvēka

⁵⁹ Mawdsley, E., Rigg, J. (2002). A survey of the World Development Reports I: discursive strategies. *Progress in Development Studies*, 2, 2, pp. 93–111.

⁶⁰ Dixon F. D. (2000). Schumpeter – fifty years later. *Journal of Macromarketing*, 20, 1, pp. 82–88.

smaga darba, tad kas mudina šo cilvēku smagi strādāt; ekonomisti koncentrējas uz cilvēka (personas) individuālo interesi, bet ir iespējami arī daudzi citi motīvi, piemēram, patriotisms, pienākuma izjūta vai pat laba griba altruisma formā;⁶¹

- b) **investīcijas un valdības finansējums.** Investīciju jautājums ir minēts arī Vašingtonas vienošanās principos, bet attiecībā uz valdības finansējumu, kā minēts iepriekš, zinātnieku vidū vienošanās nav. Tomēr valdības intervences bāzes sociālajos pakalpojumos (veselība, pārtikas pieejamība, ūdens un tā attīrīšana, izglītība) nodrošina šo pakalpojumu kompleksu pieejamību, tāpēc pastāv viedoklis, ka publiskajam sektoram ir jāiejaucas un jāfinansē šie sektori.⁶² Var norādīt arī, ka to, ko valsts uzskata par nepietiekamu attīstības līmeni, var kompensēt ar noteiktu ieguldījumu piesaisti.⁶³
- c) **cilvēktiesības.** Cilvēktiesības ekonomiskās attīstības teorijā var būt aplūkotas plaši, sākot ar dzimumu līdztiesību līdz nacionālo vai reliģisko (empīrisko pētījumu dati liecina, ka “reliģioziem” reģioniem var būt sliekšņa efekts ekonomiskajā attīstībā⁶⁴) minoritāšu tiesībām. Atsevišķu valstu ekonomikas struktūrā ļoti trūkst noteiktu resursu (piemēram, dzeramais ūdens), kas, piemērojot kādu diskriminācijas elementu, kļūst nepieejams vai mazāk pieejams noteiktai iedzīvotāju grupai. Tas konsekvēnti var pasliktināt ekonomisko situāciju valstī. Novērots arī, ka formālu un neformālu likumu kopums sabiedrībā, kas veido cilvēku mijiedarbību, ir kritiski svarīgs ekonomikas sniegumam.⁶⁵
- d) **vides aizsardzība un klimats, ilgtspējīga attīstība** (nākamām paaudzēm). Iepriekš sniegts skaidrojums, ka ilgtspējīgās attīstības jautājums iekļaujas atsevišķu ekonomiskās attīstības teoriju grupā. Attiecīgi vides aizsardzības, klimata un ilgtspējīgas attīstības jautājumi var būt aplūkoti gan kā ekonomiskās attīstības faktors (piemēram, izaugsmes prognozēšanā dabas resursu pieejamība un cena spēlēs būtisku

⁶¹ Rashid, S. (2000). *Economic policy for growth: economic development is human development*. Boston: Kluwer Academic Publ. 259 p.

⁶² Mehotra, S., Delamonica, E. (2005). The private sector and privatization in social services: is the Washington Consensus ‘dead’? *Global Social Policy*, 5, pp. 141–174.

⁶³ Phillips, S., Edwards, R. (2000). Development, Impact Assessment and the Praise Culture. *Critique of Anthropology*, 20, 47 p.

⁶⁴ Finnie, B., et al. (2006). Economic development: corruption, complexity, wealth, and a triad of strains. *Humanomics*, 22, 4, pp. 185–204.

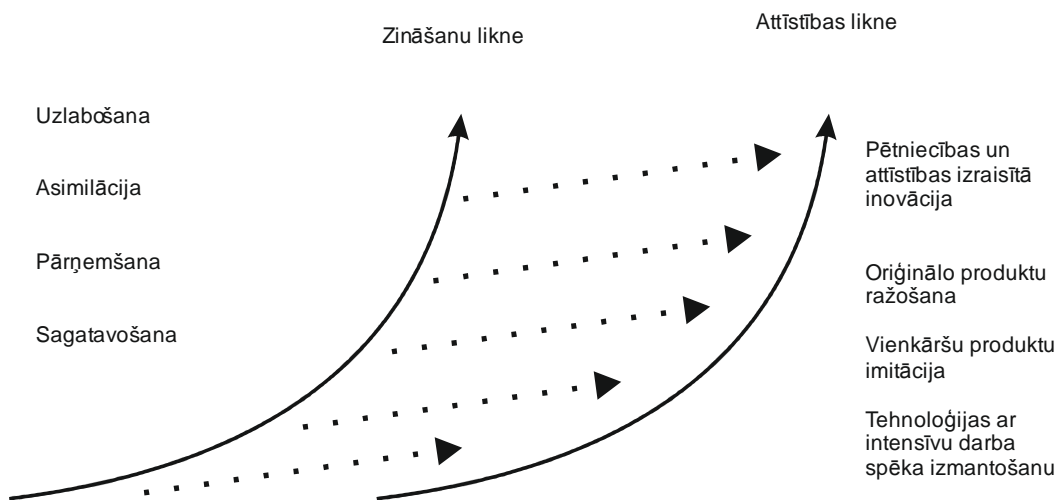
⁶⁵ Cuadra Montiel, H. (2007). Incompleteness of Post-Washington Consensus: a critique of macro-economic and institutional reforms. *International Studies*, 44, 2, pp. 103–22.

lomu), gan kā attīstības mērķis (šajā darbā autors analizē ekonomiskās attīstības jautājumu šādā aspektā);

- e) **drošības jautājumi.** Līdzīgi ilgtspējīgas attīstības jautājumam, drošība kā atsevišķa attīstības kategorija minēta iepriekš, bet turpmāk atsevišķi netiks analizēta.

Plašāk būtu aplūkājami vēl divi ekonomiskās attīstības faktori, kurus ir iespējams identificēt, analizējot iepriekš minēto ziņojumu galvenos tematus.

Zināšanas un inovācijas. Atbilstoši R. Svedberga (*R. Swedberg*) atzinumam (ar atsauci uz J. Šumpetera teorijām) īstenībā pārmaiņas ekonomikā notiek, bet tās ir redzamas tikai tad, kad uzņēmējs saliek sava uzņēmuma darbības faktorus kopā “jaunajās kombinācijās”. Uzņēmējs var neizgudrot neko jaunu; tas ievieš jauninājumus (inovācijas), citiem vārdiem, pārveido jau esošos resursus.⁶⁶ M. Frīmans (*M. Freeman*) savā 1999. gada darbā inovācijas definē kā infrastruktūras projektus, kuru īstenošanai nepieciešami lieli investīciju apjomi un ilgi attīstības periodi, piemēram, dzelzceļi vai sakaru tīkli.⁶⁷ Savukārt zināšanas ietekmē attīstības kvalitāti. Viena no ilustrācijām šādam apgalvojumam ir 2. attēls (uz zināšanām balstīta ražošana).

2. attēls. Zināšanu un attīstības līknes⁶⁸

Šī attēla skaidrojums ir tāds, ka katrs posms zināšanu attīstībā ietekmē kādu ekonomiskās attīstības posmu, piemēram, zināšanu asimilācija (iegūto zināšanu pielāgošana, piemērošana

⁶⁶ Swedberg, R. The economic sociology of capitalism: Weber and Schumpeter. *Journal of Classical Sociology*, 2, 2010, pp. 227–255.

⁶⁷ Mallar, L., Mallar, S. (2004). Endogenous growth, endogenous business cycles. *Macroeconomic Dynamics*, 8, pp. 559–581.

⁶⁸ Hanson, M. (2008). *Economic Development, Education and Transnational Corporations*. London; New York: Routledge, 157 p.

konkrētiem apstākļiem) ietekmēs oriģinālo produktu ražošanu. Atzīts, ka ražošanas jaudas un ekonomikas attīstība ir lielā mērā balstīta uz to, kāda loma zināšanām ir ekonomikā. P. Romera (*P. Romer*) attīstības teorija izceļ to, ka zināšanas ir galvenais produktivitātes un ekonomikas attīstības dzinējspēks. Zināšanu bāzi var definēt arī kā spēju rast jaunas idejas, domas, procesus un produktus un pārveidot tos par ekonomiskām vērtībām.⁶⁹

Infrastruktūra un pakalpojumu pieejamība. Kopš 20. gs. 80. gadu vidus aktivizējas debates starp ekonomiskās politikas veidotājiem, politiķiem un sabiedrību par infrastruktūras ietekmi uz ekonomisko attīstību un izaugsmi.⁷⁰ Lielā daļā pētījumu par saikni starp infrastruktūru un ekonomisko izaugsmi ir apskatīti makroekonomikas vai nozares mēroga mainīgie lielumi (piemēram, kopējie valsts kapitālieguldījumi). Šajos pētījumos, no kuriem lielākā daļa ir par attīstītajām valstīm, parasti konstatē, ka infrastruktūras kapitālam ir ievērojama pozitīva ietekme uz ekonomikas attīstību un arī uz tās izaugsmi. Ja infrastruktūra, šķiet, veicina ekonomisko izaugsmi, tad nav tiešu un relatīva ilgtermiņa seku. Šādi pētījuma secinājumi sniedz tikai ierobežotu ieskatu par nepieciešamiem nosacījumiem attiecībā uz šādu iedarbību. D. Ašauera (*D. Aschauer*) 1989. gada un A. Maneles (*A. Munnell*) 1990. gada empīriskie darbi identificēja publiskās infrastruktūras nozīmīgo ietekmi uz ekonomisko izaugsmi. Šo viedokli plaši atbalstīja: R. Barro (*R. Barro*) 1990. gada darbs, D. Ašauera 2000. gada darbs, A. Marero (*A. Marrero*) 2005. gada darbs u.c.⁷¹ OECD uzskata,⁷² ka infrastruktūras attīstība ir viens no centrālajiem sociālās un ekonomiskās attīstības jautājumiem, tā nodrošina pamatus gandrīz visai mūsdienu ekonomiskajai aktivitātei, veido vienu no galvenajiem ekonomiskajiem sektoriem, kā arī sniedz nozīmīgu ieguldījumu dzīves kvalitātes standartu un dzīves kvalitātes uzlabošanā.

Tomēr infrastruktūrai ir arī mazāk vēlamas sekas, piemēram, dažas no tām – vairāk ceļu, tas nozīmē vairāk satiksmes un vairāk trokšņa, elektrostacijas var būtiski palielināt siltumnīcas efekta gāzu emisiju, un dambji var izraisīt plašu lauku apgabalu iznīcināšanu un populācijas pārvietošanos (OECD, 2006). Infrastruktūras definīcija var būt ierobežota tā, lai tā iekļautu

⁶⁹ Huggins, R., Izushi, H. (2009). Regional Benchmarking in a global context: knowledge, competitiveness, and economic development. *Economic Development Quarterly*, 23 (4), pp. 275–293.

⁷⁰ Kessides, C. (1993). *The Contributions of Infrastructure to Economic Development*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 52 p.

⁷¹ Marrero, A. G. (2008). Revisiting the optimal stationary public investment Policy in endogenous growth economies. *Macroeconomic Dynamics*, 12, pp. 172–194.

⁷² Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Infrastructure to 2030: Telecom, Land transport, Water and Electricity organization*. Paris: OECD publishing, 360 p.

transporta nozari, ūdens un notekūdeņu apsaimniekošanu, elektroenerģijas un telekomunikācijas. Ierobežojot infrastruktūras definīciju šādā veidā, pēc Starptautiskās rekonstrukcijas un attīstības bankas novērtējuma,⁷³ izdevumi infrastruktūras izveidei visās valstīs ir liela daļa – sākot no trešdaļas līdz pusei – valsts investīciju (aptuveni no trim līdz sešiem procentiem no IKP). Vienlaikus secināts, ka pat tad, ja ir skaidrs, kā nodrošināt pakalpojumu sniegšanu nabadzīgajiem iedzīvotājiem, bieži vien nav iespējams izveidot politisko koalīciju, kas atbalstītu pārmaiņas, kuru mērķis būtu nodrošināt plašāku pakalpojumu pieejamību,⁷⁴ kas konsekventi ietekmē valdības ieguldījumus infrastruktūrā (gan nozari, gan apjomu).

Analizējot ekonomisko attīstību ietekmējošos faktorus, autors secina, ka var pastāvēt arī faktoru kombinācijas, kuras pašas par sevi veido jaunus attīstības faktorus. Piemēram, ekonomiskās attīstības faktori ir infrastruktūra un valsts ieguldījumi, tos apvienojot, iegūsim jaunu faktoru – valsts ieguldījumus infrastruktūrā. Valsts ieguldījumi infrastruktūrā var dažādi ietekmēt valsts ekonomisko attīstību, jo ir būtiski noteikt tās jomas un to ieguldījumu intensitāti, kāda ir nepieciešama ekonomiskās attīstības veicināšanai.

Līdz šim apskatīti vairāki ekonomiskās attīstības faktori, kuri arī biežāk tiek aplūkoti ekonomiskajās teorijās. Papildus būtu apskatāmi vēl atsevišķi ar citām zinātnes jomām ciešāk saistīti ekonomikas attīstības faktori, piemēram, sociālā antropoloģija, vadības zinātne vai psiholoģija.

Atbildība un institūcijas. Atbildību var vienkārši definēt kā “viena aģenta spēja pieprasīt cita aģenta izskaidrojumu vai attaisnojumu par tā rīcību un atalgot vai sodīt šo otru aģentu uz tā snieguma vai izskaidrojuma pamata”. Atbildība pieņem noteiktu administratīvu hierarhiju ar priekšniekiem, kuri kontrolē padotos, kontroli veicot caur vērtējumiem, kas bāzēti uz iepriekš noteiktiem standartiem.⁷⁵ Vienlaikus atbildība var būt noteikta kā pilnvarojums (funkcija), kas piešķirts kādai institūcijai, iestādei vai subjektam noteikto darbību veikšanai. Šī darba kontekstā atbildības jautājums saistās ar valdību, starptautisko institūciju atbildību par sniegtajām rekomendācijām ekonomikas attīstības jautājumos. Starptautiskās organizācijas regulāri publicē informāciju par saviem sasniegumiem, aizstāvot īstenoto politiku, tomēr šie ziņojumi ir jāskata

⁷³ Kessides, C. (1993). *The Contributions of Infrastructure to Economic Development*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 52 p.

⁷⁴ Stern, N. (2002). *The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. A strategy for Development*, 194 p.

⁷⁵ Schweigert, F. J. (2006). The meaning of effectiveness in assessing community initiatives. *American Journal of Evaluation*, 27, 416 p.

kritiski, atceroties to, ka ziņojumu mērķis nav altruistiski sniegt ieteikumus pasaulei vai valstīm, bet skaidri identificēt savu vietu ekonomikas sistēmā. Vēl 1995. gadā NVO kritizēja Pasaules Bankas vides un strukturālo pielāgojumu politiku, izsakot neapmierinātību ar tās biznesa pieeju: Pasaules Bankas 50 gadu svinības 1994. gadā izraisīja protesta gājienus. Kritika bija plaša – gan par nodokļu maksātāju naudas izšķērdēšanu, gan par projektiem, kuri izpostīja vidi un politiku, nodarot arī kaitējumu cilvēkiem. Jaunā antiglobalizācijas kustība, kas turpinās kopš 1990. gada, veicināja uzbrukumus Bankai, novirzot sabiedrības uzmanību no nabadzības realitātes.⁷⁶ Šādas protesta akcijas, protams, mudina ievērojamas starptautiskās organizācijas meklēt tādus komunikāciju ceļus, kuri vienlaikus paaugstina organizācijas atpazīstamību un dod mājienu, ka pati organizācija apzinās identificētās problēmas un tās ir šīs organizācijas dienaskārtībā. Tādējādi nevar secināt, ka šāds komunikācijas elements ir patiesa informācija par organizācijas darbību, tomēr īstermiņā var nomierināt klientu – protestētāju. Papildu apsvērumi ir tas, ka, piemēram, vairākums valstu Austrumeiropā, Kaukāzā, Vidusāzijā (EECCA valstis⁷⁷) ir apņēmušās sistemātiski iesaistīties atbildībā par pilsētas vides infrastruktūras būvniecību un uzturēšanu pašvaldības līmenī. Tagad atbildības nodošana ir jāsaskaņo, nodrošinot pieeju finanšu resursiem, kas vajadzīgi, lai īstenotu jaunas pilnvaras.⁷⁸

Autora skatījumā minētie ekonomiskās attīstības faktori var būt sadalīti šādās grupās:

- a) sociālie faktori;
- b) investīcijas, tostarp valdības finansējums;
- c) drošības jautājumi un institūcijas;
- d) cilvēktiesības;
- e) vides aizsardzības jautājumi;
- f) infrastruktūra, zināšanas un inovācijas.

Šīs grupas var uzskatīt par ekonomiskās attīstības faktoru uzskaitījumu. Tāpat jāņem vērā tas, ka katru šo faktoru ietekmē zināšanas un inovāciju faktors, kas attiecīgi var paātrināt katra faktora attīstību.

⁷⁶ Kagia, R. (2010). *Balancing the Development Agenda: The Transformation of the World Bank under James D. Wolfensohn, 1995–2005*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 168 p.

⁷⁷ Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Gruzija, Kazahstāna, Kirgizstāna, Moldova, Krievijas Federācija, Tadžikistāna, Turkmēnistāna, Ukraina, Uzbekistāna.

⁷⁸ Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Environmental Finance. Intergovernmental Transfers for Environmental Infrastructure: Lessons from Armenia, the Russian Federation and Ukraine*. Paris: OECD publishing, 108 p.

Ņemot vērā, ka ekonomiskās attīstības faktori var būt definēti, tos var izmantot pieņēmumā, ka jebkurā valstī vai reģionā ekonomiskās attīstības faktori vienādi ietekmē ekonomiskās attīstības procesus, kas tomēr nav pamatots apgalvojums. Uzskata, ka zinātniskie pētījumi ekonomiskās attīstības jautājumos demonstrē ekonomistu nespēju izprast dažādības svarīgumu ekonomikas attīstībai.⁷⁹ Dažādība ir galvenais attīstības faktors vairāku iemeslu dēļ: tā ir pamats tehnoloģijas, produktu un organizācijas risinājumu izvēlei, kas ir tirgus ekonomikas galvenie elementi. Dažādības koncepcija ir saistīta ar pretestību ekonomisko risinājumu standartizācijai, kas tika apskatīts, analizējot pret-izaugsmes un pēc-izaugsmes teorijas.

To, ka visi šie identificētie faktori tiešām ir saistīti ar attīstības jautājumiem, pierāda vairāki pētījumi ekonomikas attīstībā par kādu iepriekšminēto faktoru. Tiešām, ir iespējams katram no šiem uzskatītajiem faktoriem veltīt atsevišķu pētījumu, diemžēl šī darba apjoma ierobežojuma dēļ tas nav iespējams.

1.3. Ekonomiskās attīstības faktoru ietekme uz ekonomiskās attīstības procesiem

Ekonomiskās attīstības teorijās ievērojama uzmanība pievērsta tiem apstākļiem, kādos ekonomiskās attīstības faktori nodrošina ietekmi uz ekonomiskajiem procesiem. Reinerts norāda, ka standarta ekonomikas galvenais pieņēmums ir tas, ka tautsaimniecības struktūra var neatbilst noteiktās ekonomiskās politikas īstenošanai, kā arī nedarbojas princips, kad, piemēram, kapitāls pats par sevi veicinās attīstību, neņemot vērā tautsaimniecības struktūru, kurā tiek investēts.⁸⁰ Šajā darba daļā izskatīti atsevišķu iepriekšminēto faktoru īpašie piemērošanas nosacījumi (specializācija, reģionālās attīstības elementi, lokālās stratēģijas), kas nosaka faktoru sniegumu, veicinot ekonomisko attīstību ekonomikas struktūrā. Vispirms aplūkots infrastruktūras piemērs, ar ko noslēdzas darba iepriekšējā daļa, jo, kā minēts, infrastruktūras attīstības jautājumi darbā tiek analizēti visplašāk.

Valsts aģentūras, pašvaldības un valsts iestādes, profesionālās un tirdzniecības organizācijas, finanšu iestādes, akadēmiskie pētījumi un, protams, vārdnīcas ir mēģinājušas definēt jēdzienu "infrastruktūra". Pastāvot atšķirībām, gandrīz visās definīcijās minēts, ka

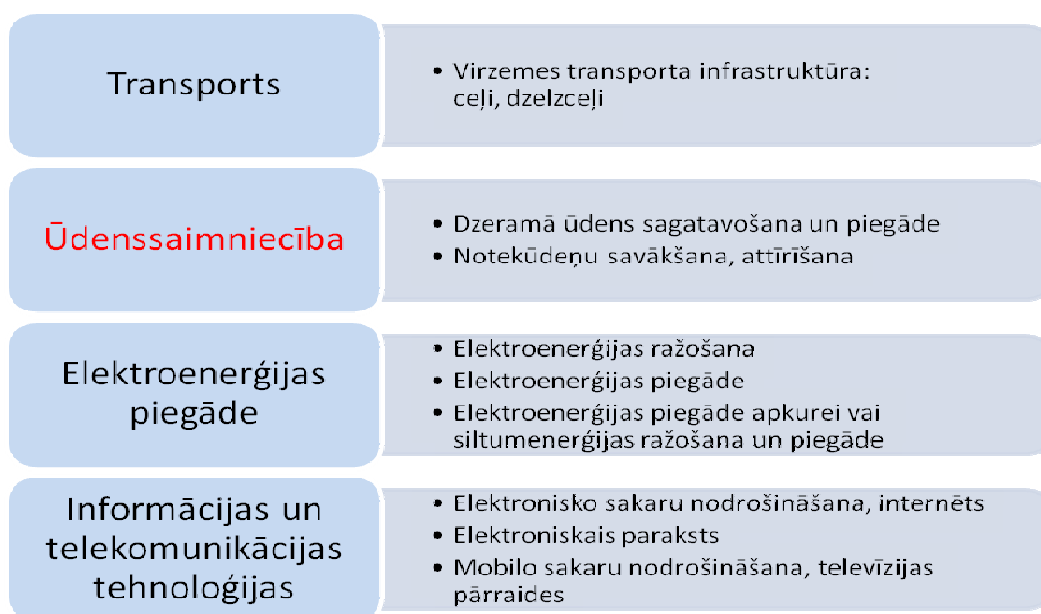
⁷⁹ Finnie, B., et al. (2006). Economic development: corruption, complexity, wealth, and a triad of strains. *Humanomics*, 22, 4, pp. 185–204.

⁸⁰ Reinert, E. S. (2007). *How Rich Countries Got Rich and Why Poor Countries Stay Poor*. London: Constable, 365 p.

infrastruktūru raksturo savstarpēji saistītas sistēmas, fiziskās komponentes un sabiedrības vajadzības.

Viena no definīcijām (*American Society of Civil Engineers, 2009*⁸¹), kas saskan ar autora viedokli, ir: infrastruktūra, kas atbalsta cilvēka darbības, ietver sarežģītas un savstarpēji saistītas fiziskās, sociālās, ekoloģiskās, ekonomiskās un tehnoloģiskās sistēmas, piemēram, transporta un enerģijas ražošanas un sadales tīklus, ūdens resursu apsaimniekošanu; atkritumu apsaimniekošanu, atbalsta iekārtas pilsētu un lauku kopienām; komunikācijas; ilgtspējīgu attīstību un vides aizsardzību.

Salīdzinājumā ar ekonomiskajiem ieguvumiem, ko rada infrastruktūra, tās vērtībai kā ieguldījumam augstākā dzīves līmenī un dzīves kvalitātē ir pievērsts daudz mazāk uzmanības. Tomēr tā varētu būt ļoti augsta, ņemot vērā, ka mājsaimniecības un privātpersonas intensīvi izmanto infrastruktūras sistēmu, daļa problēmas ir tā, ka nenovērtēta preču vērtība ir grūti izmērāma. Piemēram, teorētiski ir skaidrs, ka 98% iedzīvotāju nodrošinājums ar kanalizācijas pakalpojumiem attīstītajās valstīs sekmē veselības un labklājības rezultātu, kas noteikti pārsniedz attīstības valstu sniegumu ar vidēji tikai 49% pārklājumu (OECD, 2006).⁸²

3. attēls. Infrastruktūras komponentes

Avots: Autora veidota shēma.

⁸¹Fulmer, J. (2009). "What in the world is infrastructure?" *PEI Infrastructure Investor* (July/August), pp. 30–32.

⁸²Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Infrastructure to 2030: Telecom, Land transport, Water and Electricity organization*. Paris: OECD publishing, 360 p.

OECD savos pētījumos⁸³ īpaši izdala četras valsts infrastruktūras komponentes, 3. attēlā autors definējis šo komponentu pamatelementus. Šie elementi var būt atšķirīgi dažādās valstīs, piemēram, valstī var nebūt dzelzceļi vai arī netiek nodrošināta centralizēta siltumapgāde, tomēr infrastruktūras izveidošanas kopīgais mērķis ir ekonomiskie ieguvumi sabiedrībai un tautsaimniecības nozarēm, t.i., valstij kopumā.

Attiecīgi var pieņemt, ka iepriekšminētā pozitīvā infrastruktūras ietekme izriet nevis tikai no ieguldījumiem fiziskos objektos, bet gan no infrastruktūras radītajiem pakalpojumiem. Starptautiskā rekonstrukcijas un attīstības banka⁸⁴ piedāvāja piecus noteikumus, lai sasniegtu pozitīvu infrastruktūras ietekmi uz ekonomikas attīstību:

1. Jāveicina resursu efektīva sadale, kas samazina iespēju investīcijām infrastruktūrā;
2. Novirzīt resursus no citām, vairāk produktīvām investīcijām;
3. Infrastruktūras attīstības projekti var palielināt peļņu no citiem resursiem tikai tad, ja ir pietiekams papildinājums (un ražošanas jauda) no citiem avotiem; investīcijas infrastruktūrā nevar radīt ekonomisko potenciālu, bet gan tikai to attīstīt;
4. Nozīmīgākus un ilgstošākus ieguvumus sniedz tādi ieguldījumi infrastruktūrā, kas sniedz uzticamības pakāpi un pakalpojumu kvalitāti, kādu vēlas lietotāji;
5. Infrastruktūrai ir lielāka iespēja būt ekonomiski efektīvai un ar pozitīvu ietekmi uz vidi, ja tā ir pakļauta lietošanas maksai. Lietotāju maksājumi ir vajadzīgi, lai iegūtu efektīvu pieprasījumu un atturētu no izšķērdīga patēriņa;
6. Tomēr, ja pieejamā infrastruktūra tiek pārslogota vai sāk veidot pārsvarā negatīvu ietekmi uz vidi, pakalpojumu kvalitāte samazinās, un tās ieguldījums ražīguma kvalitātē samazinās.

Infrastruktūra veicina ekonomisko attīstību, gan palielinot ražīgumu, gan nodrošinot ērtības, kas uzlabo dzīves kvalitāti. Pakalpojumu paplašināšana, investējot infrastruktūras attīstībā, veicina uzņēmumu produkcijas apjoma palielinājumu vairākās pozīcijās.

1. Ar infrastruktūras starpniecību sniegtie pakalpojumi, piemēram, transports, ūdens un elektrība, ir starpposms ražošanā, un šo resursu izmaksu samazināšana rada peļņu ražošanā, tādējādi saražojot vairāk produkcijas, palielinot ienākumus un nodarbinātību.

⁸³ Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Infrastructure to 2030: Telecom, Land transport, Water and Electricity organization*. Paris: OECD publishing, 360 p.

⁸⁴ Kessides, C. (1993). *The Contributions of Infrastructure to Economic Development*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 52 p.

2. Minētie pakalpojumi paaugstina produktivitāti citiem resursiem (darbaspēkam un citam kapitālam), piemēram, iespējama pāreja no manuāli vadītām sistēmām uz elektroniskām vadības sistēmām, uzlabo informācijas plūsmu, izmantojot elektronisku datu apmaiņu. Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) dēļ pasaules attīstība būtiski paātrinājusies pēdējo desmit gadu laikā, ko sekmēja ekonomikas globalizācija. Tehnoloģiju attīstība un lielāka konkurence noveda pie cenu pazemināšanās IKT precēm un pakalpojumiem, un tas ir nodrošinājis spēcīgu stimulu nomainīt cita veida kapitāla un darbaspēka formas ar informācijas tehnoloģijas.⁸⁵
3. Infrastruktūras pakalpojumu patēriņš mājāsaimniecībās veicina ekonomisko labklājību, jo daudzi no šiem pakalpojumiem, it īpaši tīrs ūdens un notekūdeņu attīrīšana, ir būtiski veselībai, bet citi (piemēram, telekomunikācijas) ir vērtīgi patēriņa priekšmeti paši par sevi. Šie pakalpojumi nodrošina piekļuvi darbavietai, izglītībai un citu preču patēriņa iespējām. Tādējādi izmaksu samazinājumam un infrastruktūru pakalpojumu uzlabošanai mājāsaimniecībām var būt labvēlīga ietekme uz reālo ienākumu un patēriņa palielinājumu, ceļot ražīgumu un atbrīvojot laiku privātpersonām augstākas vērtības aktivitātēm – analogiski ar ieguvumu uzņēmumiem.⁸⁶

Uzsverot infrastruktūras nozīmību ekonomikā, dominējošs jautājums ir šīs infrastruktūras piederība. Parādījušies dažādi uzņēmējdarbības modeļi, kas ietver dažādas attiecības starp privāto un valsts lomu, un kļuvuši par vadošajiem Francijā, Lielbritānijā, Kanādā, ASV, Vācijā un citās OECD valstīs. Tie var būt tikai valsts modeļi, apvienotie valsts un privātā sektora, kā arī pilnīgi privāti modeļi. Modeļi atšķiras attiecībā uz decentralizācijas līmeni, kam pieder sistēmas aktīvi (infrastruktūra), kas finansē ieguldījumus un kas nosaka cenu un pakalpojumu līmeni.⁸⁷ Kā jau minēts, īpašumu jautājums ir saistīts arī ar Vašingtonas vienošanās principiem un līdz ar to joprojām ir aktuāls īpaši starptautiskajās atbalsta programmās, kad finansētājs vēlas noteikt īpašus nosacījumus valstij vai citam finanšu palīdzības saņēmējam attiecībā uz aktīvu piederību.

Šis secinājums ir saistīts ar nākamā šī darba daļu: institūciju ietekme uz attīstības jautājumiem. Institūciju darbība ietekmē ekonomikas attīstības faktoru un ekonomisko procesu

⁸⁵ Qiang C. Zhen-Wei, C., Pitt, A. with Ayers, S. (2004). The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. *Contribution of Information and Communication Technologies to Growth*, 29 p.

⁸⁶ Kessides, C. (1993). *The Contributions of Infrastructure to Economic Development*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 52 p.

⁸⁷ Organisation for Economic Co-operation and Development (2007). *Infrastructure to 2030. Volume 2: Mapping Policy for Electricity, Water and Transport*. Paris: OECD publishing, 510 p.

norisi. SVF analīze liecina, ka saite starp valsts ieguldījumu un attīstības rezultātu ir ļoti atkarīga no valsts kapitāla kvalitātes un efektivitātes; vienkārši palielinot valsts izdevumus infrastruktūrai, tie var būt neefektīvi. Tāpēc ir svarīgi uzlabot pārraudzību un birokrātisko uzraudzību zemu ienākumu valstīs ar vājām iestādēm, bet lielām vajadzībām pēc infrastruktūras, lai nodrošinātu, ka valsts ieguldījumi netiek izšķērdēti.⁸⁸ Savukārt atbilstoši Pasaules Bankas pētījumam, valstij jāsavieno savas institūciju iespējas un darbības, ja valsts grib nodrošināt konsekventu ekonomiskās politikas īstenošanu.⁸⁹

Turpinot šī jautājuma analīzi, var minēt, ka R. Šostaks (*R. Szostak*), pētot jautājumu, cik svarīgas ir institūcijas no empīriskā aspekta, ir secinājis, ka pēdējos gados (90. gadi un turpmāk) ekonomisti ir iekļāvuši daudzus institūciju novērtējumus attīstības regresijas vienādojumos, bet joprojām pastāv problēmas empīriski noteikt kādas attiecības starp institūcijām un attīstības procesiem. Šis secinājums daļēji saistīts ar to, ka nav ne precīzas institūcijas definīcijas, ne izpratnes par to, kuras institūcijas ir svarīgas.⁹⁰ Institūciju definīcija tiešām var būt ļoti plaša, bet šī darba ietvaros institūcija ir valsts pārvaldes institūcija, tiesīga pieņemt lēmumus, kuriem var būt ietekme uz ekonomiskajiem procesiem. Pretēji atsevišķu zinātnieku uzskatiem (piemēram, Teilors apgalvo⁹¹, ka institūciju dominances laiks ir pagājis), autora viedoklis ir, ka institūcijas joprojām spēlē ievērojamu lomu ekonomikas attīstības kvalitātē, ietekmējot ekonomiskās attīstības faktoru sniegumu. Šis viedoklis saskan arī ar citu zinātnieku uzskatiem, ka institūciju stiprināšana joprojām ir aktuāla.⁹² Papildus šiem viedokļiem, joprojām pastāv neatrisināts jautājums par valdību spēju efektīvi izmantot iegūtos finanšu resursus (piemēram, ES fondi Latvijas gadījumā), līdz ar to institūciju kvalitāte var būt viens no valsts ekonomikas specifiskiem jautājumiem, bet nacionālā specifika ir vēl viens aspekts ekonomiskās attīstības teorijās.

Visi attīstības modeļi izstrādāti ar īpašu valsts un nacionālo specifiku, kas ir svarīgs aspekts ekonomikas attīstībā. Noskaidrojot, kas strādā un kas ne, katrā valstī iekļauj arī eksperimentus, jo

⁸⁸ Shankha Chakraborty, S., Dabla-Norris, E. (2009). *The Quality of Public Investment*. International Monetary Fund Institute, Strategy, Policy, and Review Department, 23 p

⁸⁹ Cuadra Montiel, H. (2007). Incompleteness of Post-Washington Consensus: a critique of macro-economic and institutional reforms. *International Studies*, 44, 2, pp. 103–22.

⁹⁰ Szostak, R. (2009). *The Causes of Economic Growth: Interdisciplinary Perspectives*. New York: Springer, 373 p.

⁹¹ Taylor, M. (2008). Development economics in the wake of the Washington Consensus: from Smith to Smithereens? *International Political Science Review*, 29, 5, pp. 543–556.

⁹² Picciotto, R. (2011). The logic of evaluation professionalism. *Evaluation*, 17, 165 p.

tas, kas strādās vienā valstī, var vāji iedarboties un pilnībā nedarboties citā, citiem vārdiem, ir svarīga valsts specializācija, un šī specializācija var būt ļoti atšķirīga (piemēram, vairāki pētījumi par kultūras ekonomikas potenciālu⁹³). Šī atziņa ir būtisks pavērsiens kopš Vašingtonas vienošanās principu noteikšanas un tā kritikas turpinājums.

Specializācijas teorijas piekritēji uzsver, ka nav svarīgi vai konkrētā valsts specializējas uz izejas materiāliem, lauksaimniecības vai elektrisko ierīču ražošanu, jo attīstības ietekme būtu vienādi pozitīva visos gadījumos. Tomēr no empīriskajiem pierādījumiem secināms, ka papildu netiešais efekts (*spill-overeffect*) var ievērojami atšķirties atkarībā no specializācijas veida un kopumā visu izšķir izmantojamo tehnoloģiju līmenis.⁹⁴ Specializācijas efekts var būt vēl vairāk pastiprināts, ja valstī ir veidojušies klasteri. Klasteru veidošanās ir svarīga ekonomikas attīstības sastāvdaļa.⁹⁵ Ja pieņem, ka klasteru veidošanās ir būtiska, bet tajā pašā laikā būtiska ir arī valsts specializācija, tad secinājums ir tāds, ka valstī var būt vairāki specifiskās specializācijas reģioni un ekonomikas attīstības politikā ir jāņem vērā vietējā specializācija. Līdzīgi secinājušas ASV valsts iestādes, īstenojot attīstības programmas no 1970. līdz 1980. gadiem.

Analizējot ASV reģionālo varas institūciju attīstības programmas, jāuzsver, ka kopumā var izdalīt trīs posmus (viļņus) šo programmu īstenošanā. Pirmajā vilnī dominēja speciāli veidotas programmas uzņēmumu pārvilināšanai no veciem industriāliem rajoniem uz attīstības reģioniem. Tipiskie “rīki”, ko izmantoja pirmā viļņa stadijā, bija subsidētie aizdevumi vai tiešie maksājumi uzņēmumiem. 80. gadu sākumā valsts institūcijas sāka īstenot otrā viļņa iniciatīvas, kuru fokuss novirzījās no ārējo uzņēmumu piesaistes uz esošo uzņēmumu paplašināšanu. Otrā viļņa stratēģijas piedāvāja netiešo uzņēmumu atbalstu vai sniedza tehnisku atbalstu vietējā biznesa attīstībai. Trešā viļņa stratēģija vērsta uz vietējo attīstību, veidojot kontekstu ekonomikas attīstībai, izmantojot publisko–privāto partnerību, tīklus, kas sniedz iespējas kapitālam un cilvēku resursiem palielināt globālo konkurenci starp stratēģiski saistītiem uzņēmumiem. Trešais vilnis ir politikas virziens, nevis dārgu programmu kopums.⁹⁶

⁹³ Scott, J. A. (2004). Cultural-products industries and urban economic development: prospects for growth and market contestation in global context. *Urban Affairs Review*, 39, 4, pp. 461–490.

⁹⁴ Piasecki, R., Wolnicki, M. (2004). The evolution of development economics and globalization. *International Journal of Social Economics*, 31, 3, pp. 300–314.

⁹⁵ Porter, E. M. (2000). Location, competition, and economic development: local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*, 14, 1, pp. 15–34.

⁹⁶ Bradshaw, K. T., Blakely, J. E. (1999). What are “Third-Wave” state economic development efforts? From incentives to industrial policy. *Economic Development Quarterly*, 13, 3, pp. 229–244.

Virziens uz lokālām stratēģijām ir tieši saistīts ar pilsētu kā attīstības centru koncepciju, pie kuras ir strādājuši vairāki ievērojami ekonomisti. Izteikta teorija, ka stipra pilsētu ekonomika ir nāciju bagātības mugurkauls un dzinējs.⁹⁷ Nākamais līmenis salīdzinājumā ar pilsētām ir reģioni, kuriem ģeogrāfiskais tuvums un saskare ir tikpat svarīgi kā reģionālā (teritoriālā) kohēzija. To var izprast vēsturiskā, sociālā, politiskā, organizatoriskā un pat militārā kontekstā. Reģiona robežai nav obligāti jāsakrājas ar nacionālajām robežām.⁹⁸

Diskusija par reģionālo politiku attīstījusies citā diskusijā – par pilsētu lomu ekonomiskajā attīstībā. S. Sasena (*S. Sassen*) 1991. un 2000. gada darbos norādīja uz to, ka pasaules pilsētām ir centrālās pārvaldes funkcijas globālajā ekonomikā, augsts pārvaldes un izpildvaras līmenis un tās dominē ražošanas aktivitātēs pasaulē. Kastels (*Castells*) 2000. gada darbā piezīmē, ka šīs globālās pilsētas ir mītne vadības elitei, tādējādi ir ekonomiski polarizēts darbinieku sadalījums, kas rada izteiktu spriegumu sociāli ekonomiskajā plānā. Tomēr ir svarīgi atzīmēt, ka šī blīvā, augsti kvalificētā cilvēku kapitāla aglomerācija pakalpojumu industrijā piesaista nekvalificētus darbiniekus, kas apkalpo šo vadības eliti, tādējādi pastiprinot demogrāfiskās problēmas pilsētās. Cita teorija, kas parādījās 20. gs. 80. gadu sākumā un izskaidroja, kā konkrēti reģioni kļuva par veiksmīgiem masu ražošanas centriem, ir teorija par industriāliem reģioniem.⁹⁹ Atbilstoši SVF pētījumam pilsētas ir būtiski apmaiņas instrumenti, būtiskas ekonomisko sistēmu un sociālo organizāciju attīstībai. Urbanizācija lielā mērā definē pārmaiņas ekonomiskajā dzīvē un līdz ar to specializācijas apjomu un tirgu.¹⁰⁰ Arī citos SVF pētījumos uzsvērtā globalizācijas loma ekonomikas attīstībā, jo 20. gadsimta otrā pusē tautsaimniecības integrācija globālā tīklā sasniegusi jaunu un intensīvu posmu. Kopumā reģionālās politikas jautājumos ir izstrādātas vairākas teorijas. Galveno principu un diskusijas objektu apkopojums ir sniegts 10. pielikumā.

Spēcīga tendence, ko pastiprina globālā integrācija, ir vietējās identitātes stiprināšanās valstu teritorijās, tas paaugstina iedzīvotāju pieprasījumu pēc autonomijas un lielākas līdzdalības valdības lēmumos.¹⁰¹ Pašreizējais integrācijas posms tiek stipri ietekmēts no progressa

⁹⁷ Bertinelli, L., Strobl, E. (2007). Urbanisation, urban concentration and economic development. *Urban Studies*, 44, 13, pp. 2499–2510.

⁹⁸ Cuadra Montiel, H. (2007). Incompleteness of Post-Washington Consensus: a critique of macro-economic and institutional reforms. *International Studies*, 44, 2, pp. 103–22.

⁹⁹ Currid, E. (2006). New York as a global creative hub: a competitive analysis of four theories on world cities. *Economic Development Quarterly*, 20, 4, pp. 330–350.

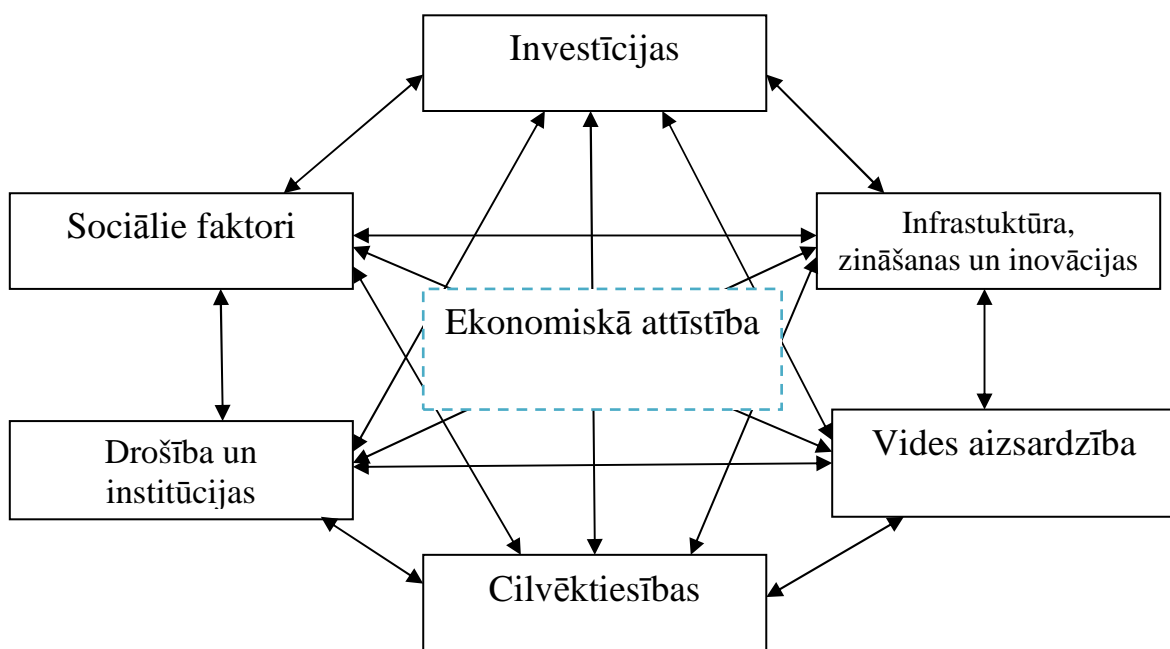
¹⁰⁰ Freire, M., Stren, R. (2001). The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. 2001. The Challenge of Urban Government: Policies and Practices, 442 p.

¹⁰¹ Yusuf, S., Evenett, S., Wu, W. (2001). *Facets of Globalization: International and Local Dimensions of Development*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 278 p. Yusuf, S.,

informācijas un komunikāciju tehnoloģijās un izglītības līmeņa pieauguma pasaulē. Ir skaidrs, ka ekonomikas atvēršana sāk ietekmēt izaugsmi un tehnoloģijas izplatības procesu, bet tā var arī ietekmēt ekonomikas nestabilitāti, saimnieciskās darbības ģeogrāfisko sadali valstīs un ienākumu nevienlīdzības pakāpi.

Šie un daudzi citi pētījumi apstiprina pieņēmumu, ka ekonomiskās attīstības faktori var dažādi ietekmēt ekonomiskos procesus atkarībā no tā, kāds ir valsts reģionālais dalījums (ievērojot to, ka tas var būt ārpus nacionālām robežām), jo katrā reģionā attīstības problēmas var būt atšķirīgas, attiecīgi ekonomiskās politikas veidotājiem jāizmanto atšķirīgi risinājumi.

Ilustrējot ekonomiskās attīstības faktoru mijiedarbību (sk. 4. attēlu), jāatzīmē, ka ekonomiskās attīstības procesu nosaka gan katra faktora ietekme, gan arī faktoru ietekme uz citiem faktoriem.

4. attēls. Ekonomiskās attīstības faktoru mijiedarbība

Avots: Autora veidota shēma.

Iepriekš tika atzīmēts, ka katru no ekonomiskās attīstības faktoriem ietekmē zināšanu un inovāciju faktors, ko var uzskatīt par būtiskāko ekonomiskās attīstības faktoru, jo tas ietekmē iekšēji katru ekonomiskās attīstības faktoru: piemēram, inovācijas infrastruktūras risinājumos

ietekmē infrastruktūras attīstību, savukārt, inovāciju procesi drošības jautājumos ietekmē drošības ekonomiskās attīstības faktoru.

Ekonomiskās attīstības faktoru mijiedarbība, kā tas apskatīts šajā darba daļā (piemēram, infrastruktūras attīstība ir saistīta ar reģionālo attīstību), ir būtisks priekšnoteikums empīrisko pētījumu veidošanai, jo primāri ir jānovērtē, kurš tieši faktors noteiktā valstī un laikā vairāk tieši ietekmē ekonomiskās attīstības procesus. Ir arī svarīgi noskaidrot, vai šī faktora ietekmi nosaka cits ekonomiskās attīstības faktors. Piemēram, institūciju kvalitāte var noteikt valdības atbildību, nosakot attīstības politiku, attiecīgi priekšroku valdības investīcijām dodot ar vides aizsardzību saistītiem jautājumiem. Šāda faktoru mijiedarbība apstiprina ekonomiskās attīstības komplicētu dabu, kas ir veicinājusi vairāku darbā aplūkoto teoriju rašanos.

Noslēdzot ekonomiskās attīstības teorētisku apskatu, autora skatījumā ir būtiski šādi secinājumi.

1. Ekonomikas attīstības teorijas ievērojami atšķiras atkarībā no tā, ko tieši saprot ar ekonomisko attīstību; tas konsekventi nosaka to, ka ekonomiskās attīstības mērķi nav universāli, bet gan atkarīgi no tās definīcijas. Šajā darbā ekonomiskās attīstības definīcija apskatīta kontekstā ar ilgtspējīgās attīstības teorijām, kā arī attīstības kā ceļazīvnes teoriju kontekstā. Autora skatījumā ekonomiskās izaugsmes teorijas nesniedz pietiekamu skaidrojumu procesiem ekonomikā.
2. Būtiskie ekonomiskās attīstības faktori ir sociālie, veselības un darbaspēka jautājumi; investīcijas un valdības finansējums; cilvēktiesības; vides aizsardzība un klimats, ilgtspējīga attīstība; drošības jautājumi; inovācijas un zināšanas, kā arī infrastruktūra.
3. Rezumējot ekonomiskās attīstības strukturālo dimensiju analīzi, jāsecina, ka ekonomisko attīstības faktoru ietekme uz ekonomiskajiem procesiem atšķiras atkarībā no vairākiem ekonomikas struktūras jautājumiem, starp tiem valsts institūciju snieguma kvalitāte, specializācija un citi faktori.
4. Ekonomiskās attīstības faktoriem apvienojoties jaunās kombinācijās, veidojas jauni ekonomiskās attīstības faktori. Šajā darbā apskatīts jautājums par valsts finansējuma ieguldījumiem infrastruktūrā, respektīvi, pieņemot, ka gan valsts finansējums, gan infrastruktūras izveide ir ekonomiskās attīstības faktori. Svarīgi noskaidrot, kāda ietekme uz ekonomiskās attīstības procesiem ir valdības finansējuma kvalitātei, t.i., finansējuma izlietojuma efektivitāte infrastruktūras izveidei.

2. Ekonomiskās attīstības institucionālie aspekti

2.1. Ekonomiskā attīstība kā ekonomiskās politikas funkcija

Valsts attīstības literatūra (piemēram, M. Dora (*M. Dore*) 1986. gada darbs, A. Amsdena (*A. Amsden*) 1989. gada darbs, R. Veida (*R. Wade*) 1990. gada darbs, M. Kaulinga (*M. Cowling*) 1990. gada un 1992. gada darbs, M. Sojera (*M. Sawyer*) 1990., 1992. un 1994. gada darbi) pierāda, ka intensīvai valdības politikai ir jāvirza tirgus ekonomika.¹⁰² Lai gan ir šaubas par publiskā kapitāla efektivitāti, tomēr atzīts, ka, ekonomikai attīstoties, valdības izdevumu apjomi palielinās. Tādējādi, publiskajam sektoram paplašinoties, ekonomiskā pieauguma rādītāji obligāti nesamazinās,¹⁰³ jo šie papildu valsts ieguldījumi nenozīmē privāto izdevumu samazinājumu. Vienlaikus, kā noskaidrots iepriekšējās šī darba daļās, tas nenozīmē, ka šī pieeja būtu derīga jebkurai valstij.

Ekonomika ir izvēles zinātne. Visām ekonomikas politikām piemīt kompromisa lēmuma meklēšana. Attīstīto un mazāk attīstīto valstu atšķirība ir gan tajā, kāds īpatsvars ir katram mērķim, gan tajā, kā tiek panākts šāds kompromiss.¹⁰⁴ Valdība neizbēgami spēlē vairākas lomas ekonomikā, tās galvenā loma ir sasniegt makroekonomisko un politisko stabilitāti valstī. Otrā valdības loma ir uzlabot biznesa un institūciju ieguldījumu kvalitāti un efektivitāti, kas teorētiski nodrošinās valsti ar izglītotu darbaspēku, attiecīgu infrastruktūru un precīzu ekonomikas informāciju. Trešais valdības uzdevums ir izstrādāt vispārējas mikroekonomikas prasības un iniciatīvas, noteikt konkurenci, kas savukārt palielinās ražošanas jaudu. Ceturtā valdības loma ir attīstīt un īstenot ilgtermiņa ekonomikas aktivitāšu programmu vai pārmaiņu procesu, kas mobilizēs valdību, biznesu, institūcijas un pilsoņus.¹⁰⁵ Ekonomikas attīstību valstī bieži vien kavē valdības bezdarbība vai nevienprātība par nepieciešamajiem soļiem.

Iepriekšējā darba daļā, analizējot Pasaules attīstības ziņojumu tematiku, lai noteiktu ekonomikas attīstības faktoros, minēts, ka, piemēram, drošības un cilvēktiesību jautājumi, kā arī

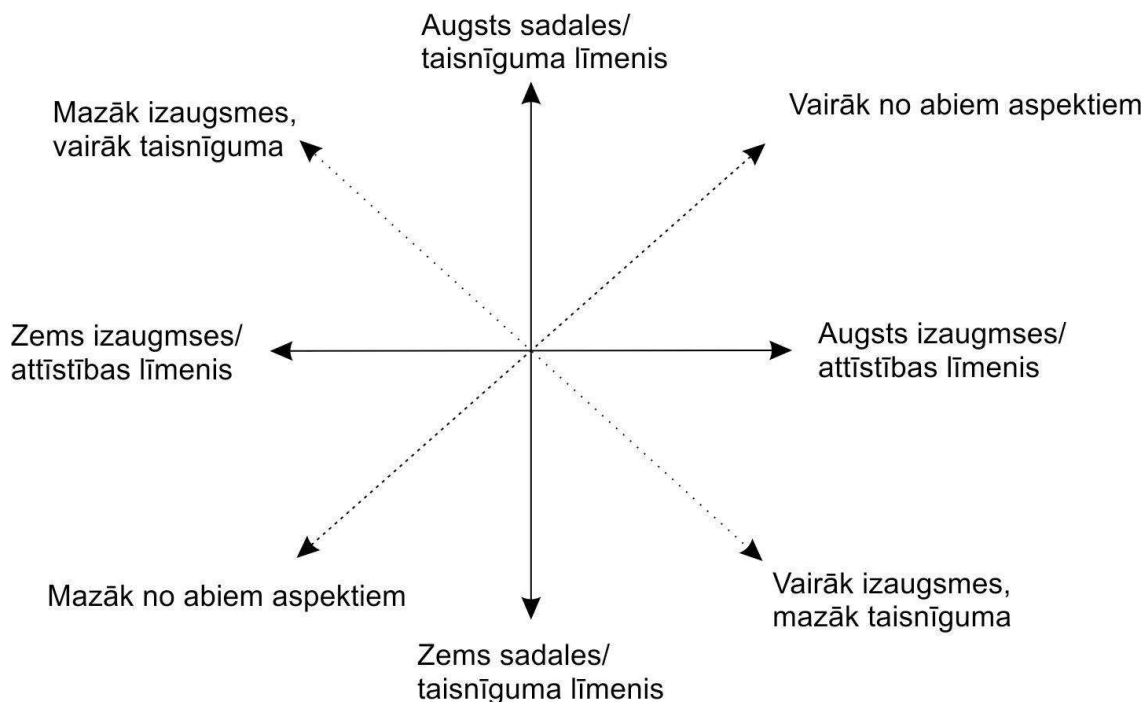
¹⁰² Karagiannis N., Madjd-Sadjadi Z. (2007). *Modern State Intervention in the Era of Globalisation*. Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar, 335 p.

¹⁰³ Mourmouras, A., Rangazas, P. (2009). Fiscal policy and economic development. *Macroeconomic Dynamics*, 13, pp. 450–476.

¹⁰⁴ Stiglitz, E. J., et al. (2006). *Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization, and Development*. Oxford: Oxford University Press, 339 p.

¹⁰⁵ Porter E., M. (2000). Location, competition, and economic development: local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*, 14, 1, pp. 15–34.

sociālie jautājumi ir saistīti ar taisnīguma principu. Šim principam ir ciešs sakars ar kompromisa izvēli, ko aprakstījis Dž. Štiglics. 5. attēlā sniegts attīstības un izaugsmes izvēles stratēģiju vērtējums, kas raksturo optimālās ekonomiskās politikas izvēles problēmu, ņemot vērā taisnīguma principu.

5. attēls. Izaugsme, attīstība un taisnīgums¹⁰⁶

Šī attēla – un līdz ar to taisnīguma principa – skaidrojums ir saistīts ar pieņēmumu, ka izaugsmes (attīstības) līmeņa un taisnīga šīs attīstības rezultātu sadale starp, piemēram, valsts iedzīvotājiem ir atšķirīgi un nodalāmi procesi. Jau minēts, ka ienākumu pieaugums valsts ekonomikā nenozīmē šī pieauguma vienādu sadali starp iedzīvotājiem. Konsekventi veidojot ekonomisko politiku, valstij ir jāizvēlas kāds no kompromisa variantiem (punktētā bulta attēlā).

Modernai valdībai ir nepieciešams stratēģisks skatījums uz attīstību, un valdībai ir jānodrošina virkne atbalsta mehānismu sektoriem, kurus uzskata par svarīgiem (Sawyer, 1992). Šādi valsts nosaka savu industriālo politiku. Būtībā stratēģiskā industriālā politika ir vērsta uz

¹⁰⁶ Thanawala, K. (2001). Is there injustice in the international economy? *International Journal of Social Economics*, 28, 10/11/12, pp. 852–860.

stratēģiskiem sektoriem, kas varētu veicināt ekonomikas attīstību nākotnē.¹⁰⁷ Ja šo jautājumu apskatītu plašāk, tad ekonomiskās attīstības mērķu definēšanai valstij ir jānosaka prioritāras nozares un attiecīgi ieguldījumu jomas, tas teorētiski notiek, analizējot plānoto ieguvumu katrā apskatītajā nozarē. Taču var būt situācija, kad ekonomiskās attīstības mērķi ir noteikti vispirms un šiem mērķiem ir jāpakārto valsts ieguldījumi. Tāda situācija var izveidoties, piemēram, ES dalībvalstij īstenojot pasākumus kādas direktīvas prasību ieviešanai (ūdenssaimniecības joma, atkritumu saimniecības joma u.c.). Direktīvas prasības jau iepriekš definē sasniedzamo rezultātu (piemēram, to iedzīvotāju procents, kuri ir nodrošināti ar kvalitatīviem ūdenssaimniecības pakalpojumiem), bet valstij ir jānosaka ieguldījumu summa, kas nepieciešama šo mērķu sasniegšanai. Šeit minētais ūdenssaimniecības piemērs ir saistīts ar ekonomikas attīstību, jo šajā gadījumā valsts iegulda infrastruktūrā, bet iepriekš šajā darbā secināts, ka infrastruktūra ir viens no ekonomiskās attīstības faktoriem.

Līdz šim aplūkota plānveida valsts ekonomiskā darbība, taču ir gadījumi, kad ekonomiskos procesus var ietekmēt arī tā saucamie “īpašie notikumi”, piemēram, olimpisko spēļu vai futbola čempionāta rīkošana valstī.¹⁰⁸ Tā kā šiem ieguldījumiem ir sekundārs (netiešs) efekts uz ekonomiku, lieto reizinātājus, lai noteiktu notikuma ieguldījumu mērķa iznākumā. Ir arī atzīts, ka šāda notikuma organizācija var ģenerēt plašākus ekonomiskos efektus, “netveramas” izmaksas un ieguvumus. Šīs netveramās izmaksas nav kvantificējamās tik precīzi vai objektīvi kā citas ekonomiskās ietekmes. Latvijas gadījumā par šādu īpašu notikumu var uzskatīt liela mēroga valsts pasūtījumus (piemēram, Nacionālās bibliotēkas būvniecība), kas nav regulāri, bet īsā laika periodā atstāj ievērojamu efektu uz nozari, dažreiz sasniedzot nevēlamas sekas, piemēram, straujāku cenu paaugstināšanu.

Vienlīdz svarīgs jautājums ir valdības lēmumu pieņemšanas centralizācijas pakāpe (lēmumu pieņem centrālās vadības līmenī vai, piemēram, deleģē reģionālajam līmenim). Plašāk neanalizējot jautājuma būtību, jāatzīmē, ka šādi ieguvumi var rasties no decentralizācijas:

1. Decentralizācija (reģionālais un/vai vietējais līmenis) dod iespēju atbildīgām personām pielāgot attīstības plānus un programmas reģiona vai grupas vajadzībām.
2. Decentralizācija dod iespēju attīstīt arī lielākas administratīvās spējas vietējās valdībās un

¹⁰⁷ Freire, M., Stren, R. (2001). The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. 2001. The Challenge of Urban Government: Policies and Practices, 442 p.

¹⁰⁸ Dwyer, L., et al. (2005). Estimating the impacts of special events on an economy. *Journal of Travel Research*, 43, 351 p.

privātajās institūcijās reģionos. Tādējādi vietējās valdības loma var būt veicinoša, izmantojot vides uzlabošanu un lokālo infrastruktūru, kā arī palielinot publisko produktu un sociālo pakalpojumu kvalitāti vietējā līmenī.

3. Vietējā valdība var identificēt un pat noteikt prasības publisko pakalpojumu sniegšanai un regulēt tos.
4. Decentralizācija var sekmēt iedzīvotāju dalību attīstībā un plānošanā, ļaut piedalīties vairākām sociālām, politiskām grupām un apvienībām attīstības politikā, kas varētu piesaistīt lielāku kapitālu investīcijām.¹⁰⁹

Decentralizācijas aspekti var izrādīties būtiski arī Latvijā, ņemot vērā Latvijas Pašvaldību savienības kongresu lēmumus. Piemēram, 23. kongresa¹¹⁰ laikā ir pieņemta rezolūcija par pašvaldību vietu topošajā Nacionālās attīstības plānā, paredzot, ka katrai pašvaldībai noteikta finansējuma kvota un pašvaldība nosaka šīs kvotas izmantošanas mērķus. Kaut šis piedāvājums Latvijas apstākļos ir vairāk politisks nekā saimniecisks jautājums, šis lēmums sniedz apstiprinājumu centralizācijas un decentralizācijas teoriju aktualitātei.

Noslēdzot valdības lomas analīzi ekonomiskajā attīstībā, jāmin jautājums par valdības lēmumu efektivitāti, kas ir viena no problēmām, ar ko saskaras zinātnieki, analizējot attīstības jautājumus. Šī problēma lielā mērā ir saistīta ar pieņēmumu, ka finansējums, ko valstis saņem savai attīstībai no starptautiskām organizācijām, pastiprinās ekonomikas attīstību. Viens no piemēriem šī apgalvojuma noraidīšanai ir veiktais meta pētījums, kurā apvienoti 43 pētījumi, kuru rezultātā konstatēts, ka ārvalstu palīdzībai nav būtiskas pozitīvas ietekmes uz investīcijām, bet gan nebūtiska, negatīva ietekme uz uzkrājumiem.¹¹¹ Šo fenomenu var skaidrot divējādi: vai nu ārvalstu palīdzība nesniedz uzlabojumus valsts ekonomikā, vai arī šo palīdzību ne vienmēr efektīvi izmanto.

Autora skatījumā tuvāk patiesībai ir otrais skaidrojums. Tas dod priekšstatu par to, ka ieguldījumi nesniedz empīrisku pierādījumu par attīstības līmeņa izmaiņām, vienlaikus šādi pierādījumi ir nepieciešami šo ieguldījumu pamatošanai. Salīdzinot valsts vai starptautiskās organizācijas ekonomisko politiku ar investīciju projektu, mums būtu nepieciešams zināt šīs politikas (ieguldījumu) iekšējās atdeves koeficientu vai pašreizējo neto vērtību.

¹⁰⁹ Karagiannis, N., Madjd-Sadjadi, Z. (2007). *Modern State Intervention in the Era of Globalisation*. Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar, 335 p.

¹¹⁰ 2012. gada 18. maijā Preiļos, sk. <http://www.lps.lv/Kongress/23kongress/>

¹¹¹ Kenny, C. (2006). *What is effective aid?: how would donors allocate it?* Washington, DC: World Bank, 27 p.; Policy research working paper 4005.

Kaut arī vairākos gadījumos starptautiskās palīdzības analīzē iekļauj palīdzību Āfrikas un mazāk attīstītajām Āzijas un Dienvidamerikas valstīm (jāmin V. Īsterlija (*W. Easterly*) pētījumi¹¹²), šīs atziņas ir relevantas arī Eiropas situācijai. Āfrikas gadījumā tiek minēts Zambijas piemērs: šī valsts saņēma starptautisko finansējumu kopš 20. gs. 60. gadiem, tomēr tās IKP uz vienu iedzīvotāju 90. gadu sākumā ir bijis mazāks nekā 60. gados. Šī finanšu palīdzība arī uzliek papildu prasības valsts nākotnes budžetam.¹¹³ Starptautiskā diskusija par finanšu palīdzības efektivitāti uzsver rezultātu nepieciešamību, kā arī to, ka valstīm ir jāveicina tieši lietderīgas investīcijas (t.i., investīcijas, kuras veicina tautsaimniecības attīstību).¹¹⁴ Elements, kas ietekmēja šo procesu, bija donoru sajūta, ka palīdzība nav pietiekami demonstrējusi tās rezultātus. Tam var pilnībā piekrist, ņemot vērā iepriekš minētos piemērus.

Ja analizētu Eiropas piemērus, varētu atzīmēt regulāru ES fondu maksājumu apturēšanu vairākām ES dalībvalstīm, starp tām arī Latvija. Šāda maksājumu apturēšana parasti pamatota ar nepilnvērtīgu kontroles sistēmu, taču Bulgārijas un Rumānijas gadījumā minēta arī korupcija, un maksājumu apturēšana bija īpaši ilgstoša. Līdz ar to, paplašinot analīzi par diskusijām finanšu palīdzības sakarā, būtu atsevišķi izskatāma Eiropas Savienības fondu loma valstu tautsaimniecības attīstībā.

2.2. Eiropas Savienības (ES) fondu loma dalībvalstu nozaru ekonomiskajā attīstībā

Finanšu instrumenti un iniciatīvas ekonomiskās un sociālās nevienlīdzības sabiedrības līmenī risināšanai pastāv kopš Eiropas integrācijas sākuma, bet tikai 1986. gadā legāli pamati, ko ieviesa Vienotais Eiropas līgums (*Single European Act*), pavēra ceļu integrētai kohēzijas politikai. No 1957. līdz 1988. gadam Eiropas Sociālais fonds (ESF, kopš 1958. g.), Eiropas Zemkopības vadības un Garantiju fonds (EAGGF, kopš 1962. g.), kā arī Eiropas Reģionālās attīstības fonds (ERAF, kopš 1975. g.) līdzfinansēja iepriekš izvēlētos dalībvalstu projektus. ES Kohēzijas fonds ir viens no ES reģionālās politikas un finansiālajiem instrumentiem. Tā mērķis ir mazināt ekonomiskās un sociālās atšķirības dalībvalstu vidū. Šis fonds paredzēts, lai finansētu

¹¹² Piemēram, Easterly, W. (2009). Can the West Save Africa? *Journal of Economic Literature*, 47, 2, 373 p.

¹¹³ Ganev, I. V. (2005). The "Triumph of Neoliberalism" reconsidered: critical remarks on ideas-centered analyses of political and economic change in post-communism. *East European Politics and Societies*, 19, 3, pp. 343–378.

¹¹⁴ Szostak, R. (2009). *The Causes of Economic Growth: Interdisciplinary Perspectives*. New York: Springer, 373 p.

liela mēroga infrastruktūras attīstības aktivitātes (projekts) vides aizsardzības un transporta sektoros, pēdējos gados arī enerģētikas jomā.

Pašreizējais ES budžeta plānošanas periods (2007.–2013. g.) ir turpinājums iepriekšējiem plānošanas periodiem, kuri raksturoti gan kā sekmīgi ES dzīves standartu maiņā¹¹⁵, gan ne pārāk efektīvi¹¹⁶ un nespējīgi nodrošināt apmierinošus izaugsmes rādītājus.¹¹⁷ Daži pētnieki norāda uz pierādījumu trūkumu, ka veids, kādā plānots sasniegt kohēzijas politikas mērķus, ir piemērotākais¹¹⁸ un uz to, ka kohēzijas politikas fondi būtu jālikvidē līdz ar iepriekšējā izdevumu cikla¹¹⁹ beigām [autora piezīme: 2006. gads] (*Boldrin, Canova* 2003¹²⁰). Starptautiskie pētījumi sniedz skaidrus pierādījumus tam, ka ES ir pieredzējusi starptautisku konvergenci¹²¹, reģionālās atšķirības ir palikušas nemainīgas vai pasliktinājušās pēc ES fondu iejaukšanās.¹²²

P. Sameckis (*P. Samecki*), bijušais Eiropas Komisijas komisārs reģionālās politikas jautājumos, kohēzijas politikas mērķus definēja šādi¹²³: veicināt konkurenci un nodarbinātību reģionālā līmenī; veicināt izaugsmi ES atpalikušajās daļās; veicināt integrāciju pāri robežām. Saskaņā ar Eiropas Padomes lēmumu par Kopienas kohēzijas stratēģijas pamatnostādņem, kohēzijas politikas atbalstītajām programmām vajadzētu mērķēt šādās trijās prioritātēs¹²⁴:

1. Uzlabot dalībvalstu, reģionu un pilsētu pievilcību, padarīt labāku pieejamību, nodrošinot adekvātu kvalitāti un pakalpojumu līmeni un saglabājot vidi.
2. Veicināt inovāciju, uzņēmējdarbību un zināšanu ekonomikas pieaugumu ar izpētes un inovāciju palīdzību.

¹¹⁵ European Commission (2007). *Growing regions, growing Europe. Fourth report on economic and social cohesion*. Luxembourg, 222 p.

¹¹⁶ Fuente, A., de la (2003). Does the Cohesion policy work? Some general considerations and evidence from Spain. In: *European integration, regional policy and growth*. World Bank, eds. B. Funck and L. Pizzati. Washington D.C., pp. 153–165.

Sapir, A., et al. (2004). *An Agenda for a Growing Europe – The ‘Sapir Report’*. Oxford University Press, 234 p.

¹¹⁸ Boldrin, M., Canova, F. (2001). Inequality and Convergence: Reconsidering European Regional Policies. *Economic Policy*, 16 (32), pp. 207–253.

¹¹⁹ 2006. gads bija plānošanas perioda noslēgums attiecībā uz līdzekļu aprobiāciju (Eiropas Komisija piešķir līdzekļus dalībvalstij), bet faktiski maksājumi projektu ietvaros turpinājās līdz 2010. gadam.

¹²⁰ Boldrin, M., Canova, F. (2003). *Regional Policies and EU. Enlargement. European Integration, Regional Policy, and Growth*. The World Bank, Washington, D.C., pp. 33–93.

¹²¹ Shankar, R., Shah, A. (2009). *Lessons from European Union Policies for Regional Development*. The World Bank. World Bank Institute Poverty Reduction and Economic Management Division. Policy Research Working Paper 4977, 47 p.

¹²² Capello, R. (2007). *Regional Economics*. London; New York: Routledge, 322 p.

¹²³ Samecki, P. Orientation paper of future Cohesion policy. December 2009. Pieejams tīmeklī: <http://ec.europa.eu/regional_policy>

¹²⁴ Council Decision of 6 October 2006 on Community strategic guidelines on cohesion. (2006/702/EC). Official Journal of the European Union. 21.10.2006. L 291/11.

3. Ieviest jaunas informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, radot vairāk un labākas darbavietas, iesaistot vairāk cilvēku nodarbinātības vai uzņēmējdarbības aktivitātēs un palielinot ieguldījumu cilvēkkapitālā.

Lai izvērtētu ES fondu ietekmi uz tautsaimniecības attīstības procesiem un izaugsmi, lietots plašs simulācijas modeļu klāsts (*Bradley, Untiedt 2007*¹²⁵, *Varga, in't Veld 2009*¹²⁶), uzsverot to, ka pēdējā laikā asi iezīmējusies nepieciešamība izvērtēt ES politikas ietekmi uz tautsaimniecības attīstību.

Kohēzijas atskaitē 2008. gadā apkopoti trīs uz modeļiem bāzēti kohēzijas politikas vērtējumi:

- *DG-ECOFIN QUEST II* modelis,
- ULB/EcoMod Partners *ECOMOD* modelis,
- *GEFRA/EMDS HERMIN* modeļu COHESION sistēma.

HERMIN modeli, ko sākotnēji izstrādāja Ekonomiskās un sociālās izpētes institūts Dublinā ar īpaši nozīmīgu Dž. Bredlija (*J. Bradley*) ieguldījumu, var vērtēt kā paplašinājumu HERMES modelim, un tas ir speciāli piemērots strukturālo fondu ietekmes modelēšanai. HERMES modeli izstrādāja 1982. gadā, lai analizētu elektroenerģijas piegādes problēmas, bet vēlāk to adaptēja, lai izvērtētu strukturālo fondu ietekmi Īrijai 1989.–1993. gadā. *QUEST* modelis, ko izstrādāja *DG ECOFIN*, ir daudzu valstu vienas nozares modelis. *ECOMOD* modelis, ko izstrādāja Briseles brīvā universitāte (*EcoMod/Free University of Brussels*), ir izmantots, lai izvērtētu fondu ietekmi 2007.–2013. gada plānošanas periodā visām dalībvalstīm.

Šos modeļus izmanto, lai novērtētu kohēzijas politikas finansiālo instrumentu ietekmi uz ekonomiskajiem procesiem dalībvalstīs. Labu piemēru tam, ka dažādi modeļi noved pie ļoti atšķirīgiem rezultātiem, var atrast Dž. Bredlija un G. Untīta (*G. Untiedt*) 2007. gada pētījumā,¹²⁷ kurā viņi salīdzina HERMIN, QUEST II un ECOMOD simulāciju rezultātus Polijas gadījumā 2007.–2013. gada plānošanas periodam. Šādas atšķirības skaidro arī citi zinātnieki, attīstot

¹²⁵ Bradley, J., Untiedt, G. Do economic models tell us anything useful about Cohesion Policy impacts? A Comparison of HERMIN, QUEST and ECOMOD, GEFRA. Working Paper no. 3, 2007. Pieejams tīmeklī: <http://www.geframuenster.org/downloads/doc/GEFRA-WP-2007-3.pdf> [Skatīts 6.11.2010.]

¹²⁶ Varga, J., in 't Veld, J. (2009). A Model-based Analysis of the Impact of Cohesion Policy Expenditure 2000-06: Simulations with the QUEST III endog-enous R&D model. *European Economy Economic Papers*, no. 387. European Commission, Brussels, 77 p.

¹²⁷ Bradley, J., Untiedt, G. Do Economic Models Tell Us Anything Useful About Cohesion Policy Impacts? A Comparison of HERMIN, QUEST and ECOMOD, GEFRA. Working Paper no. 3, 2007. Pieejams tīmeklī: <http://www.geframuenster.org/downloads/doc/GEFRA-WP-2007-3.pdf> [Skatīts 6.11.2010.]

teoriju, ka ekonomiskās modelēšanas rezultāti ir bāzēti uz makroekonomisko analīzi un ir būtiski atkarīgi no pieņēmuma, ka finansējums ir ieguldīts efektīvi.¹²⁸ Iepriekš šajā darbā noskaidrots, ka šāds pieņēmums neatbilst patiesībai.

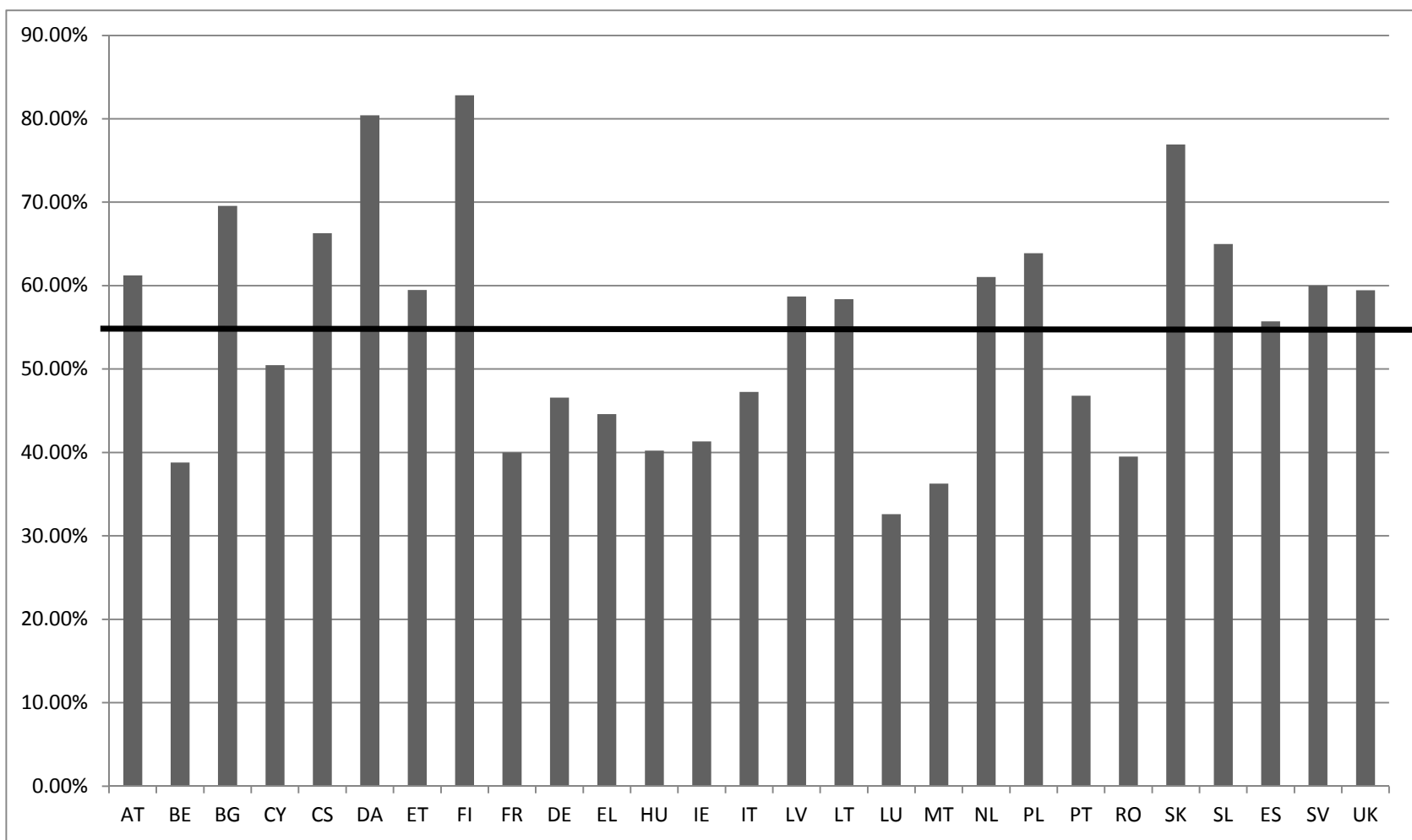
ES fondu sistēmā ir izteikta šo finanšu līdzekļu piesaiste specifiskiem jautājumiem (sk. iepriekš par specializācijas problēmu). Piemēram, transporta infrastruktūra un vides aizsardzības infrastruktūra kā publiskās infrastruktūras daļas ir tautsaimniecības sektori, kuri tiek definēti kā kohēzijas politikas finanšu instrumentu ieguldījumu prioritāte vairākās ES valstīs (sk. 6. pielikumu), bet vienlaikus bieži saskaras ar efektivitātes pierādījuma problēmām, jo nepastāv viena uzticama metode, kā izvērtēt iespējamo ES fondu iekļaušanās ietekmi uz to stāvokli.

Viens no ievērojamākiem meta pētījumiem, kas pēdējā laikā pievērsts ES fondiem un to efektivitātei, ir F. Barka (*F. Barca*) pētījums – stratēģija “*An agenda for a reformed Cohesion Policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*”, plaši pazīstams kā Barka ziņojums (*Barca's Report*). Tajā Barka atgādina, ka pašreizējā kohēzijas politikas struktūra 2007.–2013. gada plānošanas periodam ir rezultāts vairākām izmaiņām pēc plašās 1988. gada reformas. Būtiska vēlamā pārmaiņa, ko akcentē Barka ziņojumā, ir ievērojamas kohēzijas politikas finansējuma daļas koncentrācija uz ierobežotu svarīgāko prioritāšu skaitu (trīs vai četras).

Lai pārbaudītu šī ieteikuma aktualitāti, autors ir veicis vērtējumu par ES fondu finansējuma koncentrāciju 2007.–2013. gada plānošanas periodā (sk. 6. attēlu), novērtējot divas finansiāli ietilpīgākās prioritātes katrā ES dalībvalstī kohēzijas politikas ietvaros, procentos no pieejamā finansējuma. Vērtējot jau esošo ES fondu koncentrāciju, jāsecina, ka jau tagad finansējums ir pietiekami koncentrēts, kas neizslēdz situācijas, kad prioritārais ieguldījuma virziens ir sadalīts vairākās darbībās un neviena no tām nevar būtiski ietekmēt ieguldījuma mērķi.

Šādā situācijā Barkas izteiktais ierosinājums ir pamatots un būtu ņemams vērā, vienlaikus uzsverot to, ka vairākos gadījumos ES dalībvalstis ar ES fondu palīdzību risina problēmas, kuras nevar atrisināt, izmantojot valsts budžeta finansējumu, vienmēr pastāvēs situācijas, kad tiks veidotas atsevišķas šauri tematiskas aktivitātes.

¹²⁸ Varga, J., in 't Veld, J. (2009). A Model-based Analysis of the Impact of Cohesion Policy Expenditure 2000-06: Simulations with the QUEST III endogenous R&D model. *European Economy Economic Papers*, no. 387. European Commission, Brussels, 77 p.

6. attēls. Divas finansiāli ietilpīgākās prioritātes katrā ES dalībvalstī kohēzijas politikas ietvaros, procentos no pieejamā finansējuma

Datu avots: Eiropas Komisijas publiski pieejamā informācija, autora aprēķins un apkopojums. Ar horizontālo līniju atzīmēts aritmētiskais vidējais rādītājs.

Turpinot finansējuma koncentrācijas teorijas attīstību, Barka ierosina sešas iespējamās pamata prioritātes: inovācija; klimata pārmaiņas; migrācija un bērni, prasmes un novecošana.¹²⁹ Protams, jāatzīmē, ka jau pašlaik kohēzijas politikas instrumenti ir pietiekami koncentrēti (sk. 4. pielikumu Finansējuma ieguldījumu izmaiņas 2000.–2006. un 2007.–2013. gada plānošanas periodā (Kohēzijas politikas finanšu instrumenti)¹³⁰). Cits kritisks aspekts šādai pieejai ir tas, ka optimālā prioritāšu un programmu (un citu aktivitāšu) skaita atrašanas problēma ir saistīta ar kvantitatīvu mērķu noteikšanu: nav svarīgi, cik ir programmu, bet ir svarīgi, kādus mērķus tās plāno sasniegt. Dažas aktivitātes programmu ietvaros nesniegs nekādu statistiski nozīmīgu rezultātu saistībā ar valsts ekonomiskās politikas mērķiem, bet to īstenošana var būt ļoti nozīmīga dalībvalstij¹³¹, un sasniegtie rezultāti būs grūti izvērtējami ierobežotā finansējuma dēļ.

Vēl viens būtisks jautājums Barka ziņojumā ir lēmumu pieņemšanas secība ES līmenī (attiecībā uz kohēzijas politikas likumdošanas paketi).

1. Par resursiem un to sadalījumu uz dalībvalstīm un reģioniem vienojās Eiropas Padomes sammitā 2005. gada decembrī. Gala vienošanos starp Eiropas Parlamentu, Eiropas Padomi un EK panāca 2006. gada maijā.
2. Par ieviešanas sistēmu vienošanās panākta 2006. gada jūlijā pēc EK ierosinājuma (vienojās Eiropas Parlaments un Eiropas Padome).
3. Mērķus noteica 2006. gada oktobrī, kad Eiropas Padome pieņēma Sabiedrības stratēģiskās vadlīnijas (*Community Strategic Guidelines*), t.i., mērķus noteica pēc tam, kad bija zināms finansējums, nevis izvirzītie mērķi noteica finansējuma apjomu šo mērķu sasniegšanai.

Protams, šādu notikumu secību ietekmē politiski iemesli, kas šajā darbā netiek analizēti, taču lielā mērā tas, ka mērķus izvirza pēc finansējuma apjoma noteikšanas ir skaidrojams ar to, ka empīriskā informācija par ES fondu ieguldījumu ietekmi uz tautsaimniecības attīstību ir pieejama ievērojami vēlāk, nekā tas būtu nepieciešams lēmumu pieņemšanai. Eiropas Komisija kopā ar dalībvalstīm un tās starptautiskajiem partneriem ir veikusi noteiktas darbības

¹²⁹ Barca, F. (2009). *An agenda for a reformed Cohesion Policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations: Independent Report prepared at the request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy by Fabrizio Barca*. Belgium, 218 p.

¹³⁰ ES fondu plānošanas sistēma ir diezgan sarežģīta. Programmas izstrādā saskaņā ar galvenajām prioritātēm. Programmu (vai darbības programmu) ietvaros ietilpst gan aktivitātes, gan apakšaktivitātes, kas nosaka programmu. Projektus izvēlas atbilstoši aktivitāšu vai apakšaktivitāšu specifiskajām prasībām.

¹³¹ ES dalībvalstis īsteno dažreiz pārsteidzošus projektus, piemēram, seno kuģu rekonstrukcija vai Latvijas gadījumā – ziloņu māja Rīgas zooloģiskajā dārzā (projekts atcelts).

ieguldījumu veicināšanā ar skatu uz ekonomiskās izaugsmes un darbavietu radīšanu. Tāds mērķis bija nosprausts Eiropas Komisijas komunikē “*From financial crisis to recovery: a European framework for action*” (“No finanšu krīzes uz atlabšanu: Eiropas darbības struktūra”), ko pieņēma 2008. gada oktobrī.¹³² Eiropas Komisija uzsver, ka kohēzijas politika ir būtiski svarīga uzticības atjaunošanā ES ekonomikā un tādēļ tā ir Eiropas ekonomiskās atlabšanas plāna svarīga daļa. Kaut gan jautājums par patieso ietekmi, ja tāda pastāv, vēl joprojām ir atklāts.

Papildu apstiprinājums šai problēmai ir tas, ka saskaņā ar neseniem pētījumiem dažādi kohēzijas tēriņu periodi (plānošanas periodi) nav praksē izolēti cits no cita, bet gan ataino iekšēji cieši saistītu ieguldījumu projektu ieviešanu.¹³³ Tas ir novērojams, kad ņem vērā katram plānošanas periodam uzstādīto izdevumu noteikumus (t.i., termiņi, kuros ir jāizmanto piešķirtais finansējums). 2000.–2006. gada periodā Kohēzijas fonds paredz 2010. gada 31. decembri kā pēdējo izmaksu datumu ar iespēju atsevišķos gadījumos to pagarināt. Savukārt 2007.–2013. gada periodā atbilstības sākuma datums pārsvarā ir 2007. gada 1. janvāris (datumi noteikti individuāli katrai dalībvalstij, piemēram, Latvijai 2006. gada 24. oktobris), tā kā pārklāšanās ir neizbēgama. Attiecīgi kohēzijas politikas ietekmi uz ekonomiskajiem procesiem nav iespējams izvērtēt, ja nav zināms, kurā laika punktā ES granti kļūst par produktīvu kapitālu.¹³⁴

4. pielikumā sniegta informācija par izmaiņām kohēzijas politikas īstenošanai pieejamos ES finansiālajos resursos sadalījumā pa ES valstīm divos plānošanas periodos. Jāņem vērā tas, ka lielākās finansējuma saņēmējas ir Austrumeiropas valstis, kas papildina debates par Kohēzijas fonda resursu lietderīgu izmantošanu ar akcentu uz nepieciešamību joprojām veikt ievērojamus ieguldījumus infrastruktūras attīstībā. Datus, ko sniedz Eiropas Komisija, var izmantoti tikai ierobežotai analīzei, jo salīdzinājums starp 2004.–2006. un 2007.–2013. gada plānošanas

¹³² European Commission. A European Economic Recovery Plan. Communication from the Commission to the European Council, 2008. Pieejams tīmeklī: < http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/Comm_20081126.pdf> [Skatīts 26.11.2012.]

¹³³ Bradley, J., Untiedt, G., Zaleski, J. The economic return of Cohesion Expenditure for Member States, EMDSGEFRA–WARR. Report for Directorate General for Internal Polices, European Parliament, 2009. [online] [accessed 6 November 2010]. Available from Internet: <<http://www.europarl.europa.eu>>.

¹³⁴ Fuente, A., de la (2009). Testing, not modelling, the impact of Cohesion support: A theoretical framework and some preliminary results for the Spanish regions. New methods for Cohesion Policy evaluation: promoting accountability and learning. In: *New Methods for Cohesion Policy Evaluation: Promoting Accountability and Learning*, Warsaw, 30 November – 1 December, 2009. DG for Regional Policy, 2009. Pieejams tīmeklī: http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/evaluation2009/index_en.htm [Skatīts 06.11.2010.]

periodiem nav precīzs 10 *jaunajām*¹³⁵ dalībvalstīm. Patiesībā 2000.–2006. gada plānošanas periodu vajadzētu iekļaut datos, bet formāli tas nav izdarīts finansējuma prioritāšu izmaiņu dēļ: ES paplašināšanās procesā daži projekti, kurus finansēja pirmspievienšanās fāzē (piemēram, instruments strukturālām politikām pirms pievienošanās periodam – *Instrument for Structural Policies for Pre-Accession (ISPA)*), transformēti Kohēzijas fonda projektos, bet no finansējuma piešķiršanas viedokļa šie projekti nav 2004.–2006. gada plānošanas perioda projekti (līdzekļi piešķirti 2000.–2004. gadā).

Eiropas Komisija nesniedz salīdzinošu informāciju par Rumāniju un Bulgāriju šī paša iemesla dēļ. Tomēr – politiski korekti vai ne – pirmspievienšanās finansiālie instrumenti spēlē ļoti līdzīgu lomu valsts mērķu sasniegšanā kā kohēzijas politikas instrumenti, piemēram, Kohēzijas fonds. Tādējādi kohēzijas politikas instrumentu patiesās ietekmes novērtēšanā nepieciešams ņemt vērā arī pirmspievienšanās instrumentus. Piemēram, Latvijas gadījumā ISPA nodrošināja 195 miljonus eiro transporta un vides jomas infrastruktūras projektu īstenošanai, kas ir gandrīz 20% no iepriekš norādītā finansējuma.

Neatkarīgi no dažu datu neprecizitātes līdzekļu sadales koncepcija 2007.–2013. gada plānošanas periodam ir pietiekami skaidra – mazāk attīstītās valstis saņems vairāk resursu kohēzijas politikas īstenošanā. Jāpiezīmē, ka labāk attīstītās valstīs var būt iekļauti arī atpaliekoši reģioni, tādējādi var veikt potenciālo ieguvēju un zaudētāju plašāku analīzi. Citu piezīmi var minēt attiecībā uz lielākā finanšu *aploksnes* turētāja maiņu – Polija aizstāja Spāniju kā lielākā finanšu resursu saņēmēja kohēzijas politikas īstenošanai. Šāda maiņa var palīdzēt visām *jaunajām* dalībvalstīm, jo strukturāli tās ir līdzīgākas Polijai. Savā ziņā Poliju var uzskatīt par jaunu zināšanu centru darbībā ar strukturāliem un kohēzijas fondiem, kas varētu novest pie labākas izpratnes par procesiem Austrumeiropā *vecajās*¹³⁶ dalībvalstīs.

Citi pirmspievienšanās instrumenti iekļauj *Instrument for Pre-Accession Assistance* (instruments pirmspievienšanās atbalstam, IPA), kas sniedz atbalstu valstīm, kuras vēlas pievienoties Eiropas Savienībai. IPA mērķis ir uzlabot palīdzības efektivitāti un savietojamību ar vienas struktūras palīdzību. Šī struktūra iekļauj iepriekšējo pirmspievienšanās, stabilizācijas un asociācijas atbalstu kandidātvalstīm un potenciālām kandidātvalstīm, vienlaikus respektējot to specifiskās iezīmes un procesus, kuros tās iesaistītas. Atbalsts kandidātvalstīm virzīts uz valstu

¹³⁵ Valstis, kuras pievienojās Eiropas Savienībai 2004. gadā: Latvija, Igaunija, Lietuva, Polija, Čehija, Slovēnija, Ungārija, Malta un Kipra.

¹³⁶ Dalībvalstis, kuras bija Eiropas Savienības sastāvā pirms 2004. gada 1. maija (15 dalībvalstis).

sagatavošanu sabiedrības kohēzijas politikas ieviešanai, lai gan gandrīz nav iespējams atdalīt sagatavošanas procesu no ieviešanas procesa, jo darbības mērķi un rezultāti ir uzstādīti vienādi. Var izvirzīt domu, ka atbalstu skaits var būt statistiski nenozīmīgs visai kohēzijas politikai, jo tās ir tikai apmēram 1,2% no kopējā finansējuma.

ES fondu finansējuma apjoms kopumā ar augsta līmeņa politisko retoriku, kas vienmēr ir bijusi aktuālā saistībā ar ES, ievērojami ietekmēja zinātniskos procesus, vēršot uz ES fondu ietekmes novērtēšanu ekonomiskajos procesos. Aizdomas par šī finansējuma neefektīvu izmantošanu ir bijušas vienmēr, un pēdējā laikā tās plaši analizētas dažādos pētījumos, arī ārpus ES fondu sistēmas, bet arī saistībā ar jebkāda veida valsts izdevumu efektivitāti. Kaut arī ietekmes novērtējuma nozīmīgumu atzīst daudzi attīstības palīdzības sniedzēji (donoru organizācijas), pastāv arī bažas, ka veikt nozīmīgu darbu ietekmes novērtējumā ir pārāk grūti vai pārāk dārgi. Taču mediju, politiķu, forumu, parlamentu un publikas spiediens par “rezultātu uzrādīšanu” pieaug.¹³⁷ Savukārt Eiropas Savienībā svarīga politika ir kohēzija, integrācija un virzība uz sociālās un ekonomiskās attīstības dažādības samazināšanu ES dalībvalstīs. Tas ir nozīmīgi visiem ES pilsoņiem, kuri nodrošina nepieciešamos finanšu resursus caur nodokļiem. Stingru cēloņsakarību noteikšanā starp finansiālo iejaukšanos, programmām, politikām un vēlamo iznākumu ir vairākas sarežģītas metodoloģiskas problēmas. Procesi, kas saista fondu sadalīšanu, politiku prioritātes, mehānismus un efektus, visticamāk, būs netieši, grūti identificējami un vēl grūtāk izmērāmi. Tādējādi attiecināmības problēma, t.i., grūtības konstatēt apmēru, kādā noteikta mēroga finanšu iejaukšanās panāk noteiktu iznākumu.¹³⁸ Pastāvot šīm problēmām, tomēr ES fondu ietekmes izvērtēšanā ir ieguldīts būtisks zinātnieku darbs.

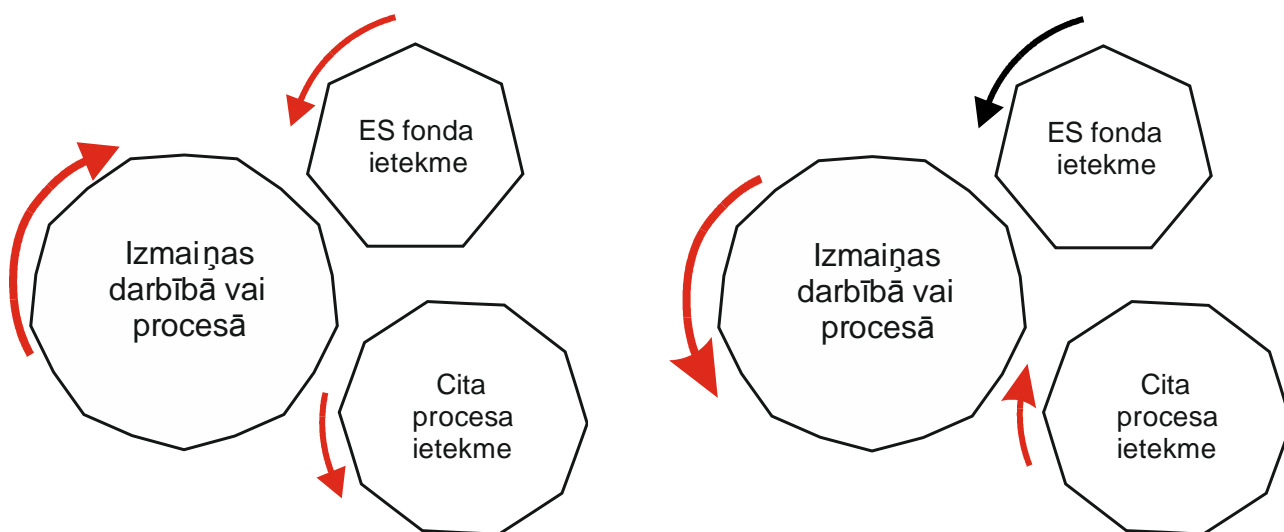
Ietekmes izvērtēšanas jautājums sastāv no vairākiem iespējamiem komponentiem: ietekme, ietekme uz ko un ietekme kam, vai, citiem vārdiem, ja politikas veidotājiem jānosaka, vai paplašināt, samazināt vai arī uzturēt programmu, vai arī viņi vienkārši vēlas to pilnveidot, tiem jāiegūst precīza informācija, kas esošajās valsts atbalsta programmās darbojas un kas ne, un kāpēc notiek tieši tā. Tādējādi (kohēzijas) politikas ietekmes izvērtēšanā iekļauti dažādi kognitīvi

¹³⁷ Berg, R. D., van den (2005). Results evaluation and impact assessment in development co-operation. *Evaluation*, 11, 27 p.

¹³⁸ Saunders, M. (2011). Capturing effects of interventions, policies and programmes in the European context: a social practice perspective. *Evaluation*, 17, 89 p.

uzdevumi ar dažādu sarežģītības pakāpi.¹³⁹ Tāpat šo problēmu nav atrisinājuši arī minētie prognozēšanas modeļi.

Kā jau teikts, efektivitātes problēma un, kā redzams, stingru ietekmes izvērtējumu trūkums noved pie diskusijām par kohēzijas politikas nepieciešamību un derīgumu. Kaut arī šos viedokļus vajadzētu nopietni izskatīt, problēma, kurai arī nepieciešams pievērst zināmu uzmanību, ir stingru politikas ietekmes izvērtējumu sasniegšanas iespēja vismaz teorētiskā līmenī. Var sākt risināt šo problēmu, pieņemot, ka politikas veidotāji (ievēlēti vai karjeras valsts darbinieki) vēlas ietekmēt problēmas, kas skar viņu vēlēšanu apgabala vēlētājus. Šīm personām ir arī raksturīgi pieņemt, ka visas vēlamās pārmaiņas ekonomiskajos procesos ir viņu pašu politikas sekas.¹⁴⁰ Ņemot to vērā, var uzsvērt ietekmes izvērtētāju pieņēmumu nozīmīgumu.

7. attēls. ES fondu ietekmes analīze

Avots: Autora veidota shēma.

7. attēlā sniegti divi piemēri, kā var sasniegt politikas (arī ES fondu intervences) rezultātu. Tā kā ES fondu (kohēzijas politikas instrumentu) darbība ir mērķēta uz dažādiem ekonomikas

¹³⁹ Martini, A. Counterfactual impact evaluation: what it can (and cannot) do for Cohesion policy. In: "New Methods for Cohesion Policy Evaluation: Promoting Accountability and Learning", Warsaw, 30 November –1 December, 2009. DG for Regional Policy, 2009. Pieejams tīmeklī: http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/evaluation2009/index_en.htm [Skatīts 09.01.2010.]

¹⁴⁰ Martini, A. (2009). Counterfactual impact evaluation: what it can (and cannot) do for cohesion policy. In: *New Methods for Cohesion Policy Evaluation: Promoting Accountability and Learning*, Warsaw, 30 November –1 December, 2009. DG for Regional Policy, 2009. Pieejams tīmeklī: http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/evaluation2009/index_en.htm [Skatīts 09.01.2010.]

procesiem, patiesais situāciju skaits ir neierobežots. Var pieņemt, ka procesa virzība pulksteņrādītāja virzienā ir vēlamais rezultāts (izmaiņu virziens). Rezultātu (izmaiņas) sasniedz ES fondu ietekmes vai kāda cita procesa rezultātā. Ja šo procesu virziens sakrīt ar vēlamo, varam uzskatīt, ka ietekme ir pozitīva. Situācija *A* (7. attēlā pa kreisi) izsver faktu, ka patiesais rezultāts tiek sasniegts, vienlaikus darbojoties kādam citam procesam (piemēram, nozares dabiskā dinamika). Situācija *B* (pa labi) atšķiras no situācijas *A*, jo “citu procesu” ietekme atšķirībā no ES fondu ietekmes atbilst vēlamajam rezultātam, tādējādi politikas patiesais sniegums ir izteikti negatīvs, kaut arī rezultāts ir sasniegts.

Būtiski ir atrunāt, kāpēc netiek izskatīta situācija, kad nepastāv “cits process”. Šāda situācija var būt raksturota ar to, ka investīciju rezultāts veidojas tikai īstenotas ekonomiskās politikas dēļ. Šo pieņēmumu var noraidīt, īpaši infrastruktūras projektu īstenošanas gadījumā, ņemot vērā vairākus argumentus.

1. Nevar pieņemt, ka iejaukšanās politikas ietvaros var būt vienīgais iespējamais noteiktas publiskas infrastruktūras attīstības avots. Aptaujā, ko veica Reģionu komiteja 2010. gadā¹⁴¹ par periodu no 2009. gada janvāra līdz novembrim, 57% aptaujāto uzrādīja lielas vai relatīvi lielas grūtības esošo izdevumu pārvaldīšanā kā rezultātu reģionālo 2009. gada budžeta resursu trūkumam salīdzinot ar 2008. gadu, bet 39% arī uzrādīja lielu vai relatīvi lielu tieksmi uz infrastruktūras projektu īstenošanas kavējumu.
2. Nevar viennozīmīgi pieņemt, ka nav neatliekamas vajadzības infrastruktūras finansēšanai; citādi projektu īstētu bez politikas finansiālas iejaukšanās (ja iespējams, finansiālu ierobežojumu ietvaros). Šo pieņēmumu var pārbaudīt ar aptaujām vai arī to teritoriju vai institūciju analīzi, kas īstenojušas (vai nav īstenojušas) projektus jomās bez valdības īstenošanās politikas.
3. Varētu uzskatīt, ka sabiedrība pārsvarā pieņem otro apgalvojumu (nav lielas nepieciešamības infrastruktūras finansēšanai) un ka nav publiskās iniciatīvas, kas spiestu valdību vai citu publisku iestādi ieguldīt līdzekļus. Šo pieņēmumu var pārbaudīt ar aptaujām.

Attiecinot iepriekš minētos pieņēmumus uz politikas ietekmes izvērtējumiem, tie var kļūt vairāk pamatoti ar faktiem, bet joprojām nebūs absolūti precīzi. Šī ir ekonomiskās politikas

¹⁴¹ Committee of the Regions (2010). European Economic Recovery Plan in Regions & Cities: One Year On. Final Report. January 2010. Pieejams tīmeklī: <http://portal.cor.europa.eu> [Skatīts 6.11.2010.]

ietekmes izvērtēšanas problēma, kas ietver arī ES fondu ietekmes izvērtēšanas problēmu un tiks izskatīta turpmāk.

2.3. Ekonomiskās politikas ietekme uz ekonomikas attīstību novērtēšanas iespējas

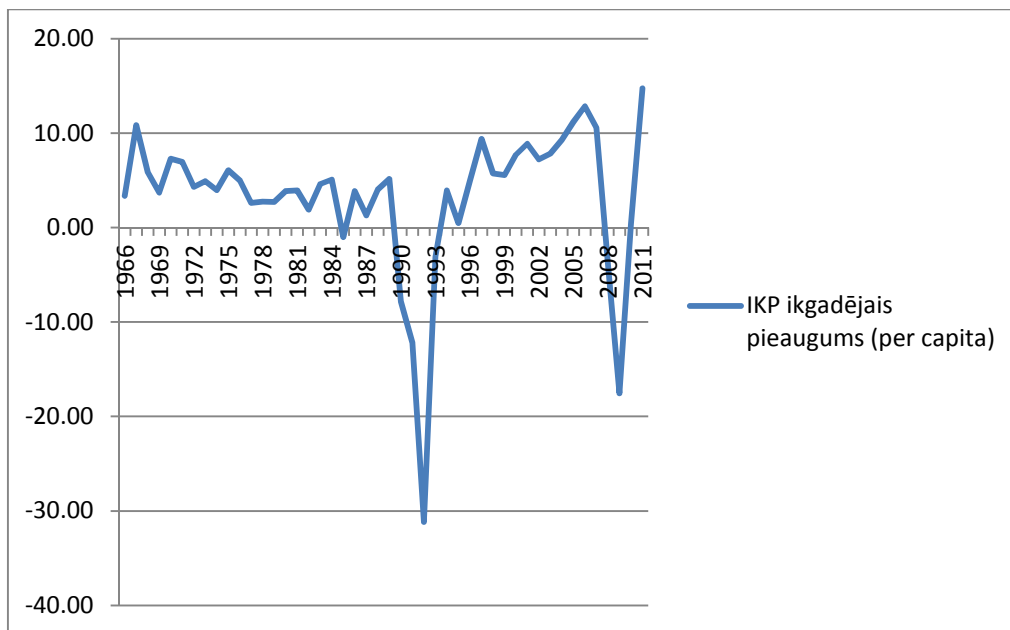
Tā kā publiskā sektora sniegumu nevar novērtēt attiecībā pret privātā sektora etalona rentabilitāti, tad valdībām ir jāveic periodiska padziļināta programmu novērtēšana, lai noteiktu, cik lielā mērā ilgtermiņa panākumi ir gūti valdības programmu īstenošanas rezultātā. “Panākums” jeb “rezultāts” šajā kontekstā ir saistīts ar valdības efektivitāti, lai sasniegtu izvirzītos mērķus. No valdības investīciju politikas aspekta efektivitāte ir saistīta ar jautājumu par politikas mērķi: ja nav definēti politikas rādītāji, tad pasākumu efektivitāti nav iespējams noteikt.¹⁴² Gan privātajā, gan valsts sektorā labu lēmumu pieņemšana prasa labu informāciju par rezultātiem un to cēloņiem. Privātajā sektorā būtisks informācijas avots ir ikgadējais finanšu pārskats, sabiedriskajā sektorā būtisks avots var būt ietekmes novērtējums.¹⁴³ Tomēr šāda pieeja nav bijusi plaši izplatīta valstu attīstības līmeņa noteikšanai.

Vairākus gadus salīdzināt valstu NKP (vai IKP) *per capita* ir bijusi visizplatītākā pieeja valstu attīstības līmeņa izvērtēšanai (piemērs 8. attēlā). Bet lielāki ienākumi uz vienu iedzīvotāju valstī ne vienmēr nozīmē, ka tās iedzīvotāju dzīves līmenis ir augstāks nekā valstī ar zemāku ienākumu, jo ir daudzi cilvēka labklājības aspekti, kurus šis indikators neietver. Meklējot labāku attīstības rādītāju, speciālisti izmanto dažādas metodes, kā tajā integrēt datus par vidējiem ienākumiem ar datiem par vidējo veselības aprūpes un izglītības līmeni. Ar šīm metodēm var novērtēt valsts sasniegumus gan ekonomikas attīstībā, gan sabiedrības attīstībā. Ir svarīgi norādīt, ka arī kohēzijas politikas programmu rezultātu nevajadzētu vērtēt tikai kā tās efektu attiecībā uz nacionālo kopproduktu.¹⁴⁴ Alternatīviem pasākumiem, kā, piemēram, nacionālais neto ienākums, kas iekļauj eksportētos un importētos ienākumus, var tikt dota priekšroka, bet kopumā būtu jāņem vērā arī citi labklājības rādītāji.

¹⁴²Barrados, M., Blain, J. S. (2013). Improving program results through the use of predictive operational performance indicators: a Canadian Case Study. *American Journal of Evaluation*, 34, 1, pp. 45–56.

¹⁴³Brown, B. A., Klerman, J. A. (2012). Independent evaluation insights from public accounting. *Evaluation Review*, 36, 3, pp. 186–219.

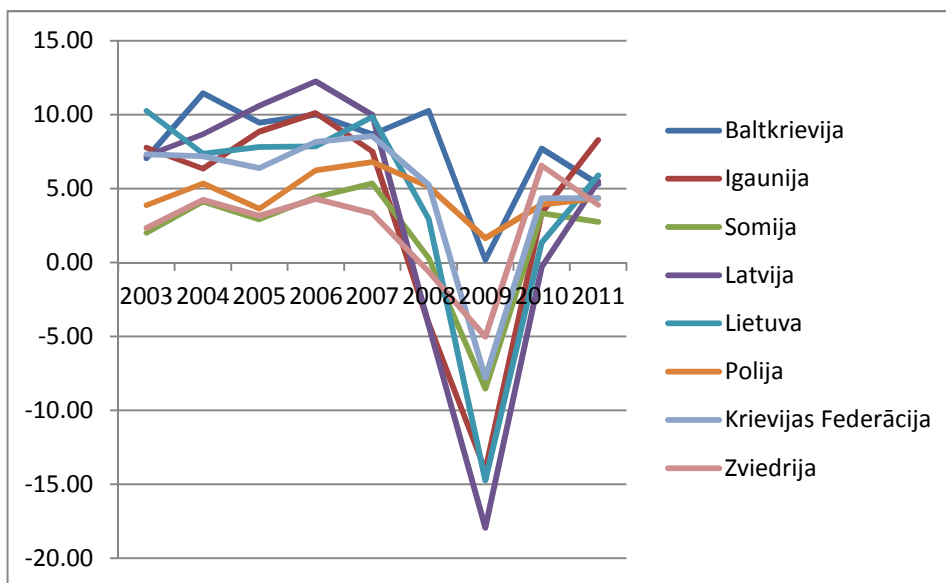
¹⁴⁴Varga, J., in 't Veld, J. (2009). A Model-based Analysis of the Impact of Cohesion Policy Expenditure 2000–06: Simulations with the QUEST III endogenous R&D model. *European Economy Economic Papers*, no. 387. European Commission, Brussels, 77 p.

8. attēls. IKP pieaugums uz vienu iedzīvotāju, Latvija

Datu avots: Pasaules Banka, autora veidota datu izlase.

Izvēloties Latvijas ģeogrāfiskā reģiona valstis pēc tā, kāds ir IKP uz vienu iedzīvotāju, iespējams novērtēt valstu ekonomiskās izaugsmes tendences. No 9. attēlā sniegtās informācijas var secināt, ka tieši Latvijā IKP uz vienu iedzīvotāju krita straujāk salīdzinājumā ar citām ģeogrāfiskā reģiona valstīm.

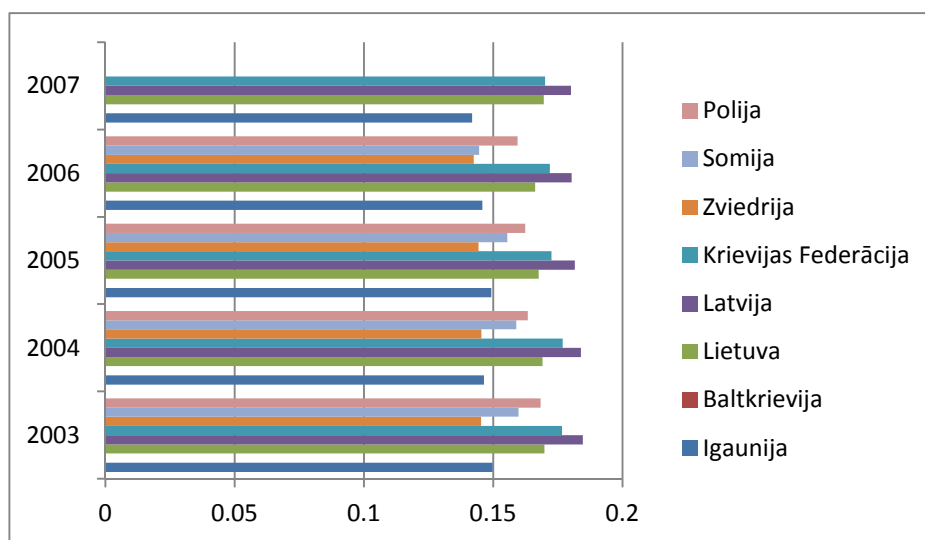

9. attēls. Valstu salīdzinājums pēc IKP pieauguma uz vienu iedzīvotāju

Datu avots: Pasaules Banka, autora veidota datu izlase.

IKP un IKP uz vienu iedzīvotāju, kā atzīmēts iepriekš, ir visbiežāk izmantotie rādītāji, kas raksturo valstu ekonomiskās attīstības pakāpi. Vienlaikus, piemēram, šī darba kontekstā šis rādītājs nesniedz nekādu informāciju par vides aizsardzības pasākumu īstenošanu valstī, šo pasākumu efektivitāti vai arī pieejamo dabas resursu apjoma izmaiņām. Attiecīgi šis savā veidā ir “meta rādītājs”, ko ietekmē vairāki atsevišķi rādītāji. Pēc IKP vērtības var veikt tikai valstu vai reģionu vispārēju salīdzināšanu, neizskaidrojot ekonomiskās attīstības dinamikas atšķirības vai šīs attīstības kvalitāti, t.i., piemēram, vai šāda dinamika ir ilgtspējīga.

Izmantojot citus rādītājus, var iegūt plašāku informāciju par to pašu reģionu, piemēram, 10. attēlā ir ilustrētas izmaiņas saistībā ar dabā novadītā bioloģiskā piesārņojuma (notekūdeņos) apjomu uz vienu ražošanā nodarbināto cilvēku. Šāda informācija dod iespēju novērtēt ražošanas efektivitāti valstī, vismaz attiecībā uz ūdens racionālu izmantošanu. Diemžēl Pasaules Bankas dati nav pieejami par to pašu periodu, kā arī dati par Baltkrieviju ir pilnīgi nepieejami, līdz ar to informācija nav pilnībā salīdzināma. Tomēr var atzīmēt, ka Latvijā ir augstākais piesārņojuma rādītājs salīdzinājumā ar citām reģiona valstīm.

10. attēls. Bioloģiskā piesārņojuma novadīšanas dabā uz vienu ražošanā nodarbināto (kg/dienā)

Datu avots: Pasaules Banka. Autora veidota datu izlase.

Jāatzīst, ka indikatoru izvēli ekonomiskās attīstības skaidrošanai nosaka sabiedrības izpratnes līmenis par šiem procesiem un, vēl būtiskāk, politiķu kompetences līmenis. ES līmenī

arī notika plašas diskusijas par tiem indikatoriem, kuri vislabāk raksturotu ES fondu mērķus, un vairākkārt šajās diskusijās ir izskanējis arguments par iespēju izskaidrot kādu no piedāvātajiem indikatoriem plašākai sabiedrībai.

1. tabulā ir minēti Tūkstošgades attīstības mērķi, kas prasa papildu skaidrojumu. 2000. gadā pasaules līderi parakstīja ANO Tūkstošgades deklarāciju, kurā izteikta apņemšanās veikt pasākumus astoņu Tūkstošgades attīstības mērķu (*Millenium Development goals*) īstenošanai.¹⁴⁵ Tie skar dažādus ar dzīves līmeņa uzlabošanu saistītus jautājumus tādās jomās kā izglītība, veselība, vides ilgtspēja u.c. Tūkstošgades attīstības (TA) mērķu izpilde, īpaši jautājumā par attīstības sadarbības veicināšanu ir arī viena no Eiropas Savienības prioritātēm.

ANO Tūkstošgades mērķi ir šādi:

1. mērķis. Samazināt nabadzību;
2. mērķis. Nodrošināt visiem iedzīvotājiem pamatizglītību, kā arī iespēju iegūt vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību;
3. mērķis. Nodrošināt vienādas iespējas sievietēm un vīriešiem;
4. mērķis. Mazināt bērnu mirstību;
5. mērķis. Uzlabot mātes veselību;
6. mērķis. Ierobežot HIV/AIDS, tuberkulozes un difterijas izplatību, kā arī citus novēršamus nāves cēloņus;
7. mērķis. Nodrošināt vides ilgtspēju;
8. mērķis. Palīdzēt cilvēkiem mazāk attīstītajās valstīs (*attīstības sadarbība*).

Tūkstošgades attīstības mērķu sasniegšanas progresa noteikšanai izmantoti 60 indikatori, kuri raksturo katru attīstības mērķu grupu.

Ņemot vērā pieejamo rādītāju (indikatoru) skaitu, Pasaules Bankas eksperti ekonomikas attīstības analīzē izmanto tā sauktos attīstības rombus,¹⁴⁶ lai attēlotu attiecības starp četriem sociālekonomiskiem rādītājiem konkrētā valstī saistībā ar valsts ienākumu grupas vidējiem rādītājiem (ar zemiem ienākumiem, zemākiem – vidējiem ienākumiem, vidēji augstiem ienākumiem vai augstiem ienākumiem). Rādītāji (paredzamais jaundzimušo mūža ilgums, pamata vai sekundārā izglītība, droša ūdens piekļuve un NKP uz vienu iedzīvotāju) tiek attēloti

¹⁴⁵ Ārlietu ministrija. *Tūkstošgades attīstības mērķi*. Pieejams tīmeklī <http://www.mfa.gov.lv/lv/ano/Latvija-ANO/tukstosgade/> [Skatīts 01.09.2012.]

¹⁴⁶ Soubbotina, P. T. (2004). *Beyond Economic Growth: An Introduction to Sustainable Development: Second Edition*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 218 p.

katrs uz savas ass, pēc tam savienoti ar līnijām, lai veidotu daudzstūri. Šo “romba” formu var viegli salīdzināt ar atsaucē dimantu, kas ataino vidējos rādītājus valsts ienākumu grupā, katrs indeksēts par 100 procentiem. Jebkurš punkts ārpus atsaucē dimanta parāda labāku vērtību nekā grupas vidējais līmenis, bet jebkurš punkts iekšpusē norāda uz līmeni zem vidējā.

Izskatot jautājumu par starptautiskās finanšu palīdzības un ES fondu efektivitāti, jāatzīst, ka šādas metodes nevar izmantot atsevišķu programmu gadījumā (piemēram, ieguldījumi infrastruktūrā), jo to mērķi var nebūt saistīti ar, piemēram, IKP pieaugumu. Zinātniskajā literatūrā ir sastopams jēdziens “ne-attīstības atbalsts”, ko var skaidrot, attīstības atbalstu definējot kā atbalstu, kas ir paredzēts, lai veicinātu attīstību, ko panāk ar ekonomisko izaugsmi. Ne-attīstības atbalsts ir atbalsts visos citos veidos.¹⁴⁷ Ar šo definīciju iespējams nodalīt starptautisko institūciju finansētos projektus vai darbības pēc to mērķa un uzsākt plašāku diskusiju par ekonomiskās politikas izvērtēšanu, kas tieši nav vērsta uz izaugsmi.

Konceptuāli ekonomiskās politikas ietekmes izvērtēšana, kā arī minēts iepriekš, rada lielas grūtības mūsdienu ekonomistiem. Šīs grūtības parasti attiecas uz cēloņsakarību noteikšanu un šādiem diviem galvenajiem jautājumiem¹⁴⁸: kāda ietekme (pārmaiņas) ir vēlama un kādi ir sagaidāmie rezultāti, kā šos rezultātus sasniegt.

Cēloņsakarību noteikšana, kas minēta šajā darbā, faktiski ir līdzvērtīga fizikas zinātnes problēmai,¹⁴⁹ kaut arī plaši pētīta citās zinātnēs. Cēloņsakarība fizikā attiecas uz saikni (saistībām), kas ir noteikta gan teorētiski, gan empīriski. Problēmu var demonstrēt ar motora darbības cēloņa noteikšanu: motors var darboties vai nu tāpēc, ka tas pastāv vai arī tā dažādu detaļu savstarpējas iedarbības dēļ. Katrai detaļai ir savs ieguldījums procesā, un tas var būt nepieciešams, taču ne pietiekams nosacījums motora funkcionēšanai.¹⁵⁰ No šī piemēra iespējams labāk izprast ekonomisko problēmu: ekonomiskā procesa iznākumam var būt dažādi cēloņi, savukārt valdības īstenotā ekonomiskā politika var rādīt dažādus attīstības faktorus (cēloņus), kas neļauj precīzi novērtēt ekonomiskās politikas ietekmi uz procesiem valstī, pirms nav noskaidrota saikne starp īstenoto politiku un rezultātiem. Jau iepriekš sniegts pārskats par to, ka ekonomiskā procesa iznākums var būt dažādu cēloņu rezultāts. Šāda analīze praksē bieži vien tiek reducēta

¹⁴⁷ Minoiu, C. G., Reddy, S. (2009). *Development Aid and Economic Growth: A Positive Long-Run Relation*. International Monetary Fund Institute, 33 p.

¹⁴⁸ Berg, R., D., van den (2005). Results evaluation and impact assessment in development co-operation. *Evaluation*, 11, 27 p.

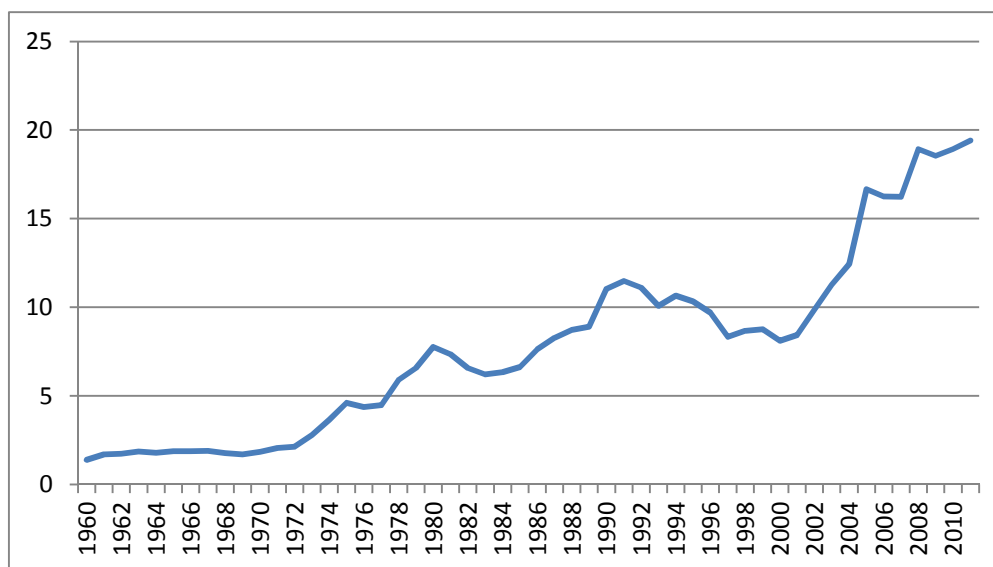
¹⁴⁹ Tillio, A. Di et al. (2011). The predictive role of counterfactuals. *Theory and Decision*, 1-16pp.

¹⁵⁰ Berg, R., D., van den (2005). Results evaluation and impact assessment in development co-operation. *Evaluation*, 11, 27 p.

līdz idejai, ka iznākumi ir tikai “viens no daudziem faktoriem, kas sekmē noteiktu ietekmi”,¹⁵¹ kas izraisa leģitīmu jautājumu par novērtēšanas procesa lietderību, ja iegūtais rezultāts neizskaidro procesus ekonomiskajā attīstībā.

Iepriekš minēts, ka ekonomikas politikas īstenotāji parasti attiecina ekonomiskos panākumus uz savu īstenoto politiku. Ekonomiskās politikas novērtēšana ir pierādījumu par politikas sniegumu apkopošana un vērtību izvērtēšana par politikas vērtību un faktiskajiem rezultātiem. Konsekventi uz pierādījumiem bāzētas politikas veidošana ir viens no centrālajiem postulātiem mūsdienu diskusijās par valdības efektīvu ekonomisko politiku.

Taču pastāv plaši izplatīta atziņa, ka izvērtēšanas speciālisti nav spējuši izstrādāt tādas pētījuma metodes, kuru piemērošanas rezultātā varētu panākt valdības politikas uzlabošanu. Autora skatījumā šis pieņēmums ir apstiprināms ar Ietekmes izvērtēšanas padomes (*Impact Assessment Board*) 2009. gada novērtējumu,¹⁵² kurā minēts, ka 60–80% EK pasūtīto ietekmes izvērtēšanas ziņojumu sniedz tādus datus, kas neinformē politikas veidotājus, vai globālie ekonomikas politikas mērķi ir sasniegti. Tajā pašā laikā attīstības finansējumam¹⁵³ pasaules mērogā ir tendence pieaugt (11. attēls).

11. attēls. Attīstības palīdzības finansējums uz vienu iedzīvotāju, ASV dolāros

Avots: datu apkopojums no Pasaules Bankas ziņojumiem

¹⁵¹ Berg, R., D., van den (2005). Results evaluation and impact assessment in development co-operation. *Evaluation*, 11, 27 p.

¹⁵² Radej, B. (2011). Synthesis in policy impact assessment. *Evaluation*, 17, 133 p.

¹⁵³ Neto oficiālā attīstības palīdzība uz vienu iedzīvotāju veido aizdevumu summu, kas piešķirta uz izdevīgiem nosacījumiem, un dotāciju summu, ko piešķir Attīstības palīdzības komitejas locekļi un citas struktūras, lai veicinātu ekonomisko attīstību un labklājību valstīs un teritorijās.

2010. gadā šis palīdzības apjoms sasniedza 19,4 ASV dolāru uz vienu cilvēku, t.i., 11 dolāru vairāk salīdzinājumā ar 2001. gadu. Tas izskaidro starptautisko aģentūru interesi par finansējuma efektīvu izmantošanu.

Nozīmīgs finansētāju un politiku veidotāju vidū ir bijis mēģinājums izvērtēt programmu ieviešanu attiecībā pret saistību kopumu noteiktām darbībām vai noteiktiem darbību līmeņiem. Pamata struktūra ir vienkārša: saistības (apņemšanās sasniegt kādu mērķi) tiek pārveidotas indikatoru kopā un izpildi novēro saskaņā ar šiem indikatoriem. Praksē šos indikatorus bieži sauc par etaloniem.¹⁵⁴ Attiecīgi tieši indikatoru izvēle lielā mērā ietekmē izvērtēšanas rezultātus un sniedz atbildi par ekonomisko vai valsts regulēšanas darbību ietekmi uz tautsaimniecības attīstību, ko var saukt arī par sagaidāmā efekta reducēšanu.¹⁵⁵ (Idejas būtība ir nevērtēt attīstību kopumā, bet noteikt tos indikatorus, kuru izmaiņas visvairāk sagaidāmas valsts ekonomiskās politikas īstenošanas rezultātā.) Uzdevums kļūst sarežģītāks, ja ņemt vērā iepriekš aprakstīto cēloņsakarības problēmu, jo sākumā ir nepieciešams novērtēt, kas tieši var mainīties valsts ekonomiskajos rādītājos un tad jānovērtē, vai tieši šīs izmaiņas ir valsts politikas mērķis. Šo domu var attīstīt uz infrastruktūras projektu piemēra. Ja, piemēram, valsts veic ieguldījumus ūdenssaimniecības attīstībā, tad indikatori, kuri var būt minēti šo investīciju sakarā, ir izbūvēto tīklu garums (metri), cilvēku skaits, kas saņems pakalpojumus, vai arī ūdens patēriņa samazinājums (patērētāja uzvedības maiņa ir vēlama, jo dabas resursu patēriņš ir jāsamazina).

Izvērtēšanas speciālistu vidū jēdziens “ietekme”, kas jau vairākas reizes minēts šajā darbā, parasti attiecas uz pēdējo cēloņsakarību ķēdes līmeni, t.i., gala rezultātu. Cita, Izvērtēšanas tīkla (*Evaluation Network*) sniegtā, definīcija ir: pozitīvi un negatīvi, primāri un sekundāri ilgtermiņa efekti, ko rada valdības ekonomiskā politika, tieši vai netieši, apzināti vai neapzināti. Jebkurš izvērtējums, kas atsaucas uz ietekmes (vai bieži vien uz iznākumu) indikatoriem, pēc definīcijas ir ietekmes izvērtējums. Taču šo definīciju nelieto daudzi, kas strādā ietekmes izvērtēšanā, piemēram, Pasaules Banka.

¹⁵⁴ Schweigert, F. J. (2006). The meaning of effectiveness in assessing community initiatives. *American Journal of Evaluation*, 27, 416 p.

¹⁵⁵ Saunders, M. (2011). Capturing effects of interventions, policies and programmes in the European context: a social practice perspective. *Evaluation*, 17, 89 p.

Ietekme var būt definēta kā starpība indikatorā (Y) ar valdības ekonomisko politiku (Y1) un bez tās (Y0). Tātad ietekme = Y1–Y0.¹⁵⁶ Pēc šī vispārējā formulējuma izstrādātas vairākas izvērtēšanas metodes, kuras ir atklājušas papildu problēmas izvērtēšanas procesos.

Piemēram, nav absolūti precīza veida, kā noteikt atbalsta (finansējuma) saņēmēju¹⁵⁷ uzvedību politikas neesamības apstākļos. Piemēram, mazas valsts gadījumā valdības īstenotās politikas atbalsta saņēmēji var būt visi uzņēmumi (vai to lielākā daļa) nozarē, un nav iespējas noteikt “kontroles grupu”,¹⁵⁸ lai izvērtētu šo uzvedību. Pastāv arī citi aspekti, kas jāņem vērā ekonomiskās politikas ietekmes vērtēšanai, piemēram, atbalsta saņēmēja rīcība finansējuma pieejamības apstākļos vai arī tādā gadījumā, kad finansējums tam nav pieejams. No valsts finansējuma izmantošanas efektivitātes viedokļa, finansējums būtu piešķirams tajos gadījumos, kad atbalsta saņēmējs nav spējīgs nodrošināt noteiktās darbības par tam pieejamiem finanšu resursiem. Tas var būt īpaši nozīmīgi gadījumā, kad tiek īstenota valdības politika, kura izriet no valsts uzņemtajām starptautiskajām saistībām.¹⁵⁹

“Piekritēju”, “vienmēr ņēmēju”, “neņēmēju”, “noliedzēju” koncepts ir plaši izplatīts statistikā¹⁶⁰ un to var paplašināt uz atbalsta saņēmēju, ieviešot projektus kohēzijas politikas ietvaros. Iespējamie atbalsta (finansējuma) saņēmēju rīcības (uzvedības) tipi ir apkopoti 3. tabulā.

3. tabula

Atbalsta (finansējuma) saņēmēju rīcības veidi

Saņēmēja tips	Uzvedība finansējuma pieejamības gadījumā	Uzvedība finansējuma nepieejamības gadījumā
Piekritēji	Īsteno projektu	Neīsteno projektu
Vienmēr ņēmēji	Īsteno projektu	Īsteno projektu
Neņēmēji	Neīsteno projektu	Neīsteno projektu
Noliedzēji	Neīsteno projektu	Īsteno projektu

Autora veidota tabula.

¹⁵⁶ White, H. A. (2010). Contribution to current debates in impact evaluation. *Evaluation*, 16, 153 p.

¹⁵⁷ Atbalsta (finansējuma) saņēmēji ir projektu īstenotāji, piemēram, ES fondu projektu īstenotāji vai arī jebkura persona, kuru tieši ietekmē valdības politika (saņem finansējumu valsts īstenoto programmu ietvaros).

¹⁵⁸ Kontroles grupa šajā gadījumā nozīmē pēc nejaušības principa vai pēc noteiktiem pieņēmumiem izvēlēto uzņēmumu grupa, kuras raksturojumi (kopumā vai individuāli) ir līdzīgi uzņēmumu grupai, kuras saņem valdības finansējumu. Kontroles grupas uzņēmumi valdības finansējumu nesaņem, tādējādi šīs divas grupas var salīdzināt.

¹⁵⁹ Piemēram, Latvija, iestājoties Eiropas Savienībā, ir uzņēmusies vairāku pasākumu īstenošanu, starp citu arī ES direktīvu ieviešanas jomā. Atbildību par pasākumu ieviešanu ir uzņēmusies valsts, tomēr faktiskā ieviešana bieži vien saistīta ar centrālās valdības, nevis ar pašvaldību kompetenci.

¹⁶⁰ Cameron, A. C., Trivedi, P. K. (2005). *Microeconometrics: Methods and Applications*. Cambridge University Press, 1056 p.

Ja pieņem, ka “noliedzēji” neeksistē (intuitīvs pieņēmums), projektus īsteno vai nu “piekritēji”, vai arī “vienmēr ņēmēji”. Nav precīzas metodes, kā noteikt katras kategorijas proporciju visu atbalsta (finansējuma) saņēmēju vidū, šis ir metodes trūkums salīdzinājumā, piemēram, ar eksperimentālajiem pētījumiem medicīnā, kur var precīzi noteikt, vai pacients ir saņēmis zāles vai zāļu aizvietotāju (tā saukto *placebo*). Arī ekonomiskajos pētījumos eksperimenti ir iespējami, tomēr praksē to lietošanu ierobežo izmaksas vai laiks. ES fondu sistēmā ir būtisks ES fondu līdzekļu apguves mērķis, t.i., dalībvalsts spēja ieguldīt ES finanšu resursus noteiktā laikposmā. Ja pirms aktuālo ieguldījumu veikšanas sākotnēji daļēji finansējums tiktu izmantots eksperimentam, tad apdraudēta būtu dalībvalstij piešķirtā finansējuma aploksne – ES budžetā paredzētais valsts finansējums no ES fondiem.

Šos uzvedības tipus var ievietot vienkāršā binārā modelī (4. tabula), pieņemot, ka projekta īstenošanu apzīmējam ar 1 un projekta neīstenošanu ar 0.

4. tabula

Atbalsta (finansējuma) saņēmēju rīcības veidi: binārais modelis

Saņēmēja tips	Uzvedība finansējuma pieejamības gadījumā	Uzvedība finansējuma nepieejamības gadījumā	Ietekme
	Y^0	Y^1	$Y^1 - Y^0$
Piekritēji	1	0	1
Vienmēr ņēmēji	1	1	0
Neņemēji	0	0	0
Noliedzēji	0	1	1

Autora veidota tabula.

4. tabula veidota, pamatojoties uz Rubina modeli.¹⁶¹ Tajā pielietots Rubina cēloņsakarības modelis: kāda indikatora vienību izvērtē noteiktā laikā un vietā un tiek veikts salīdzinājums starp, piemēram, potenciālajiem iznākumiem tajā pašā vienību grupā divu iedarbības (ekonomiskā politika) veidu apstākļos: politikas esamības un neesamības gadījumā. Šādu pieeju, ko apzīmē arī kā principiālo stratu pieeju cēloņsakarības secinājumiem relatīvās efektivitātes izvērtēšanā, plaši lieto, piemēram, attiecībā uz to absolventu nodarbinātības

¹⁶¹ Frankgakis, C. E., Rubin, D. B. (2002). Principal stratification in causal inference. *Biometrics*, 58, pp. 21–29.

statusu.¹⁶² Praksē, pastāvot instrumentiem izvērtējumu veikšanai, joprojām ir problēmas gan ar analīzei pietiekamu datu apjomu, gan ar atbilstošas cēloņu sakarības noteikšanu.

Noslēdzot šo darba daļu, jāmin galvenie secinājumi par ekonomiskās attīstības institucionāliem aspektiem. Autora skatījumā galvenās atziņas ir šādas.

1. Valdības lēmumiem un tās institūciju darbībām ir būtiska loma ekonomiskās attīstības procesos, kas ietver gan valdības specializācijas politiku, lēmumu pieņemšanas centralizācijas pakāpi, gan reģionālās attīstības jautājumus.
2. Valdības ekonomiskā politika ir ekonomikas zinātnieku vairāku gadu pētniecības un kritikas objekts. Šajā zinātniskajā diskusijā iekļaujas arī ES fondu darbības analīze, kas Eiropas līmenī iegūst īpašu nozīmību, ņemot vērā to, kādu lomu spēlē ES fondu dažādu ES dalībvalstu iniciatīvu finansēšanā.
3. Ietekmes izvērtēšana ir viens no ievērojamajiem veidiem ekonomiskās politikas ietekmes izvērtēšanai uz ekonomisko attīstību. Tā kā ekonomiskās attīstības definīcija ir pietiekami plaša, būtiska loma ir attīstības indikatoru (mērķu) noteikšanai, kas ļauj tālāk izvēlēties atbilstošu metodiku izvērtējuma veikšanai.
4. Īpašas problēmas pētniekiem var veidoties infrastruktūras projektu (vai valsts programma) rezultātu novērtēšanā: nepieciešams noteikt šāda projekta mērķi, kā arī vērtēt, vai konkrētā gadījumā mērķis ir sasniegts efektīvi. Infrastruktūras projektu novērtēšanas mērķis ir noteikt to, vai šādu projektu atbalsta programma nodrošina tādus rezultātus, ko nevarētu sasniegt bez šīs programmas. Šādā nolūkā infrastruktūras attīstības projektu mērķus var definēt nevis kā fiziskos indikatorus (metri, gabali, kilometri utt.), bet kā infrastruktūras lietotāju uzvedības pārmaiņu procesus attiecībā uz lietojamo infrastruktūru vai izmaiņām ekonomiskajos procesos.

¹⁶² Emsley, R., Dunn, G., White, I. R. (2010). Mediation and moderation of treatment effects in randomised controlled trials of complex interventions. *Statistical Methods in Medical Research*, 19, pp. 237–270.

3. Ūdenssaimniecības apakšnozares analīze un tās novērtējums

3.1. Vides aizsardzība tautsaimniecības ekonomiskās attīstības kontekstā

Iepriekšējās darba daļās analizēti vairāki ekonomiskās attīstības jautājumi, tostarp attīstības teorijas, attīstības faktori un institucionālie aspekti. Vairākos gadījumos, analizējot ekonomisko attīstību, mūsdienu zinātnieki saskaras ar nepieciešamību atsevišķi analizēt vides aizsardzības jautājumus: izaugsmes teorijās kā izaugsmes ierobežojošu vai veicinošu faktoru, bet ilgtspējīgās attīstības teorijās – kā vienu no attīstības pamatnosacījumiem.

Plaši atzīts, ka lielākā daļa valstu ir nodrošinājušas savu ekonomisko izaugsmi, vides aizsardzības jautājumus neņemot vērā.¹⁶³ Tagad šīs valstis saskaras ar sekām: ūdens un gaisa piesārņojums, pesticīdi pārtikā, ultravioletie stari iekļūst sarūkošajā ozona slānī, veicinot globālu temperatūras paaugstināšanos. Vienīgais pozitīvais aspekts šīm problēmām ir tas, ka gūstam mācību no pieļautajām kļūdām, no kurām vajadzētu izvairīties nākotnē. Vēl viens pārsteidzīgs ekonomiskās attīstības aspekts, kas valstīm ir jāapsver, ir neatgriezeniskums, jo īpaši saistībā ar vides degradāciju un bioloģiskās daudzveidības samazināšanos. Mūsdienu apstākļos nav iespējams pilnībā atjaunot iepriekšējo vides stāvokli, piemēram, salīdzinājumā ar situāciju pirms 20 vai 30 gadiem. Kad bioloģiskās daudzveidības samazināšanās ir sasniegusi kritisko punktu, situāciju atpakaļ atgriezt nav iespējams. Šādos apstākļos valstīm nāksies pielāgoties pārmaiņām vidē un cerēt (jo to nav iespējams precīzi paredzēt), ka bioloģiskās daudzveidības izzušanai nebūs pārāk negatīva ietekme uz valsts ekonomisko situāciju.

Vairākos pētījumos atzīts, ka jāveic vairāki pasākumi, lai samazinātu piesārņojumu un uzlabotu apkārtējo vidi. Lai sasniegtu rezultātus, visām iesaistītajām pusēm un ieinteresētajām personām būs jāpieliek ievērojamas pūles, un sadarbība starp valdībām, pilsonisko sabiedrību, nevalstiskām organizācijām, privāto sektoru un citām institūcijām kļūst būtiska.

Prognozētajām pieauguma likmēm kopējais IKP attīstības valstīs 2050. gadā būs divas reizes lielāks nekā attīstītajās valstīs mūsdienās. Šīs izmaiņas izraisa šādus jautājumus: cik

¹⁶³ Furtado, José I. dos R., Belt, T. (2000). The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. *Economic Development and Environmental Sustainability: Policies and Principles for a Durable Equilibrium*, 122 p.

resursu ietilpīgas būs šīs ekonomikas, cik enerģijas un oglekļa intensīvas, kā arī cik piesārņojuma intensīvas. Var izvirzīt dažus pagaidu pieņēmumus¹⁶⁴:

- ekonomika pārstrukturējas, jo tās izaugsme notiek visvairāk uz pakalpojumu nozares pamata, kas ir mazāk kaitīga videi;
- pakalpojumi varētu sasniegt 60 procentus no IKP attīstības valstīs 2050. gadā, bet šis skaitlis vēl joprojām būtu par 10 procentiem mazāks nekā industriāli attīstītajās valstīs mūsdienās;
- pastāv iespēja, ka rūpniecības nozarēm būs būtisks īpatsvars attīstības valstu ekonomikā. Šīs nozares savukārt ir vairāk enerģijas, oglekļa un piesārņojuma intensīvas.

Tas nozīmē, ka vides aizsardzības jautājumi līdz ar valstu attīstību kļūs vēl vairāk atpazīti kā būtisks faktors ekonomiskās attīstības procesos, kā arī starptautiskās attiecībās.¹⁶⁵ Piemēram, Pasaules Banka brīdina,¹⁶⁶ ka lielā daļā attīstības valstu vides kvalitāte ir daudz sliktāka, nekā to attēlo rādītāji. Gaisa kvalitāte pasliktinājās, pieaugot ienākumiem; augsta līmeņa gaisa piesārņojums (t.i., kopējās suspendētās daļiņas, sēra dioksīds un slāpekļa dioksīds) rada nopietnu apdraudējumu cilvēka veselībai (piemēram, Deli, kas ir viena no pasaules visvairāk piesārņotajām pilsētām, kopējais suspendēto daļiņu skaits vairāk nekā četras reizes pārsniedza līmeni, ko Pasaules Veselības organizācija identificē kā drošu). Slikta ūdens apgāde, nepietiekama sanitārija, iekštelpu gaisa piesārņojums, pilsētas gaisa piesārņojums, malārija un agrorūpnieciskās ķīmiskās vielas un atkritumi ir iemesls aptuveni vienai piektdaļai no visiem saslimšanas un priekšlaicīgas nāves gadījumiem attīstības valstīs. Šādi tiek ietekmēts vēl viens ekonomiskās attīstības faktors: cilvēkkapitāls, kas jau minēts šajā darbā.

Atbilstoši OECD vērtējumam¹⁶⁷ svarīgs šķērslis vides aizsardzības mērķu sasniegšanai daudzās valstīs ir bijusi nespēja pienācīgi risināt attīstības jautājumus saistīto izmaksu kontekstā: vides mērķu sasniegšanas izmaksas; šo izmaksu samazinājums, piemēram, krīzes dēļ, un grūtības nepieciešamo izmaksu saskaņošanā ar pieejamiem finanšu resursiem. Padomju laikā vairāku pakalpojumu izmaksas subsidēja dažādi: gan tieši, gan netieši no budžeta, piemēram, nodrošinot

¹⁶⁴ The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank (2004). *Responsible Growth for the new Millennium: Integrating Society, Ecology, and the Economy*, 177 p.

¹⁶⁵ OECD apkopotajā datu bāzē ir pieejama informācija par vairāk nekā 250 starptautiskajiem līgumiem vides aizsardzības jomā.

¹⁶⁶ Thomas, V., et al. (2000). *The Quality of Growth*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 262 p.

¹⁶⁷ Organisation for Economic Co-operation and Development (2009). *Private Sector Participation in Water Infrastructure: OECD Checklist for Public Action*. Paris: OECD publishing, 135 p.

enerģijas cenas zem pašizmaksas. Šī “tradīcija” turpinājusies arī pēc valstu neatkarības atgūšanas (šādām tendencēm ir globāls raksturs, līdzīga subsīdiju sistēma pastāvēja, piemēram, Austrālijā¹⁶⁸). Daudzās valstīs ūdenssaimniecības pakalpojumu lietošanas maksa nesedz pat atlikušās, daļēji funkcionējošās infrastruktūras darbības izmaksas. OECD pētītajos reģionos un valstīs, piemēram, Moldovā un Novgorodā vidēji ņem gandrīz pilnu lietošanas maksu par darbības izmaksām, bet kopējās lietošanas maksas nesedz vairāk par pusi no darbības un esošo aktīvu uzturēšanas izmaksām. Šis ir viens no argumentiem, ko bieži izmanto ilgtspējīgās attīstības teoriju pretinieki, paužot, ka šāda attīstība ir dārga un valstis nevar to finansiāli nodrošināt.

Tas, autora skatījumā, noveda pie tādu pētījumu attīstības, kuru mērķis bija pierādīt, ka ekonomiskā attīstība (izaugsme) tikai sākotnēji pasliktina vidi, bet galu galā uzlabo to. Pastāvot teorētiskiem iemesliem sagaidīt šādas attiecības, empīriskie pierādījumi par to nav pārliecinoši, teorētiskie pamatojumi ietver ekonomikas politiku un tehnoloģijas. Ž. Grosmans (*G. Grossman*) pieņem,¹⁶⁹ ka, ienākumiem pieaugot, pieaug ekonomikas politikas veidotāju bažas par vidi, un tas izraisa politikas pasākumus, kas var uzlabot vides stāvokli. Dž. Andreoni (*J. Andreoni*) un A. Levinsons (*A. Levinson*) savā pētījumā¹⁷⁰ izvirza teoriju: ja piesārņojuma samazināšanas tehnoloģijas uzrāda eksponēti pieaugošu apjomu (lietojums pieaug), ekonomikas izaugsme veicina šādas tehnoloģijas pieejamību un vēl plašāku izmantošanu. Kopumā varētu izrādīties, ka pastāv divi dažādi procesi, kas notiek vienlaikus: vides degradācija attīstības valstīs un vides uzlabošanās attīstītajās valstīs.¹⁷¹ Šī zinātniskā diskusija pierāda to, ka ir nepieciešama plašāka analīze par vides aizsardzības pasākumu dalībniekiem, lai būtu iespējams novērtēt katra dalībnieka iespējas ietekmēt šos procesus.

12. attēlā ir sniegts pārskats par šiem galvenajiem dalībniekiem. H. Furtado (*Furtado J. I. dos R*) un T. Belts (*T. Belt*) piedāvā modeli, kurā indivīdam ir noteikta augstākā prioritāte

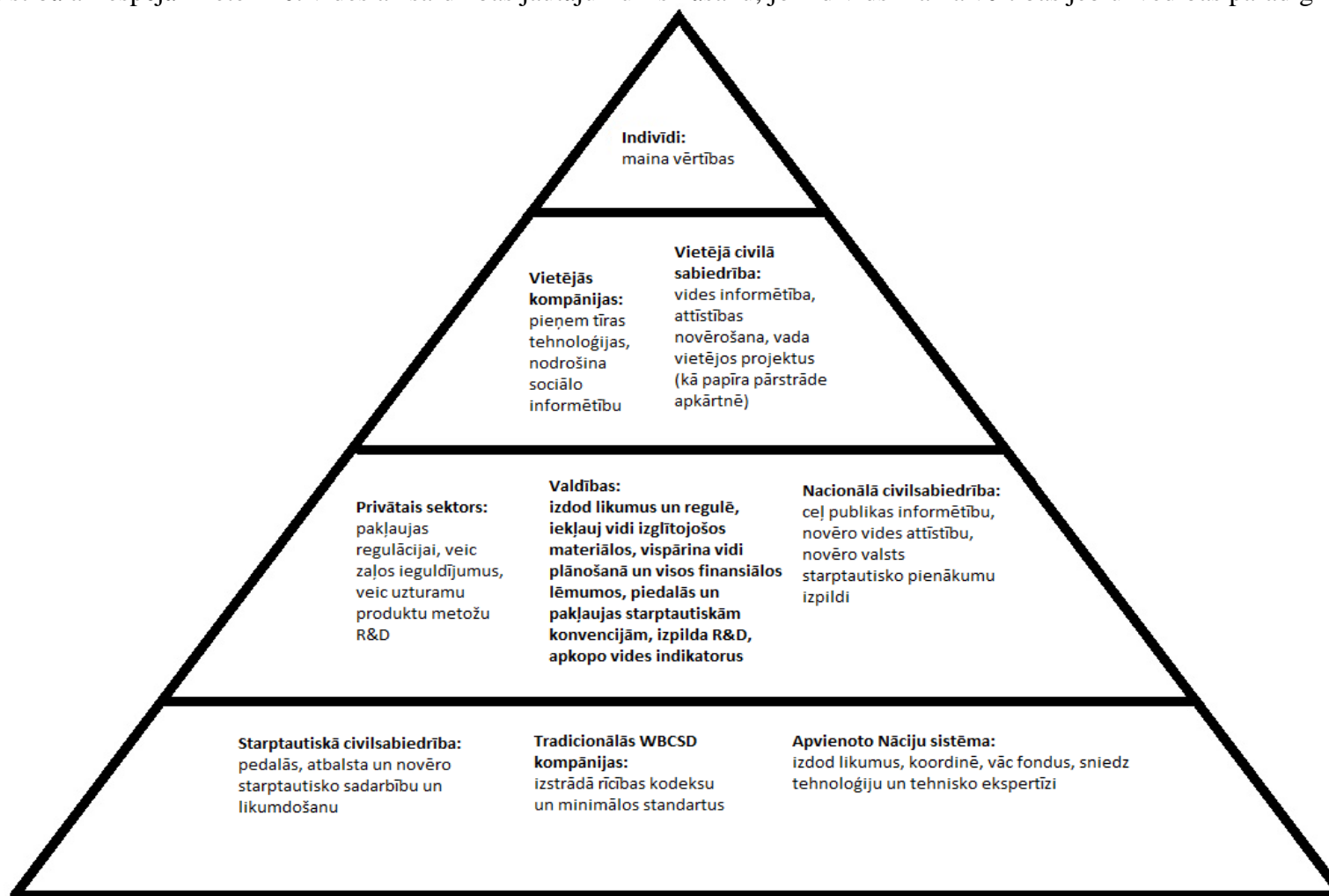
¹⁶⁸ Haughton, G. (2001). Paying up reducing state costs, changing state responsibilities for water management. *Journal of Planning Education and Research*, 21, 1, pp. 64–70.

¹⁶⁹ Grossman, G. M., Krueger, A. B. (1995). Economic growth and the environment. *The Quarterly Journal of Economics*, 110, 2, pp. 353–377.

¹⁷⁰ Andreoni, J., Levinson, A. (2001). The simple analytics of the environmental Kuznets curve. *Journal of Public Economics*, Elsevier, 80 (2), pp. 269–286.

¹⁷¹ The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank (2009). A copublication of the World Bank and Oxford University Press, *Globalization, Growth and Poverty. Building an Inclusive World Economy*, 174 p.

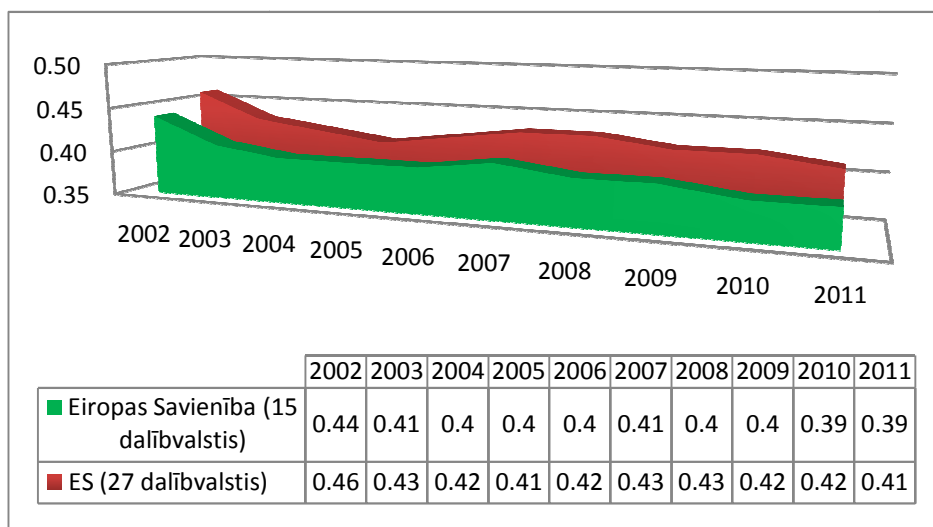
saistībā ar iespējām ietekmēt vides aizsardzības jautājumu risināšanu, jo indivīds maina vērtības jeb uzvedības paradigmas.

12. attēls. Integrētā pieeja vides aizsardzības apsvērumiem: piemēri, dalībnieki un darbības¹⁷²

¹⁷² Furtado, José I. dos R., Belt, T. (2000). The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. *Economic Development and Environmental Sustainability: Policies and Principles for a Durable Equilibrium*, 122 p.

Zīmīgi, ka starptautiskās organizācijas un starptautiskie procesi ieņem šajā modelī zemāko vietu. Vienlaikus to loma ir radīt tādu dokumentālo, faktoloģisko un pētījumu materiālu bāzi, lai būtu iespējams izveidot pamatu visiem turpmākajiem procesiem, tostarp indivīda uzvedības maiņai. Jau iepriekš šajā darbā akcentēta indivīdu uzvedības maiņa kā būtisks ekonomiskās politikas mērķis, un šis modelis arī norāda uz to, ka indivīdu uzvedības maiņa var būt ne tikai pārmaiņu iemesls, bet arī pārmaiņu mērķis. Piemēram, OECD paredz,¹⁷³ ka nākamās desmitgades, visticamāk, uzrādīs indivīdu izmantojamās infrastruktūras divus attīstības aspektus. No vienas puses, infrastruktūra būs svarīgs instruments, lai atrisinātu dažas galvenās problēmas, ar kurām saskaras sabiedrība: atbalstīt ekonomikas izaugsmi, apmierināt iedzīvotāju pamatvajadzības, veicināt mobilitāti un sociālo mijiedarbību. No otras puses, ietekme uz vidi mainīgo klimatisko apstākļu formā, satiksmes plūsmas pārslogotība un citi faktori var palielināties. Attiecīgi slodzi uz vidi var mazināt, ja indivīdu pieprasījums pēc infrastruktūras samazināsies vai arī samazināsies infrastruktūras izmantošanas intensitāte.

13. attēls. Izdevumi vides aizsardzības pasākumiem Eiropas Savienībā, procentos no IKP
 Datu avots: EUROSTAT, autora veidots grafiks, dati aktualizēti 22.05.2013.¹⁷⁴

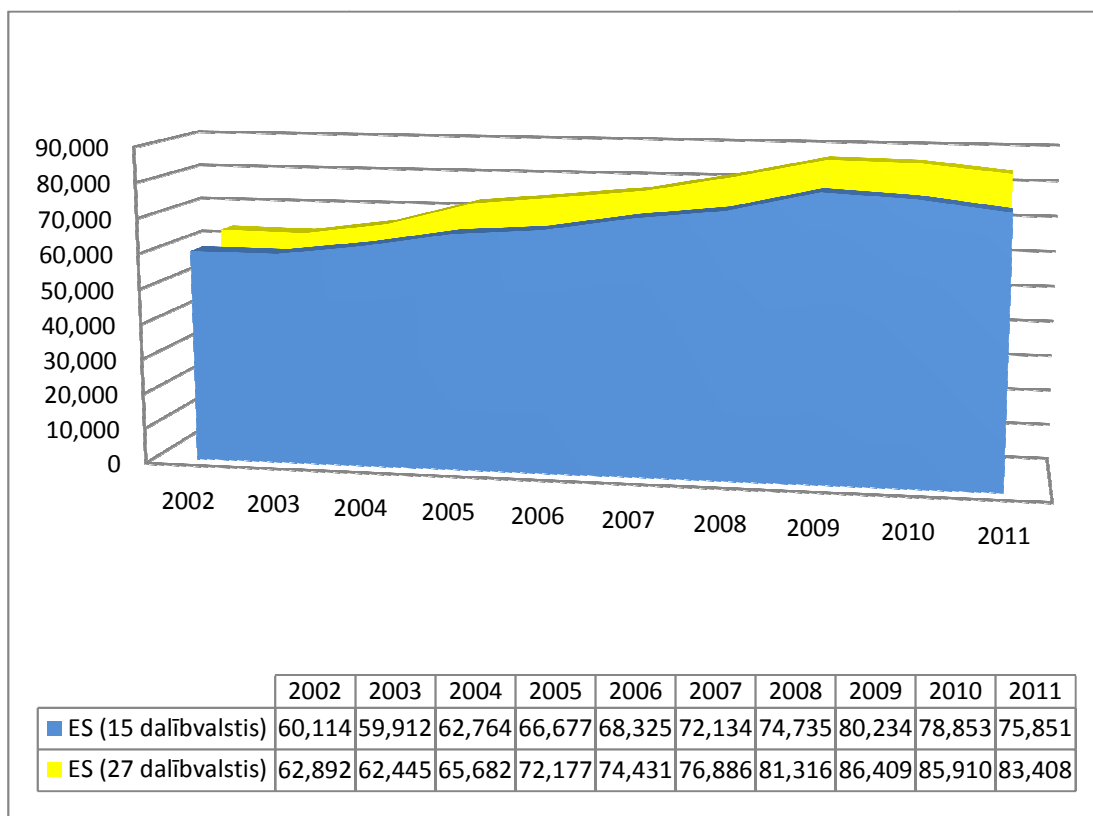
No 13. attēlā sniegtās informācijas secināms, ka kopumā ES *vecajās* dalībvalstīs izdevumi vides aizsardzības pasākumu īstenošanai ir nedaudz mazāki, nekā *jaunajās* ES dalībvalstīs,

¹⁷³ Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Infrastructure to 2030: Telecom, Land Transport, Water and Electricity Organization*. Paris: OECD publishing, 360 p.

¹⁷⁴ ES 27 – visas ES dalībvalstis, ES 15 – „vecās” ES dalībvalstis, t.i., ES dalībvalstis līdz 2004. gadam

vismaz procentuāli no IKP. Tas netieši norāda uz to, ka attīstītajās valstīs ir augstāks inovatīvo tehnoloģiju īpatsvars, tāpēc iespējams samazināt tiešās investīcijas vides aizsardzības pasākumos (piemēram, pārbūvējot kādu ražošanas objektu vai rekonstruējot notekūdeņu attīrīšanas ietaises). Tomēr šī informācija nesniedz priekšstatu par patieso izdevumu apjomu šo pasākumu īstenošanai.

14. attēlā redzam, ka izdevumi vides aizsardzības pasākumiem (uz Eiropas Savienības piemēra) absolūtā izteiksmē ir augstāki valstīs ar lielāku ieņēmumu līmeni. Iepriekš atzīmēts, ka infrastruktūras pārvaldība ir maz pētīta joma, lai gan infrastruktūras uzturēšana un pašu pakalpojumu sniegšana prasa lielus ieguldījumus, t.i., valsts resursus. Tādējādi infrastruktūra ir “zaudēts” kapitāls, ko nevar viegli un ātri pārvietot uz citu vietu vai izmantot citiem mērķiem.¹⁷⁵ Tas ir arī saistīts ar investīciju plūsmu, kas ir nepieciešama, lai īstenotu ES tiesību aktus ūdenssaimniecības apakšnozares attīstībai.

14. attēls. Izdevumi vides aizsardzības pasākumiem Eiropas Savienībā, milj. eiro

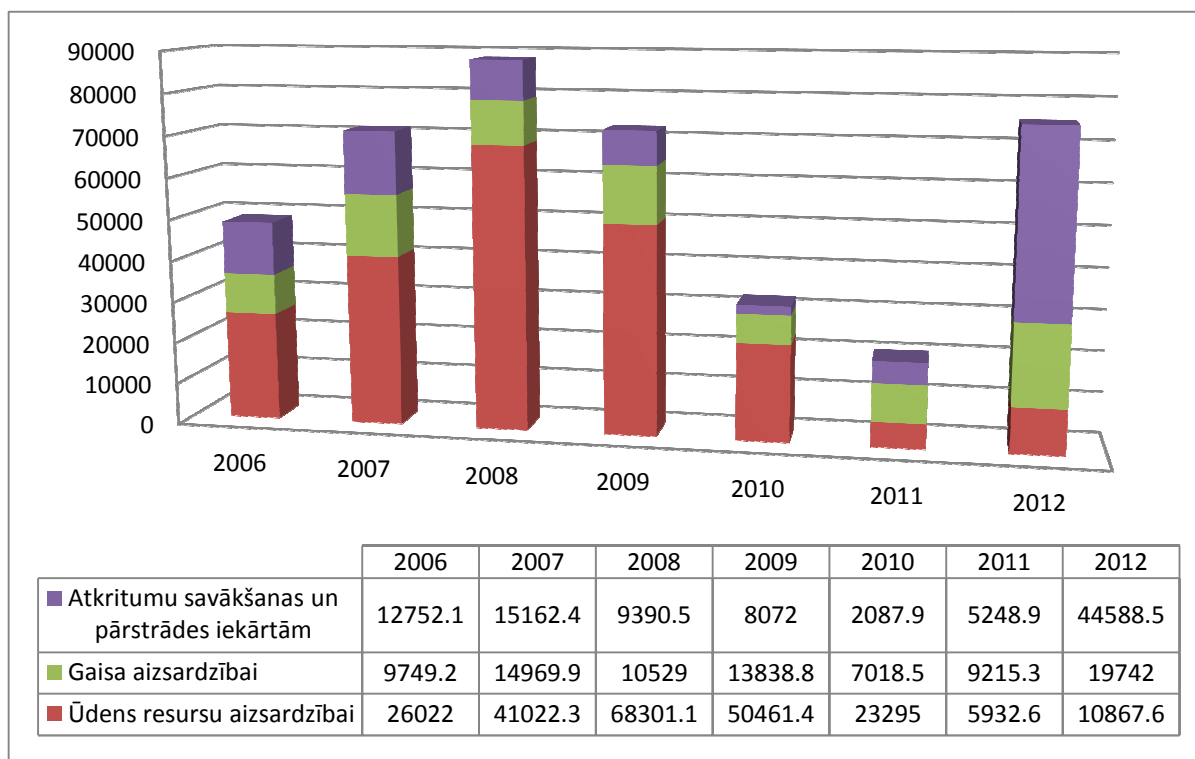
Datu avots: EUROSTAT, autora veidots grafiks, dati aktualizēti 10.04.2013.

¹⁷⁵ Jimenez, B. S., Pagano, M. A. (2012). What factors affect management quality? State infrastructure management and the government performance project. *Public Works Management Policy*, 17, 2, pp. 124–151.

Pat ja pieņem, ka izdevumu apjoms zem 0,5% no IKP ir relatīvi neliels, jāņem vērā šo izdevumu zemā finanšu atdeve, t.i., veiktie ieguldījumi var neveidot papildu finanšu ieņēmumus un tāpēc to prioritizācija valdību budžetā ir saistīta ar valstu attīstības līmeni: ja primāri jārisina sociālie, nodarbinātības vai veselības nozares jautājumi, tad panākt vides aizsardzības izdevumu pieaugumu valsts budžeta izstrādes procesā vienmēr būs sarežģītāk.

Tomēr, ja vērtē izdevumu apjomu eiro, var secināt, ka tas ir ievērojams un sasniedz 75–80 miljardu gadā. Būtiski ir atzīmēt, ka izdevumi vides aizsardzības pasākumiem *jaunajās* ES dalībvalstīs ir ievērojami zemāki salīdzinājumā ar *vecajām* ES dalībvalstīm. Starpība, kas nav acīmredzama, vērtējot izdevumus procentos no IKP, ir skaidri nosakāma, vērtējot izdevumus eiro. Tas saskan ar iepriekšējo tēzi, ka valstu izdevumi vides aizsardzības pasākumu īstenošanai ir saistīti ar to ekonomiskās attīstības līmeni.

Situācija Latvijā ilustrēta 15. attēlā. Lielāko izdevumu daļu veidoja izdevumi ūdens resursu aizsardzībai, kaut arī 2012. gadā atbilstoši Centrālās statistikas pārvaldes datiem ir pieauguši izdevumi gaisa aizsardzībai.

15. attēls. Izdevumi vides aizsardzības pasākumiem Latvijā, tūkst. latu

Datu avots: Centrālā statistikas pārvalde, autora veidots grafiks, dati iegūti 2013. gada maijā.

Ūdens ir viens no svarīgākajiem dabas resursiem, tas ir vitāli nepieciešams cilvēka dzīvībai, kā arī vairāku ekonomikas nozaru attīstībai. Lielākā daļā attīstīto valstu mirstības līmenis samazinājās, vēl pirms mūsdienu medicīnas aprūpe kļuva plaši pieejama, galvenokārt tāpēc, ka tika uzlabota ūdens apgāde un notekūdeņu apsaimniekošana.¹⁷⁶ Ūdens resursu pārvaldība ir valsts līmeņa jautājums, kuram jāpievērš ievērojama uzmanība. Ūdens, it īpaši saldūdens, nākotnē var kļūt par vienu no retākajiem resursiem. Vairākos pasaules reģionos tas jau ir pierādījies, piemēram, Kalifornija ir ASV vadošais lauksaimniecības štats, taču tā nākotne ir apdraudēta ūdens trūkuma dēļ. Pasaules resursu institūts un citi avoti, pamatojoties uz ekspertu slēdzieniem, apgalvo, trešā daļa pasaules iedzīvotāju dzīvo “ūdens stresa” valstīs (slikta ūdens pieejamība). Uzskata, ka valsts piedzīvo “ūdens stresu”, kad ikgadējais ūdens krājums noslīd zem 1700 m³ vienai personai¹⁷⁷ (klimata pārmaiņu rezultātā). Varētu gaidīt, ka klimata pārmaiņu draudi mudinās pievērst lielāku uzmanību tam, lai nostiprinātu spēju pārvaldīt vispārējas klimata mainības ietekmi uz ūdens resursiem. Pastāv arī viedoklis, ka vairums cilvēku sabiedrību ir adaptīvas un nebūtu nepieciešama īpaša rīcība ūdens resursu apsaimniekošanā saistībā ar klimata pārmaiņām.¹⁷⁸ Autora skatījumā tas būtu pārāk liels eksperiments pārbaudīt, vai sabiedrības ir tiešām adaptīvas un var izdzīvot ūdens resursu trūkuma apstākļos.

Ūdens resursu nozīmība var būt pamatota arī ar to, ka ir noskaidrots: attīstības valstīs un reģionos, uz pusi samazinot to cilvēku skaitu, kuriem nav piekļuves drošiem ūdens avotiem līdz 2015. gadam, ieguvumi būs deviņas reizes lielāki par izmaksām. Prognozes liecina, ka, pasaules ekonomikai progresējot nākamo trīs desmitgažu laikā, ar ūdeni saistīto infrastruktūras investīciju prasības, visticamāk, ievērojami pieaugs un varētu ievērojami pārsniegt iespējas. Acīmredzot valdībām būs jāpievērš īpaša uzmanība ūdenim nākotnē – ne tikai tāpēc, ka tas, tāpat kā gaiss vai pārtika, ir nozīmīgs dzīvībai, bet arī tāpēc, ka investīciju izdevumi visā pasaulē būs milzīgi.¹⁷⁹ Turpmāk šajā darbā pievērsīsimies arī situācijai Latvijā, kas pierāda šo tēzi.

¹⁷⁶ The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank (2015). *The Role of Public Policy. Toward Gender Equality*, 59 p.

¹⁷⁷ Edelenbos, J., Teisman, G. R. (2011). Symposium on water governance. Prologue: water governance as a government's actions between the reality of fragmentation and the need for integration. *International Review of Administrative Sciences*, 77 (1), pp. 5–30.

¹⁷⁸ Muller, M. (2007). Adapting to climate change water management for urban resilience. *Environment and Urbanization*, 19, 1, pp. 99–113.

¹⁷⁹ Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Infrastructure to 2030: Telecom, Land transport, Water and Electricity organization*. Paris: OECD publishing, 360 p.

3.2. Ūdenssaimniecības apakšnozares funkcionēšanas principi

Ūdens pieejamības nodrošināšana un notekūdeņu apsaimniekošanas pasākumu īstenošana mājsaimniecībām un tautsaimniecības nozarēm veido atsevišķu tautsaimniecības nozari, kas ietver ūdens ieguvī, attīrīšanu un piegādi, kā arī kanalizācijas un asenizācijas pakalpojumus (notekūdeņu apsaimniekošana). Šos atsevišķos apakšnozares uzdevumus var saukt par ūdenssaimniecības pakalpojumiem.

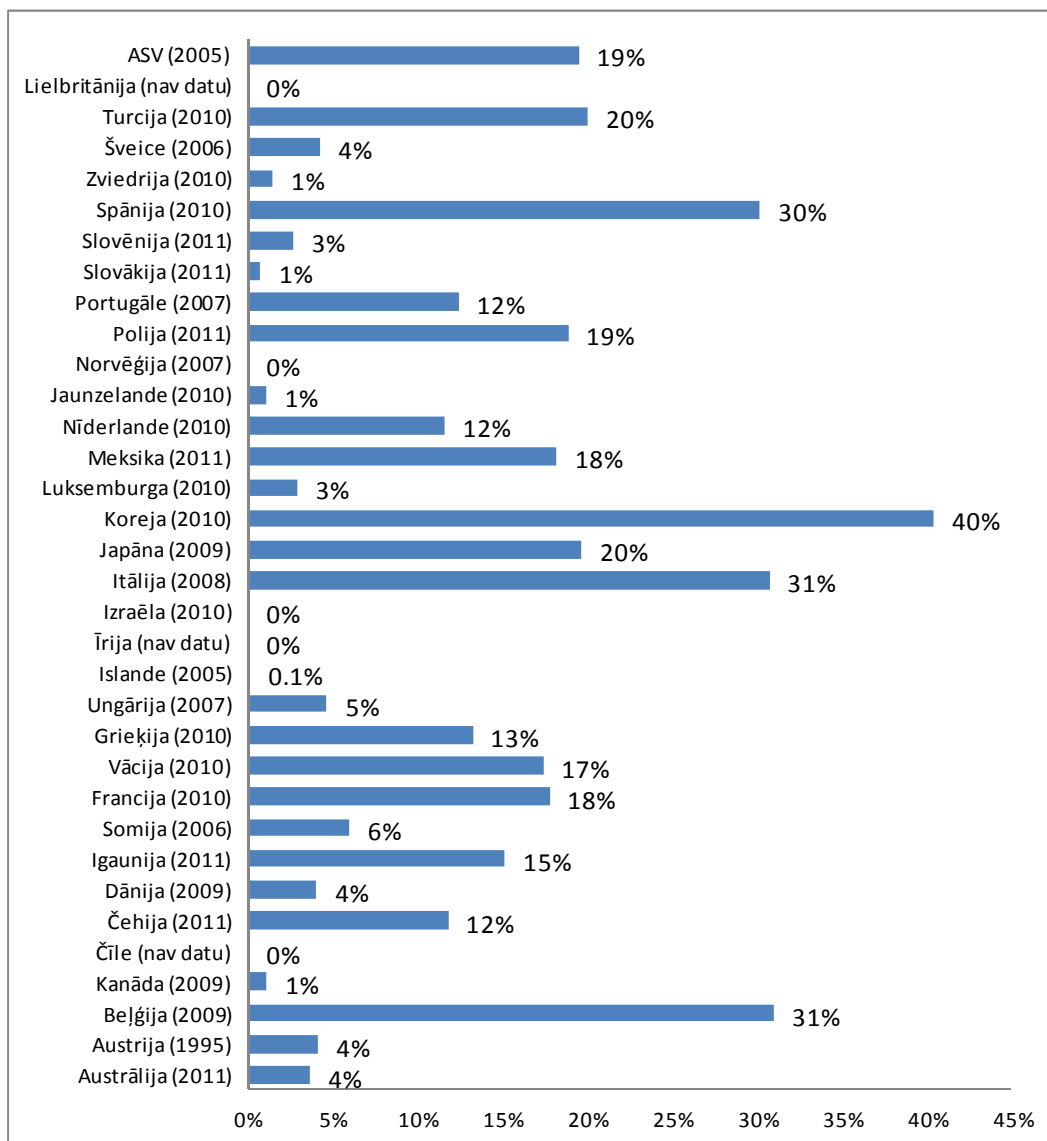
Latvijā atbilstoši NACE (Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija) ūdenssaimniecības pakalpojumi ietilpst E grupā “Ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija”, 36. un 37. kods. Ir pareizi šo tautsaimniecības nozari atbilstoši izveidotajai nozaru klasifikācijai saukt par apakšnozari.

Ūdenssaimniecības apakšnozari raksturo šādas faktoru grupas (autora klasifikācija).

1. Institucionālie jautājumi. Ūdenssaimniecības apakšnozares raksturojumam būtiski ir analizēt tās dalībniekus un attiecības starp tiem. Tas ir īpaši aktuāli dabas resursu ierobežotās pieejamības situācijā vai arī tad, kad valstī ir noteikti veselības un vides aizsardzības standarti. Institucionālie jautājumi attiecīgi ir saistīti ar atbildības jautājumu.
2. Aktīvu piederības jautājumi (īpašumtiesības). Ūdenssaimniecības apakšnozares funkcionēšana ir saistīta ar kontroles jautājumu par dabas resursiem un pienākumu par kapitālieguldījumu veikšanu pakalpojumu sniegšanai.
3. Finansiālie jautājumi. Ūdenssaimniecības pakalpojumu cena ietekmē iespējas turpināt kapitālieguldījumus bez valdības atbalsta, kā arī pakalpojumu pieejamību.
4. Tehnoloģiskie jautājumi. Ūdenssaimniecības apakšnozares infrastruktūra ir sarežģīta sistēma, kas sastāv no vairākiem tehnoloģiskiem posmiem. Šie posmi var atšķirties valstī, reģionā vai apdzīvotajā vietā. Šī jautājumu grupa ir saistīta ar ūdenssaimniecības pakalpojumu pieejamību un kvalitāti.
5. Vides aizsardzības un veselības jautājumi. Ūdenssaimniecības pakalpojumi ir vērsti uz cilvēku veselības nodrošināšanu (kvalitatīvs dzeramais ūdens un pietiekama notekūdeņu attīrīšana to novadīšanai vidē), kā arī uz tādu parādību kā eitrofikācijas mazināšana.

Ieguldījumi ūdenssaimniecības projektos tiek veikti uz diskusiju fona par saldūdens pieejamību. Šī diskusija skar arī attīstītās OECD dalībvalsts (sk. 14. pielikumu). Risks, ka arī

attīstītajās valstīs var veidoties problēmas ar saldūdens pieejamību, ilustrēts 16. attēlā: valstis katru gadu patērē ievērojamu daļu no atjaunojamām saldūdens rezervēm, kas var ietekmēt īstermiņa pasākumus, piemēram, piespiest veidot speciālus krājumus, lai nodrošinātu ūdens pieejamību arī tad, kad dabiskais atjaunošanas process nenotiek. Vienlaikus, kā jau minēts, pieprasījums pēc dzeramā ūdens un atbilstošas notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas (kanalizācija) saglabājas. Šis pieprasījums ietekmē attiecīgas infrastruktūras izveidi un attiecīgi arī valdības politikas mērķus vides aizsardzības jomā.

16. attēls. Saldūdens patēriņš gadā, procentos no pieejamiem atjaunojamiem resursiem
 Datu avots: Autora veidots grafiks, pamatojoties uz publiski pieejamo informāciju OECD datu bāzē. Dati par atjaunojamo resursu apjomu iegūti 03.06.2013.

Atbilstoši tam pašam datumam situācija Latvijā var būt raksturota kā laba, vidējam patēriņam gadā sasniedzot 2,5% no pieejamajiem atjaunojamiem resursiem, bet, piemēram, Lietuvā – 15%.

Ņemot vērā to, ka ūdens resursi ir ierobežoti, apakšnozāres attīstības problēma ir saistīta ar līdzsvara meklējumiem starp nepieciešamību nodrošināt šī resursa pieejamību patērētājiem un atbilstošas cenas noteikšanu. Šī problēma ir saistīta ar:

- a) mēģinājumiem mazināt šķērssubsīdijas, kas kropļo galalietotāja ūdens cenu (tarifu);
- b) principu par 100 procentu izmaksu atgūšanu no infrastruktūras ekspluatācijas un uzturēšanas izmaksām (pat tad, ja kapitāla investīcijas subsidētas);
- c) valsts ūdens resursu kontroli (neefektivitāte, pārmērīga administratīvā centralizācija, konkurences trūkums, neuzskaitītais ūdens patēriņš, vāja nodokļu politika);
- d) ūdens apgādes sistēmas privatizāciju.

Šie faktori kopumā iezīmē tendenci uzskatīt ūdeni par preci (*commodification*) vai “ekonomisko labumu” (daļa no Dublinas principiem, Pasaules Bankas, Āzijas Attīstības bankas principiem un pozīcijām).¹⁸⁰ Šādai pozīciju attīstībai ir arī pretinieki,¹⁸¹ kas uzskata, ka ūdens piegādei ir šādas funkcijas, kuru dēļ to nevar uzskatīt par preci:

- a) nodrošināt, ka pastāv universāls nulles tarifs, kas ļauj visiem patērētājiem saņemt pienācīgu ūdens apgādi katru dienu;
- b) nodrošināt tos sabiedriskos labumus, kas saistīti ar ūdens apgādi (piemēram, sabiedrības veselības pabalsti, dzimumu līdztiesība,¹⁸² ekonomiskie reizinātāji, vides faktori un ģeogrāfiskās segregācijas novēršana), ko parasti ignorē privātajā ūdens patēriņa preču modelī;
- c) noteikt papildu patēriņa maksu ūdens pārlietu patērējošām māsaimniecībām, lai radītu šķēršļus lielu ūdens resursu izmantošanai;
- d) nodrošināt likumdošanas un pat konstitucionālo aizsardzību patērētājiem, lai realizētu to tiesības uz ūdens apgādi.¹⁸³

¹⁸⁰ Ramaswamy, R. Iyer. (2010). Governance of water: the legal questions. *South Asian Survey*, 17, 1, pp. 147–157.

¹⁸¹ Bond, P. (2010). Water, health, and the commodification debate. *Review of Radical Political Economics*, 42, 4, pp. 445–464.

¹⁸² Latvijā šis apsvērumus varētu būt nesaprotams, tomēr ir vairākas valstis ar zemu ūdens resursu pieejamību, kur reliģisko vai tradicionālo uzskatu pēc piekļuve ūdenim vispirms tiek nodrošināta vīriešiem.

¹⁸³ Bond, P. (2010). Water, health, and the commodification debate. *Review of Radical Political Economics*, 42, 4, pp. 445–464.

Šīs teorijas ir saistītas ar diviem pamatjautājumiem. Pirmkārt, valstij piederošiem ūdenssaimniecības pakalpojumiem parasti ir monopoltiesības apkalpot klientus. Formālie ierobežojumi konkurencei nozarē nozīmē to, ka uzņēmējus, kuri strādā ārpus oficiālās sistēmas, parasti uzskata par nelikumīgiem vai, labākajā gadījumā, izņēmuma gadījumiem, neņemot vērā viņu sniegto pakalpojumu apjomu vai kvalitāti. Otrkārt, šie alternatīvie pakalpojumu sniedzēji parasti nekvalificējas aizdevumam no donoru organizācijām vai bankām, kuras tradicionāli sniedz atbalstu pašvaldību vai valsts ūdens uzņēmumiem ar monopoltiesībām.¹⁸⁴

Attiecīgi jautājums par ūdens resursu pieejamību ir saistīts arī ar to, kāda institucionālā sistēma izveidota šo pakalpojumu nodrošināšanai. Privātā sektora līdzdalības veidi dažādās valstīs ievērojami atšķiras, un šis jautājums ir arī saistīts ar kritēriju noteikšanu privātā sektora līdzdalībai. Pasaules Bankas dokumenti izmanto kritēriju par “vismaz kādu privātā sektora līdzdalību uzņēmumā”, un uz šā pamata ir noteikts, ka attiecībā uz ūdenssaimniecības sistēmas piederību 35% attīstības valstu un 80% attīstīto valstu ir ar “privātā sektora klātbūtni”.¹⁸⁵ Piemēram, Latvijā uzņēmumi, kas nodrošina ūdens piegādi un notekūdeņu attīrīšanu, pārsvarā darbojas kā komercuzņēmumi (parasti sabiedrības ar ierobežotu atbildību), bet to kapitāldaļas visbiežāk pieder pašvaldībām (vietējām valdībām). Ieguldījumus šādā infrastruktūrā var vērtēt kā ieguldījumus publiskajā infrastruktūrā, kaut arī šāds pieņēmums nebūtu spēkā daudzās citās valstīs.

Ūdenssaimniecības apakšnozares analīzei svarīgi saprast tās mērogu pasaules ekonomikā. Novērtējums par ieņēmumiem ūdenssaimniecības sektorā uzrāda ieņēmumu apjomu pasaulē līdz 500 milj. USD 2011. gadā, ASV – 130 milj. USD.¹⁸⁶ Šie aprēķini nav absolūti precīzi, jo atšķiras ūdenssaimniecības sniedzēju pakalpojumu klāsts, atsevišķās valstīs šie pakalpojumi var ietvert, piemēram, lietus ūdens savākšanu un apstrādi. OECD, pētot Austrumeiropas, Kaukāza un Centrālās Āzijas valstis,¹⁸⁷ nonāca pie secinājuma, ka vides izdevumu sadalījumā ūdensapgāde un notekūdeņu apstrāde ir valsts izdevumu lielākā daļa. Šie divi izdevumu veidi kopā ir ap 50–85% no visiem valsts tēriņiem vides aizsardzībā, izņemot Kazahstānu (kur izdevumi gaisa

¹⁸⁴ Solo, T. M. (1999). Small-scale entrepreneurs in the urban water and sanitation market. *Environment and Urbanization*, 11 1, pp. 117–132.

¹⁸⁵ Lobina, E., Hall, D. (2008). The comparative advantage of the public sector in the development of urban water supply. *Progress in Development Studies*, 8, pp. 85–101.

¹⁸⁶ Maxwell, S. (2011). *Water market review*. Pieejams tīmeklī: < <http://aquadoc.typepad.com/waterwired/2011/12/steve-maxwells-2011-water-market-review.html>>[Skatīts 01.09.2012.]

¹⁸⁷ Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Financing water and environment infrastructure: the case of Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia*. Paris: OECD publishing, 142 p.

aizsardzībai sasniedz 64% kopējo izdevumu). Daudzi pētījumi piedāvā risināt šo problēmu ar aktīvu privatizāciju,¹⁸⁸ kas kā ūdenssaimniecības sistēmas attīstības virziens iztirzāts tālāk.

Ūdenssaimniecības apakšnozares darbība ir sarežģīta, ņemot vērā tās daudzveidību, mijiedarbību un sinerģiju ar citiem rūpniecības, tirdzniecības un finanšu sektoriem un tās starptautisko raksturu. Lielākā daļa tradicionālo aprēķinu un pētījumu šajā apakšnozarē ir vērsta uz pilsētu (pilsētu tipa teritorija) ūdenssaimniecības pakalpojumiem, jo tur ir labāka datu pieejamība. Lai gan šie aprēķini sniedz vērtīgu informāciju, kopumā apmēram 70% cilvēku izmantotā ūdens ir virzīti uz lauksaimniecības nozari. Tādējādi novērtējumi par pašreizējo un turpmāko ūdens nozīmi lauksaimniecības sektorā arī ir būtiski, lai gan galvenā uzmanība joprojām būs pievērsta pilsētu vajadzībām.¹⁸⁹

Attīstības valstīs lielākā vajadzība pēc infrastruktūras, kas rodas iedzīvotāju pieauguma un urbanizācijas dēļ, var tikt apmierināta tikai tad, ja ir ieviesta atbilstoša pakalpojumu cenu veidošanas politika. Tas būs sarežģīts uzdevums (iepriekšējā daļā šī problēma jau iezīmēta), ja ņem vērā nepieciešamību tajā pašā laikā nodrošināt piekļuvi ūdenim iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem. Tas var prasīt ieviest pakalpojumu cenu veidošanas modeļus, kur cena par vienu patērētā ūdens vienību palielinās līdz ar patērēto apjomu, tā atturot iedzīvotājus no izšķērdēšanas un intensīvas resursu lietošanas.¹⁹⁰ Vienlaikus lietošanas maksas trūkums (nulles tarifs) parasti nav veicinājis piekļuvi šim pakalpojumam iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, bet drīzāk samazinājis tā pieejamību. Ūdens lietošanas maksas ir jābalsta uz ekonomiskām cenām, kas atspoguļo faktiskās pakalpojumu izmaksas un pieprasījuma apsvērumus (gatavība maksāt).¹⁹¹

Ir zināms, ka, lai nodrošinātu vajadzīgos ieguldījumus infrastruktūrā, ūdenssaimniecības apakšnozarē cena par pakalpojumiem ir neatbilstoša. Nepietiekamie ieguldījumi, ko novēroja vairākus gadu desmitus atsevišķās valstīs, rada pieaugošas bažas ne tikai ūdens apgādes, bet arī veselības aprūpes iestādēm. Mainīt vai atjaunot pārvades un sadales tīklu ir būtiski, lai sniegtu kvalitatīvu dzeramo ūdeni. Sadales tīkla sliktais tehniskais stāvoklis var radīt akūtu risku veselībai, izveidojot vidi, kurā aktīvāk vairošies baktērijas. Turklāt pesticīdu un mēslošanas

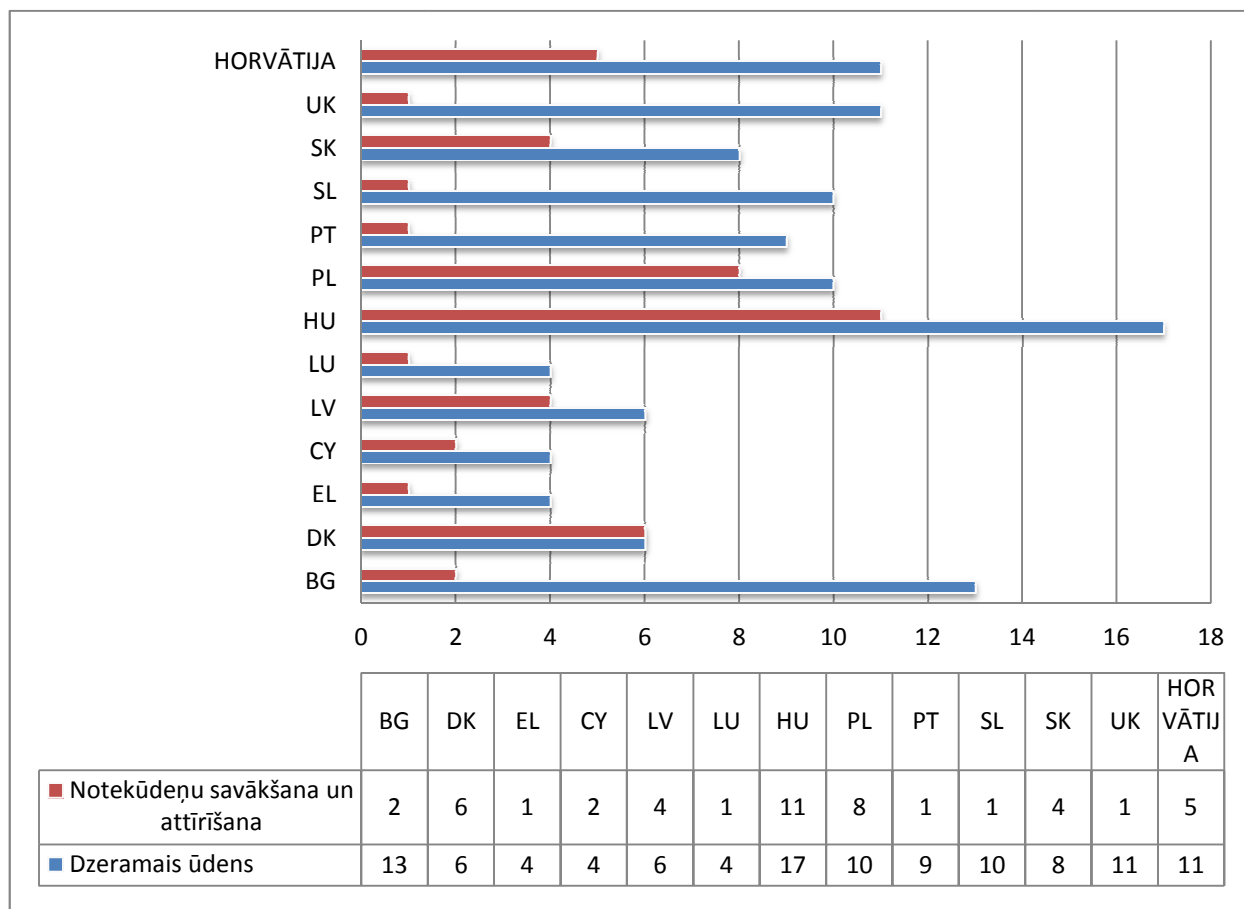
¹⁸⁸ Haughton, G. (2001). Paying up reducing state costs, changing state responsibilities for water management. *Journal of Planning Education and Research*, 21, 1, pp. 64–70.

¹⁸⁹ Organisation for Economic Co-operation and Development (2007). *Infrastructure to 2030. Volume 2: Mapping Policy for Electricity, Water and Transport*. Paris: OECD publishing, 510 p.

¹⁹⁰ Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Infrastructure to 2030: Telecom, Land transport, Water and Electricity organization*. Paris: OECD publishing, 360 p.

¹⁹¹ Kessides, C. (1993). *The Contributions of Infrastructure to Economic Development*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 52 p.

līdzekļu lietošana lauksaimniecībā varētu izraisīt arī turpmāku ūdens kvalitātes pasliktināšanos un līdz ar to izmaksu pieaugumu.¹⁹² Ūdenssaimniecības pakalpojumus sniedz, izmantojot dažādas pieejas, lai gan to lielākā daļa ietver centralizētās sistēmas ar lielām piegādes, sadales un attīrīšanas iekārtām, kas aprakstītas kā “cietais ceļš”. Arvien biežāk nonāk pie atziņas, ka “cietais ceļš” vien nevar nodrošināt visu pieprasījumu un ka centralizētas infrastruktūras apvienošana ar jaunām pieejām attiecībā uz ūdens piegādi, pieprasījuma pārvaldi un sabiedrības iesaisti var būt veiksmīga un bieži vien lētāka.¹⁹³ Šāda jauna pieeja ir individuālie risinājumi, t.i., iedzīvotāji var nodrošināt piekļuvi ūdens resursiem paši, neizmantojot centralizētās sistēmas pakalpojumus.

17. attēls. Mājsaimniecību patēriņš, procentos no mājsaimniecību budžeta, 2005. gads

Datu avots: EUROSTAT, autorā veidota tabula. Dati iegūti 2013. gada 3. jūnijā.

¹⁹² Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Infrastructure to 2030: Telecom, Land transport, Water and Electricity organization*. Paris: OECD publishing, 360 p.

¹⁹³ Organisation for Economic Co-operation and Development (2007). *Infrastructure to 2030, volume 2. Mapping Policy for Electricity, Water and Transport*. Paris: OECD publishing, 510 p.

17. attēlā sniegts pārskats, cik lieli izdevumi nepieciešami mājsaimniecībām par ūdenssaimniecības pakalpojumiem ES. Informācija sniegta tikai par tām valstīm, par kurām tā pieejama EUROSTAT datu bāzē. Uz sniegtās informācijas pamata var secināt:

1. Ņemot vērā to, ka dati par ūdenssaimniecības pakalpojumiem atsevišķi nav pieejami un to izmaksas tiek ietvertas citos rādītājos (piemēram, mājokļa uzturēšana), pieņēmums par to, ka ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšana būtu jāklasificē kā apakšnozare, ir ieguvis papildu apstiprinājumu.

2. Lai gan valdību izdevumu apjoms procentos no IKP vides aizsardzības pasākumiem ir relatīvi neliels, mājsaimniecību budžetā šādi izdevumi var veidot ievērojamus izdevumus.

3. Autors ir veicis Latvijā finansēšanai apstiprināto ES fondu projektu tehniski ekonomiskos pamatojumus, kur ietverta analīze par plānoto ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifu pēc projekta īstenošanas (procentos no mājsaimniecību ieņēmumiem). Atbilstoši veiktajam novērtējumam (sk. nākamo darba daļu) informācija par situāciju Latvijā būtiski atšķiras. Autora novērtējumā apstiprinātajos projektos tarifs pēc projekta īstenošanas vidēji būs 2,53% mājsaimniecību ieņēmuma. Tas pierāda, ka praksē pastāv problēmas ar statistikas datu iegūvi par apakšnozari. Tas turpmāk tiks apstiprināts nākamajā darba daļā.

Zinātnieki definēja arī būtisku papildu jautājumus, kas ietekmē ūdenssaimniecības apakšnozares darbību, pakalpojumu kvalitāti un pieejamību.¹⁹⁴

- *Sociālā vienlīdzība.* Vai pieeja, kontrole un iespējas izmantot ūdeni ir atšķirīga dažādām sociālām grupām un to atsevišķiem locekļiem? Kāds ir šo atšķirību pamats? Kāda ir šo atšķirību ietekme uz ienākumiem, labklājību, dzīvesveidu? Kāda loma ir valstij, ja tāda ir šajā sakarā, un kāda ir valsts darbības ietekme šajā jautājumā? (Diskusija, kas aktuālā kopš 20. gs. 30. gados publicētajiem Dž. Lendija darbiem).¹⁹⁵
- *Telpiskā vienlīdzība.* Fiziskais attālums starp patērētājiem var būt saistīts ar sociālo nevienlīdzību.
- *Dzimumu vienlīdzība.* Pastāv kopienas, kurās priekšroka piekļuvei ūdens resursiem ir vīriešiem, kas ierobežotā resursu apjoma dēļ var izraisīt ievērojamas problēmas iegūt šos resursus visiem valsts iedzīvotājiem.

¹⁹⁴ Phansalkar, S. J. (2007). Water, equity and development. *International Journal of Rural Management*, 3, 1, pp. 1–25.

¹⁹⁵ Morris, E. D., Travis, R. L. (2003). Privatization in State Agencies a focus on clean water. *Public Works Management Policy*, 7, 4, pp. 243–255.

- *Paaudžu vienlīdzība*. Vienas paaudzes pieradumi attiecībā uz ūdens resursu lietošanu var ietekmēt nākamās paaudzes dzīves kvalitāti.

Ūdenssaimniecības apakšnozares infrastruktūras attīstība ir nepieciešama daudzās attīstības valstīs, lai radītu ekonomisko izaugsmi un mazinātu nabadzību, jo, kā jau minēts, ūdenssaimniecības pakalpojumu pieejamība ir obligāts nosacījums vairāku tautsaimniecības nozaru attīstībai. Šīs infrastruktūras attīstība ir jāveic, pievēršot lielāku uzmanību videi un sekmēt vienlīdzīgāku ieguvumu un izmaksu sadali. Ūdens resursu apsaimniekošanai pāri starpvalstu teritorijām un ārpus valsts robežām būs pieaugoša nozīme, piemēram, arī Latvijas gadījumā ievērojams virszemes ūdens piesārņojums ir pārrobežu piesārņojums (Daugavas upes baseins utt.).

Dažreiz pieņem, ka jāļauj kopienām pašām izraudzīties vēlamo pakalpojumu kvalitātes līmeni un pakalpojumu piegādes mehānismu, garantējot tām pilnvaras izvēlēties pakalpojumu sniedzējus un tādu finanšu politiku un instrumentus, kas mudinātu kopienas piedalīties kapitāla veidošanā un maksāt par ekspluatāciju un uzturēšanu.¹⁹⁶ Šī viedokļa oponenti norāda, ka ūdens sagatavošanas un notekūdeņu attīrīšanas iekārtas ir dabiskie monopoli (tos sauc par “pēdējo monopolu”¹⁹⁷). Kapitālintensīvais ūdens avotu, cauruļu, attīrīšanas iekārtu un izplūdes vietu stāvoklis nosaka, ka tikai viens piegādātājs apkalpos konkrētu tirgu (teritoriju). Reti ir iespējams ieviest vienlīdzīgu konkurenci konkrētā ūdens piegādes vai notekūdeņu attīrīšanas pakalpojuma sniegšanas zonā.¹⁹⁸ Minēts arī, ka bieži vien priekšlikumi par ūdenssaimniecības uzņēmumu privatizāciju negūst pietiekamu publisku atbalstu.¹⁹⁹ Vienlaikus kontekstā ar regulējumu, kas ir spēkā ES dalībvalstīs, iespējas izvēlēties pakalpojumu kvalitāti kopienām nepastāv, jo Eiropas Komisija ir noteikusi ūdenssaimniecības pakalpojumu standartus, kas jāievieš visām dalībvalstīm.

Pēdējo 20 gadu laikā valdības ir mēģinājušas iesaistīt privāto sektoru to ūdens sistēmu attīstībā un pārvaldībā. Dzeramā ūdens un notekūdeņu attīrīšanas sistēmu pieejamība attīstības

¹⁹⁶ The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. (2004). *Responsible Growth for the new Millennium: Integrating Society, Ecology, and the Economy*, 177 p.

¹⁹⁷ Seppälä, O. T., Hukka, J. J., Katko, T. S. (2001). Public-private partnerships in water and sewerage services: privatization for profit or improvement of service and performance? *Public Works Management & Policy*, vol. 6, pp. 42–58.

¹⁹⁸ Werkman, J., Westerling, D. L. (2000). Privatizing municipal water and wastewater systems: promises and pitfalls. *Public Works Management Policy*, 5, 1, pp. 52–68.

¹⁹⁹ Terhorst, P. (2008). ‘Reclaiming public water’ changing sector policy through globalization from below. *Progress in Development Studies*, 8, 1, pp. 103–114.

valstīs prasa lielas investīcijas. Pamatojoties uz atsevišķiem aprēķiniem, to cilvēku daļas, kam nav piekļuves dzeramajam ūdenim un notekūdeņu attīrīšanas pakalpojumiem, samazināšanai uz pusi līdz 2015. gadam būtu nepieciešams ieguldīt aptuveni 720 miljardu ASV dolāru,²⁰⁰ kas apstiprina minēto tēzi par būtiskiem ieguldījumiem ūdenssaimniecības apakšnozarē turpmākajos gados.

Ņemot vērā ūdenssaimniecības apakšnozares specifiku, var izskaidrot grūtības un ierobežojumus privātā sektora līdzdalībai²⁰¹:

- i) apakšnozare ietver augstas fiksētās izmaksas kopā ar ilgtermiņa investīcijām, kuras, visticamāk neatmaksāsies (zema investīciju atdeve²⁰²);
- ii) ūdenssaimniecību pārvalda vietējā līmenī, atklājot privāto sektoru administratīvam riskam;
- iii) nepieciešamās ilgtermiņa attiecības pakļauj partnerus vairākiem riskiem, tostarp līguma, normatīvajiem un ārvalstu valūtas riskiem;
- iv) uzņēmējdarbības ierobežojumi, ņemot vērā to, ka parasti ūdenssaimniecības pakalpojumi ir valsts regulētie pakalpojumi: pakalpojumu patēriņu vienam cilvēkam nevar samazināt uz cita patērētā daudzuma rēķina, kā arī nav iespējams izslēgt iedzīvotājus no ūdenssaimniecības pakalpojumu sistēmas neatkarīgi no tā, vai tie tiek apmaksāti.²⁰³

Pētnieki atzīmē, ka izplatīta ir pārlicība – privatizētai ūdenssaimniecības sistēmai ir lielāka ekonomiskā un funkcionālā efektivitāte (iespējams tāpēc, ka vairākās valstīs šis process jau ir noticis²⁰⁴) nekā valsts ūdens pakalpojumiem, kas ir apzīmēti kā neefektīvi, taču efektivitāte un lietderība ir atkarīga tikai no vērtēšanā izmantotiem kritērijiem.²⁰⁵ Šajā gadījumā sociāliem aspektiem ir jābūt daļai no šīs vērtēšanas. Autora skatījumā šī diskusija ir saistīta ar ūdens kā

²⁰⁰ Organisation for Economic Co-operation and Development (2009). *Private Sector Participation in Water Infrastructure: OECD Checklist for Public Action*. Paris: OECD publishing, 135 p.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Organisation for Economic Co-operation and Development (2007). *Infrastructure to 2030. Volume 2. Mapping Policy for Electricity, Water and Transport*. Paris: OECD publishing, 510 p.

²⁰³ Bond, P. (2010). Water, health, and the commodification debate. *Review of Radical Political Economics*, 42, 4, pp. 445–464.

²⁰⁴ Argento, D., Helden, G., J., van. (2010). Water sector reform in Italy and in the Netherlands: ambitious change with an uncertain outcome versus consensus-seeking moderate change. *International Review of Administrative Sciences*, 76, 4, pp. 790–809.

²⁰⁵ Seppälä, O. T., Hukka, J. J., Katko, T. S. (2001). Public-Private Partnerships in Water and Sewerage Services: Privatization for Profit or Improvement of Service and Performance? *Public Works Management & Policy*, 6, pp. 42–58.

preces definīciju. Ūdens jau ir kļuvis par preci (piemēram, skaidrs, ka pudelēs pildītais dzeramais ūdens ir prece), bet ūdenssaimniecības apakšnozarē joprojām nedarbojas vairāki tirgus ekonomikas principi, jo šai apakšnozarei ir raksturīgas papildu sociālās funkcijas. Ūdens joprojām ir prece, tikai šīs preces cena parasti neatspoguļo faktisko pašizmaksu un līdz ar to uzņēmējdarbības ziņā šī apakšnozare ir mazāk pievilcīga privātajiem investoriem.

Šajā diskusijā svarīgs ir jautājums, kam pieder ūdens? Vai ūdens ir valsts īpašums, privātīpašums vai kopējs resurss? Pasaulē joprojām pastāv kopienas, kurās ūdens pieejamība ir saistīta ar reliģiju, kas savukārt apgrūtina mēģinājumu “monetizēt” ūdens resursus. No ūdenssaimniecības pakalpojuma sniegšanas viedokļa ūdenssaimniecības sistēmas darbojas šādi:

- dzeramajam ūdenim: daba–pakalpojuma operators–klients
- notekūdeņu sistēmai: klients–pakalpojuma operators–daba.

Šī vienkāršotā shēma skaidro īpašuma problēmu, jo reti kurš patērētājs²⁰⁶ būtu gatavs maksāt dabai. Līdz ar to pastāv problēma ne tikai ar pakalpojuma sniegšanas izmaksu segšanu, bet arī ar dabas resursu, jo dabas resursu cena tirgū bieži vien ietver tikai tā resursa iegūšanas un apstrādes izmaksas, nevis maksu par šī resursa patēriņu, kas būtu izmantojama resursa atjaunošanas pasākumiem vai arī pasākumiem, uz negatīvas ietekmes mazināšanu mērķētiem, ko izraisa resursa patēriņš. Atsaucoties uz H. Krancu (*H. Krantz*), “pilsētas atbilstoši ūdens un kanalizācijas sistēmas stāvoklis, pašlaik ir spiestas risināt vairākas ilgtspējīgas attīstības problēmas, piemēram, pārmērīga ķīmikāliju lietošana, ekspluatācijas un uzturēšanas pieaugošās izmaksas galvenokārt sakarā ar tīklu novecošanos un stingrākām attīrīšanas kvalitātes prasībām. Tomēr pilsētas ūdens un kanalizācijas sistēmas, tāpat kā citas lielas tehniskas sistēmas, ir ļoti saistītas ar tradīcijām un tāpēc ieviest pārmaiņas ir grūti. Faktiski komunālo un māju apsaimniekošanas kompānijas nosaka politikas instrumentus attiecībā uz vides politiku.”²⁰⁷ Viens no šajā darbā ietvertā pētījuma mērķiem ir izvērtēt reālo nepieciešamību īstenot pasākumus ūdens sektorā ar atbalstu no ES fondiem, ņemot vērā to, ka komunālo pakalpojumu uzņēmumi varētu to nodrošināt par saviem līdzekļiem.

²⁰⁶ Autoram piedaloties starptautiskajos apmācību projektos, pārstāvjiem no atsevišķām musulmaņu valstīm šis jautājums bija īpaši aktuāls, jo valstu valdošajā reliģijā dabas resursi ir „Dieva dāvana”, līdz ar to nav vienkārša ceļa, kā nodrošināt maksājumu sistēmu par šādiem resursiem.

²⁰⁷ Krantz, H. (2012). Water systems meeting everyday life: a conceptual model of household use of urban water and sanitation systems. *Public Works Management Policy*, 17, 103 p.

Citi ūdenssaimniecības apakšnozares izaicinājumi ir saistīti ar šādiem galvenajiem šķēršļiem:²⁰⁸

- juridiskie un administratīvie šķēršļi. Piemēram, ja pakalpojumu sniegšanas sistēma ir privatizēta, sabiedrības intereses vislabāk var nodrošināt, pārstrukturējot un regulējot privāto sektoru,²⁰⁹ kas nozīmē, ka valsts ietekme saglabāsies neatkarīgi no sistēmas piederības;
- organizatoriskie šķēršļi, piemēram, organizējot sadarbību starp dažādiem dalībniekiem (būtiski ir arī nodrošināt informāciju par pakalpojumu pieejamību,²¹⁰ ievērojot iedzīvotājiem izmantojamās informācijas avotus); daudzās valstīs ūdens likumdošanā un pārvaldības praksē lieto tādas kategorijas kā “ziemas ūdens” un “pārpalikuma plūsma”, lai noteiktu, kurš, cik daudz un kad var izmantot ūdeni,²¹¹ kas arī jāņem vērā, organizējot ūdenssaimniecības sistēmas darbību.
- fiziskie un tehniski šķēršļi, saistīti ar pašvaldību lielumu un iespējām tehniski nodrošināt drošu pakalpojumu sniegšanu konkrētam iedzīvotāju skaitam (piemēram, Lietuvā pakalpojumu sniedzēju skaits no 14 PSRS laikos ir pieaudzis līdz 45, un ir diskutējama šāda uzņēmumu skaita pamatotība²¹²);
- sociāli ekonomiskie šķēršļi, kas ietver problēmu par iedzīvotāju maksāspēju.

Ir svarīgi uzsvērt, ka nevienu no šiem šķēršļiem nevar pārvarēt tikai ar jebkura iesaistītā dalībnieka darbībām. Šis var būt vienīgi visu dalībnieku sadarbības rezultāts. Infrastruktūra parasti pastāv ļoti ilgi, kā arī tās uzcelšanai nepieciešams ilgs laiks, līdz ar to izmaiņu veikšana ūdenssaimniecības sistēmās prasa ilgtermiņa domāšanu un redzējumu.²¹³ Svarīga ir atziņa: lai gan iepriekš minētie šķēršļi ir noteikti, analizējot situāciju Argentīnā, tie ir relevanti arī ES un

²⁰⁸ Hardoy, A., et al. (2005). Governance for water and sanitation services in lowincome settlements: experiences with partnership based management in Moreno, Buenos Aires. *Environment and Urbanization*, 17, 1, pp. 183–200.

²⁰⁹ Seppälä, O. T., Hukka, J. J., Katko, T. S. (2001). Public-private partnerships in water and sewerage services: privatization for profit or improvement of service and performance? *Public Works Management & Policy*, 6, pp. 42–58.

²¹⁰ Klitgaard, R. (1995). *Institutional Adjustment and Adjusting to Institutions*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 30 p.

²¹¹ Morris, E. D., Travis, R. L. (2003). Privatization in State Agencies a focus on clean water. *Public Works Management Policy*, 7, 4, pp. 243–255.

²¹² Pietilä, P. (2005). Role of municipalities in water services in Namibia and Lithuania. *Public Works Management Policy*, 10, 1, pp. 53–68.

²¹³ Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Infrastructure to 2030: Telecom, Land transport, Water and Electricity organization*. Paris: OECD publishing, 360 p.

Latvijas situācijai, kas norāda uz ūdenssaimniecības apakšnozares globālo raksturu un vienādām problēmām pasaules mērogā.

OECD piedāvā šādas rekomendācijas EECCA valstīm, kuras var skatīt arī plašākā mērogā:

- novirzīt ievērojamu finansējuma apjomu vietējām jurisdikcijām. Saistībā ar EECCA valsts finansējums joprojām būs galvenais ūdenssaimniecības finansējuma avots tuvākā nākotnē, jo īpaši attiecībā uz kapitālizdevumiem;
- izveidot stabilu ieņēmumu plūsmu saistībā ar ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanu; šī prasība ir vēl svarīgāka, kad vietējās jurisdikcijas plāno uzņemties parādus. Savukārt centrālajām valdībām jāpilda savas finansiālās saistības attiecībā uz komunālajiem maksājumiem, izveidojot kompensācijas mehānismus (piemēram, samazinātus tarifus dažām iedzīvotāju kategorijām);
- pārliecināties, ka finansējums netiks novirzīts no prioritāriem projektiem, vienlaikus ievērojot pašvaldību autonomiju piešķirt prioritātes līdzekļus ieguldījumiem ūdenssaimniecībā.²¹⁴

Piekrītot šo rekomendāciju svarīgumam, autors vērs uzmanību uz faktu, ka ūdens resursu izmantošanu regulē nacionālā vai starptautiskā līmenī. Saskaņā ar ES tiesību aktiem vides aizsardzības jomā²¹⁵ dalībvalstīm jānodrošina visas aglomerācijas ar sistēmām komunālo notekūdeņu savākšanai (ar noteikumiem, kas atšķiras starp dalībvalstīm); “aglomerācija” šo tiesību aktu izpratnē nozīmē zonu, kur iedzīvotāju skaits un/vai ekonomiskās aktivitātes ir koncentrēti, lai komunālos notekūdeņus savāktu un novadītu uz notekūdeņu attīrīšanas iekārtām vai arī uz to galīgās novadīšanas vietu. Šāds regulējums dod iespēju noteikt politikas mērķus samērā vienkārši: izveidot tik daudz centralizētās kanalizācijas sistēmas pieslēgumu, cik ir iespējams noteiktajā aglomerācijā. Diemžēl nav precīzi zināms, cik lielā mērā valsts intervences ir nepieciešamas ES tiesību aktu īstenošanas procesā.

Autora skatījumā prioritāšu noteikšana vietējā līmenī ir svarīgs nosacījums ūdenssaimniecības projekta veiksmīgam iznākumam, bet pārlika lēmumu pieņemšanas centralizācija atrauj pašvaldības iedzīvotājus no projekta un rada sajūtu, ka nav nepieciešama

²¹⁴ Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Environmental Finance. Intergovernmental Transfers for Environmental Infrastructure: Lessons from Armenia, the Russian Federation and Ukraine*. Paris: OECD publishing, 108 p.

²¹⁵ Piemēram, Padomes Direktīva (1991. gada 21. maijs) par komunālo notekūdeņu attīrīšanu (91/271/EEK) (*Council Directive 91/271/EEC of 21 May 1991 concerning urban waste-water treatment*).

viņu līdzdalība projekta kvalitātes kontrolē. Turpmāk izskatīsim ūdenssaimniecības pakalpojumu tirgu Latvijā un to lomu Latvijas tautsaimniecībā.

3.3. Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozares analīze

Ūdenssaimniecības apakšnozare Latvijā oficiālajā statistikā apkopota šādā sadalījumā: ūdens ieguve, attīrīšana un apgāde; notekūdeņu savākšana un attīrīšana. Ūdenssaimniecības apakšnozari veido atsevišķas ūdenssaimniecības sistēmas aglomerācijās, kas reti ir tehniski saistītas savā starpā, līdz ar to viena sistēmas darbība praktiski neietekmē citas sistēmas darbību: praksē tas nozīmē, ka, iegūstot vairāk dzeramā ūdens nekā nepieciešams aglomerācijā, to nav iespējams piegādāt citai aglomerācijai (tehniski to var nodrošināt ar virszemes transportu, kas ekonomiski nebūs lietderīgi²¹⁶).

Iepriekš minētais dalījums kopumā raksturo apakšnozares galvenos veicamos tehniskos uzdevumus (pakalpojumi), kuri savukārt ir noteikti ar mērķi nodrošināt atbilstoši sagatavotā un attīrītā ūdens piegādi, kā arī pēc iespējas novērst vides piesārņojumu, nodrošinot notekūdeņu apsaimniekošanu. Abos gadījumos spēkā ir valstu izstrādātie vai akceptētie standarti, tomēr jāatzīst: ja persona nevēlas saņemt dzeramā ūdens apgādes pakalpojumus, to var uzskatīt par personas rīcības brīvību pretēji situācijai ar notekūdeņu apsaimniekošanu, kad personas nevēlēšanās piedalīties kopējā sistēmā vai vēlēšanās veidot individuālus, standartiem neatbilstošus risinājumus var apdraudēt citu personu veselību vai komfortu, kā arī negatīvi ietekmēt vidi.

Tāpēc ūdenssaimniecības pakalpojumu risinājumiem jābūt pēc iespējas kompleksiem, nodrošinot abu pakalpojumu veidu pieejamību. Savukārt, sniedzot ūdenssaimniecības pakalpojumus aglomerācijās ar attīstītu ražošanu, jānodrošina tāda maksas politikas piemērošana, lai mājsaimniecības nesegtu ražošanas uzņēmumu izdevumus. Tas īpaši ir aktuāli situācijās, kad ražošanas notekūdeņu apjoms sastāda ievērojamu daļu aglomerācijā, līdz ar to visas sistēmas jauda (un saistītie kapitālieguldījumi) būs atkarīga no notekūdeņu daudzuma.

Ūdenssaimniecības sistēmas elementi ir uzskaitīti 5. tabulā, papildu informācija par katras komponentes mērķi ir ietverta 8. pielikumā. Individuālajā sistēmā (piemēram, pašvaldībā vai aglomerācijā) var ietilpt tikai daļa uzskaitīto elementu, sistēmas var būt savstarpēji saistītas, bet kopumā tas notiek salīdzinoši reti, jo sistēmu savienošanas izmaksas var būt ekonomiski

²¹⁶ Nav izslēgts, ka kādā aglomerācijā piegādā dzeramo ūdeni no citas aglomerācijas, bet tad šīs sistēmas ir saistītas, t.i., projektētas, ievērojot šo ūdens piegādes shēmu.

neattaisnotas. Tāpēc vienas sistēmas darbība reti ietekmē citas sistēmas darbību, piemēram, ja ūdens ieguves avots ir upe, kas ģeogrāfiski atrodas dažādās valstīs, tad netieši ūdenssaimniecības sistēmas kļūst savstarpēji atkarīgas.

5. tabula

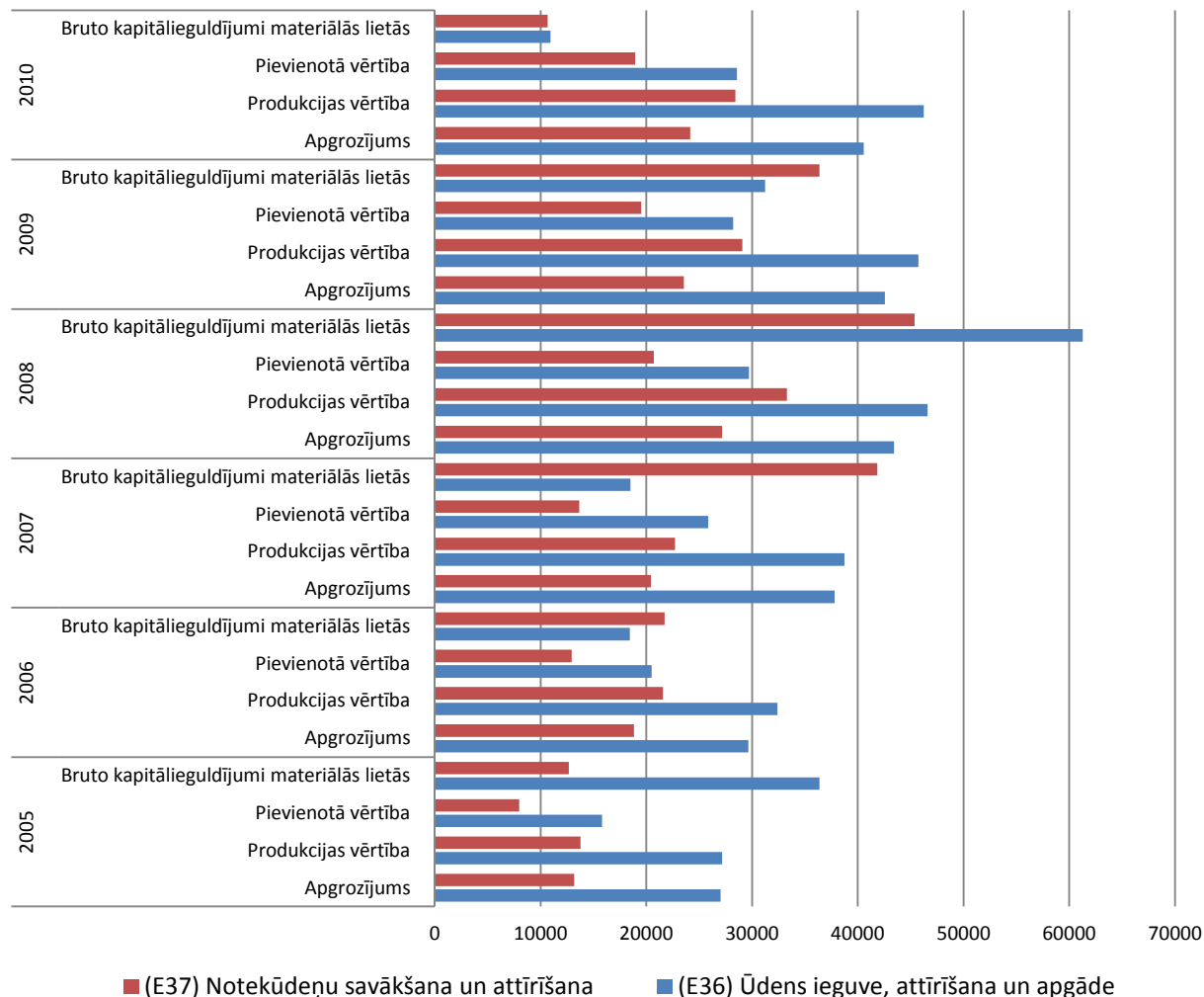
Ūdenssaimniecības sistēmas elementi

Ūdensapgādes sistēmas elementi	Notekūdeņu apsaimniekošanas (kanalizācija) sistēmas elementi
Ūdens ieguves avots (vai ūdens apgādes avots)	Iekšējie kanalizācijas tīkli
Ūdens attīrīšanas sistēma (ūdens attīrīšanai, piemēram, no Fe, Mn u.c.)	Ārējie kanalizācijas tīkli (pašteces tīkli un spiedvadi)
Spiediena nodrošināšanas iekārta	Kanalizācijas sūkņu stacija
Ūdens rezervju nodrošināšanas iekārta, parasti ūdenstornis vai ūdens tvertnes	Notekūdeņu attīrīšanas iekārtas (ietver vairākus tehnoloģiskus procesus)
Ūdens apgādes sistēmas ārējie tīkli	Ūdens objekts vai sistēma attīrīto notekūdeņu novadīšanai vidē
Ūdensapgādes sistēmas iekšējie tīkli ēkās	
Alternatīva: individuālie risinājumi (neatkarīga sistēma, kuras darbība atbilst valstī pieņemtajiem standartiem) nodrošina darbību neatkarīgi no centralizētās sistēmas	

Avots: autora veidota tabula.²¹⁷

18. attēlā sniegtā statistiskā informācija liecina par ievērojamu apgrozījuma līdzekļu pieaugumu kopš 2005. gada (vairāk par 50% dzeramā ūdens komponentē un vairāk par 80% notekūdeņu komponentē), kas skaidrojams ar abu pakalpojumu izmaksu pieaugumu, kā arī resursu patēriņa intensitātes samazinājumu (dzeramā ūdens komponentē pieauguma temps ir lēnāks). 2013. gada jūnijā Centrālā statistikas pārvalde ir publicējusi datus līdz 2010. gadam, tāpēc nevar novērtēt apakšnozares attīstību 2012. gadā.

²¹⁷ Tabula izstrādāta, pamatojoties uz Vides ministrijas Rokasgrāmatu pašvaldībām par ūdenssaimniecības pakalpojumu organizēšanu. Pieejams elektroniski: http://www.varam.gov.lv/in_site/tools/download.php?file=files/text/finansu_instrumenti/ud_kom//RokasgramataPasvaldibam.pdf [Skatīts 03.06.2013.]

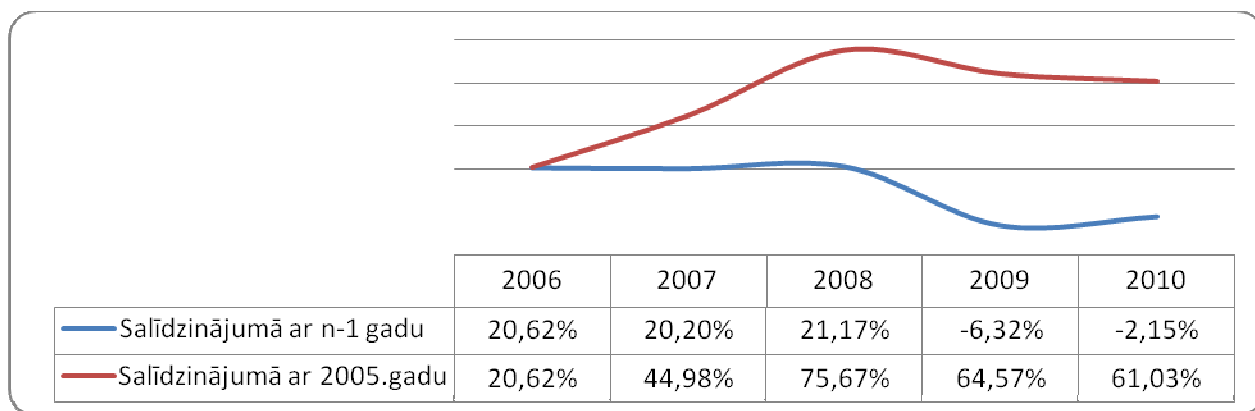

18. attēls. Ūdenssaimniecības apakšnozares attīstība (finanšu dati, tūkst. latu)

Datu avots: LR Centrālā statistikas pārvalde. Uzņēmumu finanšu un strukturālās statistikas daļa. Autora veidots attēls.

Pievēršoties apgrozījuma izmaiņu tendencēm, 19. attēlā sniegts pārskats par apgrozījuma izmaiņām apakšnozarē kopumā. Ņemot vērā situāciju Latvijas ekonomikā kopumā, apgrozījuma samazinājums 2009. gadā ir viegli izskaidrojams, tomēr apgrozījums apakšnozarē ievērojami pārsniedz 2005. gada rādītājus. Šis pieaugums var būt skaidrojams ar inflācijas procesiem, kā arī ar nepieciešamību nodrošināt kapitālieguldījumu atmaksu, arī to, kas saistīti ar ES fonda projekta īstenošanu. Tāda nepieciešamība ir izveidojusies relatīvi nesen, 2006. gadā Eiropas Komisijai

pieņemot vadlīnijas, kurām atbilstoši²¹⁸: “Maksas piemērošanas sistēma ir jābalsta uz reālo resursu patēriņu, un maksai ir jāsedz vismaz darbības un uzturēšanas izmaksas, kā arī būtiska aktīvu nolietojumu daļa. Jāplāno atbilstoša maksas struktūra, lai palielinātu projekta ieņēmumus pirms valsts subsīdijām, ņemot vērā īstenojamības faktoru. Piemēram, ūdensapgādei un kanalizācijai vispārpieņemtā īstenojamības robeža ir 4% [no mājsaimniecību ieņēmumiem].”

19. attēls. Ūdenssaimniecības apakšnozares apgrozījuma izmaiņas

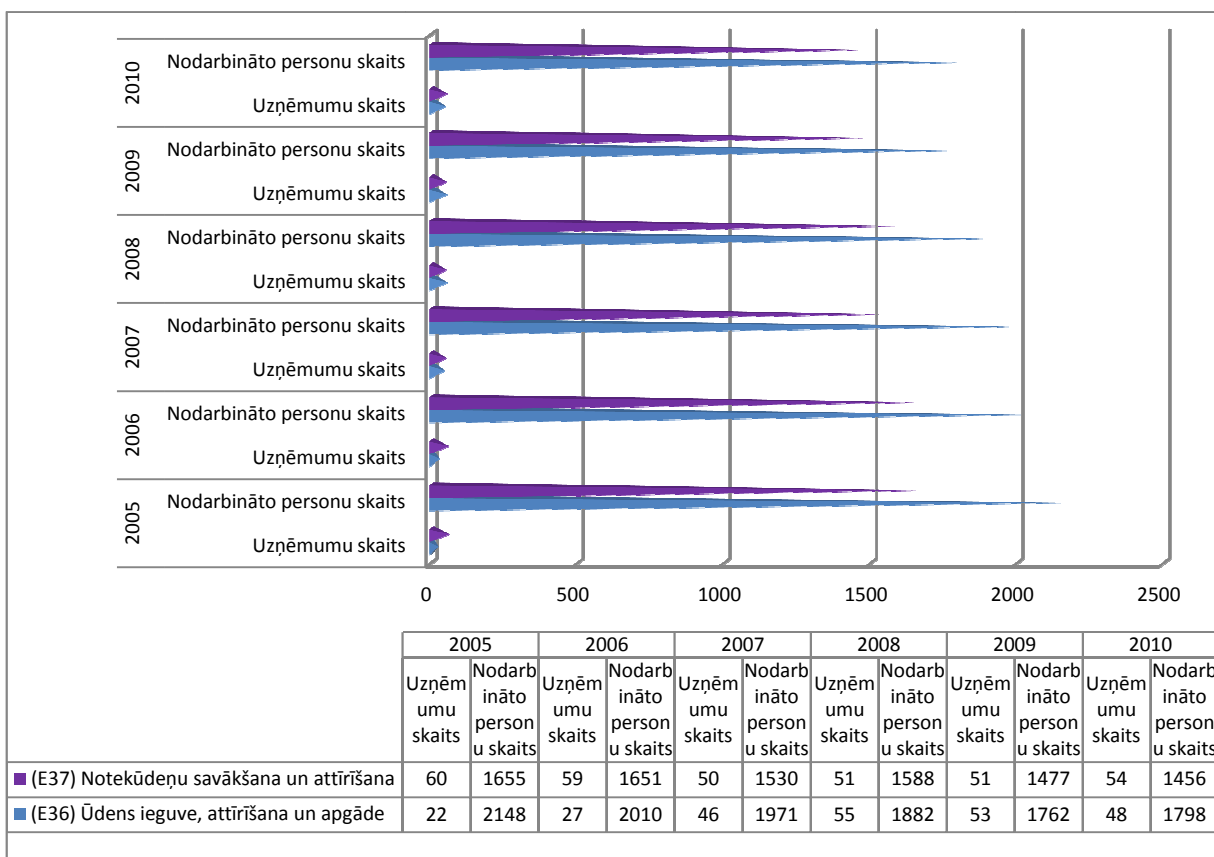
Datu avots: LR Centrālā statistikas pārvalde. Uzņēmumu finanšu un strukturālās statistikas daļa. Autora veidots attēls.

Minētais regulējums nosaka ES fondu īstenošanu pienākumu nodrošināt savu tarifu pieaugumu, lai kompensētu investīciju un uzturēšanas izmaksas. Šāds regulējums nav bijis spēkā iepriekšējā – 2000.–2006. gada plānošanas periodā, kaut arī pati ideja par izmaksu kompensēšanu ir saistīta ar iepriekš apskatīto jautājumu par ūdens resursu pārtapšanu precē.

Atbilstoši EUROSTAT datiem, kopumā Eiropas Savienībā ir 9000 uzņēmumu ūdenssaimniecības jomā (2008. gads, ES 27). Oficiālās statistikas dati liecina par ievērojamu apakšnozares īpatsvaru ES tautsaimniecībā, bet šajā pētījumā ūdenssaimniecības attīstības jautājums ir saistīts ar plašāku ekonomikas attīstības definīciju un dati par apakšnozares apgrozījumu nesniedz pilnu informāciju par faktiskajām pakalpojumu sniegšanas izmaksām (apgrozījums, kas būtu apakšnozarē, ja ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanas cena atbilstu

²¹⁸ Vadlīnijās par Eiropas Savienības fondu projektu izmaksu-ieguvumu analīzes veikšanas pamatprincipiem (4. Darba dokuments). Pieejams elektroniski: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2007/working/wd4_cost_lv.pdf [Skatīts 03.06.2013.]

pašizmaksai). Informācija par nodarbināto skaitu un uzņēmumu skaitu Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozarē apkopota 20. attēlā.

20. attēls. Ūdenssaimniecības apakšnozares attīstība (uzņēmumu un nodarbināto skaits)

Datu avots: LR Centrālā statistikas pārvalde. Uzņēmumu finanšu un strukturālās statistikas daļa. Autors veidots attēls.

Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka uzņēmumu skaits apakšnozarē būtiski nemainās (atšķirība starp 2005.–2006. g. un turpmākiem gadiem visdrīzāk ir saistīta ar metodiku, nevis faktu), tomēr nodarbināto skaits samazinās. Tas raksturo pārmaiņas apakšnozarē, pārejot no cilvēkresursu ietilpīgām tehnoloģijām uz tehnoloģijām, kurās cilvēkresursu nepieciešamības ievērojami samazinās.

Ūdenssaimniecības apakšnozare atbilstoši Centrālās statistikas pārvaldes datiem Latvijā ir pārstāvēta ar 48 uzņēmumiem ūdens ieguves jomā un 54 uzņēmumiem notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas jomā (2010. gads). Šī statistiskā informācija ir būtiska, tomēr nepilnīga. Atbilstoši

Centrālās statistikas pārvaldes skaidrojumiem tās mājas lapā lasāms: “Par uzņēmumu uzskata jebkuru saimnieciskās darbības subjektu neatkarīgi no tā juridiskās formas. Pie tiem pieder pašnodarbinātas personas un ģimenes uzņēmumi, kas nodarbojas ar amatniecību vai veic citu darbību, kā arī personālsabiedrības un apvienības, kas iesaistītas saimnieciskajā darbībā.”

Ņemot vērā šo definīciju, ir grūti izskaidrot problēmas rašanās iemeslus: atbilstoši informācijai, kas ir pieejama par ES fondu projektu īstenošanu ūdenssaimniecības jomā, juridisko personu skaits, kuras sniedz šādus pakalpojumus, pārsniedz simtu, bet Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas mājas lapā šajā jomā ir 162 komersanti.²¹⁹ Vienlaikus Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas kompetencē nav apstiprināt tarifus gadījumos, kad pakalpojumus sniedz pašvaldība (ne-komersants), attiecīgi patiesais uzņēmumu (statistikas vienība) skaits apakšnozarē ir vēl lielāks. 5. tabulā sniegts pārskats par ūdenssaimniecības apakšnozares rādītājiem salīdzinājumā ar uzņēmējdarbības rādītājiem Latvijas rūpniecībā kopumā.

6. tabula

Ūdenssaimniecības apakšnozares raksturojums Latvijā 2010. gadā salīdzinājumā ar visu rūpniecības nozari, (% no nozares)

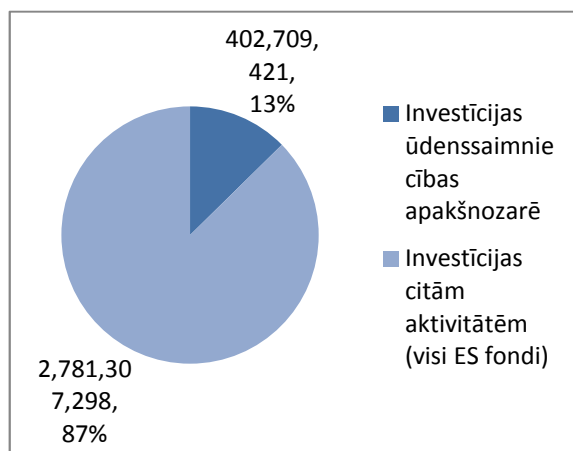
	Uzņēmumu skaits	Apgrozījums	Produkcijas vērtība	Pievienotā vērtība	Kopējā preču un pakalpojumu iepirkumu vērtība	Personāla izmaksas	Bruto kapitālieguldījumi materiālās lietās	Nodarbināto personu skaits
(E 36) Ūdens ieguve, attīrīšana un apgāde	0,59%	0,67%	0,84%	1,72%	0,39%	1,86%	2,18%	1,40%
(E 37) Notekūdeņu savākšana un attīrīšana	0,67%	0,40%	0,52%	1,14%	0,22%	1,19%	2,13%	1,14%

Datu avots: LR Centrālā statistikas pārvalde. Uzņēmumu finanšu un strukturālās statistikas daļa. Autora veidota tabula.

²¹⁹ Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija. (N/D). *Komersanti ūdenssaimniecības nozarē*. Pieejams tīmeklī: < <http://www.sprk.gov.lv/index.php?sadala=477> > [Skatīts 26.11.2012.]

Atbilstoši 6. tabulā sniegtajai informācijai ūdenssaimniecības apakšnozarei ir relatīvi neliels svars kopējā Latvijas tautsaimniecībā, tomēr ir jāņem vērā tie ierobežojumi, kas minēti iepriekš, kā arī informācija par faktiskajiem mājsaimniecību izdevumiem.

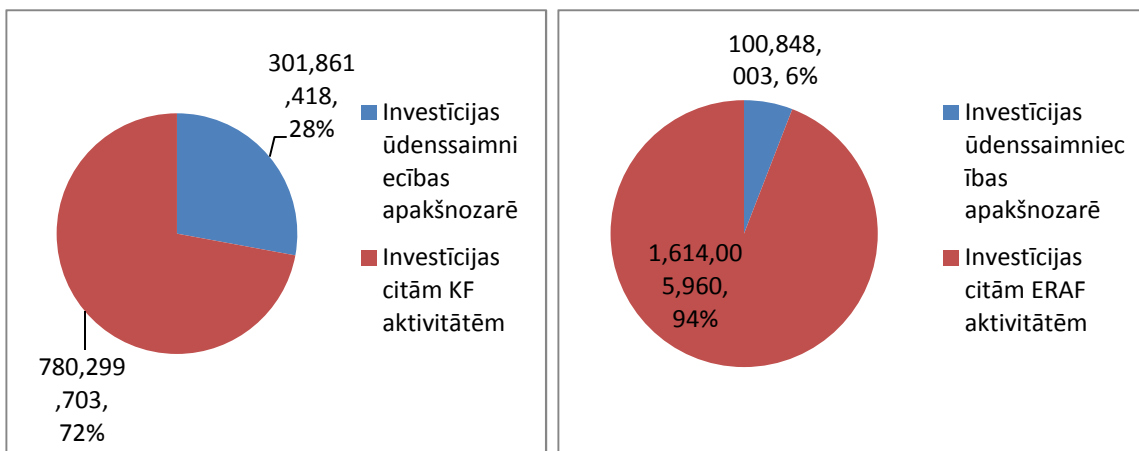
Lai iegūtu lielāku priekšstatu par apakšnozari, ir apkopota informācija par tādiem datiem, kuri netiek atspoguļoti Centrālās statistikas pārvaldes pārskatos. Apkopojot informāciju par ES fondu prioritātēm Latvijā 2007.–2013. gada plānošanas periodā (sk. 21. un 22. attēlu), secināms, ka, neraugoties uz relatīvi nelielu īpatsvaru tautsaimniecībā, ūdenssaimniecība ir ievērojams ieguldījumu virziens ES fondu kontekstā. Būtu svarīgi atzīmēt arī to, ka apakšnozares finansējums ievērojami pieauga kopš 2000. gada sākuma (ES fondu programmas ūdenssaimniecības jomā praktiski veica ievērojamus ieguldījumus apakšnozarē kopš 2003. gada).

21. attēls. Investīcijas Latvijas ūdenssaimniecībā 2007.–2013. gada plānošanas periodā, latos²²⁰

Atbilstoši publiski pieejamai informācijai ūdenssaimniecības apakšnozarē plānotie ieguldījumi 2007.–2013. gada plānošanas periodā ir 13% no visiem ES fondu pieejamiem resursiem attiecīgajā laika periodā.

²²⁰ Autora veidots grafiks, izmantojot esfondi.lv mājas lapā pieejamo informāciju.

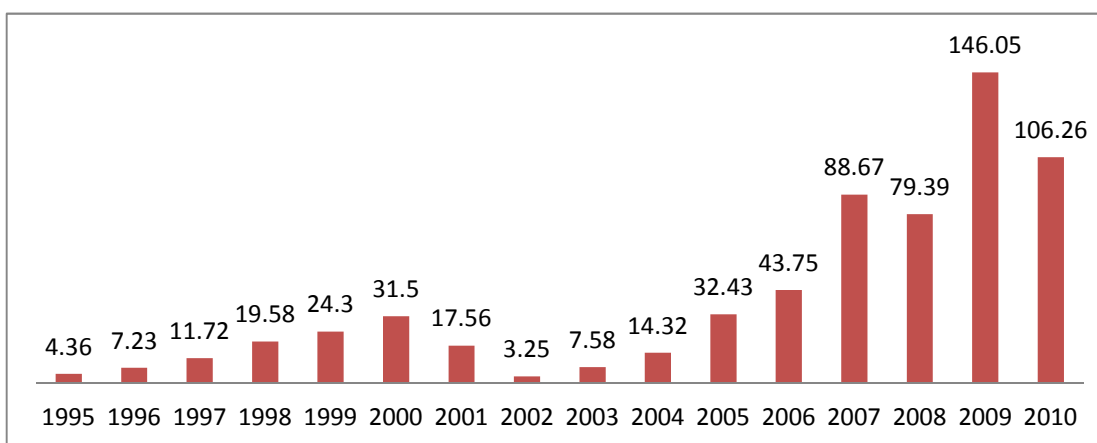

22. attēls. Investīcijas Latvijas ūdenssaimniecībā 2007.–2013. gada plānošanas periodā.

Sadalījumā pa ES fondiem, latos²²¹

Ieguldījumu lielāko daļu veido KF ieguldījumi, vairāk par 300 milj. latu, savukārt plānotais finansējums no ERAF sasniedz 100 milj. latu.

Saistībā ar ES fondu ieguldījumiem Latvijas ūdenssaimniecības attīstībā ir nepieciešams papildu skaidrojums. Kaut arī katrā ES fondu plānošanas periodā izdevumi ir teorētiski iespējami ar pirmo plānošanas perioda dienu, praksē projektu apstiprināšana un attiecīgi maksājumi notiek vēlāk. Formālais plānošanas perioda beigu datums nenozīmē maksājumu pēdējo dienu, tie var turpināties vēl divus gadus pēc plānošanas perioda beigām.

23. attēls. Ieguldījumi infrastruktūras attīstībā: ūdens sektors, Latvija (milj. latu) 1995.–2010. gadā

Avots: LR Vides ministrija, 2011²²².

²²¹ Autora veidots grafiks, izmantojot esfondi.lv mājas lapā pieejamo informāciju.

23. attēlā sniegta informācija par valsts un pašvaldību ieguldījumiem ūdenssaimniecībā Latvijā. Šajos ieguldījumos ir ietverts arī ES fondu finansējums, kas pēdējos gados nodrošina lielāko izdevumu daļu apakšnozārē.

Lai iegūtu papildu informāciju par ūdenssaimniecības apakšnozari Latvijā, šī pētījuma ietvaros aplūkoti 88 projekti, kas īstenoti saskaņā ar Kohēzijas fonda finansēto aktivitāti “Ūdenssaimniecības infrastruktūras attīstība aglomerācijās ar cilvēkekvivalentu,²²³ lielāku par 2000”.²²⁴ Individuālo projektu datus (projektu tehniski ekonomiskie pamatojumi²²⁵) sniegusi Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. Šīs aktivitātes mērķis ir uzlabot ūdens sadales kvalitāti un notekūdeņu savākšanu, padarīt šos pakalpojumus pieejamākus, nodrošinot augstas kvalitātes dzīves vidi, samazinot vides piesārņojumu un ūdens rezervuāru eitrofikāciju, kā arī veicinot ūdens un enerģijas racionālu izmantošanu (apraksts darbības programmā “Infrastruktūra un pakalpojumi”, CCI: 2007LV161PO002²²⁶).

Vienlaikus izvērtēti arī 176 projekti, kuri finansēti ERAF aktivitātē “Ūdenssaimniecības attīstība apdzīvotajās vietās ar iedzīvotāju skaitu līdz 2000”.²²⁷ Šīs aktivitātes mērķi kopumā atbilst iepriekš aprakstītajiem, atšķirīgs ir tikai apdzīvotās vietas iedzīvotāju skaits (vai ūdenssaimniecības sistēmas lielums, jo cilvēkekvivalenta rādītāju ietekmē arī rūpniecisko uzņēmumu esamība).

Pirmkārt, ir bijis uzdevums noskaidrot, vai praksē tiek novērotas kādas izmaiņas attiecībā uz maksājuma apjomu par ūdenssaimniecības pakalpojumiem māsjsaimniecībās. Kā vērojams 24. un 25. attēlā, šādas izmaiņas pastāv.

²²² Vides ministrija (2010). *Ziņojums par vides investīcijām*. Pieejams tīmeklī: <http://www.varam.gov.lv/lat/publ/publikacijas/investiciju_joma/> [Skatīts 01.09.2012.]

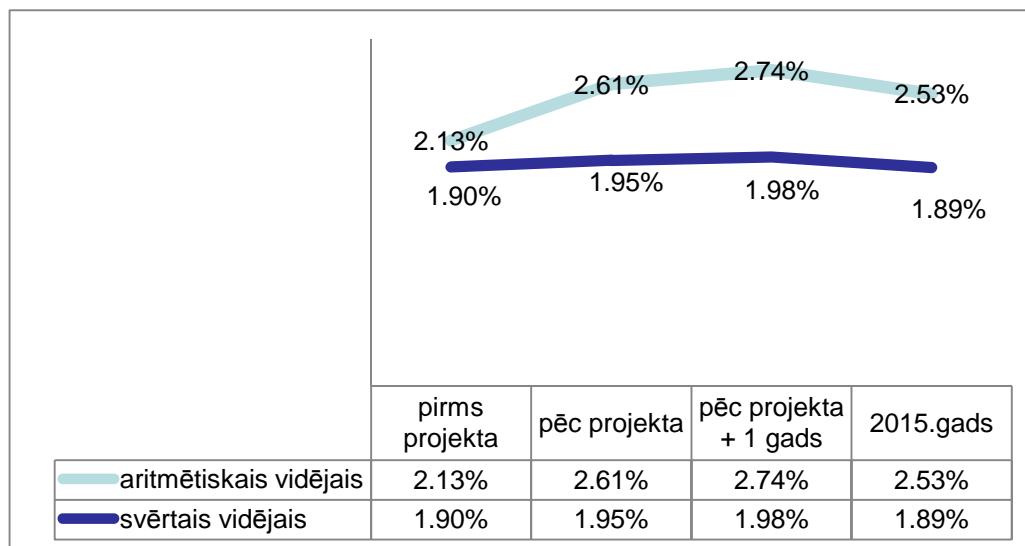
²²³ 1 c.e. (cilvēka ekvivalents) nozīmē bioloģiski attīrāmo notekūdeņu daudzumu, kas piecas dienas pēc kārtas biokīmiski piesaista 60 g skābekļa dienā (BSP5) atbilstoši Padomes Direktīvai (1991. gada 21. maijs) par komunālo notekūdeņu attīrīšanu (91/271/EEK).

²²⁴ 04.12.2007. Ministru kabineta (turpmāk MK) noteikumi nr. 836 “Noteikumi par darbības programmas “Infrastruktūra un pakalpojumi” 3.5.1.1. aktivitāti “Ūdenssaimniecības infrastruktūras attīstība aglomerācijās ar cilvēka ekvivalentu, lielāku par 2000”.

²²⁵ Dokuments izstrādāts atbilstoši 18.12.2007. MK noteikumiem nr. 912 “Ūdensapgādes, notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas būvju būvniecības kārtība”.

²²⁶ Pieejama ef.fondus.lv mājas lapā tīmeklī.

²²⁷ 28.07.2008. MK noteikumi nr. 606 “Noteikumi par darbības programmas “Infrastruktūra un pakalpojumi” papildinājuma 3.4.1.1. aktivitāti “Ūdenssaimniecības infrastruktūras attīstība apdzīvotās vietās ar iedzīvotāju skaitu līdz 2000”.

24. attēls. Vidējais maksājums par ūdenssaimniecības pakalpojumiem (dzeramā ūdens apgāde, notekūdeņu savākšana un attīrīšana), procentos no mājsaimniecību izdevumiem.

Kohēzijas fonds

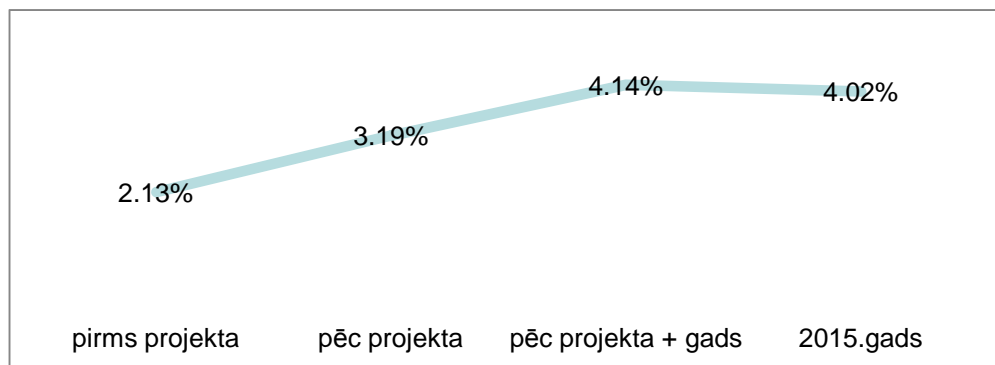
Datu avots: 88 finansēšanai apstiprināto Kohēzijas fonda projektu tehniski ekonomiskie pamatojumi, pieejami Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas arhīvā. Autora veidots attēls.

Latvijā ir 88 aglomerācijas ar c.e., lielāku par 2000, līdz ar to apskatītie projekti aptver Latvijas lielākās aglomerācijas. Atbilstoši Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas informācijai ES fondu finansējums ir 70%²²⁸ no visiem ieguldījumiem ūdenssaimniecības projektos. Tas liecina par ievērojamu šo projektu ieguldījumu ūdenssaimniecības apakšnozares attīstībā.

Uzskata, ka adekvāts maksājums par ūdenssaimniecības pakalpojumiem ir līdz 4% no mājsaimniecību ienākumiem. Iepriekš sniegtajā informācijā redzams, ka mazākās apdzīvotās vietās šo sliekšni teorētiski pārkāpj. Tomēr nav iespējams apgalvot, ka projektos plānotais vidējais maksājums jeb izdevumu procents no mājsaimniecību izdevumiem aprēķināts pilnīgi precīzi. Visos apskatītajos projektos to sagatavošanas laikā ir izmantoti vienādi makroekonomiskie pieņēmumi (piemēram, finanšu analīzē izmantojamās diskonta likmes), līdz ar to dati ir salīdzināmi, tomēr makroekonomiskos rādītājus regulāri koriģē, līdz ar to secinājumu

²²⁸ Vides ministrija (2010). *Ziņojums par vides investīcijām*. Pieejams tīmeklī: <http://www.varam.gov.lv/lat/publ/publikacijas/investiciju_joma/> [Skatīts 01.09.2012.]

var izdarīt par pieauguma dinamiku, nevis tarifa (maksājums par pakalpojums procentu) absolūto vērtību.

25. attēls. Vidējais maksājums par ūdenssaimniecības pakalpojumiem (dzeramā ūdens apgāde, notekūdeņu savākšana un attīrīšana), procentos no mājsaimniecību izdevumiem, ERAF

Datu avots: 176 finansēšanai apstiprināto ERAF projektu tehniski ekonomiskie pamatojumi, pieejami Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas arhīvā. Autors veidots attēls.

Šo projektu galvenais mērķis ir veidot maģistrālo cauruļvadu sistēmas, kā arī sistēmas infrastruktūras objektus, piemēram, atdzelžošanas stacijas vai notekūdeņu attīrīšanas iekārtas. Vienlaikus netiek atbalstīta pieslēgumu izveide (iekšējie tīkli), kas nozīmē, ka papildu projekta funkcionalitātes sasniegšanai ir nepieciešams mājsaimniecību ieguldījums. Aplūkotajos projektos ir ietverti tādi pakalpojumu pieslēgumu plāni, kas atsevišķos gadījumos pēc projekta īstenošanas tiek īstenoti pat 20 gadu periodā. Tas netieši norāda uz projekta ekonomiskā pamatojuma problēmu, t.i., situāciju, kad mājsaimniecību skatījumā tarifs vai pakalpojuma pieslēgšanas maksa ir pietiekami augsta, lai izmantotu piedāvāto pakalpojumu.

Tarifiem jābūt pietiekami augstiem, lai būtu iespējams segt pakalpojuma izmaksas (sk. darba iepriekšējās sadaļās), tāpēc tiem būtu jāpieaug (nav obligāti absolūtā izteiksmē, tāpēc attēlos izmantoti procenti). Nepieciešams norādīt, ka šo informāciju izmanto tikai apakšnozares raksturojuma nolūkos, nevis paplašinātai analīzei, ko nav iespējams veikt, pamatojoties tikai uz projekta dokumentāciju. Būtiski ierobežojumi, kas pastāv šīs informācijas interpretācijai ir, pirmkārt, “ēnu” ekonomikas faktors, ko neņem vērā. Dati par mājsaimniecību ieņēmumiem sniegti pašvaldībās un līdz ar to var būt neprecīzi.

Otrkārt, uzdevums bija novērtēt ūdenssaimniecības pakalpojumu būtiskumu patēriņā. Noteikti ir iespējams secināt, ka maksājumiem par ūdenssaimniecības pakalpojumiem ir ievērojama loma mājsaimniecības budžetā, turklāt no šo pakalpojumu iegādes ir grūti vai pat nav iespējams atteikties.

Neņemot vērā ierobežojumus, iegūtās informācijas analīze var būt diezgan plaša. Pamatojoties uz šiem datiem iespējami vairāki secinājumi:

1. Svērtais vidējais rādītājs ir mazāks nekā aritmētiskais vidējais. No tā secināms, ka maksājums par pakalpojumiem (procents no ienākumiem) ir augstāks mazākās aglomerācijās. Nepieciešams papildus pētīt, vai nav iespējami kādi mazāk nodrošinātām iedzīvotāju kategorijām atbalstoši pasākumi (piemēram, maznodrošinātās personas).
2. Ja analizē tikai aritmētisko vidējo, tad tarifa rādītāju ievērojami ietekmēs Rīgas aglomerācijas faktors. Pirmkārt, tā ir vislielākā aglomerācija Latvijā; otrkārt, tarifs (mēneša vai gada maksājums) ir viens no zemākajiem procentos no mājsaimniecību ienākumiem.
3. Maksājums pieaug pēc projekta īstenošanas, kas ir pozitīvs rādītājs attiecībā uz ūdenssaimniecības pakalpojumu ilgtspēju. Tomēr atkārtotā ieguldījuma iespējas (iespēja iekļaut amortizācijas atskaitījumus tarifā) vajadzētu vairāk analizēt.
4. Maksājumu samazinājumu 2015. gadā var izskaidrot ar makroekonomiskajām prognozēm: ienākumu pieaugums ir paredzēts augstāks par inflāciju. Tā ir negatīva iezīme attiecībā uz ūdenssaimniecības pakalpojumu ilgtspēju, jo mazinās motivācija taupīt resursus, to vērtībai samazinoties. Kā jau minēts, ja tarifs nav pietiekami augsts, netiek segtas pakalpojuma patiesās izmaksas un infrastruktūra ar laiku degradējas, jo tajā netiek veikti nepieciešamie ieguldījumi. Tas, protams, nenozīmē, ka nevar pastāvēt atbalsta maksājumi noteiktām patērētāju kategorijām.

Šie piemēri rāda, ka ar diezgan vienkāršu datu kopumu ekonomikas politikas sniegumu var izvērtēt daudz plašāk, nekā vienkārši pieminot uzbūvēto ūdenssaimniecības sistēmas cauruļu garumu. Pētot tik lielu informācijas apjomu, pastāv daudzi ierobežojumi: vajadzētu izsvērt laika ieguldījumu; jāpārbauda sākotnējais pakalpojumu sniedzēja finansiālais stāvoklis; jāņem vērā informācija par iepriekšējiem ieguldījumu cikliem. Analīze ir veikta, un iespējamie iznākumi novērtēti (maksājumu izmaiņas), tomēr nav iespējams novērtēt ieguldījumu efektivitāti, jo nav

noteikta mērķa attiecībā uz šiem indikatoriem. Turpmāk tie būtu nosakāmi ūdenssaimniecības politikas plānošanas dokumentos.

Iepriekš šajā darbā tika uzsvērtā institucionālās sistēmas nozīmība ūdenssaimniecības apakšnozarē. Saistībā ar Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozares institucionālo ietvaru jāmin novadu reformas ietekme uz to. Novadu reformu plānoja kā pirmo soli uz vienotu teritorijas apsaimniekošanas modeli lielākai teritorijai ar lielāku finansiālo un institucionālo kapacitāti, lai uzlabotu dzīves līmeni pašvaldībās. Mazajās pašvaldībās sociāli ekonomiskās attīstības līmenis parasti ir zemāks nekā lielajās pašvaldībās – to nešaubīgi parāda valsts statistika. Mazajās pašvaldībās ir augsts pašvaldības pārvaldes izdevumu īpatsvars, savukārt zema to administratīvā spēja. Turklāt mazās pašvaldības savu problēmu risināšanai nevar pretendēt arī uz daudzu ES programmu finansējumu, jo to noteikumi vairumā gadījumu paredz, ka nepieciešami apgrozāmie līdzekļi, kurus ierobežo pašvaldības budžeta stāvoklis un pašvaldības iespējas piesaistīt kredītlīdzekļus.

Lai arī šīs reformas mērķis viennozīmīgi bija ekonomiski efektīvākas saimnieciskās veicināšana, tā radījusi pašvaldībām papildu uzdevumus savas saimnieciskās darbības nodrošināšanai. Viens no būtiskākiem pašvaldību uzdevumiem ir atrisināt tās juridiskās un saimnieciskās problēmas, kas saistītas ar ES līdzfinansējuma piesaisti sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšanai. Nepieciešams pievērst uzmanību tām problēmām, kas radušās ūdenssaimniecības sabiedrisko pakalpojumu jomā. Viegļākais, bet ne efektīvākais risinājums ir tad, kad katra bijusī pagasta pārvalde risina problēmas pati, retos gadījumos budžetu papildus plānojot arī no novada resursiem. Diemžēl šāds risinājums nav atbalstāms ne no ūdenssaimniecības pakalpojuma kvalitātes, ne no finanšu un cilvēkresursu optimālas izmantošanas viedokļa. Vairākas pagasta pārvaldes savā teritorijā nespēj nodrošināt ūdenssaimniecības pakalpojumu pēc iespējas efektīvāk un atbilstošā kvalitātē, tāpēc novada pašvaldības uzdevums būtu veidot vienotu sistēmu ūdenssaimniecības pakalpojuma nodrošināšanai visā novada teritorijā. Veidojot vienotu sistēmu ūdenssaimniecības pakalpojuma nodrošināšanai, nepieciešams ņemt vērā izveidojušos situāciju pagastos, kas var būtiski atšķirties, – var būt situācija, kad ūdenssaimniecības pakalpojumu jau pirms novadu reformas sniedza komercsabiedrība, kā arī situācija, kad ūdenssaimniecības pakalpojumu nodrošina pašas pagasta pārvaldes. Izvērtējot pašvaldības finansiālās iespējas veidojot vienotu sistēmu ūdenssaimniecības pakalpojuma nodrošināšanai, jāatceras: ja pakalpojumu sniedz pagasta

pārvalde, tad visbiežāk pakalpojumu dotē no budžeta līdzekļiem, nesedzot pakalpojuma izmaksas no tarifa ieņēmumiem.

Tarifu apstiprināšana atšķiras, ja pakalpojumu sniedz pati pašvaldība vai tās kapitālsabiedrība. Ja ūdenssaimniecības pakalpojumus sniedz novada dome, tās struktūrvienība vai iestāde, tad tarifu nosaka (apstiprina) novada dome. Ja ūdenssaimniecības pakalpojumus sniedz kapitālsabiedrība, tad tarifu apstiprina sabiedrisko pakalpojumu regulators. Tā kā ES līdzfinansējuma piesaistei nepieciešams arī ūdenssaimniecības pakalpojuma sniegšanas institucionālās attīstības ilgtermiņa plāns, ir lietderīgi organizēt novadā pārskatāmu un efektīvu institucionālo struktūru ūdenssaimniecības pakalpojuma sniegšanai. Stratēģiski un finansiāli ekonomiski optimālākais risinājums būtu novadā izveidot vienu ūdenssaimniecības sabiedriskā pakalpojuma sniedzēju – komercsabiedrību, kas sniedz ūdenssaimniecības pakalpojumu visā novada teritorijā. Lai gan sākotnēji šis process prasīs daudz lielākus cilvēkresursu ieguldījumus nekā pakalpojuma sniegšana katrā atsevišķā pagasta pārvaldes teritorijā ar pagasta pārvaldes starpniecību, ilgtermiņā šie ieguldījumi atmaksāsies – tiks iekonomētas pakalpojuma sniegšanas administratīvās izmaksas, tādējādi samazinot slodzi uz tarifu, kas dos iespēju visiem pašvaldības iedzīvotājiem atbilstoši to maksātspējai izmantot šo pakalpojumu.

Iepriekš plaši iztīrātais jautājums ir apakšnozares institūcijas. Latvijā institucionālā sistēma ūdenssaimniecības apakšnozarē atrodas tapšanas stadijā, joprojām PSRS laikā izveidotās sistēmas pārveidojot. Būtisku ietekmi uz sistēmas veidošanu atstāja reģionālā reforma. Līdz tai Latvijā uzskatīja, ka gandrīz katrā pagastā darbojās atsevišķs uzņēmums vai iestāde, kas sniedza ūdenssaimniecības pakalpojumus šajā apdzīvotajā vietā. Šādas kārtības darbības rezultātā mazinās katra pakalpojumu sniedzēja kapacitāte, kā arī netiek veidota ticama statistikas informācija vismaz novadu līmenī.

Vienlaikus būtu apsverama iespēja ierobežot iespējas saņemt finansiālo atbalstu no ES fondiem tiem novadiem, kuri nav sakārtojuši ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanas institucionālo sistēmu. Novadu reformas rezultātā joprojām atsevišķos novados ir vairāki ūdenssaimniecības pakalpojumu sniedzēji, kuri visi pakļauti vai pieder vienai pašvaldībai. Šajā darbā netiek izskatīti īpašuma tiesību maiņas jautājumi (aktīvu privatizācija), taču autora skatījumā šim jautājumam nākotnē noteikti nepieciešams pievērst uzmanību pētījumos, lai lēmumu pieņemšana būtu pamatota ar izvērtētiem riskiem un ieguvumiem.

Par ūdenssaimniecības apakšnozares institucionālo sistēmu Latvijā un tās problēmām sk. 7. tabulu.

7. tabula

Ūdenssaimniecības apakšnozares institucionālā sistēma Latvijā

Sistēmas dalībnieks	Funkcija	Piezīmes
Pašvaldība	Organizē ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanu pašvaldības teritorijā	Praksē tas var nozīmēt funkciju nodošanu pakalpojuma operatoram vai arī sniegt pakalpojumus
Ūdenssaimniecības pakalpojumu operators (pakalpojumu sniedzējs)	Nodrošina ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanu	Vienā pašvaldībā var strādāt vairāki operatori, viens operators var strādāt vairākās pašvaldībās. Operatora juridiskais statuss nav noteikts
Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija	Piešķir darbības licences operatoriem un apstiprina to tarifus	Darbību ierobežo tikai ar komersantiem, analogiskie pašvaldību pakalpojumi nav reglamentēti
Ūdenssaimniecības pakalpojumu lietotājs	Lieto ūdenssaimniecības sistēmas pakalpojumus	Pašvaldība nodrošina arī saistošo noteikumu izstrādi, kas nosaka atsevišķas ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanas prasības (nav deleģējums likumā "Par pašvaldībām"), bet pašvaldībai nav tiesību noteikt, ka pakalpojums ir obligāts. Attiecīgi pakalpojumu lietotājs var atteikties izmantot pakalpojumus. Ūdenssaimniecības pakalpojumu lietotājs var pats nodrošināt sevi ar ūdenssaimniecības pakalpojumiem, kā arī vienlaikus būt pakalpojumu operators (īpaši ražošanas nozarēs)
Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija	Nosaka apakšnozares attīstības politiku kontekstā ar vides aizsardzības pasākumu īstenošanu	Nav noteikts vai nosaka ūdenssaimniecības apakšnozares attīstību tautsaimniecības kontekstā

Avots: autora veidota tabula.

Latvijā nav izstrādāts vienots tiesību akts, kas noteiktu apakšnozares darbības nosacījumus, kas ietekmē 7. tabulā minēto problēmu parādīšanos. Būtiska ir ūdenssaimniecības pakalpojumu lietotāja pienākumu noteikšana, kā arī juridiskā statusa noteikšana pakalpojumu operatoram. Autora skatījumā ieteicamais juridiskais statuss visiem operatoriem ir komersanta statuss, tādējādi nodrošinot vienādus darbības noteikumus visiem pakalpojumu operatoriem. Šajā sakarā

ir nepieciešams apsvērt, vai ir lietderīgi veidot šādu normatīvo aktu, nosakot ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanas kārtību un ierobežojumus Latvijā.

Papildus būtu jāmin īpašie ūdenssaimniecības pakalpojumi, kuri ietekmē visas sistēmas darbību, bet kuru institucionālie vai finanšu risinājumi Latvijā nav atrisināti (autora analīze):

- a) ugunsdzēsības normu piemērošana. Atbilstoši būvniecības ūdenssaimniecības standartiem sistēmas veido ar rezervi ugunsdzēsības normu piemērošanai. Ūdens patēriņš netiek aprēķināts, bet gan iekļauts iedzīvotāju (mājsaimniecību) rēķinos;
- b) brīvkrāni un citi kopējas lietošanas infrastruktūras elementi (piemēram, strūklakas). Ūdens patēriņu neaprēķina, bet iekļauj iedzīvotāju (mājsaimniecību) rēķinos;
- c) ūdenssaimniecības pakalpojumu lietotāja sniegtie pakalpojumi citam ūdenssaimniecības pakalpojumu lietotājam (starpnieka funkcija). Nav definēts, kādā veidā tiek organizētas šādas darbības un kurš šajā situācijā ir atbildīgs par pakalpojumu kvalitāti;
- d) ražošanas objektu cieša integrācija aglomerācijas ūdenssaimniecības infrastruktūrā. Ūdenssaimniecības pakalpojumu lietotājs maksā par pārlietu lielu jaudu izveidi;
- e) ūdenssaimniecības sistēmas attīstības plānošana attīstot teritoriju. Latvijā nav izstrādāta kārtība, kas būtu saistoša teritorijas attīstītājam saistībā ar ūdenssaimniecības sistēmas izveidi tai pieguļošām teritorijām. Konsekventi veidojas situācijas, kad juridisko šķēršļu dēļ netiek nodrošināta pakalpojumu pieejamība.

Noslēdzot šī darba sadaļu "Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozares analīze", izriet šādi galvenie secinājumi.

1. Vides aizsardzības jautājumu aktualitāte nav saistīta ar ekonomiskās attīstības teorijas grupu, jo visās šajās grupās vides aizsardzības problēma tiks izskatīta kā būtisks ekonomiskās attīstības faktors.
2. Svarīgā loma vides aizsardzības jautājumu virzībā ir indivīdam, kas ar savu uzvedību vai tās izmaiņām ietekmē starptautisko organizāciju viedokļus un nozaru attīstību.
3. Ūdenssaimniecības apakšnozares attīstības principi ir saistīti ar sociāliem faktoriem. Ja pieņem, ka ieguldījumi jāveic tajās nozarēs, kuras spēj pelnīt un attīstīties pēc ieguldījumu saņemšanas, tad ES fondu ieguldījumi ūdenssaimniecībā nebūtu iespējami. Latvijā joprojām nepieciešams atbalstīt tādas nozares un pasākumus, kas nedod tiešus finansiālus ieņēmumus, bet vienlaikus prasa līdzekļus to uzturēšanai.

4. Ūdenssaimniecības apakšnozarei Latvijā ir ievērojama loma mājsaimniecību patēriņā, turklāt šo izdevumu daļu ir grūti vai vispār nav iespējams samazināt.
5. Nākamajos pētījumos (vadības specialitāte) jāpievēršas aktīvu privatizācijas iespējamībai ūdenssaimniecības apakšnozarē, lai nodrošinātu pamatotu lēmumu pieņemšanu. Šis jautājums ir saistīts ar iedzīvotāju tiesību nodrošināšanu attiecībā uz ūdenssaimniecības pakalpojumu pieejamību, tāpēc privatizācijas jautājums jāvērtē piesardzīgi, analizējot gan ieguvumus, gan arī ar to saistītos riskus.
6. Vairāki ar ūdenssaimniecības apakšnozari saistītie pakalpojumi nav vispārējā veidā reglamentēti. Tā rodas praktiski sarežģījumi ūdenssaimniecības infrastruktūras attīstības projektos, kā arī ūdenssaimniecības sistēmu uzturēšanā.
7. Ūdenssaimniecības apakšnozares institucionālā struktūra Latvijā atrodas tapšanas stadijā. Tās izveidi var paātrināt tiesību aktu izstrāde, kas reglamentētu šo apakšnozari.

4. ES fondu ieguldījums Latvijas ūdenssaimniecībā

4.1. Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozares darbības novērtējums

Nepieciešamās infrastruktūras plānošanas posmā attiecīgi ir svarīgi izprast šķēršļus un grūtības, ar kurām līdzīgi projekti saskārušies pagātnē, mācīties no šiem gadījumiem, kā arī attīstīt izpratni un spēju pārvarēt šos šķēršļus.²²⁹ Ierobežoto resursu apstākļos ir svarīgi noteikt, vai kāda projekta (vai projektu grupa) īstenošana būtu principiāli atbalstāma vēl pirms kapitālieguldījumiem.

Latvijā jau kopš 90. gadu vidus tiek īstenotas dažādas ES fondu programmas, bet tikai kopš 2000. gadu sākuma ES fondu ieguldījums ir bijis ievērojams (sk. iepriekšējā darba daļā). Kā analizēts iepriekš šajā darbā, ES fondu plānošanas periods ir septiņi gadi, pēdējie plānošanas periodi attiecīgi ir bijuši 2000.–2006. gads (projektu ieviešana noslēgusies 2010. gadā) un 2007.–2013. gads (projektu īstenošana turpināsies līdz 2015. gadam). Pētījuma datu analīzes periods izraudzīts no 2007. gada līdz 2011. gadam, anketēšana notika 2011. gada beigās – 2012. gada sākumā (plānotais pabeigšanas termiņš – 31.01.2012., faktiski atsevišķas anketas tika saņemtas 2012. gada maijā). Anketas izsūtītas aizpildīšanai visām Latvijas pašvaldībām 2011. gada decembrī. Paredzētais anketu aizpildīšanas laiks – viens mēnesis. Konsultējoties ar Centrālās statistikas pārvaldes speciālistiem, nolēma, ka informāciju apkopos pagastu līmenī, kas Latvijas statistikas pārskatos ir zemākais teritorijas līmenis. Šāda pieeja vienkāršo arī pētījumā iegūto datu salīdzināšanu ar pieejamo statistikas informāciju: atbilstoši likumam “Par pašvaldībām” ūdenssaimniecības pakalpojumu organizācija ir pašvaldību funkcija, tāpēc izvēlējās anketēt pašvaldības, jo nav pieejams pilns pakalpojumu sniedzēju saraksts, kā arī nav iespējams precīzi noteikt aptaujas dalībniekus, ja izvēlas faktiskos ūdenssaimniecības pakalpojumu sniedzējus.

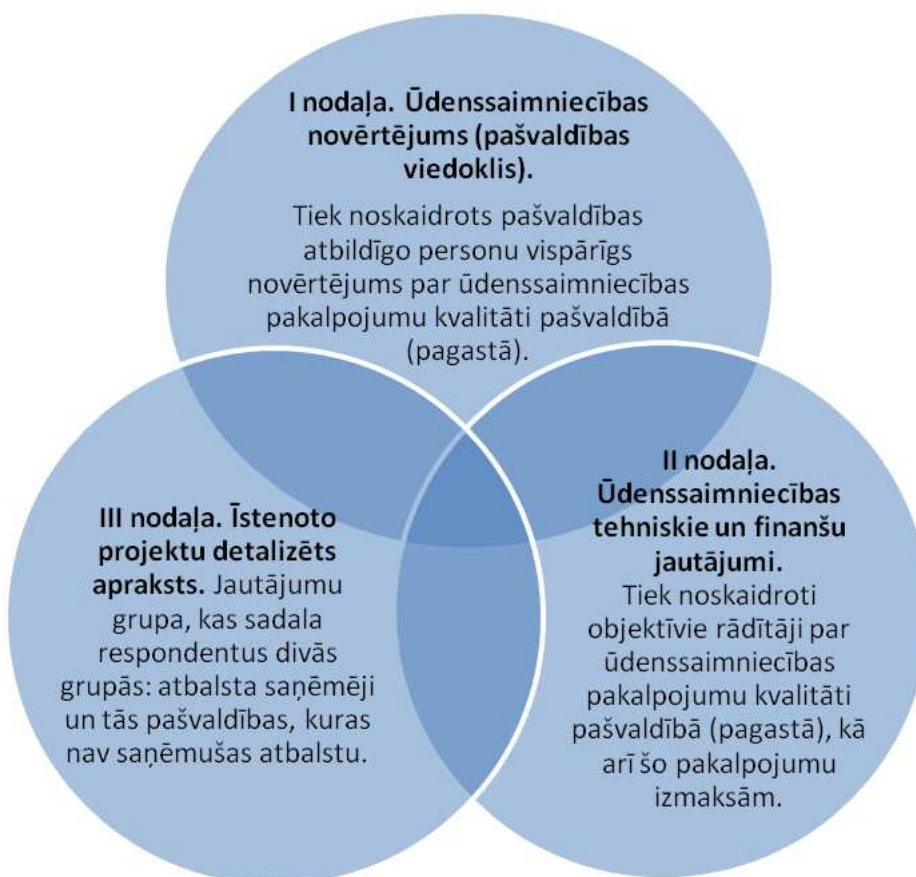
Paredzot problēmas ar anketu datu iegūšanu, autora patstāvīgi izstrādāto anketu izsūtīja pašvaldībām ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas oficiālu vēstuli. Ministrija nav piedalījies anketas izstrādē, kā arī nav iesaistīta anketas rezultātu apstrādē, par ko ir saņemta ministrijas izziņa.

Pētījuma mērķis ir salīdzināt situāciju tajās pašvaldību ūdenssaimniecībās, kurām piesaistīja ES fondu līdzekļus ar pārējām. Šādas salīdzināšanas rezultātā būtu iespējams novērtēt

²²⁹ Pisano, M. (2011). Infrastructure projects developing the institutional capacity to implement large-scale. *Public Works Management Policy*, 16, 228 p.

ES fondu ietekmi uz ūdenssaimniecības attīstību Latvijā, apstiprinot teorētiski pieņēmumu, ka šādu ietekmi var novērtēt, piemērojot indikatoru sistēmu, kas nav pamatota tikai ar fiziskiem infrastruktūras rādītājiem (metri, kilometri, gabali). Pētījuma dati dotu iespēju novērtēt apakšnozares finansējuma pieprasījumu, izmantojot objektīvu rādītāju analīzi (sistēmas darbības efektivitāte: piesārņojuma līmenis, tarifa lielums).

Anketa (sk. 1. pielikumu) sadalīta trijās nodaļās (sk. 26. attēlu). Pirmajā nodaļā lūgts sniegt pašvaldības viedokli saistībā ar ūdenssaimniecības attīstības jautājumiem, savukārt anketas otrajā nodaļā iekļauti jautājumi par pašvaldības ūdenssaimniecības tehniskajiem un finanšu jautājumiem. Attiecīgi pirmajā daļā iegūta informācija par pašvaldības viedokli, kam netika prasīts pamatojums, bet otrās daļas dati ļauj novērtēt pirmās daļas atbilstību faktiskajai situācijai. Papildu nodaļa (turpmāk trešā nodaļa) sadala apdzīvotās vietas tādās, kurās ir īstenoti ES fondu projekti, un tādās, kurās šādi projekti netika īstenoti.

26. attēls. Pētījumā ietvaros izstrādātās anketas struktūra

Avots: autora veidots attēls.

Kopumā anketas nosūtītas 119 pašvaldībām, kuru teritorijās atrodas 663 teritoriālās vienības. Pētījuma sagatavošanas laikā noteikti šādi uzdevumi.

1. Novērtēt, vai situācija pašvaldību ūdenssaimniecībā (piemēram, pakalpojumu kvalitāte vai pieslēgumu skaits) uzlabojas gadījumā, ja netiek piesaistīti ES fondu līdzekļi.
2. Novērtēt, vai ūdenssaimniecības pakalpojumu cenai ir tendence pieaugt apskatītajā laika periodā.
3. Novērtēt, vai ES fondu projekta īstenošana pašvaldību skatījumā ir būtiskākais attīstības faktors (salīdzinājumā ar pašu ieguldījumiem).
4. Novērtēt, vai pakalpojumu tarifs ļauj veikt ieguldījumus infrastruktūrā (nākamajos projektos).
5. Novērtēt pašvaldību plānus attiecībā uz tām pieejamiem finanšu resursiem situācijas uzlabošanai ūdenssaimniecības jomā.
6. Novērtēt nākamo pētījumu jomas apakšnozarē, lai iegūtu papildu informāciju par situāciju tajā.
7. Atbilstoši pētījumā iegūtajiem datiem izstrādāt priekšlikumus izmaiņām projektu finansēšanas kārtībā Latvijā, nosakot kritērijus finansējuma piešķiršanai.

Anketas struktūra ir izstrādāta ar mērķi nodrošināt uzdevumu izpildi, kā arī iezīmēt iespējamus papildu pētījumus par ūdenssaimniecības apakšnozari Latvijā. Vienlaikus anketā paredzēta iespēja pārbaudīt saņemto informāciju (sk. 8. pielikumu), kā arī pārbaudīt saņemtā vispārīgā viedokļa atbilstību detalizētai informācijai, kas iegūta anketēšanas rezultātā.

Anketas jautājumu izvēli saistībā ar pētījuma uzdevumiem sk. 8. tabulā.

8. tabula

Pētījumā izmantotās anketas jautājumu saikne ar izvirzītajiem uzdevumiem

Jautājumi un uzdevumi	Saikne ar pētījuma uzdevumiem
Vai pašvaldība ir informēta par ES direktīvu prasībām ūdenssaimniecības sektorā un pārejas periodiem attiecībā uz prasību ieviešanu?	Vispārīgi novērtēt informētības līmeni
Vai paredzētajā periodā plānots sasniegt atbilstību ES prasībām konkrētas pašvaldības teritorijā?	Vispārīgi novērtēt informētības līmeni
Vai pašvaldība plāno piesaistīt papildu finansējumu projektu īstenošanai ūdenssaimniecības sektorā (piemēram, no ES fondiem) līdz 2015. gadam?	Novērtēt, vai ES fondu projekta īstenošana pašvaldību skatījumā ir būtiskākais attīstības faktors (salīdzinājumā ar pašu ieguldījumiem). Novērtēt pašvaldību plānus attiecībā uz tām pieejamiem finanšu resursiem situācijas uzlabošanai ūdenssaimniecības jomā

8.tabulas turpinājums

Novērtējiet ES fondu ūdenssaimniecības attīstības projektu efektivitāti kopumā (ja tie ir īstenoti iepriekš)	Novērtēt, vai situācija pašvaldību ūdenssaimniecībā (piemēram, pakalpojumu kvalitāte vai pieslēgumu skaits) uzlabojas gadījumā, ja netiek piesaistīti ES fondu līdzekļi. Novērtēt, vai ES fondu projekta īstenošana pašvaldību skatījumā ir būtiskākais attīstības faktors salīdzinājumā ar pašu ieguldījumiem
Novērtējiet iespējas īstenot projektu bez ES fondu finansējuma pēc 2015. gada	Novērtēt, vai ES fondu projekta īstenošana pašvaldību skatījumā ir būtiskākais attīstības faktors salīdzinājumā ar pašu ieguldījumiem
Novērtējiet tarifu politiku pašvaldībā kopumā	Novērtēt, vai pakalpojumu tarifs ļauj veikt ieguldījumus infrastruktūrā (nākamajos projektos)
Vai ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāte pēdējo piecu gadu laikā ir uzlabojusies, nav mainījusies, pasliktinājusies?	Novērtēt, vai situācija pašvaldību ūdenssaimniecībā (piemēram, pakalpojumu kvalitāte vai pieslēgumu skaits) uzlabojas gadījumā, ja netiek piesaistīti ES fondu līdzekļi
Vai ūdenssaimniecības pakalpojumu cena atbilst to kvalitātei?	Novērtēt, vai situācija pašvaldību ūdenssaimniecībā (piemēram, pakalpojumu kvalitāte vai pieslēgumu skaits) uzlabojas gadījumā, ja netiek piesaistīti ES fondu līdzekļi
Jūsu vērtējums par ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti	Novērtēt, vai situācija pašvaldību ūdenssaimniecībā (piemēram, pakalpojumu kvalitāte vai pieslēgumu skaits) uzlabojas gadījumā, ja netiek piesaistīti ES fondu līdzekļi
Kas sniedz ūdenssaimniecības komunālos pakalpojumus Jūsu pašvaldības teritorijā (nosaukums)?	Iegūt vispārēju informāciju par institucionālo sistēmu
Dzeramā ūdens sagatavošanas iekārtu (ŪSI) raksturojums Jūsu pašvaldībā	Novērtēt papildu pētījumu jomas ūdenssaimniecības apakšnozarē.
Par katru dzeramā ūdens sagatavošanas iekārtu (vai ūdensapgādes sistēmu, ja nav ŪSI) norādiet vismaz šādu informāciju: izbūvēšanas gads, jauda, dzeramā ūdens attīrīšanas kvalitāte	Novērtēt, vai situācija pašvaldību ūdenssaimniecībā (piemēram, pakalpojumu kvalitāte vai pieslēgumu skaits) uzlabojas gadījumā, ja netiek piesaistīti ES fondu līdzekļi
Komunālās notekūdeņu attīrīšanas iekārtu (NAI) raksturojums Jūsu pašvaldībā	Novērtēt papildu pētījumu jomas ūdenssaimniecības apakšnozarē.
Par katru komunālo notekūdeņu attīrīšanas iekārtu norādiet vismaz šādu informāciju: izbūvēšanas gads, tips, jauda, notekūdeņu attīrīšanas kvalitāte	Novērtēt, vai situācija pašvaldību ūdenssaimniecībā (piemēram, pakalpojumu kvalitāte vai pieslēgumu skaits) uzlabojas gadījumā, ja netiek piesaistīti ES fondu līdzekļi
Vai pie komunālajām notekūdeņu attīrīšanas ietaisēm ir pieslēgti uzņēmumi, kuru notekūdeņu apjomi vai notekūdeņu sastāvs būtiski ietekmē notekūdeņu kvalitātes atbilstību Eiropas Padomes 1991. gada 21. maija direktīvas par komunālo notekūdeņu attīrīšanu prasībām (norādiet nozīmīgākos uzņēmumus)?	Novērtēt papildu pētījumu jomas ūdenssaimniecības apakšnozarē
Norādiet ūdenssaimniecības lietotāju skaitu (iedzīvotāji) Jūsu pašvaldībā	Iegūt vispārēju informāciju par centralizēto sistēmu lietotāju skaitu
Norādiet ūdenssaimniecības pakalpojumu patēriņu Jūsu pašvaldībā	Novērtēt papildu pētījumu jomas ūdenssaimniecības apakšnozarē

Kāds ir bijis ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifs Jūsu pašvaldībā?	Novērtēt, vai ūdenssaimniecības pakalpojumu cenai ir tendence pieaugt apskatītajā laika periodā. Novērtēt, vai pakalpojumu tarifs ļauj veikt ieguldījumus infrastruktūrā (nākamajos projektos)
Vai pašvaldība ir īstenojusi projektus ūdenssaimniecības jomā, nepiesaistot ES fondus vai dāvinājumus pēdējo piecu gadu laikā? Vai īstenoto projektu rezultātā (nepiesaistot ES fondus) sasniegta atbilstība ES prasībām konkrētā pagastā vai pilsētā?	Novērtēt, vai ES fondu projekta īstenošana pašvaldību skatījumā ir būtiskākais attīstības faktors (salīdzinājumā ar pašu ieguldījumiem)
Vai pašvaldība ir īstenojusi projektus ūdenssaimniecības jomā, piesaistot ES fondus vai dāvinājumus pēdējo piecu gadu laikā? Vai īstenoto projektu rezultātā (piesaistot ES fondus) sasniegta atbilstība ES prasībām konkrētā pagastā vai pilsētā?	Novērtēt, vai ES fondu projekta īstenošana pašvaldību skatījumā ir būtiskākais attīstības faktors (salīdzinājumā ar pašu ieguldījumiem)

Avots: autora izstrādātā anketa un tabula.

Anketu pirmās nodaļas “Ūdenssaimniecības novērtējums (pašvaldības viedoklis)” datu analīzei lietotas biežuma tabulas, statistiskā analīze papildināta ar hī-kvadrāta testu biežuma tabulām, kurās pārbaudīts, vai biežumi ir līdzīgi vai atšķirīgi. Iegūtās p-vērtības liecina, ka visos anketas jautājumos ir nozīmīga atšķirība starp pašvaldībām, kur piesaistīti ES fondu līdzekļi un pārējām.

Anketas otrā nodaļā “Ūdenssaimniecības tehniskie un finanšu jautājumi” dati ir nepārtraukti un iespējami dažādi datu analīzes veidi. Salīdzinot ūdenssaimniecības, kurās piesaistīti ES līdzekļi ar citām ūdenssaimniecībām, datiem par jaudu izmantoja neparametrisko regresiju.

Tarifu datu analīzē izmantotas deskriptīvās statistikas metodes: kvantiļu, kastu grafiki, histogrammas. Tāpat tarifu vidējo vērtību salīdzināšanai izmantots divu izlašu t-tests. Iegūtās p-vērtības neliecina par lielām atšķirībām, tomēr tās ir lielākas tieši 2011. gadā. Tāpat konstruēti laikrindu grafiki, kas atspoguļo tarifu vidējo vērtību dinamiku laikā no 2007. līdz 2011. gadam.

Anketas trešajā nodaļā “Īstenoto projektu detalizēts apraksts” ievietotas tabulas par ūdenssaimniecībām ar un bez ES fondu projektiem. Ar biežuma tabulu un hī-kvadrātu testu palīdzību pēfita atbilde par īstenoto projektu sasniegto atbilstību ES prasībām.

Veicot pašvaldību atbildīgo personu subjektīvā viedokļa salīdzināšanu ar objektīviem datiem, izmantota pretjautājumu pieeja. Anketā ietverti jautājumi, no kuriem iespējams novērtēt izteiktā viedokļa pamatotību, kā arī konstatēt papildu problēmas valsts atbalsta politikā ūdenssaimniecības apakšnozarē. Šādai pārbaudei salīdzināja atbildes uz savstarpēji saistītiem jautājumiem, tā iegūstot papildu secinājumus par situāciju apakšnozarē. Šāda salīdzināšana ir īpaši svarīga, novērtējot ES fondu projektu efektivitāti, kā arī tarifu politiku pašvaldībā.

Jautājumu savstarpējās atbilstības novērtēšanas shēma ir sniegta 9. tabulā.

9. tabula

Pētījumā izmantotās anketas jautājumu savstarpējās saiknes

Jautājums	Pretjautājums (pārbaudes jautājums)	Atbilžu salīdzināšanas interpretācija
Anketas jautājums (piemēram: <i>Vai pašvaldība plāno piesaistīt papildu finansējumu projektu realizācijai ūdenssaimniecības sektorā (piemēram, no ES fondiem) līdz 2015. gadam?</i>)	Cits anketas jautājums, kas netiešā veidā sniedz informāciju uz pirmo jautājumu vai arī sniedz papildu informāciju atbilžu salīdzināšanas gadījumā (piemēram: <i>Vai pašvaldība ir informēta par ES direktīvu prasībām ūdenssaimniecības sektorā un pārejas periodiem attiecībā uz prasību ieviešanu?</i>)	Salīdzinot atbildes uz diviem vai vairākiem jautājumiem, tiek iegūta papildu informācija (piemēram: <i>salīdzinot atbildes uz piemēros minētajiem jautājumiem, rezultātā var iegūt informāciju, vai pašvaldību plāni piesaistīt finansējumu ir pamatoti ar zināšanām par standartiem, kuri tām ir jāsasniedz, un vai tie atbilst novērtējumam par pakalpojumu kvalitāti</i>)

Avots: autora veidota tabula.

Atbilstoši izstrādātajai shēmai veikts novērtējums šādos jautājumos:

1. Jautājumi: *Vai pašvaldība plāno piesaistīt papildu finansējumu projektu realizācijai ūdenssaimniecības sektorā (piemēram, no ES fondiem) līdz 2015. gadam? Vai pašvaldība ir informēta par ES direktīvu prasībām ūdenssaimniecības sektorā un pārejas periodiem attiecībā uz prasību ieviešanu? Jūsu vērtējums par ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti* – Atbildes salīdzinot, var būt iegūta informācija par to, vai pašvaldību plāni piesaistīt finansējumu ir pamatoti ar zināšanām par standartiem, kuri tām ir jāsasniedz, un vai tie atbilst novērtējumam par pakalpojumu kvalitāti.
2. Jautājumi: *Novērtējiet ES fondu ūdenssaimniecības attīstības projektu efektivitāti kopumā (ja tie ir īstenoti iepriekš). Vai paredzētajā periodā plānots sasniegt atbilstību ES prasībām konkrētas pašvaldības teritorijā?* – Atbilžu salīdzināšanas rezultātā var būt iegūta informācija par faktisko investīciju efektivitāti saistībā ar valdības politikas

mērķiem (sasniegt atbilstību ES direktīvām vides aizsardzības jomā, ūdenssaimniecības apakšnozarē).

3. Jautājumi: *Novērtējiet tarifu politiku pašvaldībā kopumā. Novērtējiet iespējas īstenot projektu bez ES fondu finansējuma pēc 2015. gada. Vai ūdenssaimniecības pakalpojumu cena atbilst to kvalitātei?* – Atbildes salīdzinot, var iegūt informāciju par faktiskām iespējām īstenot papildu projektus, jo, novērtējot tarifu kā “augsts”, pašvaldība faktiski atzīst, ka nav iespējas tā pieaugumam, kas ir blakus efekts, īstenojot ES fondu projektus (sk. skaidrojumu iepriekšējā darba daļā).
4. Jautājumi: *Vai ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāte pēdējo piecu gadu laikā ir uzlabojusies, nav mainījusies, pasliktinājusies? Komunālās notekūdeņu attīrīšanas iekārtu (NAI) raksturojums Jūsu pašvaldībā. Par katru dzeramā ūdens sagatavošanas iekārtu (vai ūdensapgādes sistēmu, ja nav ŪSI) norādiet vismaz šādu informāciju: sistēmas izbūvēšanas gads, jauda, dzeramā ūdens attīrīšanas kvalitāte.* – Salīdzinot objektīvus piesārņojuma rādītājus, iespējams iegūt informāciju par faktiskām ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitātes izmaiņām.
5. Jautājumi: *Jūsu vērtējums par ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti. Novērtējiet ES fondu ūdenssaimniecības attīstības projektu efektivitāti kopumā.* – Salīdzinot atbildes, var iegūt informācija par to, vai patiesi ES fondu projekta īstenošana ir bijusi efektīvs risinājums.

Papildus jāpiemin, ka jautājumu grupa (*Dzeramā ūdens sagatavošanas iekārtu (ŪSI) raksturojums Jūsu pašvaldībā; Par katru dzeramā ūdens sagatavošanas iekārtu (vai ūdensapgādes sistēmu, ja nav ŪSI) norādiet vismaz šādu informāciju: sistēmas izbūvēšanas gads, jauda, dzeramā ūdens attīrīšanas kvalitāte; Komunālās notekūdeņu attīrīšanas iekārtu (NAI) raksturojums Jūsu pašvaldībā; Par katru komunālo notekūdeņu attīrīšanas iekārtu norādiet vismaz šādu informāciju: izbūvēšanas gads, tips, jauda, notekūdeņu attīrīšanas kvalitāte*) ir saistīta gan ar ūdenssaimniecības pakalpojumu patēriņu pašvaldībā, gan ar mēģinājumu pārbaudīt, vai ir iespēja novērtēt maksimālo pakalpojumu jaudas un jaudas, kuras tiek izmantotas. Pētījuma laikā konstatēts, ka anketā ir pieļauta neprecizitāte, kas šādu novērtējumu neļauj pilnībā pabeigt (nebija arī darba uzdevuma), jo anketā nav norādīta jaudas mērvienība. Rezultātā ir saņemta atbilde, piemēram, “50”, ko var interpretēt gan kā 50 l/s, gan 50 m³/dienā, tādēļ nav iespējams noteikt kopējo jaudu. Šī darba kontekstā šādam novērtējumam nav

nozīmes, jo ūdenssaimniecības sistēmas nav saistītas un pārlieku jaudas vispārējā gadījumā nav iespējams pārcelt (vai nav ekonomiska pamatojuma to darīt). Attiecīgi šāds novērtējums jāveic individuāli katrai ūdenssaimniecības sistēmai.

Nākamajā darba daļā sniegti pētījuma rezultāti un pārskats par pētījuma rezultātu izpildi.

4.2. ES fondu ieguldījums Latvijas ūdenssaimniecības attīstībā

Pētījuma rezultāti ir apkopoti šajā darba daļā. Kopumā anketas nosūtītas 119 pašvaldībām, kuru teritorijā atrodas 663 teritoriālās vienības. Atbildes iegūtas no 544 teritoriālām vienībām, taču visi respondenti nav snieguši atbildes uz visiem jautājumiem. Atbildes sniegušie respondenti ir pašvaldību darbinieki, kas atbildīgi par ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanu pašvaldībā. Iepriekšējās darba daļās norādīts uz to, ka ūdenssaimniecības sistēmas tehniski reti kad ir saistītas, tāpēc aptauja veikta par katru potenciālo sistēmu, t.i., pagasta teritoriju. Tā paša iemesla dēļ informācija vēlāk netika apkopota reģionālā griezumā, jo vienas ūdenssaimniecības sistēmas pārlieta kapacitāte neietekmē citas nesaistītas sistēmas darbību. Šāda jaudu “apmaiņa” nav iespējama arī reģionālā griezumā, tāpēc ir lietderīgi apskatīt katru sistēmu atsevišķi vai arī visu apakšnozari kopumā.

Veicot vispārēju novērtējumu par informētības līmeni, lielākā daļa respondentu ir atbildējusi (vairāk par 90%), ka ir informēta par ES normām ūdenssaimniecības jomā (10. tabula).

10. tabula

Pašvaldības informētība par ES direktīvu prasībām ūdenssaimniecības sektorā

	<i>Respondenti</i>		<i>ES fondu projekti īstenoti</i>		<i>ES fondu projekti nav īstenoti</i>	
	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>
Pašvaldība ir informēta par ES direktīvu prasībām	372	72%	157	64%	215	78%
Ir informēta kopējās iezīmēs	116	22%	70	29%	46	17%
Pašvaldība nav informēta par ES direktīvu prasībām	4	1%	3	1%	1	0%
Respondents nav atbildējis	27	5%	14	6%	13	5%
<i>Kopā:</i>	519		244		275	

Avots: autora pētījums.

Respondentu lielākā daļa, kas īstenojusi ES fondu projektus (93%) norādīja, ka plānots sasniegt pilnīgu vai daļēju atbilstību ES prasībām konkrētas pašvaldības teritorijā (11. tabula). Tās pašvaldības, kuras projektus nav īstenojušas, ir vēl optimistiskākas (vairāk par 95%).

Plāni sasniegt atbilstību ES prasībām konkrētas pašvaldības teritorijā

	<i>Respondenti</i>		<i>ES fondu projekti īstenoti</i>		<i>ES fondu projekti nav īstenoti</i>	
	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>
Plānots sasniegt atbilstību ES prasībām	215	42%	94	39%	121	44%
Daļēju atbilstību	265	51%	125	51%	140	51%
Netiek plānots	5	1%	5	2%	0	0%
Respondents nav atbildējis	33	6%	20	8%	13	5%
<i>Kopā:</i>	518		244		274	

Avots: autora pētījums.

ES fondu projekta īstenošanas būtiskuma novērtēšanai (ūdenssaimniecības attīstībai) analizēti pašvaldības plāni, kā piesaistīt papildu finansējumu projektu realizācijai ūdenssaimniecības sektorā līdz 2015. gadam – vērtējums par ES fondu ūdenssaimniecības attīstības projektu efektivitāti kopumā un vērtējums, kādas iespējas īstenot projektu bez ES fondu finansējuma pēc 2015. gada.

12. tabulā ir runa par to, vai pašvaldības plāno piesaistīt papildu finansējumu projektu realizācijai ūdenssaimniecības sektorā (piemēram, no ES fondiem) līdz 2015. gadam, un sniedz ieskatu par nepieciešamajiem uzlabojumiem ūdenssaimniecības apakšnozares infrastruktūrā pašvaldību skatījumā.

Papildu finansējuma piesaistes plāns projektu realizācijai līdz 2015. gadam

	<i>Respondenti</i>		<i>ES fondu projekti īstenoti</i>		<i>ES fondu projekti nav īstenoti</i>	
	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>
Plāno piesaistīt finansējumu līdz 2015. gadam	445	88%	210	86%	235	90%
Nav informācijas	16	3%	5	2%	11	4%
Netiek plānots	19	4%	13	5%	6	2%
Respondents nav atbildējis	26	5%	16	7%	10	4%
<i>Kopā:</i>	506		244		262	

Avots: autora pētījums.

Ņemot vērā iepriekšējās sadaļās minēto, ka būtisku ieguldījumu daļu Latvijas ūdenssaimniecības attīstībai nodrošināja ES fondu līdzekļi, analizēts respondentu novērtējums par šādu projektu efektivitāti (subjektīvs viedoklis).

13. tabula

ES fondu projektu efektivitātes novērtējums

	<i>Respondenti</i>		<i>ES fondu projekti īstenoti</i>		<i>ES fondu projekti nav īstenoti</i>	
	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>
ES fondu piesaiste nav bijusi efektīva	1	0%	0	0%	1	0%
ES fondu piesaiste ir bijusi daļēji efektīva	51	10%	29	12%	22	8%
Grūti novērtēt ES fondu piesaistes efektivitāti	65	13%	16	7%	49	19%
ES fondu piesaiste ir bijusi efektīva	329	65%	178	73%	151	58%
ES fondu piesaiste ir bijusi ļoti efektīva	17	3%	9	4%	8	3%
Respondents nav atbildējis	42	8%	12	17%	30	11%
<i>Kopā:</i>	505		244		261	

Avots: autora pētījums.

Informācija par pašvaldību amatpersonu sniegto informāciju par iespējam īstenot projektu bez ES fondu finansējuma pēc 2015. gada apkopota 14. tabulā.

14. tabula

Novērtējums par iespējam īstenot nākamos projektus bez ES fondu finansējuma

	<i>Respondenti</i>		<i>ES fondu projekti īstenoti</i>		<i>ES fondu projekti nav īstenoti</i>	
	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>
Nav iespējams	148	29%	65	27%	83	32%
Iespējama tikai uzturēšana	243	48%	112	46%	131	50%
Iespējama tikai uzturēšana un atjaunošana	59	12%	30	12%	29	11%
Iespējams investēt attīstībā, bet nelielā apjomā	45	9%	28	11%	17	7%
Iespējams investēt attīstībā bez īpašiem ierobežojumiem	2	0%	2	1%	0	0%
Respondents nav atbildējis	8	2%	7	3%	1	0%
<i>Kopā:</i>	505		244		261	

Avots: autora pētījums.

Analizējot 12., 13. un 14. tabulas datus pētījuma uzdevuma ietvaros, secinām, ka pašvaldības plāno piesaistīt papildu finansējumu (88%) neraugoties uz to, ka sistēmas jau būs sakārtotas (39%, 44%). No šīs informācijas var konstatēt, ka pašvaldības ūdenssaimniecības attīstības jomā ir gatavas piesaistīt finanšu resursus neatkarīgi no tā, vai investīcijas ir nepieciešamas vai varbūt esam saskārušies ar ievērojamu “vienmēr ņēmēju” (sk. teorijas sadaļu) īpatsvaru. Šajā gadījumā lietderīgi ir atgādināt, ka šī projektu īstenotāju kategorija nav finanšu ieguldījumu mērķgrupa un ieguldījuma efekts attiecībā uz politikas mērķu sasniegšanu nepastāv.

Būtiski ir atzīmēt, ka tieši ES fondu projektu īstenotāji norāda uz to, ka to sistēmām ir nepieciešami uzlabojumi, kas netieši liecina par projektu efektivitāti valdības mērķu sasniegšanā, ieguldot finansējumu projektu īstenošanā. Rezultātā saglabājusies vēlme turpināt nākamus projektus un samazinājies vērtējums par sistēmas atbilstību ES tiesību aktu prasībām.

Vienlaikus 77% respondentu – ES fondu īstenotāju – piekrituši apgalvojumam, ka ES fondu piesaiste ir bijis efektīvs risinājums (vai daļēji efektīvs), bet tajā pašā laikā 86% šo pašvaldību joprojām plāno piesaistīt finansējumu no ES fondiem, kaut gan to pašvaldību skaits, kas ir pārliecinātas par efektivitāti, ir mazāks. Interessants fakts, ka ES fondu projektu īstenošanu pārliecināši uzskata par efektīvu risinājumu arī tās pašvaldības, kuras šos projektus neīstenoja, kas atkārtoti norāda uz to, ka vēlme īstenot projektus var nebūt saistīta ar reālu nepieciešamību to īstenot vai ar pašvaldības nespēju to īstenot bez valdības finansējuma.

Vērtējot iespējas iztikt bez ES fondu finansējuma pēc 2015. gada, kopumā pašvaldības norāda, ka tas nav iespējams, tikai divas pašvaldības no 505 būtu gatavas investēt attīstībā bez ierobežojumiem, bet 45 – nelielā apjomā. Secināms, ka pašvaldību skatījumā projektu efektivitāte nav saistīta ar projekta rezultātu ilgspēju ilgtermiņā, jeb spēju projekta īstenošanas rezultātā panākt to, ka pakalpojuma sniedzējs pēc projekta īstenošanas kļūst par finansiāli stabilu uzņēmumu. Faktiski šeit ir konstatējama viena no politikas veidošanas problēmām: nav skaidri definēta projekta efektivitātes noteikšana politikas mērķu sasniegšanā un līdzekļus iegulda projektos, kas nespēj nodrošināt ilgtermiņa investīcijas vai šo investīciju attīstību. Tas nozīmē, ka no tautsaimniecības attīstības viedokļa pēc amortizācijas perioda beigām (20–30 gadi) ūdenssaimniecības infrastruktūrā būs nepieciešams ieguldīt līdzīgu summu tai, ko ieguldīja, veidojot šo infrastruktūru.

Atbilstoši izstrādātai anketas apstrādes metodei (9. tabula) ir būtiski novērtēt, kā pašvaldības ir apmierinātas ar ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti (15. tabula).

Respondentu apmierinātība ar ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti

	<i>Respondenti</i>		<i>ES fondu projekti īstenoti</i>		<i>ES fondu projekti nav īstenoti</i>	
	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>
Ūdensapgāde:						
Pilnībā apmierina	33	7%	20	8%	13	5%
Apmierina	209	41%	121	50%	88	34%
Apmierina daļēji	189	37%	78	32%	111	43%
Neapmierina	64	13%	17	7%	47	18%
Nav informācijas	0	0%	0	0%	0	0%
Respondents nav atbildējis	10	2%	8	4%	2	1%
<i>Kopā:</i>	505		244		261	
Notekūdeņu apsaimniekošana:						
Pilnībā apmierina	17	3%	13	5%	4	2%
Apmierina	188	37%	118	48%	70	27%
Apmierina daļēji	191	38%	83	34%	108	42%
Neapmierina	92	18%	22	9%	70	27%
Nav informācijas	0	0%	0	0%	0	0%
Respondents nav atbildējis	14	3%	8	6%	6	2%
<i>Kopā:</i>	502		244		258	

Avots: autora pētījums.

Ievērojama daļa aptaujāto pašvaldību ir apmierināta ar pakalpojumu kvalitāti. Vienlaikus lielākā daļa pašvaldību joprojām plāno piesaistīt papildu resursus ūdenssaimniecības attīstībai (sk. iepriekšējos secinājumus). Šādu plānu kontekstā ir svarīgi minēt anketēšanas rezultātā papildus iegūto informāciju: tikai 86,6%²³⁰ aptaujāto varēja norādīt iedzīvotāju skaitu, kas nodrošināts ar ūdenssaimniecības pakalpojumiem (no 1,824 milj. iedzīvotāju šajās aglomerācijās 1,380 milj. lieto ūdenssaimniecības pakalpojumus, t.i., 75,63%²³¹). No tām apdzīvotām vietām, kas sniegušas atbildes, par 70 vietām nav pieejama informācija par ūdenssaimniecības sistēmas lietotāju skaitu, kas paaugstina nelietderīgu ieguldījumu risku.

Šajā aptaujas segmentā tomēr ir konstatējamas atšķirības pašvaldību vidū: pašvaldības, kuras nav īstenojušas projektus ir mazāk apmierinātas ar pakalpojumu kvalitāti.

Papildus nepieciešams salīdzināt atbildes uz šādiem jautājumiem.

- Novērtējiet ES fondu ūdenssaimniecības attīstības projektu efektivitāti kopumā (ja tie ir tikuši īstenoti iepriekš).

²³⁰ Datu avots: autora pētījums.

²³¹ Datu avots: autora pētījums.

- Vai paredzētajā periodā plānots sasniegt atbilstību ES prasībām konkrētas pašvaldības teritorijā?

Informācija par anketēšanas rezultātiem ir sniegta iepriekš un var secināt, ka 77% ES fondu projektu realizētāju uzskata ES fondu projektu par efektīvu risinājumu, bet tikai 39% plāno sasniegt ES direktīvu prasības. Autors secina, ka šī ir valsts politikas īstenošanas problēma: efektivitāte nav viennozīmīgi noteikta kā atbilstība saistošiem tiesību aktiem un tiek uzturēta pieeja, ka arī turpmāk finansējums būs pieejams ūdenssaimniecības apakšnozares infrastruktūras sakārtošanai, kas vairs neatbilst patiesībai.²³²

Nākamais darba uzdevums ir noskaidrot pašvaldību plānus attiecībā uz tām pieejamiem finanšu resursiem ūdenssaimniecības sistēmas attīstībai. Šajā uzdevumā analizēti trīs anketas jautājumi:

1. Novērtējiet iespējas īstenot projektu bez ES fondu finansējuma pēc 2015. gada.
2. Novērtējiet, vai pakalpojumu tarifs ļauj veikt ieguldījumus infrastruktūrā (nākamajos projektos).
3. Novērtējiet tarifu politiku pašvaldībā kopumā.

Kā jau analizēts iepriekšējās šī darba sadaļās, tarifa lielums ir svarīgs faktors ūdenssaimniecības pakalpojumu ilgtspējai (16. tabula).

16. tabula

Tarifu politikas novērtējums pašvaldībās

Vērtējums	Respondenti		ES fondu projekti īstenoti		ES fondu projekti nav īstenoti	
	skaits	%	skaits	%	skaits	%
Tarifi ir ļoti zemi	35	7%	10	4%	25	10%
Tarifi ir vidēji zemi	164	32%	67	27%	97	37%
Tarifi ir normālā līmenī	246	49%	127	52%	119	46%
Tarifi ir vidēji augsti	45	9%	26	11%	19	7%
Tarifi ir augsti	7	1%	7	3%	0	0%
Respondents nav atbildējis	8	2%	7	3%	1	0%
<i>Kopā:</i>	505		244		261	

Avots: autora pētījums.

²³² Atbilstoši apstiprinātajam Nacionālajam attīstības plānam 2014.–2020. gadam finansējums ūdenssaimniecības apakšnozarei ir aptuveni 20% no VARAM pieprasījuma un aptuveni 20% no 2007.–2013. gada plānošanas periodā pieejamā finansējuma.

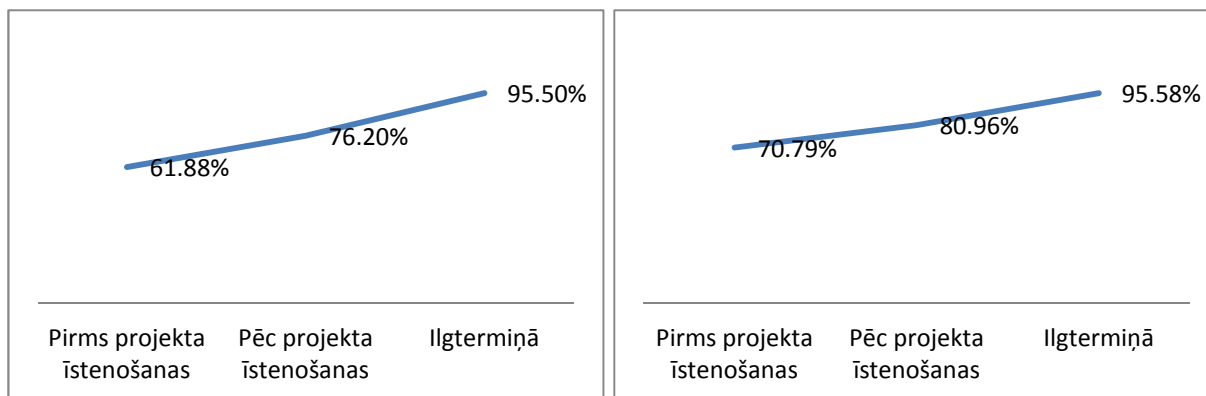
Tarifu līmeņa novērtējums (16. tabula) liecina, ka tikai 31% pašvaldību pēc ES fondu projektu īstenošanas uzskata, ka to tarifi ir zemi vai vidēji zemi, ja projekti netika īstenoti, šis skaitlis ir 47 procenti. Tas pierāda, ka pēc projekta īstenošanas tarifam ir tendence pieaugt.

Vienlaikus 14% pašvaldību pēc ES fondu projektu īstenošanas uzskata, ka to tarifi ir augsti vai vidēji augsti, ja projekti netika īstenoti, šis skaitlis ir 7%, kas kopumā atbilst pašvaldību skaitam, kuras būtu gatavas investēt infrastruktūrā ierobežotā vai neierobežotā apmērā. Tajā pašā laikā tas ir vairāk par to pašvaldību skaitu, kuras plāno attīstīt nākamajos projektos, t.i., pastāv risks, ka līdzekļus iegulda projektos, kuros nav iespējams paaugstināt tarifu, tādējādi nodrošinot finansējuma piešķiršanas noteikumus.

Autors secina, ka attiecībā uz tarifa lielumu pastāv neizpratne no pašvaldību puses: “normāls” tarifs ir tāds tarifs, kas ļautu veikt ieguldījumus infrastruktūrā bez nākamajiem projektu īstenošanas ar valdības atbalstu, nevis tāds tarifs, par ko iedzīvotājs būtu gatavs maksāt (varētu pieņemt, ka 66% pašvaldību pēc ES fondu projektu īstenošanas ir normāls vai augsts tarifs, tādēļ iespējami līdzekļu ieguldījumi). Pašvaldības acīmredzot neplāno ieguldīt tām pieejamus finanšu resursus ūdenssaimniecības infrastruktūrā, paļaujoties uz valdības finansējumu tās politikas īstenošanai. Tautsaimniecības kontekstā tas nozīmē, ka ūdenssaimniecības apakšnozare esošajā attīstības stadijā nevar pastāvēt bez valdības finansējuma infrastruktūras attīstībai. Darba uzdevums ir bijis novērtēt, vai pakalpojumu tarifs ļauj veikt ieguldījumus infrastruktūrā (nākamajos projektos), kas līdz ar šo secinājumu ir izpildīts.

Papildus ir jānorāda, ka nozare, kura ir dzīvotspējīga tikai ar valdības finansējuma palīdzību (vai precīzāk, valdības dotācijām), teorētiski arī jākontrolē valdības līmenī, bet, kā minēts iepriekš, pakalpojumu tarifus valdības institūcijas (SPRK) apstiprina tikai komersantiem.

Veicot papildus salīdzināšanu ar iegūtajiem datiem, analizējot 88 finansēšanai apstiprinātos Kohēzijas fonda projektu tehniski ekonomiskos pamatojumus (sk. 27. attēlu), jāsecina, ka pašu projektu īstenošanu viedoklis par pakalpojumu nodrošināšanu ir optimistiskāks tieši iesniegtajos projektos. No tā pamatoti secināms, ka ES fondu projekta dokumentācijā jāietver pārbaudāmā informācija, nevis tikai solījums sasniegt mērķi. Vienlaikus ir secināms, ka gadījumā, kad jautājums par plānoto pieslēgumu skaitu uzdots finansējuma piešķiršanas kontekstā, projekta iesniedzēja novērtējums ir optimistiskāks nekā gadījumā, kad tādu pašu jautājumu uzdod ārpus finansēšanas piešķiršanas procesa.

27. attēls. Projektu īstenoātāju viedoklis par plānoto ūdenssaimniecības pakalpojumu lietošanu, procentos no aglomerācijas iedzīvotāju skaita

Notekūdeņu apsaimniekošanas rādītāji atspoguļoti pa kreisi, dzeramā ūdens apgādes pakalpojumi – pa labi. Ilgtermiņa pieejamība – 20 gadi pēc projekta īstenošanaspabeigšanas.

Datu avots: finansēšanai apstiprināto 88 Kohēzijas fonda projektu tehniski ekonomiskie pamatojumi, pieejami Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas arhīvā.

Nākamais darba uzdevums ir novērtēt, vai situācija pašvaldību ūdenssaimniecībā (piemēram, pakalpojumu kvalitāte vai pieslēgumu skaits) uzlabojas gadījumā, kad netiek piesaistīti ES fondu līdzekļi. Analīzē ņemtas vērā atbildes uz šādiem jautājumiem.

1. Vai ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāte pēdējo piecu gadu laikā ir uzlabojusies, nav mainījies, pasliktinājies?
2. Vai ūdenssaimniecības pakalpojumu cena atbilst to kvalitātei?
3. Jūsu vērtējums par ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti.

17. tabula

Ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitātes izmaiņas pēdējos piecos gados

	Respondenti		ES fondu projekti īstenoti		ES fondu projekti nav īstenoti	
	skaits	%	skaits	%	skaits	%
Ūdensapgāde:						
Kvalitāte pasliktinājies	40	8%	8	3%	32	12%
Kvalitāte nav mainījies	154	31%	44	18%	110	42%
Kvalitāte uzlabojusies	295	59%	178	73%	117	45%
Respondents nav atbildējis	15	3%	14	6%	1	0%
<i>Kopā:</i>	504		244		260	
Notekūdeņu apsaimniekošana:						
Kvalitāte pasliktinājies	48	10%	8	3%	40	16%

Kvalitāte nav mainījiesies	225	45%	63	26%	162	63%
Kvalitāte uzlabojusies	210	42%	158	65%	52	20%
Respondents nav atbildējis	19	4%	15	6%	4	2%
<i>Kopā:</i>	502		244		258	

Avots: autora pētījums.

Atbilstoši iegūtai informācijai varam secināt, ka uzlabojumi dzeramā ūdens kvalitātē ES fondu projektu īstenošanas rezultātā ir 73%, bet notekūdeņu attīrīšanas kvalitātē – 65% pašvaldībās. Šeit iezīmējas fundamentāla atšķirība starp pašvaldībām: uzlabojumi notekūdeņu attīrīšanas kvalitātē ir atzīmēti tikai 20% pašvaldību, kuras nav īstenojušas ES fondu projektus, 45% ir uzlabojusies situācija ar dzeramā ūdens apgādi.

Var secināt, ka šī nav bijusi pašvaldību finansēšanas prioritāte, ja nav bijuši pieejami ES fondu līdzekļi. Attiecīgi valstij, lai panāktu ES saistošo normatīvo aktu prasību ieviešanu, ir jāveicina pašvaldības finansējuma virzība šīs problēmas risināšanai vai arī jāiesaistās ar saviem finanšu līdzekļiem atbalsta programmu veidā (ieskaitot ES fondus). Provizoriski var secināt, ka valsts ieguldījums dzeramā ūdens nodrošināšanas sistēmā mazāk maina situāciju pašvaldībā, jo šādus ieguldījumus tā būtu veikusi arī pati. Šis novērtējums atkārtoti liek secināt, ka investīciju politika ūdenssaimniecības jomā nav fokusēta, jo finansējumu ir saņēmušas arī tās pašvaldības, kurās pakalpojumu kvalitāte to vērtējumā ir atbilstoša, t.i., ieguldījumu veikšana nebija obligāta iedzīvotāju skatījumā. Tas neizslēdz iespēju, ka faktiskā ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāte neatbilst standartiem, tomēr tas nav ietekmējis respondentu vērtējumu.

18. tabula

Vērtējums par tarifu atbilstību ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitātei

	<i>Respondenti</i>		<i>ES fondu projekti īstenoti</i>		<i>ES fondu projekti nav īstenoti</i>	
	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>	<i>skaits</i>	<i>%</i>
Ūdensapgāde:						
Atbilst	363	72%	189	77%	174	67%
Neatbilst	132	26%	48	20%	84	32%
Respondents nav atbildējis	9	2%	7	3%	2	1%
<i>Kopā:</i>	504		244		260	
Notekūdeņu apsaimniekošana:						
Atbilst	353	70%	190	78%	163	63%
Neatbilst	138	27%	48	20%	90	35%
Respondents nav atbildējis	11	2%	6	2%	5	2%
<i>Kopā:</i>	502		244		258	

Avots: autora pētījums.

Apkopojums par vidējām tarifu vērtībām ir sniegts 19. un 20. tabulā. Īpaši jāatzīmē, ka pretēji iepriekš aprakstītajam pieņēmumam par tarifu pieaugumu ES fondu projekta īstenošanas gadījumā tas ir samazinājies 2011. gadā dzeramā ūdens apgādei.

19. tabula

Ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifi: dzeramā ūdens apgāde

Dzeramā ūdens apgādes tarifu vidējā vērtība	Gads				
	2007	2008	2009	2010	2011
ES fondu projekti ir īstenoti	0.45	0.52	0.56	0.60	0.59
ES fondu projekti nav īstenoti	0.50	0.54	0.56	0.63	0.66
Dzeramā ūdens apgādes tarifu vidējās vērtības pieaugums					
ES fondu projekti ir īstenoti	–	14%	8%	8%	–2%
ES fondu projekti nav īstenoti	–	8%	3%	14%	5%

Avots: autora pētījums.

Dati par ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifiem ir sadalīti divās daļās, jo Latvijā ir apdzīvotas vietas, kurās centralizēti nodrošināts tikai viens pakalpojums (piemēram, notekūdeņu savākšana un attīrīšana).

20. tabula

Ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifi: notekūdeņu apsaimniekošana

Noteikūdeņu apsaimniekošanas tarifa vidējā vērtība	Gads				
	2007	2008	2009	2010	2011
ES fondu projekti ir īstenoti	0.52	0.59	0.64	0.68	0.69
ES fondu projekti nav īstenoti	0.54	0.60	0.62	0.69	0.71
Noteikūdeņu apsaimniekošanas tarifu vidējo vērtību pieaugums					
ES fondu projekti ir īstenoti	–	14%	8%	6%	2%
ES fondu projekti nav īstenoti	–	11%	4%	11%	2%

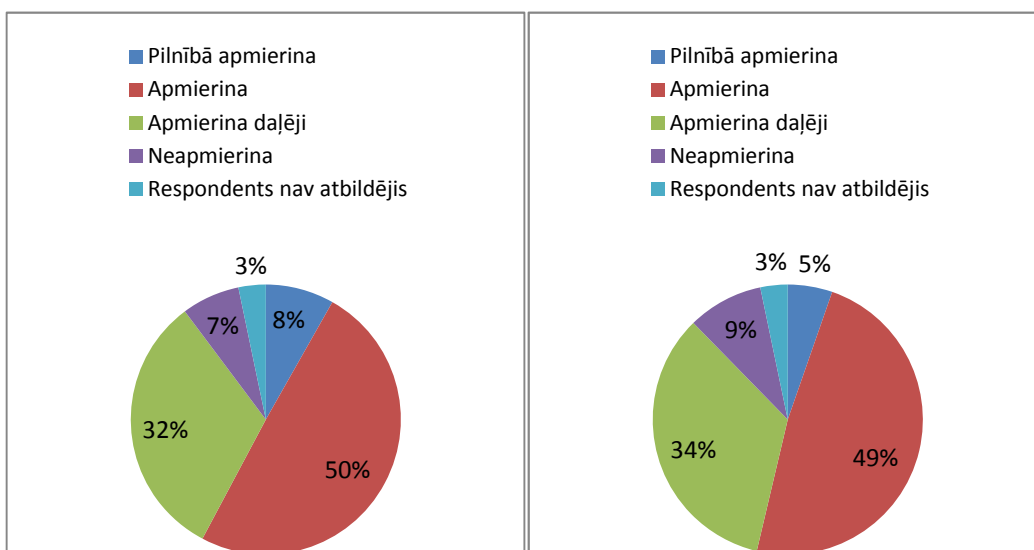
Avots: autora pētījums.

Vispārējs secinājums par ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifiem ir tāds, ka tiem ir tendence pieaugt. Tomēr no šī secinājuma nevar novērtēt, vai tarifa pieaugums nodrošina aktīvu dzīvotspēju (ilgtspēju), t.i., vai iegūtais finanšu resurss būs pietiekams kapitālieguldījumiem pēc aktīvu nolietojuma termiņa beigām. Taču tarifa lielumu nosaka arī inflācijas procesi, kā arī

iedzīvotāju skaita samazināšanās, kas paaugstina pakalpojumu vienības cenu uz vienu iedzīvotāju.

Papildus jāapskata jautājums, kā pašvaldības apmierinātas ar ūdenssaimniecības pakalpojumiem (sk. 28. un 29. attēlu). No tā, kāda situācija ir ar dzeramā ūdens apgādi, var secināt, ka pēc ES fonda projekta īstenošanas ir vērojams neapmierinātības samazinājums (no 18% uz 7%), tajā pašā laikā būtiski neatšķiras ar pakalpojumu kvalitāti apmierināto pašvaldību skaits: 82% un 76%, bet starp ES fondu projektu īstenotājiem ir ievērojami vairāk pilnībā apmierināto pašvaldību: attiecīgi 50% un 34 procenti. Tas joprojām ir mazāk par to pašvaldību skaitu, kas uzskata, ka kvalitāte ir uzlabojusies (abās grupās), kas, it īpaši ES fondu projekta īstenošanas gadījumā, nozīmē, ka projektam nav izdevies nodrošināt pašvaldību ar atbilstošas kvalitātes pakalpojumiem ūdenssaimniecības jomā, kas saskan ar iepriekšējiem secinājumiem.

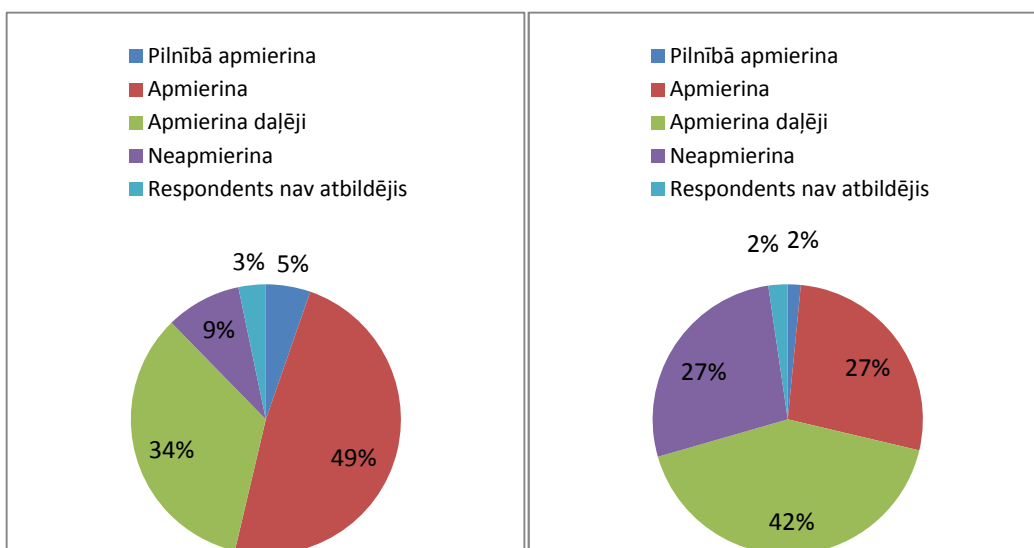
Iegūtie rezultāti liecina arī par to, ka situācija ar dzeramā ūdens apgādes nodrošināšanu pašvaldībās acīmredzot risināta efektīvāk un ātrāk salīdzinājumā ar notekūdeņu apsaimniekošanu, jo anketēšanas rezultāti kopumā ir līdzīgi abām pašvaldību grupām. Savukārt attiecībā uz notekūdeņu apsaimniekošanu anketēšanas rezultāti norāda uz būtisku atšķirību pašvaldību grupu starpā (pilnībā apmierinātie respondenti ar ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti, procentos).

28. attēls. Pašvaldību vērtējums % par sniegto pakalpojumu kvalitāti dzeramā ūdens apgādē

Kreisajā pusē – ES fondu projekti īstenoti, labajā pusē – ES fondu projekti nav īstenoti.

Avots: autora pētījums un autora veidots attēls.

29. attēls. Pašvaldību vērtējums % par sniegto pakalpojumu kvalitāti notekūdeņu apsaimniekošanā

Kreisajā pusē – ES fondu projekti īstenoti, labajā pusē – ES fondu projekti nav īstenoti.

Avots: autora pētījums un autora veidots attēls.

Šādas atšķirības notekūdeņu apsaimniekošanas sistēmas darbībā norāda uz nepieciešamību turpmākajos gados primāri risināt tieši šo jautājumu, jo var pieņemt, ka dzeramā ūdens apgādi pašvaldība var nodrošināt neatkarīgi no valdības īstenotās politikas, pamatojoties uz sabiedrības spiedienu.

Nākamais darba uzdevums ir novērtēt, vai ūdenssaimniecības pakalpojumu cenai ir tendence pieaugt apskatītajā laika periodā, analizējot atbildes uz jautājumu: Kāds ir bijis ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifs Jūsu pašvaldībā? Anketēšanas rezultāti 21. tabulā.

21. tabula

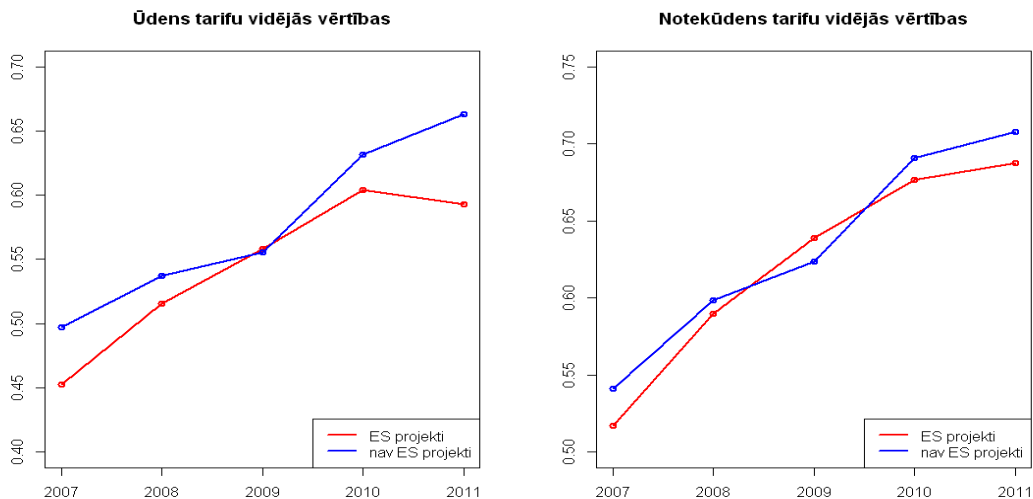
Ūdenssaimniecības tarifu politikas novērtējums

Dzeramā ūdens tarifu novērtējums	ES fondu projekti ir īstenoti			ES fondu projekti nav īstenoti		
	skaits	%	reālo tarifu vid. vērtība	skaits	%	reālo tarifu vid. vērtība
Tarifi ir ļoti zemi	9	4%	0,40	15	6%	0,67
Tarifi ir vidēji zemi	61	27%	0,54	92	39%	0,64
Tarifi ir normālā līmenī	123	54%	0,59	110	47%	0,63
Tarifi ir vidēji augsti	26	12%	0,71	18	8%	0,53

Tarifi ir augsti	7	3%	0,67	0	0%	N/A
Kopā	226			235		
<i>Notekūdeņu apsaimniekošanas tarifu politikas novērtējums</i>	<i>ES fondu projekti ir īstenoti</i>			<i>ES fondu projekti nav īstenoti</i>		
	skaits	%	reālo tarifu vid. vērtība	skaits	%	reālo tarifu vid. vērtība
Tarifi ir ļoti zemi	9	4%	0,45	13	6%	0,65
Tarifi ir vidēji zemi	63	28%	0,59	87	39%	0,62
Tarifi ir normālā līmenī	123	54%	0,66	108	48%	0,76
Tarifi ir vidēji augsti	26	11%	0,94	16	7%	0,73
Tarifi ir augsti	7	3%	1,00	0	0%	N/A
Kopā	228			224		

Avots: autora pētījums.

Izskatot pakalpojumu tarifus, pirmām kārtām analizēts anketu 1. nodaļā minētais pašvaldību tarifu politikas subjektīvais novērtējums pašvaldībām ar un bez ES fondu projektiem. Respondentu atbildes, kā arī grupu atbilstošā tarifu vidējā vērtība attēlota 20. tabulā. 30. attēlā parādītas tarifu pieauguma līknes pašvaldībās pārskata periodā.

30. attēls. Dzeramā ūdens un notekūdeņu apsaimniekošanas tarifu vidējā vērtība pašvaldībās ar un bez ES projektiem

Avots: autora pētījums.

Lai novērtētu tarifa izmaiņas divu pašvaldību grupu starpā (atbilstoši pētījuma uzdevumiem novērtēt atšķirības starp pašvaldībām, kuras īstenoja vai neīstenoja ES fondu projektus), iegūti trenda modeļi (sk. 22. tabulu).

22. tabula

Tarifu vidējās vērtības trenda modeļi²³³

	ES fondu projekti ir īstenoti	ES fondu projekti nav īstenoti
Dzeramā ūdens apgādes tarifi	$y = 0,0369x + 0,4340$	$y = 0,0427x + 0,4488$
Notekūdeņu apsaimniekošanas tarifi	$y = 0,0427x + 0,4939$	$y = 0,0426x + 0,5046$

Avots: autora pētījums.

Var secināt, ka tarifu kāpums pašvaldībām, kurām nav piesaistīti ES projekti, ir nedaudz straujāks, tomēr tālākais praktiskais pielietojums šīm formulām nav. Autors secina, ka pakalpojumu cenai ir tendence pieaugt un pieaugums kopumā ir vienāds. Tas nozīmē, ka projekta ietekme uz tarifu ir nebūtiska.

Pētījuma ietvaros papildus analizētas atšķirības starp pašvaldībām, kuras ES fondu projektu īstenojušas un tām, kas to nav darījušas. Ar biežuma tabulu palīdzību analizēta dzeramā ūdens un notekūdeņu atbilstība normām (anketas 3.II.3. jautājums). Sk. 23. tabulu.

23. tabula

Dzeramā ūdens un notekūdeņu atbilstība normām (% no respondentu skaita)

	ES fondu projekti ir īstenoti			ES fondu projekti nav īstenoti		
	<i>zem normas</i>	<i>virš normas</i>	<i>kopā</i>	<i>zem normas</i>	<i>virš normas</i>	<i>kopā</i>
Ūdens						
Fe	237 (66%)	122 (34%)	359	196 (55%)	158 (45%)	354
Mn	84 (69%)	37 (31%)	121	50 (64%)	28 (36%)	78
sulfāti	106 (95%)	6 (5%)	112	48 (89%)	6 (11%)	54
amonijs	318 (91%)	32 (9%)	350	296 (91%)	31 (9%)	327
Notekūdeņi						
BSP5	261 (86%)	43 (14%)	304	241 (83%)	49 (17%)	290
ĶSP5	286 (93%)	22 (7%)	308	250 (85%)	44 (15%)	294
Suspend. vielas	283 (92%)	26 (8%)	309	241 (81%)	56 (19%)	297

Avots: autora pētījums.

²³³ x ir gada numurs (2007=1), y – ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifa vidējā vērtība pašvaldību grupā.

Dzeramā ūdens standartus un notekūdeņu attīrīšanas pakāpi pirms to novadīšanas vidē Latvijā nosaka Ministru kabineta noteikumi (24. tabula).

24. tabula

Dzeramā ūdens un notekūdeņu attīrīšanas standarti

Rādītājs (dzeramais ūdens)	Norma	Rādītājs (notekūdeņu apsaimniekošana)	Norma
Fe	0,2 mg/l	Bioķīmiskā skābekļa patēriņš (BSP ₅) ²³⁴	25 mg/l
Mn	0,05 mg/l	Ķīmiskā skābekļa patēriņš (ĶSP) ²³⁵	125 mg/l
Amonijs	0,50 mg/l	Suspendētās vielas, kopējais daudzums	mazāk nekā 35 mg/l
Sulfāti	250 mg/l		

Avots: Ministru kabineta noteikumi nr. 235, Rīgā 2003. gada 29. aprīlī (prot. nr. 23, 71.§); Dzeramā ūdens obligātās nekaitīguma un kvalitātes prasības, monitoringa un kontroles kārtība; Ministru kabineta noteikumi nr. 34, Rīgā 2002. gada 22. janvārī (prot. nr. 4, 19.§); Noteikumi par piesārņojošo vielu emisiju ūdenī.

Ūdens un notekūdeņu sastāva atbilstība normām salīdzināta ar respondentu sniegto subjektīvo vērtējumu par ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitātes izmaiņām pēdējo piecu gadu laikā (25. tabula). Var secināt, ka novērtējums par pakalpojumu kvalitāti nav tieši saistīts ar tehniskiem parametriem, bet ar pakalpojumu pieejamību, kas minēta iepriekšējās darba daļās (nav pieejams finansējums pieslēgumu izveidei).

25. tabula

Ūdenssaimniecības pakalpojumu tehnisko parametru atbilstība normai

Dzeramā ūdens atbilstība normām		ES fondu projekti ir īstenoti (resp. skaits)		ES fondu projekti nav īstenoti (resp. skaits)	
		zem normas	virs normas	zem normas	virs normas
Fe	pasliktinājusies	1	17	12	19
	nav mainījies	30	43	77	82
	uzlabojusies	206	62	107	57
Mn	pasliktinājusies	N/A	1	3	3
	nav mainījies	16	19	24	16
	uzlabojusies	68	17	23	9
sulfāti	pasliktinājusies	8	0	4	1

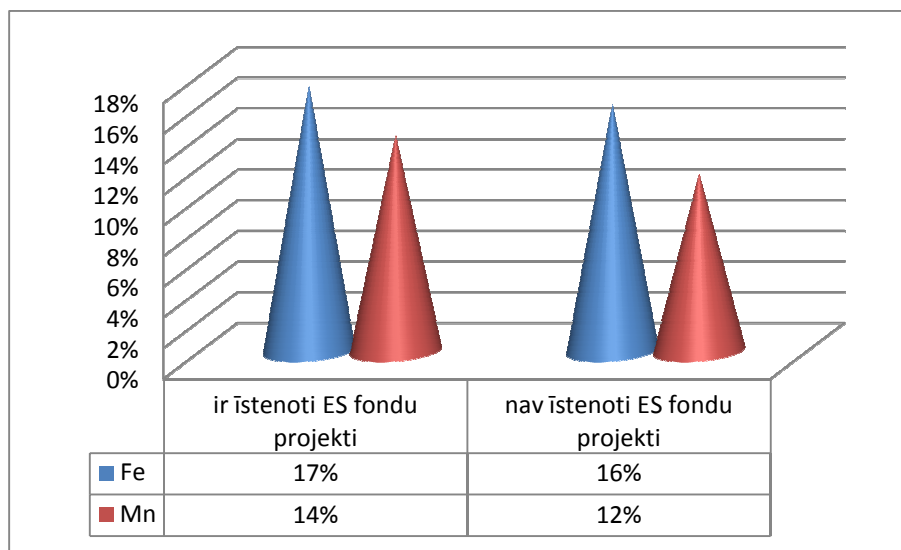
²³⁴ Standarts ir noteikts aglomerācijām ar c.e., lielāku par 2000.

²³⁵ Standarts ir noteikts aglomerācijām ar c.e., lielāku par 2000.

	nav mainījusies	27	2	25	2
	uzlabojusies	71	4	19	3
amonijs	pasliktinājusies	39	4	30	2
	nav mainījusies	224	26	130	16
	uzlabojusies	55	2	136	13
Notekūdeņu attīrīšanas atbilstība normām		<i>ES fondu projekti ir īstenoti (resp. skaits)</i>		<i>ES fondu projekti nav īstenoti (resp. skaits)</i>	
		<i>zem normas</i>	<i>virš normas</i>	<i>zem normas</i>	<i>virš normas</i>
BSP5	pasliktinājusies	10	0	32	5
	nav mainījusies	75	20	155	35
	uzlabojusies	176	23	54	9
ĶSP5	pasliktinājusies	10	0	31	6
	nav mainījusies	10	0	162	33
	uzlabojusies	10	0	57	5
Suspend. vielas	pasliktinājusies	9	1	30	7
	nav mainījusies	87	9	159	38
	uzlabojusies	187	16	52	11

Avots: autora pētījums.

25. tabulā ietvertā informācija dod plašu materiālu novērtējumam par ūdenssaimniecības sistēmu tehnisko atbilstību projektu īstenošanas rezultātā. Tabulā norādītais rādītājs “zem normas” nozīmē, ka vides aizsardzības vai veselības standarts ir sasniegts, attiecīgi rādītājs “virš normas” nozīmē, ka šis standarts nav ievērots.

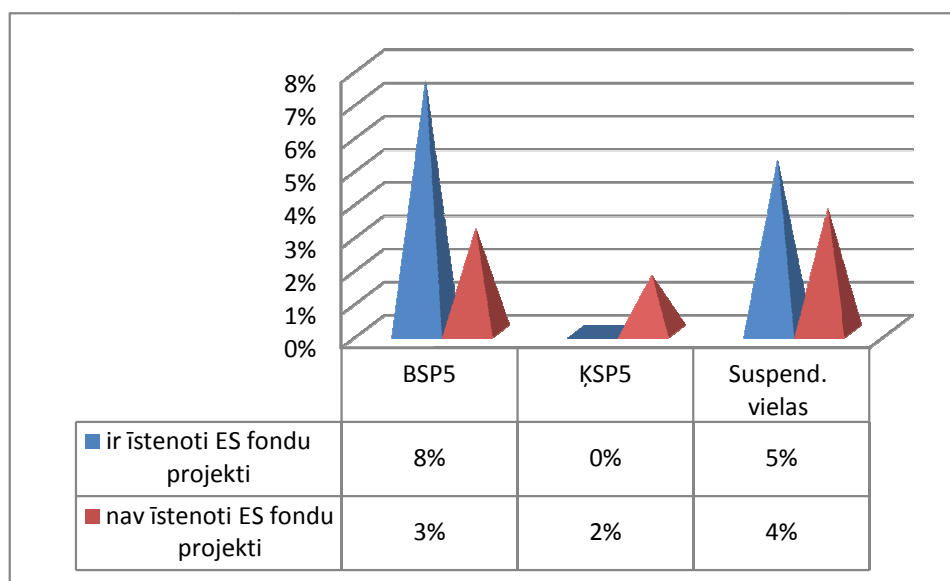

31. attēls. Dzeramā ūdens kvalitātes novērtējums

Avots: autora pētījums.

Analīzes piemērs ir sniegts 31. attēlā, kurā atspoguļota informācija par tām pašvaldībām, kuras attiecīgajā grupā sniedza informāciju par pakalpojumu kvalitātes uzlabojumu (dzelzs un mangāna saturs dzeramajā ūdenī pēc tā attīrīšanas), bet vienlaikus atzina, ka dzeramā ūdens kvalitāte neatbilst standartiem. Tas nozīmē, ka vismaz 17% gadījumos ES fonda projekta īstenošanas rezultātā nav sasniegts tāds uzlabojums ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitātē, kas nodrošinātu dzeramā ūdens atbilstību standartiem. Praksē neviens ES fondu projekts nevar būt īstenots ārpus būvniecības procesa normām, kas nozīmē, ka visām izveidotajām būvēm ir jāatbilst tām izvirzītajiem standartiem. Potenciāli šādi rezultāti var norādīt uz to, ka projektu iesniedzēji nav realizējuši konkrētajā projektā komponenti, kas būtu saistīta ar dzeramā ūdens kvalitāti, tomēr iegūtie rezultāti ir līdzīgi abām pašvaldību grupām, kas potenciāli norāda uz informētības trūkumu par ūdenssaimniecības pakalpojumu standartiem un tādēļ nevar objektīvi novērtēt pakalpojumu kvalitātes izmaiņas.

Situācija notekūdeņu apsaimniekošanas jomā ir apskatīta 32. attēlā, un tā liecina, ka notekūdeņu apsaimniekošanā pakalpojumu kvalitātes vērtējums ir objektīvāks salīdzinājumā ar vērtējumu par dzeramā ūdens kvalitāti.

32. attēls. Notekūdeņu apsaimniekošanas kvalitātes novērtējums

Avots: autora pētījums.

Atbilstoši apkopotiem anketēšanas rezultātiem pašvaldībās ar īstenotajiem ES fondu projektiem kopumā ir tendence novērtēt pakalpojumu uzlabojumus augstāk salīdzinājumā ar otro

pašvaldību grupu, kaut arī faktiski šādi uzlabojumi var nebūt. Šis novērtējums ir saistīts ar vienu no ekonomiskās attīstības teoriju grupām, attīstības kā ilūzijas koncepciju. Pastāv varbūtība, ka, īstenojot jebkuru ES fondu projektu, pieaug apmierinātība ar pakalpojumiem attiecīgajā nozarē, pat ja investīcijas nebija vērstas uz konkrētu darbību vai procesu. Šis ir viens no perspektīviem pētījuma jautājumiem, ko var īstenot, ar lielāku detalizācijas pakāpi vērtējot ūdenssaimniecības pakalpojumu lietotāju apmierinātību ar ūdenssaimniecības pakalpojumiem.

Noslēdzot pētījuma aprakstu, autors secina, ka pētījumā izvirzītie uzdevumi ir izpildīti. Galvenie pētījuma rezultāti.

1. Noskaidrots, ka situācija pašvaldību ūdenssaimniecībā (piemēram, pakalpojumu kvalitāte un apmierinātība ar pakalpojumiem) uzlabojas arī gadījumā, kad netiek piesaistīti ES fondu līdzekļi.
2. Noskaidrots, ka apskatītajā laika periodā ūdenssaimniecības pakalpojumu cenai ir tendence pieaugt, turklāt tam nav būtisku atšķirību starp pašvaldību grupām.
3. Noskaidrots, ka ES fondu projekta īstenošana pašvaldību skatījumā ir būtiskākais attīstības faktors (salīdzinājumā ar pašu ieguldījumiem).
4. Noskaidrots, ka pakalpojumu tarifs pašvaldību skatījumā būs šķērslis ieguldījumiem infrastruktūrā (nākamajos projektos), kas var būt nepamatots apgalvojums. Ir nepieciešams vērtēt katru projektu atsevišķi.
5. Noskaidrots, ka pašvaldību plānos attiecībā uz tām pieejamiem finanšu resursiem neietilpst situācijas uzlabošana ūdenssaimniecības jomā.
6. Noskaidrots, ka pastāv vairākas nākamo pētījumu jomas apakšnozarē, tostarp par maksimālo un faktisko infrastruktūras jaudu, lielāko uzņēmumu ietekmi uz infrastruktūras darbības efektivitāti. Plašāk šis jautājums izskatīts šī darba secinājumos un priekšlikumos.

Apkoposim galvenos empīriskā pētījuma secinājumus.

1. Lielākā daļa pašvaldību ir informēta vai daļēji informēta kopumā par ES direktīvu prasībām; pašvaldībām ir līdzīgi plāni par papildu finansējuma projektu realizāciju līdz 2015. gadam.
2. Novērtējot ES fondu projektu efektivitāti, pašvaldības, kurās ES fondu projekti īstenoti, pārsvarā uzskata tos par efektīvu risinājumu.

3. Novērtējot iespējas iztikt bez ES fondu finansējuma pēc 2015. gada, lielākā daļa pašvaldību, kurās īstenoti vai nav īstenoti projekti, uzskata, ka uzturēs tikai sistēmas. Daļa pašvaldību uzskata, ka iztikt bez ES fondu finansējuma nav iespējams.
4. Nav būtisku atšķirību tarifu novērtējumā starp pašvaldībām, kurām vai nu ir, vai nav ES fondu projektu. Turklāt abos gadījumos aptuveni 50% pašvaldību vērtē, ka tarifi ir normālā līmenī.
5. Salīdzinot respondentu subjektīvos viedokļus par pakalpojumu kvalitātes izmaiņām pēdējo piecu gadu laikā ar ūdens atbilstību normām, nevar izdarīt viennozīmīgus secinājumus. Piemēram, amonija koncentrācija ir zem normas gandrīz visās pašvaldībās ar ES fondu projektiem, kuras vērtējušas kvalitāti kā nemainīgu vai pasliktinājušos (263 pašvaldības no 350). Savukārt pašvaldības bez ES fondu projektiem (160 no 327), kurām amonija koncentrācija ir zem normas, uzskata, ka ūdens kvalitāte ir pasliktinājusies vai palikusi nemainīga. Analizējot, piemēram, dzelzs koncentrāciju, situācija ir šāda – vairākiem respondentiem, kas atbildējuši, ka situācija ir uzlabojusies, koncentrācija ir zem normas. Ūdens un notekūdeņu sastāva atbilstība normām salīdzināta ar respondentu apmierinātību par ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti.
6. Secinām, ka tajās pašvaldībās, kur īstenoti ES fondu projekti, respondenti tarifus vērtējuši kā augstākus. Tomēr patiesā situācija ir pretēja. Tas ir, tarifi pašvaldībām bez ES fondu projektiem ir augstāki, lai gan šīs atšķirības ir nelielas un statistiski nenozīmīgas. Tarifu pieaugumu tempi ir nedaudz straujāki pašvaldībām, kurās nav īstenoti ES fondu projekti, jo regresijas koeficientiem ir nedaudz lielākas vērtības.

4.3. Ūdenssaimniecības apakšnozares Latvijā attīstības perspektīvas

Analizējot ieguldījumu plūsmu apakšnozarē un zinot, ka ieguldījumi, izmantojot ES fondus, sākušies pēc 2003. gada (izņemot atsevišķus EU PHARE projektus), jānovērtē ieguldījumi Latvijas ūdenssaimniecībā no tā viedokļa, kas aplūkots iepriekšējās sadaļās, t.i., vai izmaiņas apakšnozarē notiek tikai valdības finansējuma dēļ (arī ES fondi). Tas izraisa jautājumu, vai īstenotā valsts politika (arī ES fondu ieguldījumi) ūdenssaimniecības jomā patiesībā sasniedz tās rezultātus; nav skaidrs, cik lielā mērā pārmaiņas ietekmē apakšnozares dinamika: cilvēku pieprasījums pēc kvalitatīva dzeramā ūdens un drošas notekūdeņu attīrīšanas piespiež

ūdenssaimniecības pakalpojumu sniedzējus un pašvaldības kā infrastruktūras galvenos īpašniekus ieguldīt infrastruktūrā līdzekļus, negaidot ES fondu saņemšanu. Nav arī skaidrs, vai valdības maksājumi neaizstāj ūdenssaimniecības pakalpojumu sniedzēju iespējamus ieguldījumus, kas netiek saņemti ES fondu salīdzinoši vieglās pieejamības dēļ. Jāatzīmē, ka šīs investīcijas ir ļoti nozīmīgas valdībai, jo projekti mērķēti uz to, lai sasniegtu atbilstību ES saistošajiem noteikumiem (piemēram, specifiskās direktīvas).

Iepriekšējās darba daļās aprakstīti politikas ietekmes izvērtēšanas teorētiskie jautājumi. Secināts, ka apakšnozares politikas rezultātu vērtēšanai ir nepieciešams vairāk informācijas nekā tikai monitoringa dati. Šāda pozīcija ir svarīga, lai pamatoti plānotu turpmākos ieguldījumu ciklus un veiktu iespējamus labojumus finansējuma programmās.

Monitoringa informācijā vides fondu projektiem iekļauts cauruļvadu garums, notekūdeņu attīrīšanas iekārtu skaits, ar investīciju projektiem skarto aglomerāciju skaits un it īpaši aizsargājamo dabas teritoriju skaits. Šī informācija neļauj piedāvāt uzlabojumus īstenotai politikai, jo nav sakarības starp atsevišķiem indikatoriem (piemēram, cauruļu garums) un politikas mērķi (politikas mērķis nav cauruļu garums). Ja politikas mērķis ir mainīt situāciju kādā nozarē, lietderīgi apkopot papildu datus, piemēram, vides sektorā.

1. Patērētāju uzvedības izmaiņas – resursu taupības pasākumi.
2. Dabas piesārņojuma novēršana.
3. Tehnoloģisko procesu uzlabošana.
4. Publisko pakalpojumu segums un pieejamība.

Indikatori ir atkarīgi no valsts politikas mērķa – jānosaka nozares, kuru ietekme var būt maksimāla, t.i., nozīmīga aktivitāte nenotiks bez ES fondu iejaukšanās un rezultāti ir augstāki salīdzinājumā ar citām tautsaimniecības nozarēm. Jānovērtē arī papildu efekti: radīto darbavietu skaits; ilgtermiņa darbavietas; vietējo būvmateriālu proporcija būvdarbos; ietekme uz finanšu institūcijām: kredīti, apdrošināšana; vietējo speciālistu piesaiste.

Pareizo indikatoru noteikšana nevar atrisināt minētās izvērtēšanas problēmas, taču var iegūt precīzāku informāciju par politikas sniegumu. Tas nenozīmē, ka monitoringa informāciju nevajadzētu apkopot; tā joprojām sniedz vērtīgus datus par projektu statusu un to var izmantot, pārbaudot aprēķinātās izmaksas. Tas arī iezīmē galveno problēmu ieguldījumos publiskajā infrastruktūrā Latvijā: gadījumā, kad programmas dokumentos nav noteikti sasniedzamie

politikas rezultāti, visas diskusijas par sasniegtajiem rezultātiem lielākoties nav derīgas turpmākai apakšnozares politikas plānošanai.

Uzmanība jāakcentē uz šādiem aspektiem.

1. ES fondu projektu monitoringa atskaitēs jāietver jautājums par finansējumu ūdenssaimniecības sistēmā ārpus ES fondu projekta. Tāpat ir iespējams šādu informāciju ietvert arī atskaitēs par vides aizsardzības normu ievērošanu, aptverot lielāku potenciālo respondentu skaitu. Šāda informācija dos iespēju programmas īstenošanas laikā novērot tendences saistībā ar apakšnozares politikas mērķu sasniegšanu, nepiesaistot ES fondu līdzekļus, kā arī pieņemt lēmumus par plašāku informācijas sniegšanu saistībā ar politikas mērķiem.
2. Izstrādātā anketa ir pilnīgi piemērota atkārtota novērtējuma veikšanai nākamajā finansējuma ciklā. To izmantojot, precīzāk varētu noteikt apakšnozares attīstības tendences ES fondu finansējuma piesaistes gadījumā.

Iepriekšējās darba daļās tika pamatota nepieciešamība vērtēt valdības ieguldījumu efektivitāti ūdenssaimniecības infrastruktūras projektos, jo gan pati ūdenssaimniecības apakšnozare, gan valdības ieguldījumi ir ekonomiskās attīstības faktori. Šāda novērtēšana nav iespējama, pamatojoties uz projektu monitoringa datiem – ir jāmeklē citas iespējas noteikt ES fondu kā valdības politikas daļas ieguldījuma efektivitāti politikas mērķu sasniegšanā.

Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozarē vienlaikus notiek divi procesi, saistīti ar pakalpojumu apjomu, kā arī attiecīgi nozares finanšu apgrozījumi.

1. Joprojām liels potenciālo ūdenssaimniecības pakalpojumu lietotāju skaits nesāņem kvalitatīvus ūdenssaimniecības pakalpojumus (attiecīgi pastāv iespēja iegūt papildu ieņēmumus). Tajā pašā laikā lietotāju skaits (faktiskais un potenciālais) absolūtā izteiksmē samazinās iedzīvotāju skaita samazinājuma dēļ.
2. Ūdenssaimniecības pakalpojumu lietotāju patēriņš uz cilvēku samazinās (vērtējot finansēšanas apstiprināto projektu tehniski ekonomiskos pamatojumus), kas nozīmē arī ieņēmumu samazinājumu. Protams, īstermiņā ir iespējams panākt šī faktora neitrālu ietekmi uz pakalpojumu apjomu (piemēram, palielinot spiedienu tīklā), tomēr šāda risinājuma efektivitāte ir ierobežota laikā.

Var uzskatīt, ka šo procesu savstarpējās ietekmes rezultātā īstermiņā var rasties neitrāla ietekme uz pakalpojumu apjomu (tomēr atsevišķos gadījumos arī tas neatbilst patiesībai), bet

ilgtermiņā negatīvās tendences prevalēs. Šādā situācijā būtiska loma ir ilgtermiņa plānošanai, kas nozīmē, ka ES fonda izskatīšanā būtu prioritāri jāvērtē ilgtermiņa pasākumu plāns, nevis kārtējā projekta biznesa plāns, kas var neaptvert visas ūdenssaimniecības sistēmas darbību.

Ūdenssaimniecības apakšnozares pakalpojumu cenai Latvijā ir tendence pieaugt, kas ilgtermiņā negatīvi ietekmēs citas nozares, piemēram, ražošanu. Ražošanas nozares komersanti var nonākt līdz izvēles nepieciešamībai: turpināt saņemt centralizēto ūdenssaimniecības sistēmas pakalpojumu sniedzēju pakalpojumus vai arī veidot alternatīvas sistēmas. Alternatīvu sistēmu veidošanas rezultāts var būt izteikti negatīvs centralizētās sistēmas operatoram, iespējams, tam būs jāierosina subsidētā tarifa ieviešana lielākiem pakalpojumu saņēmējiem. Tāpēc turpmāko projektu atbalsta gadījumā ir nepieciešams īpaši piesardzīgi vērtēt lielo rūpniecisko uzņēmumu potenciālā ietekme uz centralizēto sistēmu, kā arī jāizstrādā risku novēršanas plāns šādu uzņēmumu darbības pārtraukšanas gadījumā.

Latvijā ES fondu projektu atlasē izmanto projektu iesniegumu vērtēšanas kritērijus, ko apstiprina Uzraudzības komiteja, un tie tiek ietverti Ministru kabineta noteikumu sastāvā par konkrēto atbalsta aktivitāti. Esošie projektu iesniegumu vērtēšanas kritēriji neietver jautājumus par projekta iesniedzēja institucionālās sistēmas atbilstību politikas izstrādātāju plāniem, netiek analizēta iespēja īstenot projektu bez ES fonda atbalsta. Projektu atlasē procesa uzlabošanai, tādējādi nodrošinot arī finansējuma mērķtiecīgu izmantošanu, nepieciešams definēt papildu projektu iesniegumu vērtēšanas kritērijus nākamajā plānošanas periodā.

- 1) ES fondu atbalsts var būt pieejams tikai tādā gadījumā, ja pašvaldības teritorijā darbojas tikai viens ūdenssaimniecības pakalpojumu operators, kas atrodas pašvaldības pakļautībā. Ir pieļaujama situācija, kad pašvaldībā darbojas citas pašvaldības pakļautībā esošs pakalpojumu operators.
- 2) Projektu iesniegumā jābūt detalizētam plānam par pieslēgumu nodrošināšanu centralizētajai ūdenssaimniecības pakalpojumu sistēmai. Plānam jābūt pārbaudāmam un pārbaudītam pirms ES fondu atbalsta piešķiršanas.
- 3) Nav atbalstāmi projekti, kuri neparedz pilnīgas atbilstības noteikšanu ES vides prasībām, kas ir pamatots, ņemot vērā finansējuma ierobežoto apmēru.
- 4) Ir atbalstāmi tikai tādi projekti, kuri ir vērsti uz notekūdeņu apsaimniekošanas mērķi, ņemot vērā to, ka ūdenssaimniecības pakalpojumi parasti ir kompleksi. Dzeramā ūdens komponente ir iekļaujama projektā, bet tās finansēšana jāuzdod projekta iesniedzējam.

Analizējot ūdenssaimniecības apakšnozares attīstības tendences, autors piedāvā šādu scenāriju apkopojumu (sk. 26. tabulu).

26. tabula

Ūdenssaimniecības apakšnozares attīstības tendences

Faktors	Globāli	Latvijā
Iedzīvotāju skaits	Iedzīvotāju skaitam mazāk attīstītajās valstīs nav tendence samazināties, līdz ar to ar ūdenssaimniecības pakalpojumiem nenodrošināto iedzīvotāju skaits joprojām būs ievērojams.	Latvijā šis ir būtiskākais apakšnozares attīstības jautājums, sk. skaidrojumu pēc tabulas.
Ūdenssaimniecības pakalpojumu lietotāju maksātspēja	Globāli diskusijā par ūdenssaimniecības pakalpojumu cenu joprojām ir divas atšķirīgas pieejas: – Ūdens ir prece, – Ūdens pieejamība ir cilvēktiesību jautājums. Abos gadījumos nav pamata pieņemt, ka iedzīvotāju maksātspēja pieaug, ja tiem nodrošināti ūdenssaimniecības pakalpojumi. Līdz ar to jāērēķinās, ka ieguldījumi šajā periodā neatrisina ūdenssaimniecības pakalpojumu pieejamību ilgtermiņā. Latvija šī jautājuma sakarā nav izņēmus.	Latvijā šim jautājumam veltīts maz uzmanības, kaut arī būtībā tas var ievērojami mainīt ūdenssaimniecības apakšnozares attīstības tendences: pēdējo desmit gadu laikā apakšnozarē ir ieguldīts vairāk nekā 1 mljrd. eiro, bet tikai daļa pamatlīdzekļu nolietojuma ietverta ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifā. Jau tagad ir pieejama informācija par pašvaldībām, kurās tarifu līmenis sasniedz vai pārsniedz kritisko robežu (sk. iepriekš), kas nozīmē, ka to ūdenssaimniecības sistēmu tālāka attīstība būtu ierobežojama, pat ja ir pieejamas finansējums investīcijām (izņemot gadījumus, kad papildu ieguldījumi samazinās izmaksas uz vienas produkcijas vienības ražošanu).
Dzīves kvalitāte	Mazāk attīstītajās valstīs jautājums par ūdenssaimniecības pakalpojumiem ir cieši saistīts ar veselības un izdzīvošanas jautājumiem, savukārt attīstītajās valstīs tas ir arī jautājums par komfortu (arī Latvijā).	Ūdenssaimniecības sistēmu attīstību var ietekmēt iedzīvotāju vēlme izmantot modernas tehnoloģijas, kas uzlabo dzīves kvalitāti (veļas mašīnas utt.), kas nav vienmēr iespējams gadījumā, kad dzeramais ūdens nav atbilstoši sagatavots. Tas var ievērojami ietekmēt mazu ūdenssaimniecības sistēmu attīstību. Atbilstoši autora veiktajam pētījumam ir konstatēts, ka uzlabojumi ūdenssaimniecības sistēmās veikti arī bez ES fondu atbalsta.

Investīciju iespējas	Ņemot vērā to, ka pasaules mērogā ievērojamam cilvēku skaitam ūdenssaimniecības pakalpojumu nav pieejami vispār, investīciju plūsma apakšnozarē būs pastāvīgi liela. Tajā pašā laikā mazāk attīstītajās valstīs šādus projektus joprojām finansēs starptautiskās organizācijas: tas ļauj nodrošināt pārrobežu vides problēmu risināšanu, kā arī sniegt atbalstu nacionālajām kompānijām pasūtījumu izpildē.	Latvijā atbilstoši apstiprinātajam Nacionālās attīstības plānam 2014.–2020. gadam ir paredzēts finansējums ūdenssaimniecības apakšnozares attīstībai. Tā apjoms ir aptuveni piecas reizes mazāks salīdzinājumā ar iepriekšējā periodā paredzēto. Aktuāls jautājums ir projektu īstenotāju spēja nodrošināt līdzfinansējumu ES fondu projektu īstenošanas gadījumā, bet šī problēma ir jāskata kontekstā arī ar maksātspēju.
----------------------	---	---

Avots: autora veidota tabula.

Latvijā ūdenssaimniecības apakšnozares attīstību primāri noteiks iedzīvotāju skaita izmaiņas un ražošanas uzņēmumu attīstības procesi. Abi faktori to negatīvas izpausmes gadījumā (samazinās iedzīvotāju skaits, samazināsies ražošanas nozares darbības apjomi) atstās izteikti negatīvu ietekmi uz ūdenssaimniecības apakšnozares attīstību nākotnē un individuālajām ūdenssaimniecības sistēmām. Atsevišķos gadījumos tas var novest pie šādām situācijām.

1. Veidosies konkurence starp ūdenssaimniecības sistēmām, kuras tehniski var apkalpot vienādu pakalpojumu saņēmēju loku.
2. Pieaugs pakalpojumu cenas, arī tajā gadījumā, kad vienas ūdenssaimniecības pakalpojumu sistēmas operators sniedz pakalpojumu citam ūdenssaimniecības sistēmas operatoram (piemēram, notekūdeņu attīrīšanas iekārtas ir vienā aglomerācijā, bet no citas aglomerācijas ar spiedvadu nogādā notekūdeņus). Šādā veidā tiks mēģināts paaugstināt sistēmas darbības finanšu efektivitāti.
3. Saasināsies jautājums par aktīvu piederību, pieaugot kritikai par to turētāju darbības efektivitāti. Jāņem vērā, ka vairākās ES valstīs ūdenssaimniecības apakšnozarē darbojas tikai privātie komersanti, nevis pašvaldībām piederošie, kas potenciāli var ietekmēt arī diskusijas Latvijā par aktīvu piederību.

Neņemot vērā vairākas šajā darbā minētas kritiskās piezīmes, jāatzīmē, ka ES fondu ieguldījumam ir izšķiroša loma ūdenssaimniecības apakšnozares attīstībā. 27. tabulā sniegts

pārskats par plānoto investīciju aptvērumu Kohēzijas fondā 2007.–2013. gada plānošanas periodā. Latvijā nav cita līdzvērtīga finanšu avota, kas aptvertu tik plašu auditoriju. Zemais progress ir skaidrojams ar uzskaites sistēmas īpatnībām: rādītāju uzskaita tikai pēc projekta īstenošanas. Vienlaikus būtu atkārtoti jāmin rādītāja nepiemērota izvēle finanšu intervences efekta novērošanai: fiksējot iedzīvotāju skaitu, uz kuru vērsti projekti, netiek ņemts vērā demogrāfiskais stāvoklis un iedzīvotāju skaita izmaiņas.

27. tabula

Iedzīvotāju skaits, uz ko vērsti ūdenssaimniecības projekti 2007.–2013. gada plānošanas periodā, milj. (Kohēzijas fonds)

Plānošanas reģions	Plānotā vērtība 2009. gadā, milj. iedz.	Plānotā vērtība 2013. gadā, milj. iedz.	Izpilde no plānotās vērtības 2013. gadā, %
Rīga/Rīgas reģions	0,86	0,99	3,9%
Vidzeme	0,06	0,12	27,7%
Kurzeme	0,20	0,20	9,7%
Zemgale	0,15	0,15	22,5%
Latgale	0,16	0,21	15,3%
KOPĀ:	1,43	1,67	9,4%

Datu avots: Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas kā atbildīgās iestādes ziņojums par ES fondu līdzfinansēto pasākumu un aktivitāšu ieviešanu par pārskata periodu no 01.07.2012. līdz 31.12.2012., pieejams tīmeklī.

Analizējot Latvijas gatavību struktūrfondu un Kohēzijas fonda līdzekļu apgūšanai nākamajos periodos, ir nepieciešams izmantot uzkrāto pieredzi darbā ar pirmsiestāšanās finanšu instrumentiem, kā arī 2000.–2006. gada plānošanas perioda sistēmas pieredzi, lai nepieļautu kļūdu atkārtosanos. Vairāku ārējo un iekšējo faktoru ietekmē, tostarp politisko, 2007.–2013. gada plānošanas perioda projektu uzsākšana, kas sakrita ar globālo ekonomisko krīzi, ir iezīmējusi šādas racionālās rīcības trūkumu, jo joprojām ieguldījumi veikti, pamatojoties uz projektu plānoto fizisko ieguldījumu infrastruktūrā, nepastāvot skaidrai saiknei starp projekta mērķiem un valsts politikas mērķiem (izņemot nepieciešamību sasniegt ES direktīvu prasības).

Secinājumi

1. Ekonomikas attīstības teorijas ievērojami atšķiras atkarībā no tā, ko tieši saprot ar ekonomisko attīstību. Tas konsekventi nosaka to, ka ekonomiskās attīstības mērķi nav universāli un ir atkarīgi no tās definīcijas. Šajā darbā ekonomiskās attīstības definīcija apskatīta kontekstā ar ilgtspējīgās attīstības teorijām, kā arī attīstības kā ceļazīvnes teoriju kontekstā. Autora skatījumā ekonomiskās izaugsmes teorijas nesniedz pietiekamu skaidrojumu procesiem ekonomikā un tāpēc ekonomisko procesu analīzē būtu jāietver aspekti no dažādām ekonomiskās attīstības teorijām.
2. Būtiskie ekonomiskās attīstības faktori ir sociālie, veselības un darbaspēka jautājumi; investīcijas un valdības finansējums; cilvēktiesības; vides aizsardzība un klimats, ilgtspējīga attīstība; drošības jautājumi; inovācijas un zināšanas, kā arī infrastruktūra. Infrastruktūras attīstībai ir ietekme uz ekonomiskās attīstības procesiem, tajā pašā laikā infrastruktūras izveide ietekmē investīciju plūsmu, vides aizsardzības pasākumu īstenošanu, kā arī citus ekonomiskās attīstības faktoros, tādējādi jāvērtē arī infrastruktūras netiešā ietekme.
3. Ekonomiskās attīstības faktoriem, tiem apvienojoties jaunajās kombinācijās, veidojas jauni ekonomiskās attīstības faktori. Šajā darbā apskatīts jautājums par valsts finansējuma ieguldījumiem infrastruktūrā, respektīvi, pieņemot, ka gan valsts finansējums, gan infrastruktūras izveide ir ekonomiskās attīstības faktori. Svarīgi ir noskaidrot, kāda ietekme uz ekonomiskās attīstības procesiem ir valdības finansējuma kvalitātei: finansējuma izlietojuma efektivitātei infrastruktūras izveidei.
4. Vides aizsardzības jautājumu aktualitāte nav saistīta ar konkrētas ekonomiskās attīstības teorijas konkrētu grupu, jo visās šajās grupās vides aizsardzība aplūkota kā būtisks ekonomiskās attīstības faktors; vides aizsardzības pasākumu īstenošana var būt cieši saistīta ar infrastruktūras izveidi un attiecīgi ar investīcijām, kas ir viens no ekonomiskās attīstības faktoriem. Vides aizsardzības pasākumu īstenošana mūsdienās ir saistīta ar dabas resursu pieejamības ierobežojumiem, kas negatīvi ietekmē ekonomiskās attīstības procesus.
5. Viens no būtiskākajiem dabas resursiem ir ūdens, kas nepieciešams gandrīz visu tautsaimniecības nozaru attīstībai, kā arī cilvēka dzīvības nodrošināšanai. Ūdens

pieejamības nodrošināšana un notekūdeņu apsaimniekošanas pasākumu īstenošana mājsaimniecībām un tautsaimniecības nozarēm veido atsevišķu tautsaimniecības nozari, kas ietver ūdens ieguvu, attīrīšanu un piegādi, kā arī kanalizācijas un asenizācijas pakalpojumus (notekūdeņu apsaimniekošana). Šos atsevišķos apakšnozares uzdevumus var saukt par ūdenssaimniecības pakalpojumiem.

6. Valdības īstenotajai ekonomiskajai politikai ir noteikti mērķi, kuru sasniegšanas novērtējums ir būtisks šīs politikas efektivitātes novērtēšanā, līdz ar to arī valdības ieguldījumiem infrastruktūras attīstībā ir nosakāmi mērķi, kuru izpilde ir jākontrolē. Infrastruktūras izveides mērķi nav izsakāmi fiziskās vienībās, piemēram, kilometros, bet tiem jāraksturo valdības ekonomiskās politikas jeb risināmās problēmas būtība. Savukārt informācija par fizisko vienību skaitu, kas izveidots, izmantojot valdības finansējumu, ļauj tikai salīdzināt analogiskus projektus, lai novērtētu cenu atbilstību tajos.
7. Īpašas problēmas pētniekiem var veidoties infrastruktūras projektu (vai valsts programmu) rezultātu novērtēšanā: nepieciešams noteikt šāda projekta mērķi un arī novērtēt, vai konkrētā gadījumā mērķis ir sasniegts efektīvi. Aplūkojot šo jautājumu plašāk, infrastruktūras projektu novērtēšanas mērķis ir noteikt, vai šādu projektu atbalsta programma nodrošina tādu rezultātu sasniegšanu, ko nevarētu panākt bez šādas programmas. Šādos nolūkos infrastruktūras attīstības projektu mērķus var definēt nevis kā fiziskos indikatorus (metri, gabali, kilometri utt.), bet kā infrastruktūras lietotāju uzvedības pārmaiņu procesus attiecībā uz lietojamo infrastruktūru.
8. Ietekmes novērtēšana ir viens no ievērojamākiem instrumentiem ekonomiskās politikas rezultātu noteikšanā. Tā kā ekonomiskās attīstības definīcija ir pietiekami plaša, būtiska loma ir attīstības indikatoru (mērķu) noteikšanai, tādējādi izvēloties atbilstošu metodiku novērtējumam.
9. Stingru cēloņsakarību noteikšanā starp ieguldījumiem, atbalsta programmām, valdības ekonomisko politiku un vēlamo iznākumu ir vairākas sarežģītas metodoloģiskas problēmas. Procesi, kas ietekmē fondu sadali, politiku prioritātes, visticamāk, ir netieši, grūti identificējami un vēl grūtāk izmērāmi. Tādējādi pastāv attiecināšanas problēma, t.i., grūtības identificēt apmēru, kurā noteiktais ieguldījumu apjoms rada noteiktu iznākumu.

10. Ūdenssaimniecības apakšnozare un valdības ieguldījumi tajā ir ekonomiskās attīstības faktori. Šo faktoru novērtēšana nav iespējama, pamatojoties tikai uz projektu monitoringa datiem, ir jāmeklē citas iespējas valdības ieguldījumu efektivitātes novērtēšanai šīs politikas mērķu sasniegšanā. Latvijas gadījumā valdības finansējuma ievērojamu daļu veido ES fondi, kas ir lielākais finansējuma avots apakšnozarē.
11. Ūdenssaimniecības apakšnozares attīstības principi ir saistīti ar sociāliem faktoriem. Ja pieņem, ka ieguldījumi jāveic nozarēs, kuras spēj pelnīt un attīstīties pēc ieguldījumu saņemšanas, tad ES fondu ieguldījumi ūdenssaimniecības apakšnozarē nebūtu iespējami. Latvijā joprojām nepieciešams atbalstīt tādas nozares un pasākumus, kuri nedod tiešus finansiālus ieņēmumus, bet vienlaikus prasa līdzekļus to uzturēšanai.
12. Ūdenssaimniecības pakalpojumu pieejamība ir atkarīga no attiecīgas infrastruktūras izveides, kas parasti ir dārga un vairākām valstīm nav īstenojama bez finanšu palīdzības no starptautiskām organizācijām vai fondiem. Tieši ES mērogā īstenojamie kohēzijas politikas pasākumi ļauj, piemēram, Latvijai saņemt atbalstu ūdenssaimniecības sistēmas sakārtošanai atbilstoši ES vides standartiem. Vienlaikus pieaug starptautisko organizāciju vai donorvalstu interese par to, kā pēc iespējas precīzāk novērtēt ieguldījumu efektivitāti attiecībā uz īstenoto projektu spēju sasniegt valdības politikas mērķus vides aizsardzības jomā, tostarp ūdenssaimniecības infrastruktūras attīstībā.
13. Ūdenssaimniecības apakšnozarē pakalpojumu cenas ir zemas, lai nodrošinātu vajadzīgos ieguldījumus infrastruktūrā. Pētījuma rezultāti norāda, ka šī situācija ir aktuāla arī Latvijā.
14. Ūdenssaimniecības pakalpojumu nodrošināšanas sistēma Latvijā ir atkarīga no vairākiem ārējiem faktoriem: finansējuma piesaistes cena, iedzīvotāju maksātspēja (kas savukārt arī ir atkarīga no vairākiem faktoriem), tehnoloģiskais progress. Sistēmai, tai atrodoties tautsaimniecības sistēmā, ir ciešas atgriezeniskās saites: uzņēmējdarbības attīstība pieprasa ūdenssaimniecības sistēmas pieejamību, ūdenssaimniecības sistēmas pieejamība vienkāršo un stimulē uzņēmējdarbības uzsākšanu.
15. Zināmas problēmas ES fondu projektu ieviešanā ir saistītas ar informācijas trūkumu. Lielākā vajadzība pēc informācijas ir lauku teritorijās, kur sliktāka komunikācijas infrastruktūra un mazāk pieejamu speciālistu, tādēļ informatīvās aktivitātes vēlams

intensīvāk vērst uz šiem reģioniem. Tas iespēju robežu novērstu dziļāku sociālo plaisu rašanos, kā arī to, ka resursus pamatā akumulē ekonomiski spēcīgākie.

16. Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozarē ir vērojamas problēmas, kas saistītas ar institucionālo sistēmu ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanu. Sistēma atrodas tapšanas stadijā, un pašlaik tās regulēšana normatīvo aktu līmenī nav pietiekama.

17. Situāciju Latvijas ūdenssaimniecības apakšnozarē, pamatojoties uz darba ietvaros veiktā pētījuma datiem, var raksturot šādi:

- a) situācija pašvaldībās (piemēram, ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāte un apmierinātība ar šiem pakalpojumiem) uzlabojas gadījumā, kad nepiesaista ES fondu līdzekļus, t.i., ES fondu finansējuma ieguldījumi nav vienmēr nepieciešami valdības politikas mērķa sasniegšanai;
- b) ūdenssaimniecības pakalpojumu cenai ir tendence pieaugt aplūkotajā laika periodā (2007.–2011. g.), turklāt nav būtisku atšķirību starp tām pašvaldībām, kuras īstenoja ES fondu projektus, un tām, kuras šādus projektus neīstenoja. Tas netieši norāda uz to, ka apakšnozarē notiek attīstības process, kas turpinātos arī tad, kad ES fondu ieguldījumi apakšnozarē netiktu veikti;
- c) Latvijas pašvaldību skatījumā ES fondu projekta īstenošana ir būtiskākais ūdenssaimniecības pakalpojumu attīstības faktors (salīdzinājumā ar pašu ieguldījumiem), ko papildina augsts vērtējums par ES fondu projektu efektivitāti ūdenssaimniecības apakšnozares attīstībai. Pašvaldību plānos attiecībā uz tām pieejamiem finanšu resursiem neietilpst situācijas uzlabošana ūdenssaimniecības jomā;
- d) ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifs pašvaldību skatījumā neļaus veikt ieguldījumus infrastruktūrā (nākamajos projektos), kas var būt nepamatots apgalvojums; nepieciešams vērtēt katru projektu atsevišķi;
- e) pastāv vairākas nākamo pētījumu jomas apakšnozarē, starp tām maksimālā un faktiskā infrastruktūras jauda un lielāko uzņēmumu ietekme uz infrastruktūras darbības efektivitāti.

Priekšlikumi

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai.

1. Ņemot vērā secinājumus minēto, ES fondu ieguldījumi ūdenssaimniecības apakšnozarē ir jākoncentrē valdības politikas mērķu sasniegšanai. Lai to panāktu, autors piedāvā ES fondu projektu iesniegumu vērtēšanas kritēriju pārskatīšanu, tajos iekļaujot šādus aspektus:
 - a) ES fondu atbalsts var būt pieejams tikai tādā gadījumā, kad pašvaldības teritorijā darbojas tikai viens pašvaldībai pakļauts ūdenssaimniecības pakalpojumu operators (vai viens privāts ūdenssaimniecības pakalpojumu operators). Ir pieļaujams, ka pašvaldībā darbojas citas pašvaldības pakļautībā esošs pakalpojumu operators;
 - b) projektu iesniegumā jābūt detalizētam plānam par pieslēgumu nodrošināšanu centralizētajai ūdenssaimniecības pakalpojumu sistēmai. Plānam jābūt pārbaudāmam un pārbaudītam pirms ES fondu atbalsta piešķiršanas;
 - c) nav atbalstāmi projekti, kas neparedz pilnīgu atbilstību ES vides prasībām, kas ir pamatots, ņemot vērā finansējuma ierobežotu apmēru;
 - d) atbalstāmi tikai uz notekūdeņu apsaimniekošanu vērsti projekti, ņemot vērā to, ka ūdenssaimniecības pakalpojumi parasti ir kompleksi, dzeramā ūdens komponente ir iekļaujama projektā, bet tās finansēšana jāuzdod projekta iesniedzējam;
 - e) jānodrošina detalizēto kritēriju izstrāde ilgtermiņa investīciju plāna analīzei, kā arī riska novēršanas pasākumiem rūpniecisko uzņēmumu darbības pārtraukšanas vai uzsākšanas gadījumā.

Centrālajai statistikas pārvaldei.

2. Ūdenssaimniecības apakšnozares procesu kontrolei ir nepieciešama savlaicīga informācija. Pašlaik Centrālā statistikas pārvalde publicē datus ar 20 mēnešu kavējumu, kas ir pārāk ilgs termiņš, lai laikus pieņemtu lēmumu attiecībā uz īstenojamo valdības politiku.
3. Statistikas informācija par ūdenssaimniecības apakšnozari neietver vairākas komponentes, kas labojams nākotnē:

- a) nepieciešama informācija par katras apdzīvotās vietas ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifiem neatkarīgi no ūdenssaimniecības pakalpojumu operatora juridiskā statusa;
- b) ūdenssaimniecības apakšnozares informācijā jāiekļauj dati par visiem ūdenssaimniecības pakalpojumu operatoriem, neatkarīgi no to juridiskā statusa.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai un Ekonomikas ministrijai.

- 4. Ūdenssaimniecības apakšnozares attīstībai valdības līmenī ir jāakceptē politikas plānošanas dokuments, nosakot valdības politikas mērķus šajā apakšnozarē:
 - a) ūdenssaimniecības pakalpojumu pieejamības rādītājs, nosakot to individuāli gan aglomerācijai, gan valstij kopumā;
 - b) ūdenssaimniecības pakalpojumu patēriņa rādītājs, nosakot to individuāli gan aglomerācijai, gan valstij, tādējādi nodrošinot pozitīvu ietekmi uz dabas resursu taupīgu izmantošanu.
- 5. Saistībā ar ūdenssaimniecības pakalpojumu institucionālo sistēmu autors uzskata par lietderīgu izstrādāt tiesību aktu šīs apakšnozares regulēšanai, tajā risināt jautājumus par pašvaldību pilnvarām noteikt ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanas kārtību, pašvaldības un citu valsts iestāžu īstenoto pasākumu izmaksu segšanas kārtību (piemēram, ugunsdzēsības normu ievērošana), apakšnozares iesaistīto personu pienākumu un atbildības sadalījumu.

Iestādēm, kuras ir atbildīgas par 2007.–2013. gada plānošanas perioda projektu īstenošanu ūdenssaimniecības apakšnozarē un arī būs atbildīgas par šiem projektiem 2014.–2020. gada plānošanas periodā.

- 6. Empīriskā pētījuma rezultāti liecina, ka ES fondu projektu iesniegumos ietvertā informācija ir optimistiskāka nekā pašvaldību sniegtā informācija par situāciju ūdenssaimniecības pakalpojumu jomā (ja jautājums nav tieši saistīts ar finansējuma piesaisti), tāpēc ir jāstiprina individuālo projektu kontrole.
- 7. Autora izstrādātā anketa un anketēšanas rezultātu apstrādes metodes ir izmantojamas nākamo ieguldījumu cikla efektivitātes novērtēšanai. Autora skatījumā ir jāveic periodisks ūdenssaimniecības apakšnozares novērtējums, lai iegūtu pierādījumus, vai valdības īstenotie pasākumi ir piemēroti valdības politikas mērķu sasniegšanai apakšnozarē.

Augstākās izglītības iestādēm un ūdenssaimniecības apakšnozares asociācijām.

8. Turpinot šo pētījumu par ūdenssaimniecības apakšnozari Latvijā, autora skatījumā ir ieteicams novērtēt šādus apakšnozares darbības aspektus:
 - a) individuālās ūdenssaimniecības pakalpojumu sistēmas jaudas novērtēšana, salīdzinot pieejamās jaudas ar faktiski izmantojamām;
 - b) iedzīvotāju (ūdenssaimniecības pakalpojumu lietotāji) apmierinātības novērtējums par saņemtajiem pakalpojumiem;
 - c) lielu rūpniecisku uzņēmumu ietekme uz ūdenssaimniecības pakalpojumu attīstību aglomerācijā.

Noslēgumā ir būtiski atzīmēt, ka Latvijā izstrādes stadijā ir vairāki plānošanas dokumenti, kuros paredzēts noteikt ekonomikas attīstības prioritātes un mērķus. Šajā darbā demonstrēts, cik krasi ir mainījies priekšstats par ekonomisko attīstību, tāpēc, izstrādājot ilgtermiņa plānošanas dokumentus, ir svarīgi ņemt vērā pagātnes mācību un plašāk analizēt alternatīvas un iespējamās ekonomiskās attīstības scenārijus.

Izmantotie informācijas avoti

Starptautiskie normatīvie dokumenti, Latvijas Republikas likumi, valdības noteikumi un citi normatīvie dokumenti

1. 04.12.2007. Ministru kabineta noteikumi nr. 836 “Noteikumi par darbības programmas “Infrastruktūra un pakalpojumi” 3.5.1.1. aktivitāti “Ūdenssaimniecības infrastruktūras attīstība aglomerācijās ar cilvēku ekvivalentu, lielāku par 2000””.
2. 18.12.2007. Ministru kabineta noteikumi nr. 912 “Ūdensapgādes, notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas būvju būvniecības kārtība”.
3. 22.01.2002. Ministru kabineta noteikumi nr. 34 “Noteikumi par piesārņojošo vielu emisiju ūdenī”.
4. 28.07.2008. Ministru kabineta noteikumi nr. 606 “Noteikumi par darbības programmas “Infrastruktūra un pakalpojumi” papildinājuma 3.4.1.1. aktivitāti “Ūdenssaimniecības infrastruktūras attīstība apdzīvotās vietās ar iedzīvotāju skaitu līdz 2000””.
5. 29.04.2003. Ministru kabineta noteikumi nr. 235 “Dzeramā ūdens obligātās nekaitīguma un kvalitātes prasības, monitoringa un kontroles kārtība”.
6. Eiropas Komisijas Vadlīnijās par Eiropas Savienības fondu projektu izmaksu–ieguvumu analīzes veikšanas pamatprincipiem (4. Darba dokuments), pieejams elektroniski: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2007/working/wd4_cost_lv.pdf, skatīts 03.06.2013.
7. Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam, pieejams tīmeklī: < <http://www.nap.lv/par-nap2020>>, skatīts 20.05.2013.
8. Padomes Direktīva (1991. gada 21. maijs) par komunālo notekūdeņu attīrīšanu (91/271/EEK) (*Council Directive 91/271/EEC of 21 May 1991 concerning urban wastewater treatment*).
9. Vides ministrijas Rokasgrāmata pašvaldībām par ūdenssaimniecības pakalpojumu organizēšanu, pieejams elektroniski: http://www.varam.gov.lv/in_site/tools/download.php?file=files/text/finansu_instrumenti/ud_kom//RokasgramataPasvaldibam.pdf, skatīts 03.06.2013.

10. Council Decision of 6 October 2006 on Community strategic guidelines on cohesion. (2006/702/EC). Official Journal of the European Union. 21.10.2006. L 291/11.

Zinātniskās monogrāfijas un zinātniskās publikācijas

1. Adams, S., Mengistu, B. (2008). Privatization, governance and economic development in developing countries. *Journal of Developing Societies*, 24 (4), pp. 415–438.
2. Andreoni, J., Levinson, A. (2001). The simple analytics of the environmental Kuznets curve. *Journal of Public Economics*, Elsevier, 80 (2), pp. 269–286.
3. Argento, D., Helden, G. J., van. (2010). Water sector reform in Italy and in the Netherlands: ambitious change with an uncertain outcome versus consensus-seeking moderate change. *International Review of Administrative Sciences*, 76, 4, pp. 790–809, doi: 10.1177/0020852310381810.
4. Aznar-Marquez, J., R. Ruiz-Tamarit, J. (2005). Renewable natural resource and endogenous growth. *Macroeconomic Dynamics*, 9, 2005, pp. 170–197.
5. Barca, F. (2009). *An agenda for a reformed Cohesion Policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations: Independent Report prepared at the request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy by Fabrizio Barca.* Belgium, 218 p.
6. Barrados, M., Blain, J. S. (2013). Improving program results through the use of predictive operational performance indicators: A Canadian Case Study. *American Journal of Evaluation*, 34, 1, pp. 45–56, DOI: 10.1177/1098214012464426.
7. Bartram, J., et al. 2005. *Focusing on improved water and sanitation for health*, pp. 810–812.
8. Bertinelli, L., Strobl, E. (2007). Urbanisation, urban concentration and economic development. *Urban Studies*, 44, 13, pp. 2499–2510.
9. Blaug, M. (2002). *Is there progress in economics?: knowledge, truth and the history of economic thought.* Stephen Boehm, et al. (eds.) Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA: E. Elgar, 410 p.

10. Boldrin, M., Canova, F. (2003). *Regional Policies and EU. Enlargement. European Integration, Regional Policy, and Growth*. The World Bank, Washington, D.C., pp. 33–93.
11. Boldrin, M., Canova, F. (2001). Inequality and Convergence: Reconsidering European Regional Policies. *Economic Policy*, 16 (32), pp. 207–253.
12. Bond, P. (2010). Water, health, and the commodification debate. *Review of Radical Political Economics*, 42, 4, pp. 445–464, doi: 10.1177/0486613410375056.
13. Bradshaw, K. T., Blakely, J. E. (1999). What are “Third-Wave” state economic development efforts? From incentives to industrial policy. *Economic Development Quarterly*, 13, 3, pp. 229–244.
14. Brown, B. A., Klerman, J. A. (2012). Independent evaluation insights from public accounting. *Evaluation Review*, 36, 3, pp. 186–219, DOI: 10.1177/0193841X12450163.
15. Cameron, A. C., Trivedi, P. K. (2005). *Microeconometrics: Methods and Applications*. Cambridge University Press, 1056 p.
16. Capello, R. (2007). *Regional Economics*. London; New York: Routledge, 322 p.
17. Cavalcanti, V. de V., Villamil, T. P. A. (2003). Optimal inflation tax and structural reform. *Macroeconomic Dynamics*, 7, pp. 333–362.
18. Correll, D. (2008). The politics of poverty and social development. *International Social Work*, 51 (4), pp. 453–466.
19. Crafts, N. Y G. Toniolo. (1996). Postwar growth: an overview. In Crafts, N. Y G. Toniolo (eds.), cap. 1, pp. 1–37.
20. Cuadra Montiel, H. (2007). Incompleteness of Post-Washington Consensus: A Critique of Macro-economic and Institutional Reforms. *International Studies*, 44, 2, pp. 103–22.
21. Currid, E. (2006). New York as a global creative hub: a competitive analysis of four theories on world cities. *Economic Development Quarterly*, 20, 4, pp. 330–350.
22. Fuente, A., de la (2003). Does the Cohesion Policy work? Some general considerations and evidence from Spain. In: *European Integration, Regional Policy and Growth*. World Bank (eds. by B. Funck and L. Pizzati). Washington D.C., pp. 153–165.
23. Di Tillio, A., et al. (2011). The predictive role of counterfactuals. *Theory and Decision*, doi: 10.1007/s11238-011-9263-6.

24. Dixon, F. D. (2000). Schumpeter – Fifty years later. *Journal of Macromarketing*, 20, 1, pp. 82–88.
25. Dwyer, L., et al. (2005). Estimating the impacts of special events on an economy. *Journal of Travel Research*, 43, 351 p.
26. Easterly, W. (2009). Can the West Save Africa? *Journal of Economic Literature*, 47, 2, 373 p.
27. Edelenbos, J., Teisman, G. R. (2011). Symposium on water governance. Prologue: water governance as a government's actions between the reality of fragmentation and the need for integration. *International Review of Administrative Sciences*, 77 (1), pp. 5–30, doi: 10.1177/0020852310390090.
28. Emsley, R., Dunn, G., White, I. R. (2010). Mediation and moderation of treatment effects in randomised controlled trials of complex interventions. *Statistical Methods in Medical Research*, 19, pp. 237–270.
29. European Commission (2007). Growing regions, growing Europe. Fourth report on economic and social cohesion. Luxembourg, 222 p.
30. European Commission (2008). A European Economic Recovery Plan. Communication from the Commission to the European Council. Pieejams tīmeklī: <http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/Comm_20081126.pdf> [Skatīts 26.11.2012.]
31. Finnie, B., et al. (2006). Economic development: corruption, complexity, wealth, and a triad of strains. *Humanomics*, 22, 4, pp. 185–204.
32. Fournier, V. (2008). Escaping from the economy: the politics of degrowth. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 28, 11/12, pp. 528–545.
33. Frankgakis, C. E., Rubin, D. B. (2002). Principal stratification in causal inference. *Biometrics*, 58, pp. 21–29.
34. Freire, M., Stren, R. (2001). The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. The Challenge of Urban Government: Policies and Practices. 442 p.
35. Fulmer, J. (2009). “What in the world is infrastructure?” *PEI Infrastructure Investor* (July/August), pp. 30–32.

36. Furtado, José I. dos R., Belt, T. (2000). The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. *Economic Development and Environmental Sustainability: Policies and Principles for a Durable Equilibrium*, 122 p.
37. Ganev, I., V. (2005). The “Triumph of Neoliberalism” reconsidered: critical remarks on ideas-centered analyses of political and economic change in post-communism. *East European Politics and Societies*, 19, 3, pp. 343–378, ISSN 0888-3254.
38. Glinavos, I. (2010). Transition or development?: reassessing priorities for law reform. *Progress in Development Studies*, 10, 1, pp. 59–74.
39. Greig, A., et al. (2007). *Challenging Global Inequality: Development Theory and Practice in the 21st Century*. Houndmills; Basingstoke; Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 296 p.
40. Grossman, G. M., Krueger, A. B. (1995). Economic growth and the environment. *The Quarterly Journal of Economics*, 110, 2, pp. 353–377.
41. Hanson, M. (2008). *Economic Development, Education and Transnational Corporations*. London; New York: Routledge, 157 p.
42. Hardoy, A., et al. (2005). Governance for water and sanitation services in lowincome settlements: experiences with partnership based management in Moreno, Buenos Aires. *Environment and Urbanization*, 17, 1, pp. 183–200, doi: 10.1177/095624780501700110.
43. Hart, G. (2001). Development critiques in the 1990s: culs de sac and promising paths. *Progress in Human Geography*, 25, 4, pp. 649–658.
44. Haughton, G. (2001). Paying up reducing state costs, changing state responsibilities for water management. *Journal of Planning Education and Research*, 21, 1, pp. 64–70, doi: 10.1177/0739456X0102100106.
45. Huggins, R., Izushi, H. (2009). Regional benchmarking in a global context: knowledge, competitiveness, and economic development. *Economic Development Quarterly*, 23 (4), pp. 275–293.
46. Ingham, G. (2003). Schumpeter and Weber on the Institutions of Capitalism: solving Swedberg’s ‘Puzzle’. *Journal of Classical Sociology*, pp. 297–309.
47. Jackson, W. A. (2007). “Economic flexibility: a structural analysis”. In: S. Ioannides and K. Nielsen (eds.), *Economics and the Social Sciences: Boundaries, Interaction and Integration*. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 215–233.

48. Jimenez, B. S., Pagano, M. A. (2012). What factors affect management quality? State infrastructure management and the government performance project. *Public Works Management Policy*, 17, 2, pp. 124–151, DOI: 10.1177/1087724X11419308.
49. Kagia, R. (2010). *Balancing the Development Agenda: The Transformation of the World Bank under James D. Wolfensohn, 1995–2005*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 168 p.
50. Kallioras, A., et al. (2006). The legislative framework and policy for the water resources management of transboundary rivers in Europe: the case of Nestos/Mesta River, between Greece and Bulgaria. *Greece Environmental Science and Policy*, 9, pp. 291–301.
51. Karagiannis, N., Madjd-Sadjadi, Z. (2007). *Modern State Intervention in the Era of Globalisation*. Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar, 335 p.
52. Kenny, C. (2006). *What is Effective Aid?: How Would Donors Allocate It?* Washington, DC: World Bank, 27 p.; Policy research working paper 4005.
53. Kessides, C. (1993). *The Contributions of Infrastructure to Economic Development*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 52 p.
54. Khan, A. (2001). Financial development and economic growth. *Macroeconomic Dynamics*, 5, pp. 413–433.
55. Klitgaard, R. (1995). *Institutional Adjustment and Adjusting to Institutions*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 30 p.
56. Krantz, H. (2012). Water Systems Meeting Everyday Life: A Conceptual Model of Household Use of Urban Water and Sanitation Systems. *Public Works Management Policy*, 17, p. 103, DOI: 10.1177/1087724X11415285.
57. Krutilla, K., Reuveny, R. (2002). The quality of life in the dynamics of economic development. *Environment and Development Economics*, 7, pp. 23–45.
58. Lobina, E., Hall, D. (2008). The comparative advantage of the public sector in the development of urban water supply. *Progress in Development Studies*, 8, pp. 85–101, doi: 10.1177/146499340700800108.
59. Mallar, L., Mallar, S. (2004). Endogenous growth, endogenous business cycles. *Macroeconomic Dynamics*, 8, pp. 559–581.
60. Marrero, A. G. (2008). Revisiting the optimal stationary public investment Policy in endogenous growth economies. *Macroeconomic Dynamics*, 12, pp. 172–194.

61. Mawdsley, E., Rigg, J. (2003). The World Development Report II: continuity and change in development orthodoxies. *Progress in Development Studies*, 3, 4, pp. 271–286.
62. Mawdsley, E., Rigg, J. (2002). A survey of the World Development Reports: discursive strategies. *Progress in Development Studies*, 2, 2, pp. 93–111.
63. Mehotra, S., Delamonica, E. (2005). The private sector and privatization in social services: is the Washington consensus ‘dead’? *Global Social Policy*, pp. 141–174.
64. Minoiu, C. G., Reddy, S. (2009). *Development Aid and Economic Growth: a Positive Long-Run Relation*. International Monetary Fund Institute, 33 p.
65. Morris, E. D., Travis, R. L. (2003). Privatization in state agencies a focus on clean water. *Public Works. Management Policy*, 7, 4, pp. 243–255, doi: 10.1177/1087724X02251060.
66. Mourmouras, A., Rangazas, P. (2009). Fiscal policy and economic development. *Macroeconomic Dynamics*, 13, pp. 450–476.
67. Muller, M. (2007). Adapting to climate change water management for urban resilience. *Environment and Urbanization*, 19, 1, pp. 99–113, doi: 10.1177/0956247807076726.
68. Organisation for Economic Co-operation and Development (2002). *Impact of Transport Infrastructure Investment on Regional Development*. Paris, 151 p.
69. Organisation for Economic Co-operation and Development (2003). *Financing Strategies for Water and Environmental Infrastructure*. Paris: OECD publishing, 113 p., ISBN 9264102760.
70. Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Environmental Finance. Intergovernmental Transfers for Environmental Infrastructure: Lessons from Armenia, the Russian Federation and Ukraine*. Paris: OECD publishing, 108 p., ISBN 92-64-02503-0.
71. Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Financing Water and Environment Infrastructure: the Case of Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia*. Paris: OECD publishing, 142 p., ISBN 9264036067.
72. Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Infrastructure to 2030: Telecom, Land transport, Water and Electricity organization*. Paris: OECD publishing, 360 p., ISBN 92-64-02398-4.

73. Organisation for Economic Co-operation and Development (2007). *Infrastructure to 2030. Vol. 2: Mapping Policy for Electricity, Water and Transport*. Paris: OECD publishing, 510 p., ISBN 978-92-64-03131-9.
74. Organisation for Economic Co-operation and Development (2009). *Private Sector Participation in Water Infrastructure: OECD Checklist for Public Action*. Paris: OECD publishing, 135 p., ISBN 978-92-64-05921-4.
75. Seppälä, O. T., Hukka, J. J., Katko, T. S. (2001). Public-Private Partnerships in Water and Sewerage Services: Privatization for Profit or Improvement of Service and Performance? *Public Works Management & Policy*, 6, pp. 42–58, doi: 10.1177/1087724X0161005.
76. Phansalkar, S. J. (2007). Water, equity and development. *International Journal of Rural Management*, 3, 1, pp. 1–25, doi: 10.1177/097300520700300101.
77. Phillips, S., Edwards, R. (2000). Development, Impact Assessment and the Praise Culture. *Critique of Anthropology*, 20, 47 p.
78. Piasecki, R., Wolnicki, M. (2004). The evolution of development economics and globalization. *International Journal of Social Economics*, 31, 3, pp. 300–314.
79. Picciotto, R. (2011). The logic of evaluation professionalism. *Evaluation*, 17, 165 p.
80. Pietilä, P. (2005). Role of Municipalities in Water Services in Namibia and Lithuania. *Public Works Management Policy*, 10, 1, pp. 53–68, doi: 10.1177/1087724X05280756.
81. Pike, A., et al. (2006). *Local and regional development*. London; New York: Routledge. 310 p.
82. Pisano, M. (2011). Infrastructure Projects Developing the Institutional Capacity to Implement Large-Scale. *Public Works Management Policy*, 16, 228 p., DOI: 10.1177/1087724X11412787.
83. Porter, E. M. (2000). Location, competition, and economic development: local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*, 14, 1, pp. 15–34.
84. Qiang, C. Zhen-Wei, C., Pitt, A. with Ayers, S. (2004). The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. *Contribution of Information and Communication Technologies to Growth*. 29 p.
85. Radej, B. (2011). Synthesis in policy impact assessment. *Evaluation*, 17, 133 p.

86. Ramaswamy, R. Iyer. (2010). Governance of water: the legal questions. *South Asian Survey*, 17, 1, pp. 147–157, doi: 10.1177/097152311001700111.
87. Rashid, S. (2000). *Economic Policy for Growth: Economic Development is Human Development*. Boston: Kluwer Academic Publ., 259 p.
88. Reinert, E. S. (2007). *How Rich Countries Got Rich and Why Poor Countries Stay Poor*. London: Constable, 365 p.
89. Rodrik, D. (1999). Where did all the growth go? External shocks, social conflict, and growth collapses. *Journal of Economic Growth*, Springer, 4 (4), pp. 385–412.
90. Salih, M. T. (2003). Sustainable economic development and the environment. *International Journal of Social Economics*, 30, 1/2, pp. 153–162.
91. Sapir, A., et al. (2004). *An Agenda for a Growing Europe – The ‘Sapir Report’*. Oxford University Press, 234 p.
92. Sato, R. (2002). Notes. Optimal economic growth: test of income/wealth conservation laws in OECD countries. *Macroeconomic Dynamics*, 6, pp. 548–572.
93. Saunders, M. (2011). Capturing effects of interventions, policies and programmes in the European context: A social practice perspective. *Evaluation*, 17, 89 p.
94. Scholtz, H. (2010). Inequality rose from above, so it shall fall again: Income skewness trends in 16 OECD countries as evidence for a second Kuznets cycle. *International Journal of Comparative Sociology*, 51 (4), pp. 246–267.
95. Schumpeter, J. (2003). *Economic doctrine and method*. London: Routledge. First published in 1954, 207 p.
96. Schweigert, F. J. (2006). The meaning of effectiveness in assessing community initiatives. *American Journal of Evaluation*, 27, 416 p.
97. Scott, J. A. (2004). Cultural-Products industries and urban economic development: prospects for growth and market contestation in global context. *Urban Affairs Review*, 39, 4, pp. 461–490.
98. Shankar, R., Shah, A. (2009). *Lessons from European Union Policies for Regional Development*. The World Bank / World Bank Institute Poverty Reduction and Economic Management Division. Policy Research Working Paper 4977, 47 p.
99. Shankha Chakraborty, S., Dabla-Norris, E. (2009). *The Quality of Public Investment*. International Monetary Fund Institute, Strategy, Policy, and Review Department, 23 p.

100. Solo, T. M. (1999). Small-scale entrepreneurs in the urban water and sanitation market. *Environment and Urbanization*, 11, 1, pp. 117–132, doi: 10.1177/095624789901100120.
101. Soubbotina, P. T. (2004). *Beyond Economic Growth: An Introduction to Sustainable Development: Second Edition*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 218 p.
102. Steger, M. T. (2007). Flexibility, sectoral hysteresis, and downturns. *Macroeconomic Dynamics*, 11, pp. 128–148.
103. Stern, N. (2002). The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. *A strategy for Development*, 194 p.
104. Stiglitz, E. J., et al. (2006). *Stability with growth: macroeconomics, liberalization, and development*. Oxford: Oxford University Press, 339 p.
105. Swedberg, R. (2010). The Economic Sociology of Capitalism: Weber and Schumpeter. *Journal of Classical Sociology*, 2, pp. 227–255.
106. Szostak, R. (2009). *The causes of economic growth: interdisciplinary perspectives*. New York: Springer, 373 p.
107. Taylor, M. (2008). Development economics in the wake of the Washington consensus: from Smith to Smithereens? *International Political Science Review*, 29, 5, pp. 543–556.
- Terhorst, P. (2008). ‘Reclaiming public water’ changing sector policy through globalization from below. *Progress in Development Studies*, 8, 1, pp. 103–114, doi: 10.1177/146499340700800109.
108. Thanawala, K. (2001). Is there injustice in the international economy? *International Journal of Social Economics*, 28, 10/11/12, pp. 852–860.
109. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. (2002). A copublication of the World Bank and Oxford University Press. *Globalization, Growth and Poverty. Building an Inclusive World Economy*, 174 p.
110. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. (2004). *Responsible Growth for the new Millennium: Integrating Society, Ecology, and the Economy*, 177 p.
111. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. (1995). *The Role of Public Policy. Toward Gender Equality*, 59 p.

112. Thomas, V., et al. (2000). *The Quality of Growth*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 262 p.
113. Berg, R. D., van den (2005). Results evaluation and impact assessment in development co-operation, *Evaluation*, 11, 27 p.
114. Varga, J., in 't Veld, J. (2009). A Model-based analysis of the impact of Cohesion Policy expenditure 2000-06: Simulations with the QUEST III endogenous R&D model. *European Economy Economic Papers*, no. 387. European Commission, Brussels, 77 p.
115. Vonyo, T. (2008). Post-war reconstruction and the Golden Age of economic growth. Cambridge University Press. *European Review of Economic History*, 12, pp. 221–241.
116. Werkman, J., Westerling, D. L. (2000). Privatizing municipal water and wastewater systems: promises and pitfalls. *Public Works Management Policy*, 5, 1, pp. 52–68, doi: 10.1177/1087724X0051005.
117. White, H. A. (2010). Contribution to current debates in impact evaluation, *Evaluation*, 16, 153 p.
118. Yusuf, S., Evenett, S., Wu, W. (2001). *Facets of Globalization: International and Local Dimensions of Development*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 278 p.

Tīmeklī pieejamie resursi

1. Ārlietu ministrija. *Tūkstošgades attīstības mērķi*. Pieejams tīmeklī <<http://www.mfa.gov.lv/lv/ano/Latvija-ANO/tukstosgade/>> [Skatīts 01.09.2012.]
2. Bradley, J. (2001). How may we evaluate the impact of EU's structural interventions since 1994? How to enhance economic and social cohesion in Europe after 2006? In: *Seminar organised by the European Policy Centre and Notre Europe*. Pieejams tīmeklī: <http://www.notre-europe.eu/uploads/tx_publication/Semi11-en.pdf> [Skatīts 06.11.2010.]
3. Bradley, J., Untiedt, G. (2007). Do economic models tell us anything useful about cohesion policy impacts? A comparison of HERMIN, QUEST and ECOMOD, GEFRA. Working Paper no. 3. Pieejams tīmeklī: <<http://www.geframuenster.org/downloads/doc/GEFRA-WP-2007-3.pdf>> [Skatīts 06.11.2010.]

4. Bradley, J., Untiedt, G., Zaleski, J. (2009). The economic return of cohesion expenditure for Member States, EMDSGEFRA–WARR. Report for Directorate General for Internal Polices, European Parliament. Pieejams tīmeklī: <<http://www.europarl.europa.eu>> [Skatīts 06.11.2010.]
5. Committee of the Regions. (2010). European Economic Recovery Plan in regions & cities: one year on. Final report. January 2010. Pieejams tīmeklī: <<http://portal.cor.europa.eu>> [Skatīts 06.11.2010.]
6. Fuente, de la, A. (2009). Testing, not modelling, the impact of Cohesion support: a theoretical framework and some preliminary results for the Spanish regions. New Methods for Cohesion Policy Evaluation: Promoting Accountability and Learning. In: *New Methods for Cohesion Policy Evaluation: Promoting Accountability and Learning*, Warsaw, 30 November – 1 December, 2009. DG for Regional Policy. Pieejams tīmeklī: <http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/evaluation2009/index_en.htm> [Skatīts 06.11.2010.]
7. Latvijas Pašvaldību savienības 23. kongresa rezolūcijas. Pieejams tīmeklī: <<http://www.lps.lv/Kongress/23kongress/>> [Skatīts 01.09.2012.]
8. Martini, A. (2009). Counterfactual impact evaluation: what it can (and cannot) do for cohesion policy. In: “*New Methods for Cohesion Policy Evaluation: Promoting Accountability and Learning*”, Warsaw, 30 November – 1 December, 2009. DG for Regional Policy. Pieejams tīmeklī: <http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/evaluation2009/index_en.htm> [Skatīts 09.01.2010.]
9. Maxwell, S. (2011). *2011 Water Market Review*. Pieejams tīmeklī: <<http://aquadoc.typepad.com/waterwired/2011/12/steve-maxwells-2011-water-market-review.html>> [Skatīts 01.09.2012.]
10. Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija. *Komersanti ūdenssaimniecības nozarē*. Pieejams tīmeklī: <<http://www.sprk.gov.lv/index.php?sadala=477>> [Skatīts 26.11.2012.]
11. Samecki, P. (2009). Orientation paper of future Cohesion policy. December 2009. Pieejams tīmeklī: <http://ec.europa.eu/regional_policy>.
12. Towards a Green Economy. Pathways To Sustainable Development and Poverty Eradication. UNEP, 2011, pieejams elektroniski

<http://www.unep.org/greeneconomy/Portals/88/documents/ger/GER_synthesis_en.pdf>
[Skatīts 01.06.2013.]

13. Towards green growth. A summary for policy makers. OECD. May 2011. Pieejams elektroniski: <<http://www.oecd.org/dataoecd/32/49/48012345.pdf>> [Skatīts 01.06.2013.]

14. Vides ministrija. (2010). *Ziņojums par vides investīcijām*. Pieejams tīmeklī: <http://www.varam.gov.lv/lat/publ/publikacijas/investiciju_joma/> [Skatīts 01.09.2012.]

15. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas kā atbildīgās iestādes ziņojums par ES fondu līdzfinansēto pasākumu un aktivitāšu ieviešanu par pārskata periodu no 01.07.2012. līdz 31.12.2012. Pieejams tīmeklī: <http://www.varam.gov.lv/lat/fondi/ESper07_13/?doc=13703> [Skatīts 20.08.2013.]

Darbā izmantota Centrālās statistikas pārvaldes, Pasaules Bankas un Eiropas Vides aģentūras publiski pieejamā informācija.

Pielikumi

1.pielikums. Anketa pašvaldībām par ūdenssaimniecības attīstības jautājumiem

Anketa pašvaldībām par ūdenssaimniecības attīstības jautājumiem

*2014.-2020. gada plānošanas perioda Eiropas Savienības (ES) fondu investīciju potenciāla
noteikšanai*

Anketas mērķis un sasniedzamie rezultāti

Latvijai, iestājoties ES pievienošanās līgumā fiksēti saistoši nosacījumi - pārejas periodi, kuri uzliek pienākumus ūdenssaimniecības jomā novadu pašvaldībām. Jau vidū ir 2007.-2013. gada plānošanas periods un ir atsācies darbs pie stratēģisko dokumentu aktualizācijas.

Anketas mērķis ir iegūt informāciju par ūdenssaimniecības attīstības problēmām, kā arī novērtēt potenciālās izmaiņas, kuras šajā sektorā varētu ieviest ES fondu līdzekļu izmantošana. Anketa ir sadalīta divās nodaļās. Pirmajā nodaļā tiek lūgts sniegt pašvaldības viedokli saistībā ar ūdenssaimniecības attīstības jautājumiem, savukārt, anketas otrajā nodaļā iekļauti jautājumi par pašvaldības ūdenssaimniecības tehniskajiem un finanšu jautājumiem.

Anketas I nodaļa tiks izmantota tikai apkopotā veidā. Anketas II nodaļas dati pirms to rezultātu kopsavilkuma tiks salīdzināti ar pieejamajiem publiskajiem datu avotiem. Informācijas atšķirības gadījumā atkārtoti informācijas pieprasījumi netiks sūtīti. Vienlaikus ar šo anketu norisinās arī izpētes atsevišķās pašvaldībās saistībā ar investīcijām ūdenssaimniecībā apdzīvotajās vietās līdz 2000, līdz ar to atsevišķi jautājumi var būt uzdoti atkārtoti. Lūdzam ņemt vērā, ka tikai tādā veidā ir iespējams iegūt patiesu informāciju par situāciju nozarē un plānot turpmākās investīcijas, tāpēc aicinām ieguldīt laiku atbilžu sagatavošanai.

Lai turpinātu uzsākto sadarbību ūdenssaimniecības sektora projektos un veicinātu iepriekš ieguldīto finanšu resursu atdevi, lūdzam sniegt pēc iespējas precīzāku informāciju tālāk minētajos jautājumos.

Anketas elektronisko versiju ir iespējams lejuplādēt VARAM mājaslapā internetā http://www.varam.gov.lv/lat/fondi/udenssaimniecibas_projekti/?doc=6197 vai arī nosūtīt jautājumus uz e-pasta adresi udenssaptauja@varam.gov.lv. Jautājumus par anketas aizpildīšanu lūdzam uzdot, sūtot pieprasījumu uz iepriekšminēto e-pasta adresi.

Lūdzam aizpildīto anketu nosūtīt VARAM līdz 2012. gada 31.janvārim.

I nodaļa. Ūdenssaimniecības novērtējums (pašvaldības viedoklis)

Anketas I nodaļa tiks izmantota tikai apkopotā veidā

1. Vai pašvaldība ir informēta par ES direktīvu prasībām ūdenssaimniecības sektorā un pārejas periodiem attiecībā uz prasību ieviešanu?

Jā Kopējās iezīmes Nē

2. Vai paredzētajā periodā plānots sasniegt atbilstību ES prasībām konkrētās pašvaldības teritorijā?

Ja uz iepriekšējo jautājumu sniegta atbilde "Nē", uz šo jautājumu nav nepieciešams atbildēt.

Jā Daļēji Nē

3. Vai pašvaldība plāno piesaistīt papildus finansējumu projektu realizācijai ūdenssaimniecības sektorā (piemēram, no ES fondiem) līdz 2015. gadam?

Jebkādā veidā atzīmējiet atbildi

Jā Nav informācijas Nē

4. Novērtējiet ES fondu ūdenssaimniecības attīstības projektu efektivitāti kopumā (ja tie ir tikuši īstenoti iepriekš):

Jebkādā veidā atzīmējiet atbildi

- ES fondu piesaiste **nav** bijis **efektīvs** risinājums
- ES fondu piesaiste ir bijis **daļēji efektīvs** risinājums
- Grūti novērtēt ES fondu piesaistes efektivitāti
- ES fondu piesaiste **ir** bijis **efektīvs** risinājums
- ES fondu piesaiste **ir** bijis **ļoti efektīvs** risinājums

5. Novērtējiet iespējas īstenot projektu bez ES fondu finansējuma pēc 2015. gada:

Jebkādā veidā atzīmējiet atbildi

- Nav iespējams
- Iespējams veikt tikai uzturēšanu
- Iespējams veikt tikai uzturēšanu un atjaunošanu
- Iespējams investēt attīstībā, bet nelielos apjomos
- Iespējams investēt attīstībā bez īpašiem ierobežojumiem

6. Novērtējiet tarifu politiku pašvaldībā kopumā:

Jebkādā veidā atzīmējiet atbildi

- Tarifi ir ļoti zemi

- Tarifi ir vidēji zemi
- Tarifi ir normālā līmenī
- Tarifi ir vidēji augsti
- Tarifi ir augsti

7. Vai ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāte pēdējo piecu gadu laikā ir uzlabojusies, nav mainījies, pasliktinājusies?

Administratīvo teritoriju un teritoriālo vienību klasifikators ²³⁶	Pagasta vai pilsētas nosaukums	Izmaiņas pēdējo 5 gadu laikā (2007.-2011.) (Pasliktinājusies / nav mainījies / uzlabojusies)	
		Dzeramais ūdens	Notekūdeņu savākšana un attīrīšana

8. Vai ūdenssaimniecības pakalpojumu cena atbilst to kvalitātei?

Administratīvo teritoriju un teritoriālo vienību klasifikators	Pagasta vai pilsētas nosaukums	Vai ūdenssaimniecības pakalpojumu cena atbilst to kvalitātei (jā vai nē)?	
		Dzeramais ūdens	Notekūdeņu savākšana un attīrīšana

9. Jūsu vērtējums par ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti (pilnībā apmierina, apmierina, apmierina daļēji, neapmierina, nav informācijas par šo jautājumu)

Administratīvo teritoriju un teritoriālo vienību klasifikators	Pagasta vai pilsētas nosaukums	Lūdzam sniegt savu novērtējumu, neatkarīgi no tā, kādi dati Jums ir pieejami: (pilnībā apmierina / apmierina / apmierina daļēji / neapmierina / nav informācijas par šo jautājumu)	
		Dzeramais ūdens	Notekūdeņu savākšana un attīrīšana

²³⁶ Administratīvo teritoriju un teritoriālo vienību klasifikators pieejams: <http://www.csb.gov.lv/node/29893/list>

Klasifikatora objekti ir 9 republikas pilsētas, 110 novadi, 564 novadu pilsētas un novadu pagasti. Šīs anketas ietvaros tiek apkopota informācija par republikas pilsētām, kā arī novadu pilsētām un novadu pagastiem. Lūdzam nesniegt informāciju par novadu kopumā!

II nodaļa. Ūdenssaimniecības tehniskie un finanšu jautājumi

Anketas II nodaļas dati pirms to rezultātu kopsavilkuma tiks salīdzināti ar pieejamajiem publiskajiem datu avotiem.

I daļa. Iedzīvotāju skaits (nosakot iedzīvotāju skaitu lūdzam ņemt vērā deklarēto iedzīvotāju skaitu)

Administratīvo teritoriju un teritoriālo vienību klasifikators	Pagasta vai pilsētas nosaukums	Iedzīvotāju skaits

II daļa. Jautājumi par ūdenssaimniecības organizāciju pašvaldībā

1. Kas sniedz ūdenssaimniecības komunālos pakalpojumus Jūsu pašvaldības teritorijā (nosaukums)?

Komunālo pakalpojumu sniedzējs			
Pakalpojuma sniedzēja nosaukums	Pakalpojuma sniedzēja reģistrācijas numurs (PVN)	Pagasta vai pilsētas nosaukums	Pakalpojuma veids (dzeramais ūdens, notekūdeņu attīrīšana, notekūdeņu savākšana)

Ar komunāliem pakalpojumiem ūdenssaimniecības jomā tiek saprasti šādi pakalpojumi: dzeramā ūdens piegāde (tai skaita ieguve, attīrīšana), notekūdeņu attīrīšana, notekūdeņu savākšana.

2. Dzeramā ūdens sagatavošanas iekārtu (ŪSI) raksturojums Jūsu pašvaldībā?

ŪSI nosaukums vai apzīmējums	Pagasta vai pilsētas nosaukums

Ar ŪSI skaitu tiek saprastas tikai tās ŪSI, kuras uz anketas aizpildīšanas laiku funkcionē, pat ja netiek nodrošināti dzeramā ūdens kvalitātes standarti.

3. Par katru dzeramā ūdens sagatavošanas iekārtu (vai ūdensapgādes sistēmu, ja nav ŪSI) norādiet vismaz šādu informāciju: izbūvēšanas gads, jauda, dzeramā ūdens attīrīšanas kvalitāte (sk. tabulu)

ŪSI nosaukums (vai apdzīvotās vietas nosaukums, ja ŪSI nav)	ŪSI izbūvēšanas gads	ŪSI jauda	Dzeramā ūdens kvalitāte			
			Fe mg/l	Mn mg/l	Sulfāti mg/l	Amonijs mg/l

Gadījumā, ja dati nav pieejami, lūdzam ierakstīt N/D

4. Komunālās notekūdeņu attīrīšanas iekārtu (NAI) raksturojums Jūsu pašvaldībā?

NAI nosaukums vai apzīmējums	Pagasta vai pilsētas nosaukums

Ar komunālo NAI skaitu tiek saprastas tikai tās NAI, kuras uz anketas aizpildīšanas laiku funkcionē, pat ja netiek nodrošināti notekūdeņu attīrīšanas standarti.

5. Par katru komunālo notekūdeņu attīrīšanas iekārtu norādiet vismaz šādu informāciju: izbūvēšanas gads, tips, jauda, notekūdeņu attīrīšanas kvalitāte (sk. tabulu)

NAI nosaukums	NAI izbūvēšanas gads	NAI jauda	NAI tips (mehāniskās, bioloģiskās, biogēnu redukcija)	Notekūdeņu attīrīšana				
				BSP5 mg/l	ĶSP5 mg/l	Suspendētās vielas mg/l	Pkop mg/l	Nkop mg/l

Gadījumā, ja dati nav pieejami, lūdzam ierakstīt N/D

6. Vai pie komunālajām notekūdeņu attīrīšanas ietaisēm ir pieslēgti uzņēmumi, kuru notekūdeņu apjomi vai notekūdeņu sastāvs būtiski ietekmē notekūdeņu kvalitātes atbilstību Padomes 1991. gada 21. maija direktīvas par komunālo notekūdeņu attīrīšanu prasībām (norādiet nozīmīgākos uzņēmumus).

NAI nosaukums vai apzīmējums	Pieslēgtā uzņēmuma nosaukums	Uzņēmuma darbības joma (NACE ²³⁷)

Gadījumā, ja informācija nav pieejama, lūdzu, atzīmējiet N/D

7. Norādiet ūdenssaimniecības lietotāju (**iedzīvotāju skaits**) Jūsu pašvaldībā?

Informāciju ir nepieciešams sniegt par centralizētās sistēmas lietotājiem

Gadījumā, ja informācija nav pieejama, lūdzu, atzīmējiet N/D

Pagasta vai pilsētas nosaukums	Gads	Dzeramais ūdens, iedzīvotāju skaits	Notekūdeņu savākšana un attīrīšana, iedzīvotāju skaits
	2007		
	2008		
	2009		
	2010		
	2011		

²³⁷<http://www.csb.gov.lv/node/31668/list>

	2007		
	2008		
	2009		
	2010		
	2011		

8. Norādiet ūdenssaimniecības pakalpojumu patēriņu Jūsu pašvaldībā?

Gadījumā, ja informācija nav pieejama, lūdzu, atzīmējiet N/D

Pagasta vai pilsētas nosaukums	Gads	Dzeramais ūdens, m ³	Notekūdeņu savākšana un attīrīšana, m ³
	2007		
	2008		
	2009		
	2010		
	2011		
	2007		
	2008		
	2009		
	2010		
	2011		

9. Kāds ir bijis ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifs Jūsu pašvaldībā?

Gadījumā, ja visās apdzīvotajās vietās ir viens tarifs, lūdzam to atzīmēt, informāciju par visiem pagastiem nav nepieciešams kopēt.

Pagasta vai pilsētas nosaukums	Gads	Dzeramais ūdens, lati, bez PVN	Notekūdeņu savākšana un attīrīšana, lati, bez PVN
	2007		
	2008		
	2009		
	2010		
	2011		
	2007		
	2008		
	2009		
	2010		
	2011		

III daļa. Īstenoto projektu detalizēts apraksts

1. Vai pašvaldība ir īstenojusi projektus ūdenssaimniecības jomā, **nepiesaistot** ES fondus vai dāvinājumus pēdējo piecu gadu laikā?

Pēdējo piecu gadu laikā: 2007.–2011.

Pagasta vai pilsētas nosaukums	Jā/ Nē

1.a. Vai īstenoto projektu īstenošanas rezultātā (**nepiesaistot** ES fondus) sasniegta atbilstība ES prasībām konkrētajā pagastā vai pilsētā?

Ja uz iepriekšējo jautājumu sniegta atbilde “Nē”, uz šo jautājumu nav nepieciešams atbildēt.

Jā Daļēji Nē Nav informācijas

2. Vai pašvaldība ir īstenojusi projektus ūdenssaimniecības jomā, piesaistot Eiropas Savienības (ES) fondus vai dāvinājumus pēdējo piecu gadu laikā?

Pēdējo piecu gadu laikā: 2007.–2011.

Pagasta vai pilsētas nosaukums	Pēdējo 5 gadu laikā (Jā vai Nē)	Ja atbilde ir jā, lūdzam norādīt projekta nosaukumu vai numuru

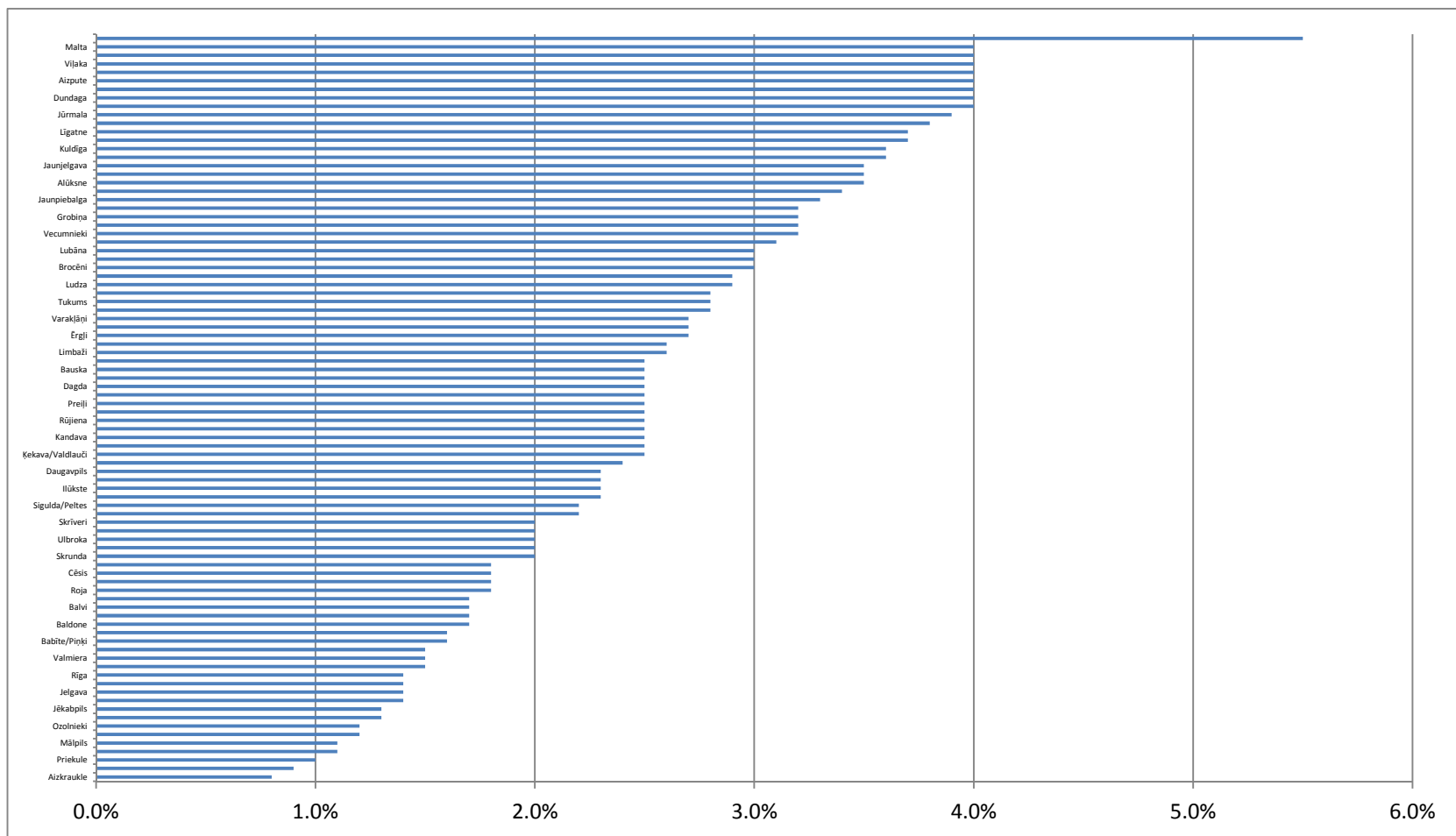
2.a. Vai īstenoto projektu īstenošanas rezultātā (**piesaistot** ES fondus) sasniegta atbilstība ES prasībām konkrētajā pagastā vai pilsētā?

Ja uz iepriekšējo jautājumu sniegta atbilde “Nē”, uz šo jautājumu nav nepieciešams atbildēt.

Jā Daļēji Nē Nav informācijas

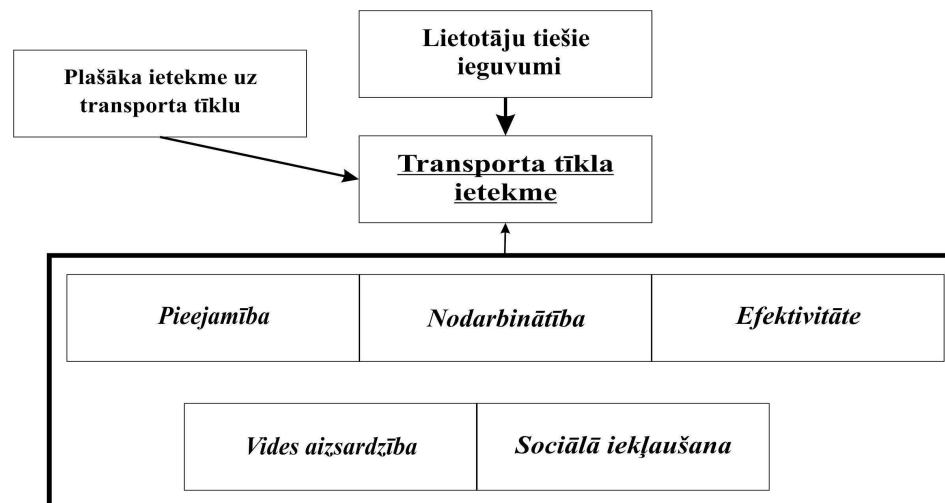
Liels paldies par Jūsu ieguldījumu! Tas palīdzēs mums noteikt prioritārus attīstības virzienus ūdenssaimniecībā un uzlabot nozares plānošanas dokumentu saturu.

2.pielikums. Īdenssaimniecības pakalpojumu tarifu aplmītūda (procentos no mājssaimniecību ienākumiem)

Datu avots: autora veiktais novērtējums, analizējot finansēšanai apstiprinātos 88 KF projektu tehniksi ekonomiskos pamatojumus. Dati sniegti uz periodu pēc projekta īstenošanas.

3.pielikums. Transporta tīkla ietekme

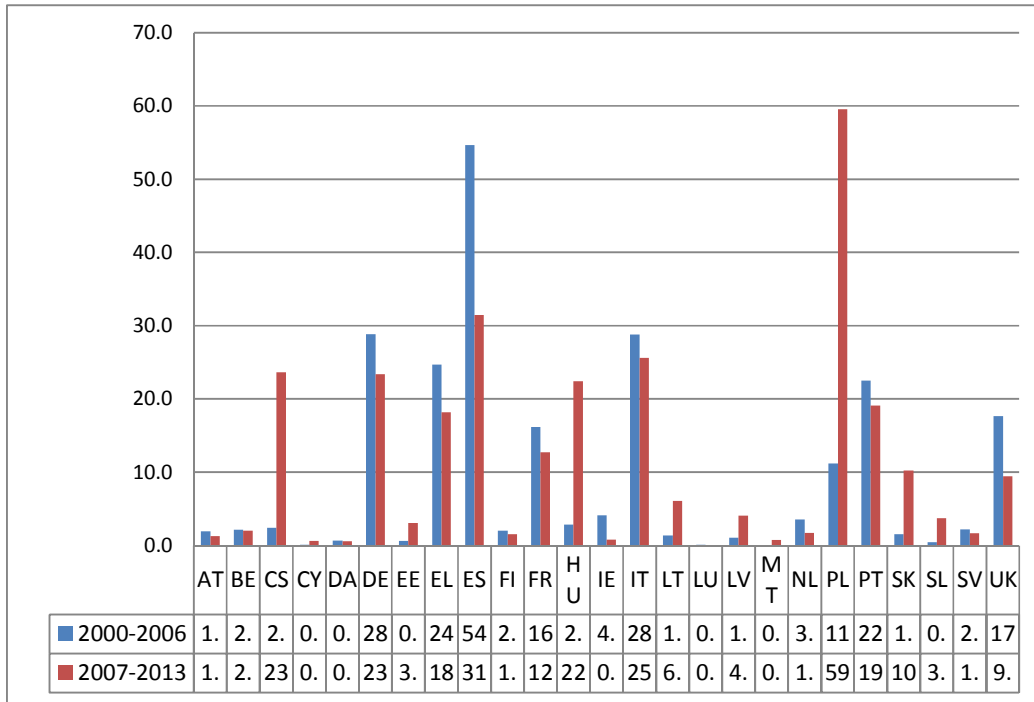

Ieguvuma veids	Ieguvuma raksturojums	Novērtējuma metodoloģija un problēmas
Lietotāju tiešie ieguvumi	Galvenie tiešie lietotāju ieguvumi, kā parādīts tradicionālajā izmaksu ieguvumu analīzē ir ceļojuma laiks, automašīnu darbības izmaksas un drošība. Ceļojuma laika ietaupījumi parasti tiek novērtēti kā lielākie transporta infrastruktūras ieguldījumu ekonomiskie ieguvumi, kaut gan ieguvumu apjomi un vērtība ir apspriežami.	Nosakot novērtējamās transporta infrastruktūras izdevumus, projektu ilgums rada jautājumu par piemērotu laika posmu, kurā izvērtēt ieguvumus un izmaksas. Kad laika posmi tiek fiksēti, problēmas, kurām nepieciešams pievērsties, iekļauj riska novērtēšanu, diskonta likmi un ieguvumu un izmaksu noteikšanu/izvērtēšanu. Atmaksas periodu uzstādīšana (gadi, kuros projekts atmaksājas) ir cits iespējams veids, kā veikt projekta novērtēšanu. Risku dažādās kombinācijas un nozīmīgums bieži tiek testēti, pielietojot jūtīguma analīzi.
Plašāka ietekme uz transporta tīklu	Ceļojuma apstākļu uzlabojumiem, kas rodas no ieguldījumiem transporta infrastruktūrā, var būt plašāka ietekme uz tīklu, inducējot un ietekmējot pieprasījumu uz pārrobežu kravu bāzes, kā arī uzlabojot transporta pakalpojumu uzticamību un	Līdzīgas kā lietotāju tiešo ieguvumu novērtēšanai

	kvalitāti.	
Papildus sociālekonomiskās sekas	<p>Pieejamība: Daudzos gadījumos transporta infrastruktūras ieguldījumu mērķis ir uzlabot reģiona pieejamību, samazinot ceļojumu laiku vai palielinot ceļošanas potenciālu.</p> <p>Nodarbinātība: Reģionālā nodarbinātība bieži ir svarīgs valdības uzdevums. Transporta infrastruktūras konstrukcijas, darbības un uzturēšanas ietekme uz nodarbinātību iekļauj gan radītās, gan pārvietotās darba vietas.</p> <p>Efektivitāte: Laika un izmaksu ietaupījums, kā arī guvumi pieejamībā un uzticamībā industrijai noteiktā reģionā, kas izriet no transporta infrastruktūras, ļautu sasniegt produktivitātes ieguvumus, uzlabojot to produkciju un sadalījumu.</p> <p>Sociālā iekļaušana: Reģionos, kuri cieš no ekonomiskām vai sociālām problēmām, transporta infrastruktūras projekti var vai nu veicināt šo sabiedrību turpmāku izslēgšanu, vai arī veicināt pievēršanos sociālās izslēgšanas problēmai, veicinot pieejamību un mobilitāti.</p> <p>Vides aizsardzība: Plānojot transporta infrastruktūras ieguldījumus, novērtējumā jāiekļauj ārēji efekti attiecībā uz vidi.</p>	<p>Pieejamība. Ietekme uz doto reģionu var būt gan pozitīva, gan negatīva, atkarībā no tā konkurētspējas sākotnējā līmeņa. Pieejamību var izvērtēt kā ekonomisko vai sociālo aktivitāšu daudzumu, ko var sasniegt, lietojot transporta sistēmu. Pieejamības uzlabošana palielinās tirgus apmērus rūpniecībā, tūrismā un/vai darbā, palielinot konkurenci un/vai centralizāciju.</p> <p>Nodarbinātība: Konstrukcijas ietekmi var izvērtēt ar metodēm, kas ļauj novērtēt tiešo, netiešo un inducēto transporta infrastruktūras projektu ietekmi. Tiešā un netiešā nodarbinātība, kas saistīta ar transporta infrastruktūras darbību un uzturēšanu, ir lielā mērā saistīta ar satiksmes līmeni, ko arī ir iespējams novērtēt.</p> <p>Sociālā iekļaušana. Abos gadījumos nepieciešams izprast un novērtēt šos efektus projekta izvērtēšanā.</p> <p>Efektivitāte. Plašāka pieeja tirgum radīs jaunas biznesa iespējas un palielinātu konkurenci, novedot pie turpmākas rentabilitātes palielināšanās. Tirgus tiks pārdalīts, sniedzot priekšrocības tām kompānijām, kuras spēj pielāgoties jaunajam tirgum. Šis pats process var notikt darba tirgū. Tādējādi var teikt, ka transporta infrastruktūras projektam ir ietekme uz privāto kapitālu un darba produktivitāti, līdz ar to uz kopējo ekonomisko izaugsmi.</p> <p>Vides aizsardzība. Gan stratēģiskajā, gan projektu plānošanā bieži tiek izvērtētas dažādas ietekmes uz vidi. Šīs ietekmes iekļauj ūdens un gaisa kvalitāti, trokšņus, sadalījumu un vietējās ietekmes, un dabas resursu izmantošanu.</p>

Autora veidota shēma un apraksts pēc: Organisation for Economic Co-operation and Development. 2002. Impact of Transport Infrastructure Investment on Regional Development. Permission to reproduce a portion of this work for non-commercial purposes or classroom use should be obtained through the Centre français d'exploitation du droit de copie (CFC), 20, rue des Grands-Augustins, 75006 Paris, France. 151pp

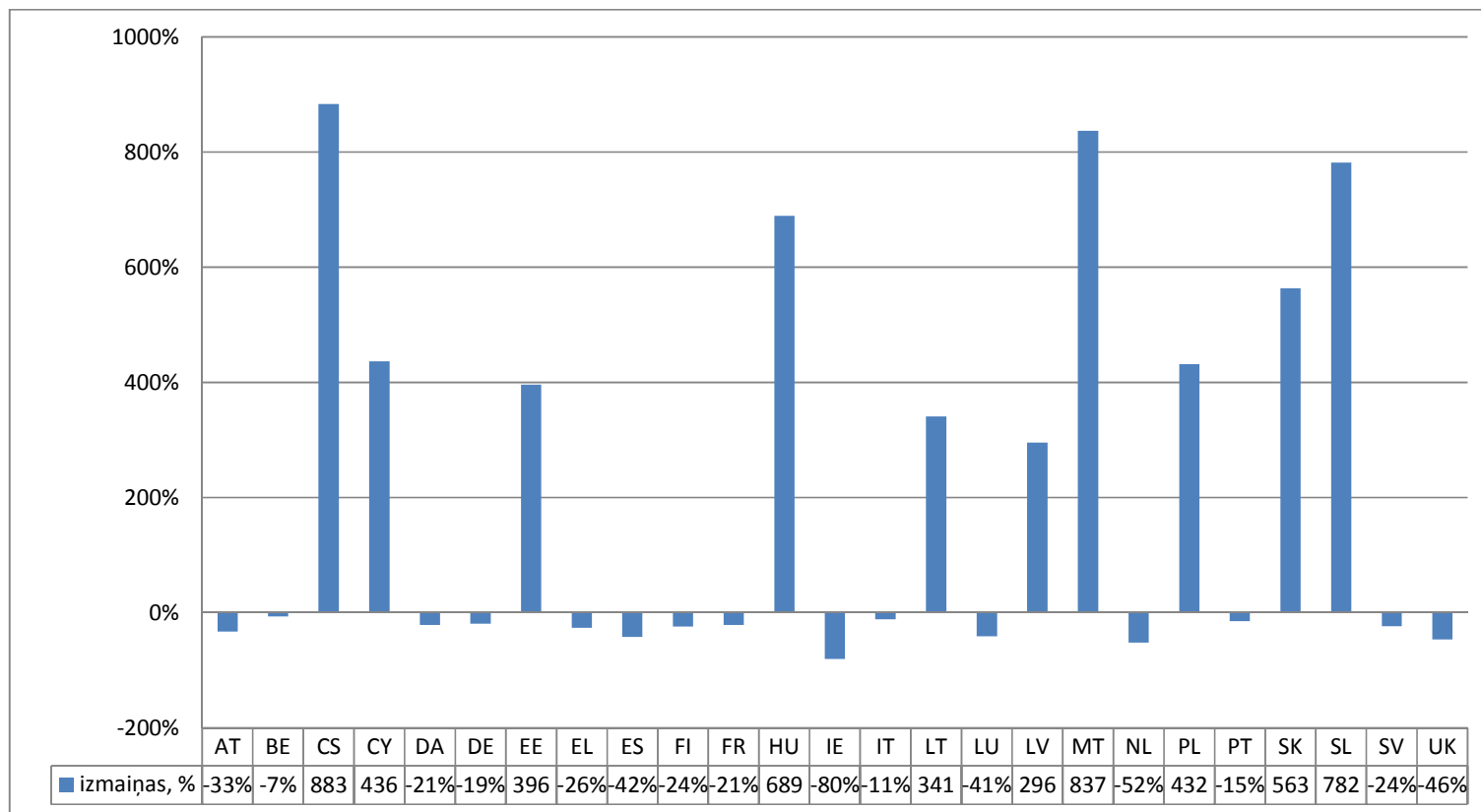
4.pielikums. Finansējuma ieguldījumu izmaiņas 2000.–2006. un 2007.–2013. gada plānošanas periodā (Kohēzijas politikas finanšu instrumenti)

mlrd.eiro

Datu avots: Eiropas Komisijas publiski pieejamā informācija, autora apkopojums

5.pielikums. Finansējuma ieguldījumu izmaiņas 2000.–2006. un 2007.–2013. gada plānošanas periodā (Kohēzijas politikas finanšu instrumenti), procentos

Datu avots: Eiropas Komisijas publiski pieejamā informācija, autora apkopojums

**6.pielikums. Būtiskās prioritātes ES Kohēzijas politikas ietvaros,
sadalījumā pa ES dalībvalstīm**

Dalībvalsts	Darbības programmas nosaukums	Prioritātes, kas skaidri attiecināmas uz vidi	Aptuvenās piešķirtās finanses, milj.eiro
BG	Vide	Ūdens un notekūdeņu infrastruktūras uzlabošana un attīstība, notekūdeņu apstrādes uzlabošana un attīstība, bioloģiskās daudzveidības pasargāšana un atjaunošana	1027
CY	Uzturama attīstība un konkurētspēja	Pamata vides un elektroenerģijas infrastruktūra	156
CS	Vide	Ūdens vadības uzlabošana un noplūdes riska samazināšana, gaisa kvalitātes uzlabošana un izdalījumu samazināšana, uzturama elektroenerģijas avotu izmantošana, atkritumu vadības un veic ekoloģisko apgrūtinājumu uzlabošana, rūpnieciskā piesārņojuma un vides risku ierobežošana, dabas un ainavas stāvokļa uzlabošana, vides izglītības infrastruktūras attīstība, konsultēšana un aptveršana	4900
EE	Dzīvojamās vides attīstība	Ūdens un atkritumu vadības infrastruktūras attīstība, infrastruktūru un atbalsta sistēmu uzturamai vides lietošanai attīstība	720
EL	Vide un uzturama attīstība	Gaisa un lauku transporti, klimata izmaiņas, atjaunojami enerģijas avoti, ūdens resursu aizsardzība un vadība, cietie atkritumi un augsnes aizsardzība, gaisa un klimata izmaiņas, ūdens resursu vadība, vides risku novēršana, dabas aizsardzība un bioloģiskā daudzveidība	2250
HU	Vide un elektroenerģija	Veselīgas un tīras apmetnes, laba ūdens vadība, dabas resursu saprātīga vadība, atjaunojamo elektroenerģijas avotu lietošanas palielināšana, efektīvs elektroenerģijas patēriņš, uzturamu produkcijas un patēriņa paradumu veicināšana	4900
LV	Infrastruktūra un pakalpojumi	Kvalitatīvas dzīves un biznesa vides prioritāte, dabas infrastruktūras un videi draudzīgas elektroenerģijas veicināšana	700
LT	Kohēzijas veicināšana	Vide un uzturama attīstība	1120
MT	Ieguldīšana konkurētspējā labākai dzīves kvalitātei	Vides aizsardzība	140
PL	Infrastruktūra un	Ūdens un kanalizācijas vadība, atkritumu	4850

	vide	vadība un zemes aizsardzība, resursu vadība un pretpasākumi vides riskiem, u uzņēmumu pielāgošanos vides aizsardzības prasībām tēmētas iniciatīvas, vides aizsardzība un ekoloģisku paradumu veicināšana	
PT	Teritoriālie uzlabojumi	Strukturēts ūdensapgādes tīkls, dabisko un tehnoloģisko risku novēršana, vadība un novēršana, valstiskās infrastruktūras pilsētas cieto atkritumu pārstrādei	1560
RO	Vide	Ūdens un notekūdens sistēmu paplašināšana un modernizācija, integrētas atkritumu apstrādes sistēmu attīstība un vēsturiski piesārņotu vietu rehabilitācija, piesārņojuma samazināšana un klimata izmaiņu mazināšana, restrukturējot un atjaunojot pilsētas sildīšanas iekārtas attiecībā pret elektroenerģijas efektivitātes mērķiem noteiktajos lokālajos vides punktos, adekvātu vadības sistēmu dabas aizsardzībai ieviešana, adekvātu vadības sistēmu dabas risku novēršanai ieviešana apdraudētākajās vietās	5600
SK	Vide	Integrēta aizsardzība un racionāla ūdens izmantošana, aizsardzība pret plūdiem, gaisa aizsardzība un klimata izmaiņu kaitīgās ietekmes samazināšana, atkritumu vadība, dabiskās vides un ainavas aizsardzība un atjaunošana	1800
SL	Vides un transporta infrastruktūras attīstība	Municipāla atkritumu vadība, vides aizsardzība – ūdens sektors, uzturama elektroenerģijas izmantošana	690
ES	Kohēzijas Fonds – ERDF	Vide un ilgtspējīga attīstība, vides, dabas un ūdens resursi, risku novēršana	2000

Datu avots: Eiropas Komisija, autora apkopojums

7.pielikums. Aptaujas vienības

Kods	Vecāka kods	Līmenis	Nosaukums
10000		0	Rīga
50000		0	Daugavpils
90000		0	Jelgava
110000		0	Jēkabpils
130000		0	Jūrmala
170000		0	Liepāja
210000		0	Rēzekne
250000		0	Valmiera
270000		0	Ventspils
320200		0	Aizkraukles novads
320201	320200	1	Aizkraukles pilsēta
320244	320200	1	Aizkraukles pagasts
321000		0	Jaunjelgavas novads
321007	321000	1	Jaunjelgavas pilsēta
321027	321000	1	Jaunjelgavas pagasts
321050	321000	1	Daudzeses pagasts
321078	321000	1	Seces pagasts
321080	321000	1	Sērenes pagasts
321084	321000	1	Staburaga pagasts
321086	321000	1	Sunākstes pagasts
321400		0	Plaviņu novads
321413	321400	1	Plaviņu pilsēta
321442	321400	1	Aiviekstes pagasts
321458	321400	1	Klintaines pagasts
321492	321400	1	Vietalvas pagasts
326100		0	Kokneses novads
326146	326100	1	Bebru pagasts
326154	326100	1	Iršu pagasts
326160	326100	1	Kokneses pagasts
327100		0	Neretas novads
327166	327100	1	Mazzalves pagasts
327170	327100	1	Neretas pagasts
327174	327100	1	Pilskalnes pagasts
327196	327100	1	Zalves pagasts
328200		0	Skrīveru novads
360200		0	Alūksnes novads
360201	360200	1	Alūksnes pilsēta
360242	360200	1	Alsviķu pagasts
360244	360200	1	Annas pagasts
360252	360200	1	Ilzenes pagasts
360256	360200	1	Jaunalūksnes pagasts
360258	360200	1	Jaunannas pagasts
360260	360200	1	Jaunlaicenes pagasts
360264	360200	1	Kalnēmpju pagasts
360268	360200	1	Liepnas pagasts
360272	360200	1	Malienas pagasts
360274	360200	1	Mārupes pagasts
360276	360200	1	Mārkalnes pagasts
360280	360200	1	Pededzes pagasts
360288	360200	1	Veclaicenes pagasts
360294	360200	1	Zeltiņu pagasts
360296	360200	1	Ziemera pagasts
360800		0	Apes novads
360805	360800	1	Apes pilsēta

360825	360800	1	Apes pagasts
360848	360800	1	Gaujienas pagasts
360884	360800	1	Trapenes pagasts
360890	360800	1	Virešu pagasts
380200		0	Balvu novads
380201	380200	1	Balvu pilsēta
380246	380200	1	Balvu pagasts
380248	380200	1	Bērzkalnes pagasts
380250	380200	1	Bērzpils pagasts
380252	380200	1	Briežuciema pagasts
380256	380200	1	Krišjāņu pagasts
380258	380200	1	Kubulu pagasts
380266	380200	1	Lazdulejas pagasts
380286	380200	1	Tilžas pagasts
380290	380200	1	Vectilžas pagasts
380294	380200	1	Vīksnas pagasts
381600		0	Viļakas novads
381615	381600	1	Viļakas pilsēta
381660	381600	1	Kupravas pagasts
381670	381600	1	Medņevas pagasts
381678	381600	1	Susāju pagasts
381682	381600	1	Šķilbēnu pagasts
381692	381600	1	Vecumu pagasts
381698	381600	1	Žiguru pagasts
384400		0	Baltinavas novads
387500		0	Rugāju novads
387564	387500	1	Lazdukalna pagasts
387574	387500	1	Rugāju pagasts
400200		0	Bauskas novads
400201	400200	1	Bauskas pilsēta
400246	400200	1	Brunavas pagasts
400250	400200	1	Ceraukstes pagasts
400252	400200	1	Codes pagasts
400256	400200	1	Dāviņu pagasts
400260	400200	1	Gailīšu pagasts
400268	400200	1	Īslīces pagasts
400272	400200	1	Mežotnes pagasts
400292	400200	1	Vecsaules pagasts
406400		0	Iecavas novads
407700		0	Rundāles novads
407776	407700	1	Rundāles pagasts
407788	407700	1	Svitenes pagasts
407796	407700	1	Viesturu pagasts
409500		0	Vecumnieku novads
409544	409500	1	Bārbeles pagasts
409562	409500	1	Kurmenes pagasts
409580	409500	1	Skaistkalnes pagasts
409584	409500	1	Stelpes pagasts
409590	409500	1	Valles pagasts
409594	409500	1	Vecumnieku pagasts
420200		0	Cēsu novads
420201	420200	1	Cēsu pilsēta
420290	420200	1	Vaives pagasts
421200		0	Līgatnes novads
421211	421200	1	Līgatnes pilsēta
421262	421200	1	Līgatnes pagasts
424701		0	Amatas novads
424742	424701	1	Amatas pagasts

424746	424701	1	Drabešu pagasts
424768	424701	1	Nītaures pagasts
424778	424701	1	Skujenes pagasts
424796	424701	1	Zaubes pagasts
425700		0	Jaunpiebalgas novads
425756	425700	1	Jaunpiebalgas pagasts
425798	425700	1	Zosēnu pagasts
427300		0	Priekuļu novads
427360	427300	1	Liepas pagasts
427364	427300	1	Mārsnēnu pagasts
427372	427300	1	Priekuļu pagasts
427394	427300	1	Veselavas pagasts
427500		0	Pārgaujas novads
427574	427500	1	Raiskuma pagasts
427580	427500	1	Stalbes pagasts
427582	427500	1	Straupes pagasts
427700		0	Raunas novads
427748	427700	1	Drustu pagasts
427776	427700	1	Raunas pagasts
429300		0	Vecpiebalgas novads
429350	429300	1	Dzērbenes pagasts
429354	429300	1	Inešu pagasts
429358	429300	1	Kaives pagasts
429386	429300	1	Taures pagasts
429392	429300	1	Vecpiebalgas pagasts
440200		0	Daugavpils novads
440242	440200	1	Ambeļu pagasts
440246	440200	1	Bīķernieku pagasts
440250	440200	1	Demenes pagasts
440252	440200	1	Dubnas pagasts
440260	440200	1	Kalkūnes pagasts
440262	440200	1	Kalupes pagasts
440264	440200	1	Laucesas pagasts
440268	440200	1	Liksnas pagasts
440270	440200	1	Maļinovas pagasts
440272	440200	1	Medumu pagasts
440274	440200	1	Naujenes pagasts
440276	440200	1	Nīcgales pagasts
440284	440200	1	Salienas pagasts
440286	440200	1	Skrudalienas pagasts
440288	440200	1	Sventes pagasts
440292	440200	1	Tabores pagasts
440294	440200	1	Vaboles pagasts
440296	440200	1	Vecsalienas pagasts
440298	440200	1	Višķu pagasts
440801		0	Ilūkstes novads
440807	440801	1	Ilūkstes pilsēta
440815	440801	1	Subates pilsēta
440835	440801	1	Prodes pagasts
440844	440801	1	Bebrenes pagasts
440854	440801	1	Dvietes pagasts
440856	440801	1	Eglaines pagasts
440880	440801	1	Pilskalna pagasts
440890	440801	1	Šēderes pagasts
460200		0	Dobeles novads
460201	460200	1	Dobeles pilsēta
460242	460200	1	Annenieku pagasts
460246	460200	1	Auru pagasts

460252	460200	1	Bērzes pagasts
460254	460200	1	Bikstu pagasts
460260	460200	1	Dobeles pagasts
460268	460200	1	Jaunbērzes pagasts
460272	460200	1	Krimūnu pagasts
460280	460200	1	Naudītes pagasts
460284	460200	1	Penkules pagasts
460298	460200	1	Zebrenes pagasts
460800		0	Auces novads
460805	460800	1	Auces pilsēta
460825	460800	1	Vecauces pagasts
460850	460800	1	Bēnes pagasts
460864	460800	1	Īles pagasts
460876	460800	1	Lielaucis pagasts
460890	460800	1	Ukru pagasts
460894	460800	1	Vītiņu pagasts
468900		0	Tērvetes novads
468944	468900	1	Augstkalnes pagasts
468956	468900	1	Bukaišu pagasts
468988	468900	1	Tērvetes pagasts
500200		0	Gulbenes novads
500201	500200	1	Gulbenes pilsēta
500244	500200	1	Beļavas pagasts
500248	500200	1	Daukstu pagasts
500252	500200	1	Druvienas pagasts
500256	500200	1	Galgaukas pagasts
500260	500200	1	Jaungulbenes pagasts
500264	500200	1	Lejasciema pagasts
500268	500200	1	Litenes pagasts
500272	500200	1	Lizuma pagasts
500276	500200	1	Līgo pagasts
500284	500200	1	Rankas pagasts
500288	500200	1	Stāmerienas pagasts
500290	500200	1	Stradu pagasts
500294	500200	1	Tirzas pagasts
540200		0	Jelgavas novads
540248	540200	1	Elejas pagasts
540252	540200	1	Glūdas pagasts
540256	540200	1	Jaunsvirlaukas pagasts
540258	540200	1	Kalneciema pagasts
540260	540200	1	Lielplatones pagasts
540262	540200	1	Līvberzes pagasts
540270	540200	1	Platones pagasts
540274	540200	1	Sesavas pagasts
540282	540200	1	Svētes pagasts
540286	540200	1	Valgundes pagasts
540290	540200	1	Vilces pagasts
540292	540200	1	Vircavas pagasts
540296	540200	1	Zaļenieku pagasts
546701		0	Ozolnieku novads
546744	546701	1	Cenu pagasts
546766	546701	1	Ozolnieku pagasts
546778	546701	1	Salgales pagasts
560200		0	Jēkabpils novads
560248	560200	1	Ābeļu pagasts
560252	560200	1	Dignājas pagasts
560254	560200	1	Dunavas pagasts
560266	560200	1	Kalna pagasts

560274	560200	1	Leimaņu pagasts
560282	560200	1	Rubenes pagasts
560298	560200	1	Zasas pagasts
560800		0	Aknīstes novads
560805	560800	1	Aknīstes pilsēta
560825	560800	1	Aknīstes pagasts
560844	560800	1	Asares pagasts
560862	560800	1	Gārsenes pagasts
561800		0	Viesītes novads
561815	561800	1	Viesītes pilsēta
561835	561800	1	Viesītes pagasts
561858	561800	1	Elkšņu pagasts
561880	561800	1	Rites pagasts
561888	561800	1	Saukas pagasts
566900		0	Krustpils novads
566946	566900	1	Atašienes pagasts
566968	566900	1	Krustpils pagasts
566970	566900	1	Kūku pagasts
566976	566900	1	Mežāres pagasts
566994	566900	1	Variešu pagasts
566996	566900	1	Vīpes pagasts
568700		0	Salas novads
568786	568700	1	Salas pagasts
568790	568700	1	Sēlpils pagasts
600201	600202	1	Krāslavas pilsēta
600202		0	Krāslavas novads
600248	600202	1	Aulejas pagasts
600262	600202	1	Indras pagasts
600264	600202	1	Izvaltas pagasts
600268	600202	1	Kalniešu pagasts
600270	600202	1	Kaplavas pagasts
600274	600202	1	Kombuļu pagasts
600278	600202	1	Krāslavas pagasts
600284	600202	1	Piedrujas pagasts
600286	600202	1	Robežnieku pagasts
600288	600202	1	Skaistas pagasts
600296	600202	1	Ūdrīšu pagasts
601000		0	Dagdas novads
601009	601000	1	Dagdas pilsēta
601042	601000	1	Andrupenes pagasts
601044	601000	1	Andzeļu pagasts
601046	601000	1	Asūnes pagasts
601050	601000	1	Bērziņu pagasts
601054	601000	1	Dagdas pagasts
601056	601000	1	Ezernieku pagasts
601076	601000	1	Konstantinovas pagasts
601080	601000	1	Ķepovas pagasts
601090	601000	1	Svariņu pagasts
601092	601000	1	Šķaunes pagasts
604300		0	Aglonas novads
604342	604300	1	Aglonas pagasts
604358	604300	1	Grāveru pagasts
604372	604300	1	Kastuļinas pagasts
604394	604300	1	Šķeltovas pagasts
620200		0	Kuldīgas novads
620201	620200	1	Kuldīgas pilsēta
620246	620200	1	Ēdoles pagasts
620250	620200	1	Gudenieku pagasts

620254	620200	1	Īvandes pagasts
620258	620200	1	Kabiles pagasts
620260	620200	1	Kurmāles pagasts
620264	620200	1	Laidu pagasts
620272	620200	1	Padures pagasts
620274	620200	1	Pelču pagasts
620280	620200	1	Rendas pagasts
620284	620200	1	Rumbas pagasts
620290	620200	1	Snēpeles pagasts
620292	620200	1	Turlavas pagasts
620296	620200	1	Vārmes pagasts
621200		0	Skrundas novads
621209	621200	1	Skrundas pilsēta
621229	621200	1	Skrundas pagasts
621268	621200	1	Nikrāces pagasts
621278	621200	1	Raņķu pagasts
621282	621200	1	Rudbāržu pagasts
624200		0	Alsungas novads
640600		0	Aizputes novads
640605	640600	1	Aizputes pilsēta
640642	640600	1	Aizputes pagasts
640648	640600	1	Ciravas pagasts
640666	640600	1	Kalvenes pagasts
640668	640600	1	Kazdangas pagasts
640672	640600	1	Lažas pagasts
640801		0	Durbes novads
640807	640801	1	Durbes pilsēta
640827	640801	1	Durbes pagasts
640850	640801	1	Dunalkas pagasts
640888	640801	1	Tadaikū pagasts
640894	640801	1	Vecpils pagasts
641000		0	Grobiņas novads
641009	641000	1	Grobiņas pilsēta
641044	641000	1	Bārtas pagasts
641056	641000	1	Gaviezes pagasts
641060	641000	1	Grobiņas pagasts
641076	641000	1	Medzes pagasts
641401		0	Pāvilostas novads
641413	641401	1	Pāvilostas pilsēta
641486	641401	1	Sakas pagasts
641496	641401	1	Vērgales pagasts
641600		0	Priekules novads
641615	641600	1	Priekules pilsēta
641646	641600	1	Bunkas pagasts
641658	641600	1	Gramzdas pagasts
641664	641600	1	Kalētu pagasts
641682	641600	1	Priekules pagasts
641698	641600	1	Virgas pagasts
647900		0	Nīcas novads
647978	647900	1	Nīcas pagasts
647980	647900	1	Otaņķu pagasts
648500		0	Rucavas novads
648552	648500	1	Dunikas pagasts
648584	648500	1	Rucavas pagasts
649300		0	Vaiņodes novads
649354	649300	1	Embūtes pagasts
649392	649300	1	Vaiņodes pagasts
660200		0	Limbažu novads

660201	660200	1	Limbažu pilsēta
660252	660200	1	Katvaru pagasts
660264	660200	1	Limbažu pagasts
660268	660200	1	Pāles pagasts
660276	660200	1	Skultes pagasts
660280	660200	1	Umurgas pagasts
660284	660200	1	Vidrižu pagasts
660288	660200	1	Viļķenes pagasts
661000		0	Alojas novads
661007	661000	1	Alojas pilsēta
661017	661000	1	Staiķes pilsēta
661027	661000	1	Alojas pagasts
661037	661000	1	Staiķes pagasts
661044	661000	1	Braslavas pagasts
661048	661000	1	Brīvēznieku pagasts
661400		0	Salacgrīvas novads
661405	661400	1	Ainažu pilsēta
661415	661400	1	Salacgrīvas pilsēta
661425	661400	1	Ainažu pagasts
661435	661400	1	Salacgrīvas pagasts
661460	661400	1	Liepupes pagasts
680200		0	Ludzas novads
680201	680200	1	Ludzas pilsēta
680246	680200	1	Brīģu pagasts
680250	680200	1	Cirmas pagasts
680258	680200	1	Isnaudas pagasts
680260	680200	1	Istras pagasts
680278	680200	1	Nirzas pagasts
680280	680200	1	Ņukšu pagasts
680286	680200	1	Pildas pagasts
680288	680200	1	Pureņu pagasts
680292	680200	1	Rundēnu pagasts
681000		0	Kārsavas novads
681009	681000	1	Kārsavas pilsēta
681054	681000	1	Goliševas pagasts
681068	681000	1	Malnavas pagasts
681070	681000	1	Mežvidu pagasts
681072	681000	1	Mērdzenes pagasts
681094	681000	1	Salnavas pagasts
681801		0	Zilupes novads
681817	681801	1	Zilupes pilsēta
681864	681801	1	Lauderu pagasts
681884	681801	1	Pasienes pagasts
681896	681801	1	Zaļesjes pagasts
684901		0	Ciblas novads
684944	684901	1	Blontu pagasts
684948	684901	1	Ciblas pagasts
684966	684901	1	Lidumnieku pagasts
684990	684901	1	Pušmucovas pagasts
684998	684901	1	Zvirgzdenes pagasts
700200		0	Madonas novads
700201	700200	1	Madonas pilsēta
700242	700200	1	Aronas pagasts
700244	700200	1	Barkavas pagasts
700246	700200	1	Bērzaunes pagasts
700250	700200	1	Dzelzavas pagasts
700262	700200	1	Kalsnavas pagasts
700266	700200	1	Lazdonas pagasts

700268	700200	1	Liezēres pagasts
700270	700200	1	Ļaudonas pagasts
700274	700200	1	Mārcienas pagasts
700276	700200	1	Mētrienas pagasts
700282	700200	1	Ošupes pagasts
700286	700200	1	Praulienas pagasts
700290	700200	1	Sarkaņu pagasts
700296	700200	1	Vestienas pagasts
700800		0	Cesvaines novads
700807	700800	1	Cesvaines pilsēta
700827	700800	1	Cesvaines pagasts
701400		0	Lubānas novads
701413	701400	1	Lubānas pilsēta
701458	701400	1	Indrānu pagasts
701800		0	Varakļānu novads
701817	701800	1	Varakļānu pilsēta
701878	701800	1	Murmastienes pagasts
701894	701800	1	Varakļānu pagasts
705500		0	Ērgļu novads
705554	705500	1	Ērgļu pagasts
705560	705500	1	Jumurdas pagasts
705592	705500	1	Sausnējas pagasts
740201	740202	1	Ogres pilsēta
740202		0	Ogres novads
740252	740202	1	Krapes pagasts
740256	740202	1	Ķeipenes pagasts
740260	740202	1	Lauberes pagasts
740268	740202	1	Madlienā pagasts
740272	740202	1	Mazozolu pagasts
740276	740202	1	Meņģeles pagasts
740280	740202	1	Ogresgala pagasts
740288	740202	1	Suntažu pagasts
740292	740202	1	Taurupes pagasts
740600		0	Ikšķiles novads
740605	740600	1	Ikšķiles pilsēta
740625	740600	1	Tīnūžu pagasts
741001		0	Ķeguma novads
741009	741001	1	Ķeguma pilsēta
741029	741001	1	Tomes pagasts
741044	741001	1	Birzgales pagasts
741084	741001	1	Rembates pagasts
741401		0	Lielvārdes novads
741413	741401	1	Lielvārdes pilsēta
741433	741401	1	Lielvārdes pagasts
741448	741401	1	Jumpravas pagasts
741464	741401	1	Lēdmanes pagasts
760201	760202	1	Preiļu pilsēta
760202		0	Preiļu novads
760244	760202	1	Aizkalnes pagasts
760256	760202	1	Pelēču pagasts
760258	760202	1	Preiļu pagasts
760274	760202	1	Saunas pagasts
761201		0	Līvānu novads
761211	761201	1	Līvānu pilsēta
761252	761201	1	Jersikas pagasts
761266	761201	1	Rožupes pagasts
761268	761201	1	Rudzātu pagasts
761282	761201	1	Sutru pagasts

761286	761201	1	Turku pagasts
766300		0	Riebiņu novads
766348	766300	1	Galēnu pagasts
766362	766300	1	Riebiņu pagasts
766370	766300	1	Rušonas pagasts
766376	766300	1	Silajāņu pagasts
766378	766300	1	Sīļukalna pagasts
766380	766300	1	Stabulnieku pagasts
769101		0	Vārkavas novads
769164	769101	1	Rožkalnu pagasts
769190	769101	1	Upmalas pagasts
769194	769101	1	Vārkavas pagasts
780200		0	Rēzeknes novads
780242	780200	1	Audriņu pagasts
780244	780200	1	Bērzgales pagasts
780246	780200	1	Čornājas pagasts
780250	780200	1	Dricānu pagasts
780252	780200	1	Feimaņu pagasts
780254	780200	1	Gaigalavas pagasts
780256	780200	1	Griškānu pagasts
780258	780200	1	Ilzeskalna pagasts
780260	780200	1	Kantinieku pagasts
780262	780200	1	Kaunatas pagasts
780266	780200	1	Lendžu pagasts
780268	780200	1	Lūznavas pagasts
780270	780200	1	Maltas pagasts
780272	780200	1	Mākoņkalna pagasts
780274	780200	1	Nagļu pagasts
780276	780200	1	Ozolaines pagasts
780278	780200	1	Ozolmuižas pagasts
780280	780200	1	Pušas pagasts
780282	780200	1	Rikavas pagasts
780284	780200	1	Nautrēnu pagasts
780286	780200	1	Sakstagala pagasts
780288	780200	1	Silmalas pagasts
780292	780200	1	Stoļerovas pagasts
780294	780200	1	Stružānu pagasts
780296	780200	1	Vērēmu pagasts
781800		0	Viļānu novads
781817	781800	1	Viļānu pilsēta
781848	781800	1	Dekšāres pagasts
781890	781800	1	Sokolku pagasts
781898	781800	1	Viļānu pagasts
800600		0	Baldones novads
800605	800600	1	Baldones pilsēta
800625	800600	1	Baldones pagasts
800800		0	Ķekavas novads
800807	800800	1	Baložu pilsēta
800856	800800	1	Daugmales pagasts
800870	800800	1	Ķekavas pagasts
801000		0	Olaines novads
801009	801000	1	Olaines pilsēta
801080	801000	1	Olaines pagasts
801200		0	Salaspils novads
801211	801200	1	Salaspils pilsēta
801231	801200	1	Salaspils pagasts
801400		0	Saulkrastu novads
801413	801400	1	Saulkrastu pilsēta

801433	801400	1	Saulkrastu pagasts
801601		0	Siguldas novads
801615	801601	1	Siguldas pilsēta
801642	801601	1	Allažu pagasts
801666	801601	1	Mores pagasts
801694	801601	1	Siguldas pagasts
801800		0	Inčukalna novads
801817	801800	1	Vangažu pilsēta
801864	801800	1	Inčukalna pagasts
804400		0	Ādažu novads
804900		0	Babītes novads
804948	804900	1	Babītes pagasts
804988	804900	1	Salas pagasts
805200		0	Carnikavas novads
806000		0	Garkalnes novads
806900		0	Krimuldas novads
806956	806900	1	Lēdurgas pagasts
806968	806900	1	Krimuldas pagasts
807400		0	Mālpils novads
807600		0	Mārupes novads
808400		0	Ropažu novads
809200		0	Sējas novads
809600		0	Stopiņu novads
840200		0	Saldus novads
840201	840200	1	Saldus pilsēta
840248	840200	1	Ezeres pagasts
840256	840200	1	Jaunauces pagasts
840258	840200	1	Jaunlutriņu pagasts
840262	840200	1	Kursišu pagasts
840266	840200	1	Lutriņu pagasts
840270	840200	1	Nīgrandes pagasts
840272	840200	1	Novadnieku pagasts
840276	840200	1	Pampāļu pagasts
840282	840200	1	Rubas pagasts
840286	840200	1	Saldus pagasts
840288	840200	1	Šķēdes pagasts
840292	840200	1	Vadakstes pagasts
840294	840200	1	Zaņas pagasts
840296	840200	1	Zirņu pagasts
840298	840200	1	Zvārdes pagasts
840601		0	Brocēnu novads
840605	840601	1	Brocēnu pilsēta
840625	840601	1	Cieceres pagasts
840644	840601	1	Blīdenes pagasts
840652	840601	1	Gaiķu pagasts
840680	840601	1	Remtes pagasts
880200		0	Talsu novads
880201	880200	1	Talsu pilsēta
880213	880200	1	Sabiles pilsēta
880215	880200	1	Stendes pilsēta
880217	880200	1	Valdemārpils pilsēta
880237	880200	1	Ārlavas pagasts
880242	880200	1	Abavas pagasts
880246	880200	1	Balgales pagasts
880254	880200	1	Ģibuļu pagasts
880258	880200	1	Īves pagasts
880264	880200	1	Ķūļciema pagasts
880268	880200	1	Laidzes pagasts

880270	880200	1	Laucienes pagasts
880272	880200	1	Lībagu pagasts
880274	880200	1	Lubes pagasts
880286	880200	1	Strazdes pagasts
880292	880200	1	Valdgales pagasts
880294	880200	1	Vandzenes pagasts
880296	880200	1	Virbu pagasts
885100		0	Dundagas novads
885150	885100	1	Dundagas pagasts
885162	885100	1	Kolkas pagasts
887600		0	Mērsraga novads
888301		0	Rojas novads
900200		0	Tukuma novads
900201	900200	1	Tukuma pilsēta
900246	900200	1	Degoles pagasts
900248	900200	1	Dzūkstes pagasts
900254	900200	1	Irlavas pagasts
900258	900200	1	Jaunsātu pagasts
900268	900200	1	Lestenes pagasts
900274	900200	1	Pūres pagasts
900278	900200	1	Sēmes pagasts
900280	900200	1	Slampes pagasts
900284	900200	1	Tumes pagasts
900296	900200	1	Zentenes pagasts
901201		0	Kandavas novads
901211	901201	1	Kandavas pilsēta
901244	901201	1	Cēres pagasts
901262	901201	1	Kandavas pagasts
901270	901201	1	Matkules pagasts
901288	901201	1	Vānes pagasts
901292	901201	1	Zantes pagasts
901294	901201	1	Zemītes pagasts
905100		0	Engures novads
905150	905100	1	Engures pagasts
905166	905100	1	Lapmežciema pagasts
905182	905100	1	Smārdes pagasts
905700		0	Jaunpils novads
905756	905700	1	Jaunpils pagasts
905790	905700	1	Viesatu pagasts
940200		0	Valkas novads
940201	940200	1	Valkas pilsēta
940252	940200	1	Ērgemes pagasts
940266	940200	1	Kārķu pagasts
940288	940200	1	Valkas pagasts
940292	940200	1	Vijciema pagasts
940296	940200	1	Zvārtavas pagasts
941600		0	Smiltenes novads
941615	941600	1	Smiltenes pilsēta
941644	941600	1	Bilskas pagasts
941646	941600	1	Blomes pagasts
941648	941600	1	Brantu pagasts
941658	941600	1	Grundzāles pagasts
941670	941600	1	Launkalnes pagasts
941674	941600	1	Palsmanes pagasts
941680	941600	1	Smiltenes pagasts
941690	941600	1	Variņu pagasts
941800		0	Strenču novads
941813	941800	1	Sedas pilsēta

941817	941800	1	Strenču pilsēta
941860	941800	1	Jērcēnu pagasts
941876	941800	1	Plāņu pagasts
960200		0	Kocēnu novads
960244	960200	1	Bērzaines pagasts
960252	960200	1	Dikļu pagasts
960264	960200	1	Kocēnu pagasts
960288	960200	1	Vaidavas pagasts
960296	960200	1	Zilākalna pagasts
961000		0	Mazsalacas novads
961011	961000	1	Mazsalacas pilsēta
961031	961000	1	Mazsalacas pagasts
961076	961000	1	Ramatas pagasts
961082	961000	1	Sēļu pagasts
961084	961000	1	Skaņkalnes pagasts
961600		0	Rūjienas novads
961615	961600	1	Rūjienas pilsēta
961656	961600	1	Ipiķu pagasts
961658	961600	1	Jeru pagasts
961668	961600	1	Lodes pagasts
961694	961600	1	Vilpulkas pagasts
964700		0	Beverīnas novads
964746	964700	1	Brenguļu pagasts
964762	964700	1	Kauguru pagasts
964784	964700	1	Trikātas pagasts
967101		0	Burtnieku novads
967148	967101	1	Burtnieku pagasts
967154	967101	1	Ēveles pagasts
967170	967101	1	Matīšu pagasts
967178	967101	1	Rencēnu pagasts
967190	967101	1	Valmieras pagasts
967192	967101	1	Vecates pagasts
967300		0	Naukšēnu novads
967366	967300	1	Ķoņu pagasts
967372	967300	1	Naukšēnu pagasts
980200		0	Ventspils novads
980213	980200	1	Piltenes pilsēta
980233	980200	1	Piltenes pagasts
980244	980200	1	Ances pagasts
980250	980200	1	Jūrkalnes pagasts
980256	980200	1	Popes pagasts
980260	980200	1	Puzes pagasts
980266	980200	1	Tārgales pagasts
980270	980200	1	Ugāles pagasts
980274	980200	1	Usmas pagasts
980278	980200	1	Užavas pagasts
980284	980200	1	Vārves pagasts
980290	980200	1	Ziru pagasts
980294	980200	1	Zlēku pagasts

Aptaujas vienību saraksts iegūts Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapā:
<http://www.csb.gov.lv/node/29893/export>

8.pielikums. Ūdenssaimniecības tehniskais raksturojums

Ja aplūkojam ūdenssaimniecības sistēmu no tehniskā viedokļa, to būtu lietderīgi sadalīt dzeramā ūdens (ūdensapgādes) un notekūdeņu apsaimniekošanas (kanalizācijas) sistēmās.

Ūdensapgādes sistēma sastāv no šādiem galvenajiem elementiem:

- Ūdens ieguves avots, kas var būt gan virszemes ūdens (upes, ezeri, dīķi u.c), gan pazemes ūdens (urbums)
- Ūdens attīrīšanas sistēma – nodrošina ūdens attīrīšanu no piesārņojošām vielām un dzeramā ūdens atbilstību normatīvo aktu prasībām
- Spiediena nodrošināšanas iekārta – nodrošina vienmērīgu padotā ūdens spiedienu pie gala patērētāja
- Ūdens rezervju nodrošināšanas iekārta – parasti ūdens tornis vai ūdens tvertnes, kas nodrošina ūdens rezervi kā vienmērīgam sadzīves patēriņam, tā arī avāriju gadījumā ūdensapgādes sistēmā vai ugunsgrēka gadījumā
- Ūdens apgādes sistēmas ārējie tīkli – nodrošina ūdens padevi līdz ievadiem gala patērētāju ēkās
- Ūdensapgādes sistēmas iekšējie tīkli ēkās – nodrošina ūdens padevi līdz gala patērētājiem ēkas iekšienē

Kanalizācijas sistēmas galvenās sastāvdaļas:

- Iekšējie kanalizācijas tīkli – nodrošina notekūdeņu savākšanu no patērētājiem ēkas iekšienē
- Ārējie kanalizācijas tīkli (pašteses tīkli un spiedvadi) – nodrošina notekūdeņu savākšanu no iedzīvotājiem, uzņēmumiem un iestādēm, kā arī to novadīšanu uz notekūdeņu attīrīšanas iekārtām
- Kanalizācijas sūkņu stacija (KSS) – vietās, kur nevar realizēt notekūdeņu novadīšanu uz attīrīšanas iekārtām bezspiediena pašteses ceļā nelabvēlīgā reljefa dēļ, notekūdeņu transportēšanai nepieciešams izveidot sūkņu staciju un spiedvadu
- Notekūdeņu attīrīšanas iekārtas (NAI) – nodrošina notekūdeņu attīrīšanu atbilstoši normatīvajiem aktiem un Reģionālās vides pārvaldes B kategorijas atļaujas noteiktajām normām.

9.pielikums. Anketa pašvaldībām par ūdenssaimniecības attīstības jautājumiem: jautājumu atšifrējums

Jautājumu grupa un mērķis	Jautājums	Jautājuma uzdevums	Iespēja pārbaudīt atbildi
<p>I nodaļa. Ūdenssaimniecības novērtējums (pašvaldības viedoklis).</p> <p>Tiek noskaidrots pašvaldības atbildīgo personu vispārīgs novērtējums par ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti pašvaldībā (pagastā).</p>	1. Vai pašvaldība ir informēta par ES direktīvu prasībām ūdenssaimniecības sektorā un pārejas periodiem attiecībā uz prasību ieviešanu?	Noskaidrojot informētības pakāpi, iespējams noskaidrot, vai investīciju mērķa auditorija apzinās īstenojamās politikas mērķus	Individuāli pārbaudīt šo informāciju nav iespējams.
	2. Vai paredzētajā periodā plānots sasniegt atbilstību ES prasībām konkrētās pašvaldības teritorijā?	Netiešā veidā atbilde uz šo jautājumu demonstrē politikas mērķu sasniegšanas efektivitāti. Iegūto informāciju ir iespējams izmantot individuālās aglomerācijas analīzei, tomēr šajā darbā šāds uzdevums nebija paredzēts.	Pastāv iespēja paliecināties par aglomerāciju atbilstību, analizējot projektu dokumentāciju un atskaites par periodu pēc projekta īstenošanas.
	3. Vai pašvaldība plāno piesaistīt papildus finansējumu projektu realizācijai ūdenssaimniecības sektorā (piemēram, no ES fondiem) līdz 2015. gadam?	Nepieciešams novērtēt pašvaldību vēlmi iesaistīties valsts politikas īstenošanā ūdenssaimniecības jomā.	Individuāli pārbaudīt šo informāciju nav iespējams.
	4. Novērtējiet ES fondu ūdenssaimniecības attīstības projektu efektivitāti kopumā (ja tie ir tikuši īstenoti iepriekš)	Nepieciešams iegūt viedokli par atbalsta efektivitāti, lai būtu iespējams salīdzināt ar faktiski sasniegto rezultātu	Individuāli pārbaudīt šo informāciju nav iespējams.
	5. Novērtējiet iespējas īstenot projektu bez ES fondu finansējuma pēc 2015. gada	Nepieciešams novērtēt pašvaldību vēlmi iesaistīties valsts politikas īstenošanā ūdenssaimniecības jomā.	Individuāli pārbaudīt šo informāciju nav iespējams.
	6. Novērtējiet tarifu politiku pašvaldībā kopumā	Nepieciešams noskaidrot viedokli par tarifa pieauguma iespēju, jo nākamo investīciju veikšana ir saistīta ar tarifa pamatotību.	Individuāli pārbaudīt šo informāciju nav iespējams.
	7. Vai ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāte pēdējo piecu gadu laikā ir uzlabojusies, nav mainījies, pasliktinājies?	Nepieciešams iegūt viedokli par atbalsta efektivitāti, lai būtu iespējams salīdzināt ar faktiski sasniegto rezultātu	Pakalpojumu kvalitāti raksturo individuālie rādītāji, kuri ir pieejami publiski pieejamajās datu bāzēs, līdz ar to ir iespējams pārlicināties par

			katras pašvaldības sniegtas atbildes pamatotību.
	8. Vai ūdenssaimniecības pakalpojumu cena atbilst to kvalitātei?	Nepieciešams noskaidrot viedokli par tarifa pieauguma iespēju, jo nākamo investīciju veikšana ir saistīta ar tarifa pamatotību.	Individuāli pārbaudīt šo informāciju nav iespējams.
	9. Jūsu vērtējums par ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti (pilnībā apmierina, apmierina, apmierina daļēji, neapmierina, nav informācijas par šo jautājumu)	Nepieciešams iegūt viedokli par atbalsta efektivitāti, lai būtu iespējams salīdzināt ar faktiski sasniegto rezultātu, vienlaikus ir iespēja iegūt informāciju par uzlabojumiem pašvaldībās, kuras nav saņēmušas atbalstu.	Individuāli pārbaudīt šo informāciju nav iespējams.
II nodaļa. Ūdenssaimniecības tehniskie un finanšu jautājumi Tiek noskaidroti objektīvie rādītāji par ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti pašvaldībā (pagastā), kā arī šo pakalpojumu izmaksām.	10. Iedzīvotāju skaits	Informācija nepieciešama statistiskajos nolūkos, lai būtu iespējams iegūt papildus rādītājus	Pastāv iespēja salīdzināt ar CSP pieejamo informāciju.
	11. Kas sniedz ūdenssaimniecības komunālos pakalpojumus Jūsu pašvaldības teritorijā (nosaukums)?	Informācija nepieciešama, lai iegūt priekšstatu par institucionālās sistēmas darbību	Atbildes pārbaude nav nepieciešama.
	12. Dzeramā ūdens sagatavošanas iekārtu (ŪSI) raksturojums Jūsu pašvaldībā	Vairāk objektīvs rādītājs, kas ļauj pārbaudīt viedokli par pakalpojumu kvalitāti Vienlaikus pastāv iespēja iegūt informāciju par kopējo pakalpojumu apjomu, kas būtu pieejams, nodrošinot maksimālās jaudas. Šo informāciju var salīdzināt ar faktisko patēriņu.	Pastāv iespēja salīdzināt ar publiskajās datu bāzēs pieejamo informāciju (piesārņojošās darbības atļaujas)
	13. Par katru dzeramā ūdens sagatavošanas iekārtu (vai ūdensapgādes sistēmu, ja nav ŪSI) norādiet vismaz šādu informāciju: izbūvēšanas gads, jauda, dzeramā ūdens attīrīšanas kvalitāte		Praksē nav iespējams pārbaudīt, jo atsevišķi parametri var nebūt publiski pieejami
	14. Komunālās notekūdeņu attīrīšanas iekārtu (NAI) raksturojums Jūsu pašvaldībā	Vairāk objektīvs rādītājs, kas ļauj pārbaudīt viedokli par pakalpojumu kvalitāti Vienlaikus pastāv iespēja iegūt informāciju par kopējo pakalpojumu apjomu, kas būtu pieejams, nodrošinot maksimālās jaudas. Šo informāciju var salīdzināt ar faktisko patēriņu.	Pastāv iespēja salīdzināt ar publiskajās datu bāzēs pieejamo informāciju (piesārņojošās darbības atļaujas)
	15. Par katru komunālo notekūdeņu attīrīšanas iekārtu norādiet vismaz šādu informāciju: izbūvēšanas gads, tips, jauda, notekūdeņu attīrīšanas kvalitāte		Praksē nav iespējams pārbaudīt, jo atsevišķi parametri var nebūt publiski pieejami
	16. Vai pie komunālajām	Informācija var būt izmantota tālākajā analizē, apskatot	Pastāv iespēja salīdzināt ar

	notekūdeņu attīrīšanas ietaisēm ir pieslēgti uzņēmumi, kuru notekūdeņu apjomi vai notekūdeņu sastāvs būtiski ietekmē notekūdeņu kvalitātes atbilstību Padomes 1991. gada 21. maija direktīvas par komunālo notekūdeņu attīrīšanu prasībām (norādiet nozīmīgākos uzņēmumus)?	maksimālo jaudu un patēriņa nesakritības iemeslus.	publiskajās datu bāzēs pieejamo informāciju (piesārņojošās darbības atļaujas)
	17. Norādiet ūdenssaimniecības lietotāju (iedzīvotāju skaits) Jūsu pašvaldībā	Salīdzinājumā ar iedzīvotāju skaitu šis rādītājs ļauj novērtēt centralizētās sistēmas lietotāju īpatsvaru	Nav iespējams pārbaudīt, jo vairākos gadījumos nav noslēgti līgumi par lietotāju skaitu
	18. Norādiet ūdenssaimniecības pakalpojumu patēriņu Jūsu pašvaldībā	Salīdzinājumā ar maksimālo iespējamo jaudu var noteikt gadījumus, kad izveidotā sistēma ir neadekvāta faktiskajām vajadzībām	Ir iespējams, tikai veicot pārbaudes uzņēmumā. Informācija ir pieejama arī publiskajās datu bāzēs, bet tā netiek pārbaudīta, līdz ar to atbilstība novērtēšanu pret šādu informāciju nevar veikt.
	19. Kāds ir bijis ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifs Jūsu pašvaldībā?	Objektīva informācija par tarifa izmaiņām ļauj novērtēt projektu īstenošanas ietekmi uz tarifa pieaugumu, t.i. nosacījuma izpildi par būtiskas nolietojuma daļas iekļaušanu tarifā.	Iespējams pārbaudīt, izmantojot SPRK pieejamo informāciju (tikai par komersantiem). Iespējams pārbaudīt, analizējot pašvaldību budžetus un pārskatus par to izpildi (pašvaldības).
III nodaļa. Īstenoto projektu detalizēts apraksts Jautājumu grupa, kas sadala respondentus divās grupās: atbalsta saņēmēji un tās pašvaldības, kuras nav saņēmušas atbalstu.	20. Vai pašvaldība ir īstenojusi projektus ūdenssaimniecības jomā, nepiesaistot ES fondus vai dāvinājumus pēdējo piecu gadu laikā?	Jautājums saistīts ar mērķa grupas vēlmi tieši vai netieši iesaistīties valsts politikas īstenošanā ūdenssaimniecības jomā	Iespējams pārbaudīt, analizējot pašvaldību budžetus un pārskatus par to izpildi.
	21. Vai īstenoto projektu īstenošanas rezultātā (nepiesaistot ES fondus) sasniegta atbilstība ES prasībām konkrētajā pagastā vai	Informācija palīdz novērtēt ieguldījumu efektivitāti	Pastāv iespēja pārliecināties par aglomerāciju atbilstību, analizējot projektu dokumentāciju un

	pilsētā?		atskaites par periodu pēc projekta īstenošanas.
	22. Vai pašvaldība ir īstenojusi projektus ūdenssaimniecības jomā, piesaistot Eiropas Savienības (ES) fondus vai dāvinājumus pēdējo piecu gadu laikā?	Atbilde uz šo jautājumu ļauj izveidot divas grupas – atbalsta saņēmēji un tās pašvaldības, kuras nav saņēmušas atbalstu.	Iespējams pārbaudīt, analizējot pašvaldību budžetus un pārskatus par to izpildi.
	23. Vai īstenoto projektu īstenošanas rezultātā (piesaistot ES fondus) sasniegta atbilstība ES prasībām konkrētajā pagastā vai pilsētā?	Informācija palīdz novērtēt ieguldījumu efektivitāti	Pastāv iespēja pārliecināties par aglomerāciju atbilstību, analizējot projektu dokumentāciju un atskaites par periodu pēc projekta īstenošanas.

Avots: autora veidota tabula

10.pielikums. Neoklasiskā reģionalisma politika: “brīvā tirgus” pieeja

Neoklasiskā reģionalisma politika: “brīvā tirgus” pieeja

Pētījumu objekti	Raksturojumi: Neoklasiskā reģionalisma politika: “brīvā tirgus” pieeja	Raksturojumi: Neo-Keinsiānisma reģionālā politika: “iejaukšanās” pieeja
Teorētiskā pieeja	Neo-klasificisma ekonomika Piedāvājuma elastīgums Tirgus trūkumu korekcija	Restrukturizēts Keinsiānisms Pieprasījuma stimulēšana Piedāvājumu atbalsts industrijai un pakalpojumiem
Reģionu ekonomikas atšķirību cēloņi	Tirgus trūkumi Nepietiekamības problēma reģionos, kas saistīta ar tirgus neelastību Uzņēmējdarbības kultūras trūkums Pārlied valsts iejaukšanās	Tirgus brīvība Strukturālās vājības Zemas investīcijas Kapitāla aizplūšana uz attīstītiem reģioniem Nepiemērota un nepietiekama valdības dalība reģionu attīstībā
Politiskā ideoloģija	Jaunie Labie/ neo-liberalisms Populārs kapitālisms Liberalizācija Privatizācija Mazs valsts sektors Uzņēmējdarbības kultūra	Valsts iejaukšanās Sociālā demokrātija Nacionāli-teritoriālā kohēzija un solidaritāte
Neizdevīgo reģionu atdzīvīšanās pieeja	Tirgus trūkumu korekcijas Regulēšanas atcelšana reģionu darbaspēka tirgos Nodokļu iniciatīvas efektivitātes palielināšanai	Proaktīvas politikas vietējā un reģionālajā līmenī Publiskās investīcijas infrastruktūrā
Reģionālā politika	Minimālie izdevumi Selektīvs atbalsts	Ekstensīvā reģionālā palīdzība Automātisks atbalsts Reģionu atdzimšanās spēku decentralizācija uz vietējām un reģionālajām aģentūrām un varas orgāniem

Avots: adaptēts no *Local and regional development / Andy Pike, Andrés Rodríguez-Pose and John Tomaney*, kas ir adaptēta no *Martin (1989); Armstrong un Taylor (2000)*²³⁸

²³⁸ Pike A. et al. (2006). *Local and regional development*. London; New York: Routledge. 310p.

11.pielikums. Pasaules attīstības ziņojums, 1978.–2012. g: tēmas

Gads	Temats	Gads	Temats
1978.	Attīstības prioritātes, savstarpējās saiknes un nabadzība	1995.	Darbspēks globālajā pasaulē
1979.	Nodarbinātība, industrializācija, urbanizācija	1996.	No plāna uz tirgu
1980.	Nabadzība	1997.	Valsts mainīgajā pasaulē
1981.	Nacionālā un starptautiskā pielāgošanās	1998./1999.	Zināšanas attīstībai
1982.	Lauksaimniecība	1999./2000.	Ieiešana divdesmit pirmajā gadsimtā
1983.	Attīstības pārvaldības un institūciju aspekti	2000./2001.	Nabadzība
1984.	Iedzīvotāju skaits un attīstība	2002.	Institūciju pielāgošana tirgum
1985.	Starptautiskā kapitāla ieguldījums ekonomikas attīstībā	2003.	Racionālā attīstība dinamiskajā pasaulē: institūciju transformācija, attīstība un dzīves kvalitāte
1986.	Tirdzniecība un cenu politika pasaules lauksaimniecībā	2004.	Pakalpojumu pieejamība nabadzīgajiem iedzīvotājiem
1987.	Ārējā tirdzniecība valstu industrializācijā	2005.	Labāks investīciju klimats ikvienam
1988.	Iespējas un riski pasaules ekonomikas pārvaldībā – attīstības publiskā finansēšana	2006.	Līdztiesības un attīstība
1989.	Finanšu sistēmas un attīstība	2007.	Attīstība un nākamās paaudzes
1990.	Nabadzība	2008.	Lauksaimniecība
1991.	Attīstības izaicinājumi	2009.	Ekonomikas ģeogrāfija
1992.	Vide	2010.	Klimata pārmaiņas
1993.	Investīcijas veselībā	2011.	Konflikti un drošība
1994.	Infrastruktūra attīstībai	2012.	Dzimumu vienādas tiesības

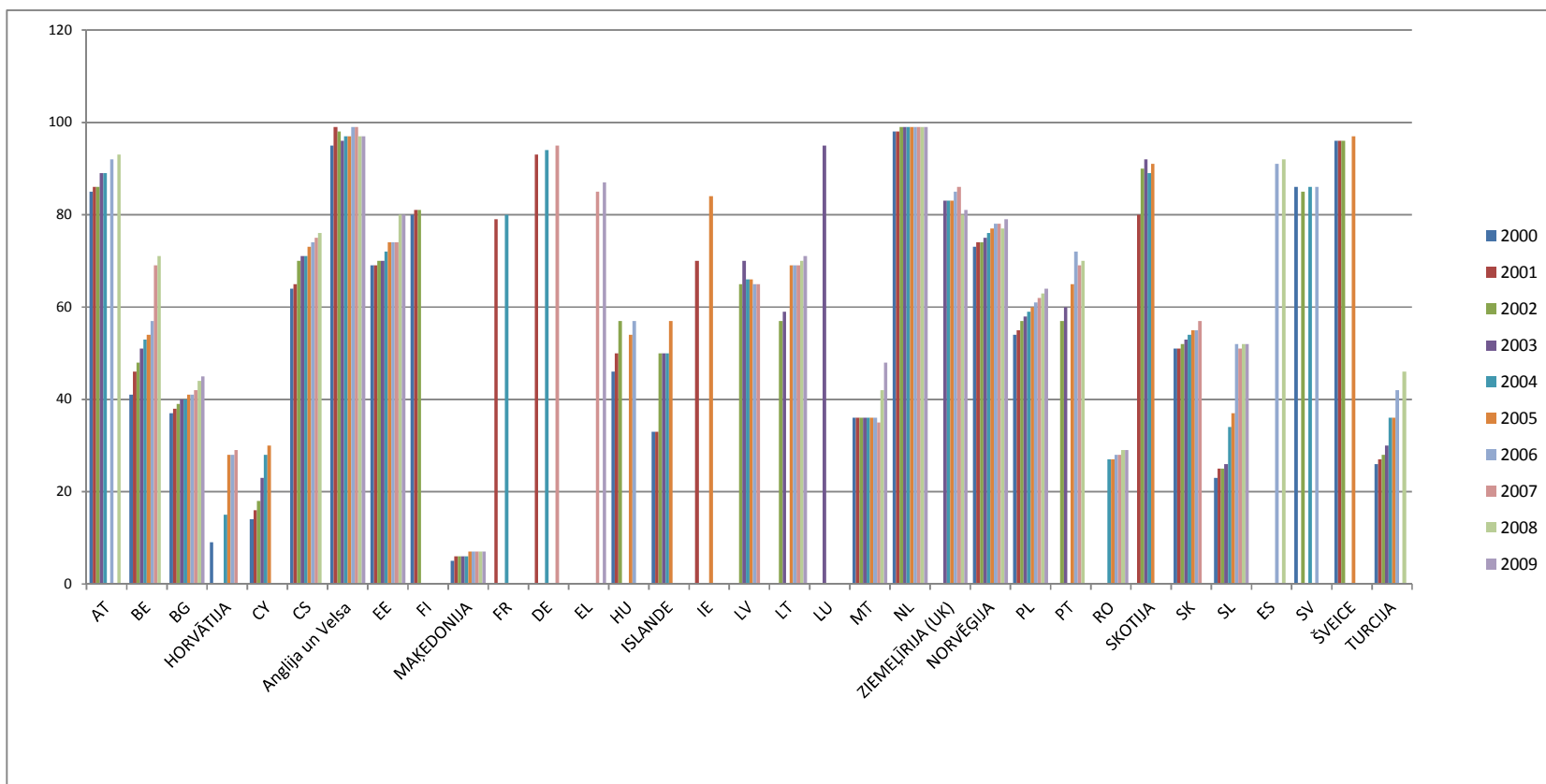
Autora apkopojums pēc *Mawdsley, E. and Rigg, J.*; 2003²³⁹ un papildināts ar Pasaules Bankas aktuālo informāciju

²³⁹ Mawdsley, E. and Rigg, J. (2003). The World Development Report II: continuity and change in development orthodoxies. *Progress in Development Studies*, 3, 4, 271–286

12.pielikums. Notekūdeņu attīrīšana vismaz ar 2.attīrīšanas līmeni (bioloģiskā attīrīšana), procentos

Valsts/Laiks	1970	1975	1980	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Lielbritānija							68	76	76	78															
Turcija										2	3	3	5	8	14	17	18	19	20	24	25	28		31	
Slovēnija														8	14	14	16	19	20	29	31	48	47	50	52
Zviedrija																86		85	86	86	86	86			
Rumānija																				17	17				
Portugāle						12				17				28				27	32		43	37	51	52	
Polija											34	36	41	44	48	50	52	54	56	57	58	61	62	63	64
Norvēģija	20	26	27	34	44	44	46	48	50	49	52	52	52	52	52	51	53	56	55	56	58	58	58	58	59
Nīderlande	29	38	65	75	91	93	93	94	95	96	97	97	97	98	98	98	98	99	99	99	99	99	99	99	99
Malta						13					13	13	13	13	13	36	36	36	36	36	36	36	35	42	48
Latvija																		63	68	64	64	63	63		
Luksemburga										68	68								88						
Lietuva																		25	28		57	59	61	64	67
Itālija											60										94				
Islande						0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	2				
Īrija			11		21	21	21				34				26		29				82				
Ungārija	4	5	12	17		15		12	15	17	18	19	21	23	25	30	29	36	39	41	52	55			
Francija																	77			79					
Somija	11	24	60		75	76	76	77	77	77	77	78	78	79	80	80	81								
Spānija		7	9	16	42																	88		88	
Griekija				9				11	17		22		24										85		87
Igaunija										68	68	68	68	68	68	68	68	70	70	71	73	73	74	80	80
Dānija	23	35		63	70	71	75	78	82	84	85	85	87	87											
Vācija (līdz 1990. gadam)							79				84			89			93			94	97		95		

13.pielikums. Notekūdeņu attīrīšana ar centralizētās notekūdeņu attīrīšanas sistēmas starpniecību, procentos

Datu avots: EUROSTAT, dati uz 11.06.2012., pieejami elektroniski <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>, autora veidotais grafiks

Uz 2012.gadu EUROSTAT dat bāzē bija pieejami dati līdz 2009.gadam.

14.pielikums. Saldūdens resursu pieejamība OECD valstīs

	Iekšējie resursi, mlrd. m3	Athaunojamie resursi, mlrd. m3
Austrālija	387.2	387.2
Austrija	55.0	84.0
Beļģija	12.3	19.9
Kanāda	3472.0	3523.5
Čīle	951.1	976.9
Čehija	15.2	16.0
Dānija	16.3	16.3
Igaunija	12.3	12.3
Somija	107.0	110.2
Francija	180.0	186.3
Vācija	117.0	188.0
Grieķija	60.0	72.0
Ungārija	7.5	116.4
Islande	170.0	170.0
Īrija	49.0	50.3
Izraēla	1.8	Nav datu
Itālija	167.0	175.0
Japāna	413.8	413.8
Koreja	72.3	72.3
Luksemburga	0.9	1.6
Meksika	398.1	447.8
Nīderlande	10.3	91.8
Jaunzelande	484.9	484.9
Norvēģija	380.7	393.0
Polija	54.8	63.1
Portugāle	38.6	73.6
Slovākija	13.1	80.3
Slovēnija	18.6	32.1
Spānija	111.1	111.1
Zviedrija	172.6	186.2
Šveice	39.8	52.4
Turcija	227.4	234.3
Lielbritānija	157.9	164.3
ASV	2460.0	2478.0

Datu avots: OECD datu bāze, dati iegūti 03.06.2013., autora veidota tabula

Dati par Latviju šajā apkopojumā nav ietverti, jo Latvija uz promocijas darba izstrādes brīdi nav OECD dalībvalsts

15.pielikums. Mājsaimniecību patēriņš, procentos no mājsaimniecību budžeta

	Dzeramais ūdens				Notekūdeņu savākšana un attīrīšana			
	1988	1994	1999	2005	1988	1994	1999	2005
BE	2	0	5	5	5	1		0
BG				13				2
CS				14				
DK		0	5	6		6	8	6
DE			14	14				
EE				0				0
IE		0	1	0		0		
EL	2	0	5	4	6	0	1	1
ES	2	1	0	6	5	4	1	0
FR	2	0	7	7	7	0		0
IT	3	3	5	5	9	9		
CY				4				2
LV				6				4
LT				8				
LU	0	1	1	4	0	4	4	1
HU				17				11
MT				5				0
NL	1	3	6	5	4	10		
AT			3				2	
PL				10				8
PT	0	0	7	9	0	0	1	1
RO				25				
SL				10				1
SK				8				4
FI		0	2	3		2	2	
SV			8					4
UK	4	0	1	11	13	0	1	1
HORVĀTIJA				11				5

Datu avots: EUROSTAT, autorā veidota tabula, dati iegūti 2013. gada 3.jūnijā

Uz 2013.gadu EUROSTAT dat bāzē bija pieejami dati līdz 2005.gadam